ವಿನ್ಯಸ್ತಚರಣಾಂಭೋಜಮಂಸದೇಶೇ ಗರುತ್ಮತಃ ।
ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಖೇಽವಸ್ಥಿತಂ ವಕ್ಷಃಶ್ರಿಯಂ ಕೌಸ್ತುಭಕಂಧರಮ್
॥ ೧೧ ॥

ಜಾತಹರ್ಷೋಽಪತನ್ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಕ್ಷಿತೌ ಲಬ್ಧಮನೋರಥಃ ।
ಗೀರ್ಭಿಸ್ತ್ವಭ್ಯಗೃಣಾತ್ಪ್ರೀತಿಸ್ವಭಾವಾತ್ಮಾ ಕೃತಾಂಜಲಿಃ
॥ ೧೨ ॥

ಋಷಿರುವಾಚ

ಜುಷ್ಟಂ ಬತಾದ್ಯಾಖಿಲಸತ್ತ್ವರಾಶೇಃ
ಸಾಂಸಿದ್ಧ್ಯಮಕ್ಷ್ಣೋಸ್ತವ ದರ್ಶನಾನ್ನಃ ।
ಯದ್ದರ್ಶನಂ ಜನ್ಮಭಿರೀಡ್ಯ ಸದ್ಭಿ-
ರಾಶಾಸತೇ ಯೋಗಿನೋ ರೂಢಯೋಗಾಃ ॥ ೧೩ ॥

ಯೇ ಮಾಯಯಾ ತೇ ಹತಮೇಧಸಸ್ತ್ವತ್
ಪಾದಾರವಿಂದಂ ಭವಸಿಂಧುಪೋತಮ್ ।
ಉಪಾಸತೇ ಕಾಮಲವಾಯ ತೇಷಾಂ
ರಾಸೀಶ ಕಾಮಾನ್ನಿರಯೇಽಪಿ ಯೇ ಸ್ಯುಃ ॥ ೧೪ ॥

ತಥಾ ಸ ಚಾಹಂ ಪರಿವೋಢುಕಾಮಃ
ಸಮಾನಶೀಲಾಂ ಗೃಹಮೇಧಧೇನುಮ್ ।
ಉಪೇಯಿವಾನ್ಮೂಲಮಶೇಷಮೂಲಂ
ದುರಾಶಯಃ ಕಾಮದುಘಾಂಘ್ರಿಪಸ್ಯ ॥ ೧೫ ॥

ಪ್ರಜಾಪತೇಸ್ತೇ ವಚಸಾಧೀಶ ತಂತ್ಯಾ
ಲೋಕಃ ಕಿಲಾಯಂ ಕಾಮಹತೋಽನುಬದ್ಧಃ ।
ಅಹಂ ಚ ಲೋಕಾನುಗತೋ ವಹಾಮಿ
ಬಲಿಂ ಚ ಶುಕ್ಲಾನಿಮಿಷಾಯ ತುಭ್ಯಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ಲೋಕಾಂಶ್ಚ ಲೋಕಾನುಗತಾನ್ಪಶೂಂಶ್ಚ
ಹಿತ್ವಾ ಶ್ರಿತಾಸ್ತೇ ಚರಣಾತಪತ್ರಮ್ ।
ಪರಸ್ಪರಂ ತ್ವದ್ಗುಣವಾದಸೀಧು-
ಪೀಯೂಷನಿರ್ಯಾಪಿತದೇಹಧರ್ಮಾಃ ॥ ೧೭ ॥

ನ ತೇಽಜರಾಕ್ಷಭ್ರಮಿರಾಯುರೇಷಾಂ
ತ್ರಯೋದಶಾರಂ ತ್ರಿಶತಂ ಷಷ್ಟಿಪರ್ವ ।
ಷಣ್ನೇಮ್ಯನಂತಚ್ಛದಿ ಯತ್ತ್ರಿಣಾಭಿ
ಕರಾಲಸ್ರೋತೋ ಜಗದಾಚ್ಛಿದ್ಯ ಧಾವತ್ ॥ ೧೮ ॥

ಆವನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳು ಗರುಡದೇವನ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ವಕ್ಷಃಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯೂ, ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಕೌಸ್ತುಭ ಮಣಿಯೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಭಗವಂತನ ಮನೋಹರ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಕರ್ದಮರು ಪರಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ, ಸಕಲ ಕಾಮನೆಗಳೂ ಈಡೇರಿದಂತೆ ಭಾವಿಸಿದರು. ಅವರು ಆನಂದ ತುಂಬಿದ ಹೃದಯದಿಂದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರೇಮಪೂರ್ಣವಾದ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸವಿಮಾತುಗಳಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸತೊಡಗಿದರು. ॥ ೧೧-೧೨ ॥

ಕರ್ದಮರು ನುಡಿದರು – ಸ್ತುತಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪರಮೇಶ್ವರಾ ! ನೀನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸತ್ತ್ವಗುಣದ ಆಧಾರನಾಗಿರುವೆ ! ಯೋಗಿಗಳು ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಶುಭಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ, ಕೊನೆಗೆ ಯೋಗಾರೂಢರಾಗಿ ಯಾರನ್ನು ದರ್ಶಿಸಲು ಬಯಸುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹ ನಿನ್ನ ಅದೇ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆದು ಇಂದು ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಸಫಲವಾದುವು. ॥ ೧೩ ॥ ನಿನ್ನ ಚರಣಕಮಲಗಳು ಭವಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಲು ನಾವೆಯಾಗಿವೆ. ಅಂತಹ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳನ್ನು ನಿನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವರು ಮಾತ್ರ ತುಚ್ಛವೂ, ಕ್ಷಣಿಕವೂ ಆದ ವಿಷಯಸುಖಗಳಿಗಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ಸುಖಗಳು ನರಕದಲ್ಲೂ ದೊರೆಯಬಲ್ಲವು. ಆದರೆ ಸ್ವಾಮಿ ! ನೀನಾದರೋ ಅವರಿಗೆ ಆ ವಿಷಯ ಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತೀಯೆ. ॥ ೧೪ ॥ ಪ್ರಭುವೇ ! ನೀನು ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನಾಗಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಚರಣಗಳು ಸಮಸ್ತ ಮನೋರಥಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವಂತಹವುಗಳು. ನನ್ನ ಹೃದಯವು ಕಾಮದಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾಗಿದೆ. ನಾನು – ನನಗೆ ಅನುರೂಪಳಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲನೆ ಮಾಡಲು ಸಹಾಯಕಳಾದ ಶೀಲವತಿಯಾದ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಪತ್ನಿಯನ್ನಾಗಿ ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಿನ್ನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳಲ್ಲಿ ಶರಣು ಹೊಂದಿರುವೆನು. ॥ ೧೫ ॥ ಸರ್ವೇಶ್ವರಾ ! ನೀನು ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವೆ. ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ಕಾಮನೆಗಳಿಗೆ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡ ಈ ಲೋಕವು ನಿನ್ನ ವೇದವಾಣಿರೂಪವಾದ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಬಂಧಿತವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮಮೂರ್ತಿಯೇ ! ಅದನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾ ನಾನೂ ಕೂಡ ಕಾಲಸ್ವರೂಪನಾದ ನಿನಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಾಲನರೂಪೀ ಪೂಜೆ-ಉಪಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೧೬ ॥

ಮಹಾಪ್ರಭೋ ! ವಿಷಯಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಜನರನ್ನೂ, ಅವರ ಮಾರ್ಗಾವಲಂಬಿಯಾದ ನನ್ನಂತಹ ಕರ್ಮಜಡರಾದ ಪಶುಗಳನ್ನೂ, ನಿನ್ನ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ನಿನ್ನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳ ನೆರಳನ್ನೆ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿನ್ನ ಗುಣ-ಕೀರ್ತನರೂಪವಾದ ದಿವ್ಯೋನ್ಮಾದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸುಧೆಯನ್ನು ಪಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಹಸಿವು ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳೇ ಮುಂತಾದ ದೇಹಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೭ ॥ ಸ್ವಾಮಿ ! ಈ ಕಾಲಚಕ್ರವು ತುಂಬಾ ಬಲಿಷ್ಠವಾದುದು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ಇದರ ಅಚ್ಚು. ಅಧಿಕಮಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹದಿಮೂರು ತಿಂಗಳುಗಳು ಇದರ ಅರೆ(ಕಾಲು)ಗಳು. ಮುನ್ನೂರಅರವತ್ತು ದಿವಸಗಳು ಇದರ ಗಿಣ್ಣು

ಏಕಃ ಸ್ವಯಂ ಸಂಜಗತಃ ಸಿಸೃಕ್ಷಯಾ-
ದ್ವಿತೀಯಯಾಽಽತ್ಮನ್ನಧಿಯೋಗಮಾಯಯಾ ।
ಸೃಜಸ್ಯದಃ ಪಾಸಿ ಪುನರ್ಗ್ರಸಿಷ್ಯಸೇ
ಯಥೋರ್ಣನಾಭಿರ್ಭಗವನ್ಸ್ವಶಕ್ತಿಭಿಃ ॥ ೧೯ ॥

ನೈತದ್ಬತಾಧೀಶ ಪದಂ ತವೇಪ್ಸಿತಂ
ಯನ್ಮಾಯಯಾ ನಸ್ತನುಷೇ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಮ್ ।
ಅನುಗ್ರಹಾಯಾಸ್ತ್ವಪಿ ಯರ್ಹಿ ಮಾಯಯಾ
ಲಸತ್ತುಲಸ್ಯಾ ತನುವಾ ವಿಲಕ್ಷಿತಃ ॥ ೨೦ ॥

ತಂ ತ್ವಾನುಭೂತ್ಯೋಪರತಕ್ರಿಯಾರ್ಥಂ
ಸ್ವಮಾಯಯಾ ವರ್ತಿತಲೋಕತಂತ್ರಮ್ ।
ನಮಾಮ್ಯಭೀಕ್ಷ್ಣಂ ನಮನೀಯಪಾದ-
ಸರೋಜಮಲ್ಪೀಯಸಿ ಕಾಮವರ್ಷಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ಋಷಿರುವಾಚ

ಇತ್ಯವ್ಯಲೀಕಂ ಪ್ರಣುತೋಽಬ್ಜನಾಭ-
ಸ್ತಮಾಬಭಾಷೇ ವಚಸಾಮೃತೇನ ।
ಸುಪರ್ಣಪಕ್ಷೋಪರಿ ರೋಚಮಾನಃ
ಪ್ರೇಮಸ್ಮಿತೋದ್ವೀಕ್ಷಣವಿಭ್ರಮದ್ಭ್ರೂಃ ॥ ೨೨ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ವಿದಿತ್ವಾ ತವ ಚೈತ್ಯಂ ಮೇ ಪುರೈವ ಸಮಯೋಜಿ ತತ್ ।
ಯದರ್ಥಮಾತ್ಮನಿಯಮೈಸ್ತ್ವಯೈವಾಹಂ ಸಮರ್ಚಿತಃ
॥ ೨೩ ॥

ನ ವೈ ಜಾತು ಮೃಷೈವ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಜಾಧ್ಯಕ್ಷ ಮದರ್ಹಣಮ್ ।
ಭವದ್ವಿಧೇಷ್ವ ತಿತರಾಂ ಮಯಿ ಸಂಗೃಭಿತಾತ್ಮನಾಮ್
॥ ೨೪ ॥

ಪ್ರಜಾಪತಿಸುತಃ ಸಮ್ರಾಣ್ಮನುರ್ವಿಖ್ಯಾತಮಂಗಲಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತಂ ಯೋಽಧಿವಸನ್ ಶಾಸ್ತಿ ಸಪ್ತಾರ್ಣವಾಂ ಮಹೀಮ್
॥ ೨೫ ॥

ಸ ಚೇಹ ವಿಪ್ರ ರಾಜರ್ಷಿರ್ಮಹಿಷ್ಯಾ ಶತರೂಪಯಾ ।
ಆಯಾಸ್ಯತಿ ದಿದೃಕ್ಷುಸ್ತ್ವಾಂ ಪರಶ್ವೋ ಧರ್ಮಕೋವಿದಃ
॥ ೨೬ ॥

ಗಳು. ಇದು ಆರು ಋತುಗಳೆಂಬ ಅಂಚುಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದಲೂ, ಅನಂತವಾದ ಕಲಾ-ಕಾಷ್ಠಾದಿ ಪತ್ರಾಕಾರವಾದ ಧಾರೆಗಳಿಂದಲೂ, ಮೂರು ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯ ಇದರ ಆಧಾರಭೂತ ನಾಭಿಯಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ವೇಗವುಳ್ಳ ಸಂವತ್ಸರರೂಪೀ ಕಾಲಚಕ್ರವು ಜಗತ್ತಿನ ಆಯುಷ್ಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾ ಸುತ್ತುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಇದು ನಿನ್ನ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಕಳೆಯಲಾರದು. ॥ ೧೮ ॥ ಭಗವಂತನೇ! ಜೇಡರ ಹುಳುವು ತನ್ನ ಬಲೆಯನ್ನು ತಾನೇ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸಿ, ಅದನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಕೊನೆಗೆ ನುಂಗಿಹಾಕುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನೀನೊಬ್ಬನೇ ನಿನ್ನಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಯೋಗಮಾಯೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಆದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ನಿನ್ನ ಸತ್ತ್ವಾದಿಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ರಕ್ಷಿಸಿ, ಲಯಗೊಳಿಸುತ್ತೀಯೆ. ॥ ೧೯ ॥ ಪ್ರಭೋ! ಈಗ ನೀನು ತನ್ನತುಲಸೀಮಾಲೆಯಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ, ಮಾಯೆಯಿಂದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಂತೆ ಕಂಡುಬರುವ ಸಗುಣಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ದರ್ಶನವನ್ನು ನನಗೆ ದಯಪಾಲಿಸಿರುವೆ. ನೀನು ನಮ್ಮಂತಹ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕರುಣಿಸುವ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯ-ಸುಖಗಳು ಮಾಯಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ, ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಶುಭವೇ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಇಂತಹ ಐಹಿಕಸುಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನಾಗು. ॥ ೨೦ ॥

ಸ್ವಾಮಿ! ನೀನು ಸ್ವರೂಪತಃ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚದ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ. ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರ ಮೇಲೆಯೂ ಕೂಡ ನೀನು ಬಯಸಿದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಾ ಇರುತ್ತೀಯೆ. ನಿನ್ನ ವಂದನೀಯವಾದ ಚರಣಕಮಲಗಳಿಗೆ ನಾನು ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೨೧ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ವಿದುರನೇ! ಕರ್ದಮರು ಹೀಗೆ ನಿಷ್ಕಪಟಭಾವದಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲು ಸ್ವಾಮಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸನ್ನನಾದನು. ಗರುಡದೇವನ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಗವಂತನು ಪ್ರೇಮಪೂರ್ಣವಾದ ಕಿರುನಗೆಯನ್ನು ಸೂಸುತ್ತಾ, ಪ್ರೇಮತುಂಬಿದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರುತ್ತಾ ಅಮೃತಮಯ ವಚನಗಳಿಂದ ಕರ್ದಮರಿಗೆ ಇಂತೆಂದನು. ॥ ೨೨ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನು – ಮಹರ್ಷಿಯೇ! ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು ಆತ್ಮಸಂಯಮಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ನನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿರುವೆಯೋ, ಆ ನಿನ್ನ ಹೃದಯದ ಭಾವವನ್ನು ಅರಿತವನಾದ ನಾನು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೇ ಅದರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿರುವೆನು. ॥ ೨೩ ॥ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ! ನನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡಿದ ಪೂಜೆಯು ಎಂದಿಗೂ ವಿಫಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕಾಂತಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನನ್ನಲ್ಲೇ ಚಿತ್ತವನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿರುವ ನಿನ್ನಂತಹ ಮಹಾತ್ಮರು ಮಾಡಿದ ಉಪಾಸನೆಗಾದರೋ ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಫಲವು ಸಿಕ್ಕಿಯೇ ಸಿಕ್ಕುವುದು. ॥ ೨೪ ॥ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸುಪುತ್ರನಾದ ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಸದಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತದಲ್ಲಿದ್ದು ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಡೀ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಈಗ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೨೫ ॥ ವಿಪ್ರಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ಆ ಪರಮಧರ್ಮಜ್ಞನಾದ ಮಹಾರಾಜನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಶತರೂಪಾದೇವಿಯೊಂದಿಗೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಲು ನಾಳಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವನು. ॥ ೨೬ ॥

ಆತ್ಮಜಾಮಸಿತಾಪಾಂಗೀಂ ವಯಃಶೀಲಗುಣಾನ್ವಿತಾಮ್ ।
ಮೃಗಯಂತೀಂ ಪತಿಂ ದಾಸ್ಯತ್ಯನುರೂಪಾಯ ತೇ ಪ್ರಭೋ
॥ ೨೭ ॥

ಸಮಾಹಿತಂ ತೇ ಹೃದಯಂ ಯತ್ರೇಮಾನ್ಪರಿವತ್ಸರಾನ್ ।
ಸಾ ತ್ವಾಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್ನೃಪವಧೂಃ ಕಾಮಮಾಶು ಭಜಿಷ್ಯತಿ
॥ ೨೮ ॥

ಯಾ ತ ಆತ್ಮಭೃತಂ ವೀರ್ಯಂ ನವಧಾ ಪ್ರಸವಿಷ್ಯತಿ ।
ವೀರ್ಯೇ ತ್ವದೀಯೇ ಋಷಯ ಆಧಾಸ್ಯಂತ್ಯಂಜಸಾಽಽತ್ಮನಃ
॥ ೨೯ ॥

ತ್ವಂ ಚ ಸಮ್ಯಗನುಷ್ಠಾಯ ನಿದೇಶಂ ಮ ಉಶತ್ತಮಃ ।
ಮಯಿ ತೀರ್ಥೀಕೃತಾಶೇಷಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಮಾಂ ಪ್ರಪತ್ಸ್ಯಸೇ
॥ ೩೦ ॥

ಕೃತ್ವಾ ದಯಾಂ ಚ ಜೀವೇಷು ದತ್ವಾ ಚಾಭಯಮಾತ್ಮವಾನ್ ।
ಮಯ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ಸಹ ಜಗದ್ದ್ರಕ್ಷ್ಯಸ್ಯಾತ್ಮನಿ ಚಾಪಿ ಮಾಮ್
॥ ೩೧ ॥

ಸಹಾಹಂ ಸ್ವಾಂಶಕಲಯಾ ತ್ವದ್ವೀರ್ಯೇಣ ಮಹಾಮುನೇ ।
ತವ ಕ್ಷೇತ್ರೇ ದೇವಹೂತ್ಯಾಂ ಪ್ರಣೇಷ್ಯೇ ತತ್ತ್ವಸಂಹಿತಾಮ್
॥ ೩೨ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏವಂ ತಮನುಭಾಷ್ಯಾಥ ಭಗವಾನ್ಪ್ರತ್ಯಗಕ್ಷಜಃ ।
ಜಗಾಮ ಬಿಂದುಸರಸಃ ಸರಸ್ವತ್ಯಾ ಪರಿಶ್ರಿತಾತ್
॥ ೩೩ ॥

ನಿರೀಕ್ಷತಸ್ತಸ್ಯ ಯಯಾವಶೇಷ-
ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಾಭಿಷ್ಟುತಸಿದ್ಧಮಾರ್ಗಃ ।
ಆಕರ್ಣಯನ್ ಪತ್ರರಥೇಂದ್ರಪಕ್ಷೈ-
ರುಚ್ಚಾರಿತಂ ಸ್ತೋಮಮುದೀರ್ಣಸಾಮ ॥ ೩೪ ॥

ಅಥ ಸಂಪ್ರಸ್ಥಿತೇ ಶುಕ್ಲೇ ಕರ್ದಮೋ ಭಗವಾನೃಷಿಃ ।
ಆಸ್ತೇ ಸ್ಮ ಬಿಂದುಸರಸಿ ತಂ ಕಾಲಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಯನ್
॥ ೩೫ ॥

ಮನುಃ ಸ್ಯಂದನಮಾಸ್ಥಾಯ ಶಾತಕೌಂಭಪರಿಚ್ಛದಮ್ ।
ಆರೋಪ್ಯ ಸ್ವಾಂ ದುಹಿತರಂ ಸಭಾರ್ಯಃ ಪರ್ಯಟನ್ಮಹೀಮ್
॥ ೩೬ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ ಸುಧನ್ವನ್ನಹನಿ ಭಗವಾನ್ಯತ್ಸಮಾದಿಶತ್ ।
ಉಪಾಯಾದಾಶ್ರಮಪದಂ ಮುನೇಃ ಶಾಂತವ್ರತಸ್ಯ ತತ್
॥ ೩೭ ॥

ಆವನಿಗೆ ರೂಪ, ಯೌವನ, ಗುಣ-ಶೀಲಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನಳಾಗಿರುವ ಶ್ಯಾಮಲಲೋಚನೆಯಾದ ವಿವಾಹಯೋಗ್ಯಳಾದ ಕನ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳಿದ್ದಾಳೆ. ಆಕೆಗೆ ನೀನೇ ಯೋಗ್ಯನಾದ ವರನಾಗಿರುವೆ. ಆಕೆಯನ್ನು ನಿನಗೆ ಆ ರಾಜನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಡುವನು. ॥ ೨೭ ॥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮನೇ ! ಕಳೆದ ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಎಂತಹ ಭಾರ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ನೆಲೆಗೊಂಡಿದೆಯೋ, ಅಂತಹ ಪತ್ನಿಯಾಗಿ ಆ ರಾಜಕುಮಾರಿಯು ಬೇಗನೇ ನಿನಗೆ ದೊರೆತು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಸೇವೆಮಾಡುವಳು. ॥ ೨೮ ॥ ಆಕೆಯು ನಿನ್ನ ವೀರ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಅದರಿಂದ ಒಂಭತ್ತು ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಹಡೆಯುವಳು. ಅನಂತರ ಮರೀಚಿಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಮಹಾತ್ಮರು ಅವರನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಿ ಅವರಿಂದ ಸಂತಾನಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವರು. ॥ ೨೯ ॥ ನೀನೂ ಕೂಡ ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವುದರಿಂದ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯಾಗಿ, ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು ನನಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ನನ್ನನ್ನೇ ಪಡೆಯುವೆ. ॥ ೩೦ ॥ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭಯದಾನವನ್ನಿತ್ತು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವೆ. ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಸಹಿತ ಇಡೀ ಜಗತ್ತನ್ನು ನನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ನನ್ನನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಿತನೆಂದು ನೋಡುವೆ. ॥ ೩೧ ॥ ಮಹಾಮುನಿಯೇ ! ನಾನೂ ಕೂಡ ನನ್ನ ಅಂಶ-ಕಲೆಯಿಂದ ನಿನ್ನ ವೀರ್ಯದ ಮೂಲಕ ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ದೇವಹೂತಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರವರ್ತಕನಾಗುವೆನು. ॥ ೩೨ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ವಿದುರನೇ! ಅಂತರ್ಮುಖವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕರ್ದಮ ಋಷಿಗಳೊಡನೆ ಹೀಗೆ ಸಂಭಾಷಿಸಿ ಸರಸ್ವತೀನದಿಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಬಿಂದುಸರೋವರ ತೀರ್ಥದಿಂದ ತನ್ನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ॥ ೩೩ ॥ ಮಹಾಮಹಿಮರಾದ ಕರ್ದಮರು ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಗರುಡನನ್ನೇರಿ ಅವನ ರೆಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಮಗಾನವನ್ನೂ, ಸ್ತೋಮವೆಂಬ ಋಕ್ಕುಗಳ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧರಾದ ಮಹಾಯೋಗಿಗಳು ಶ್ಲಾಘಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಿದ್ಧಮಾರ್ಗದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು. ॥ ೩೪ ॥

ವಿದುರನೇ ! ಭಗವಂತನು ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ ಬಳಿಕ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಕರ್ದಮರು ಆತನು ಹೇಳಿದ್ದ ಕಾಲವನ್ನು ಎದುರುನೋಡುತ್ತಾ ಬಿಂದುಸರೋವರದ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರು. ॥ ೩೫ ॥ ಇತ್ತಕಡೆಯಿಂದ ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವು ಮಹಾರಾಣಿ ಶತರೂಪಾಳೊಂದಿಗೆ ಸುವರ್ಣಮಯ ರಥದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದ್ದ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಪರಾಯಣ, ವ್ರತನಿಷ್ಠರಾದ ಮಹರ್ಷಿಕರ್ದಮರ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ತಲುಪಿದರು. ॥ ೩೬-೩೭ ॥ ಸರಸ್ವತೀನದಿಯ ಜಲದಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿದ್ದ ಆ 'ಬಿಂದುಸರೋವರ'ವು ತನ್ನ ಶರಣಾಗತ ಭಕ್ತನಾದ ಕರ್ದಮರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಮ ಕರುಣೆತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಬಿಂದುಗಳು ಉದುರಿದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿತ್ತು. ಆ ತೀರ್ಥವು ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವಾದುದು. ಅದರ

ಯಸ್ಮಿನ್ಭಗವತೋ ನೇತ್ರಾನ್ನ್ಯಪತನ್ನಶ್ರುಬಿಂದವಃ ।
ಕೃಪಯಾ ಸಂಪರೀತಸ್ಯ ಪ್ರಪನ್ನೇಽರ್ಪಿತಯಾ ಭೃಶಮ್
॥ ೩೮ ॥

ತದ್ವೈ ಬಿಂದುಸರೋ ನಾಮ ಸರಸ್ವತ್ಯಾ ಪರಿಪ್ಲುತಮ್ ।
ಪುಣ್ಯಂ ಶಿವಾಮೃತಜಲಂ ಮಹರ್ಷಿಗಣಸೇವಿತಮ್
॥ ೩೯ ॥

ಪುಣ್ಯದ್ರುಮಲತಾಜಾಲೈಃ ಕೂಜತ್ಪುಣ್ಯಮೃಗದ್ವಿಜೈಃ ।
ಸರ್ವರ್ತುಫಲಪುಷ್ಪಾಢ್ಯಂ ವನರಾಜಿಶ್ರಿಯಾನ್ವಿತಮ್
॥ ೪೦ ॥

ಮತ್ತದ್ವಿಜಗಣೈರ್ಘುಷ್ಟಂ ಮತ್ತಭ್ರಮರವಿಭ್ರಮಮ್ ।
ಮತ್ತಬರ್ಹಿನಟಾಟೋಪಮಾಹ್ವಯನ್ಮತ್ತಕೋಕಿಲಮ್
॥ ೪೧ ॥

ಕದಂಬಚಂಪಕಾಶೋಕಕರಂಜಬಕುಲಾಸನೈಃ ।
ಕುಂದಮಂದಾರಕುಟಜೈಶ್ಚೂತಪೋತೈರಲಂಕೃತಮ್
॥ ೪೨ ॥

ಕಾರಂಡವೈಃ ಪ್ಲವೈರ್ಹಂಸೈಃ ಕುರರೈರ್ಜಲಕುಕ್ಕುಟೈಃ ।
ಸಾರಸೈಶ್ಚಕ್ರವಾಕೈಶ್ಚ ಚಕೋರೈರ್ವಲ್ಗು ಕೂಜಿತಮ್
॥ ೪೩ ॥

ತಥೈವ ಹರಿಣೈಃ ಕ್ರೋಡೈಃ ಶ್ವಾವಿದ್ಗವಯಕುಂಜರೈಃ ।
ಗೋಪುಚ್ಛೈರ್ಹರಿಭಿರ್ಮರ್ಕೈರ್ನಕುಲೈರ್ನಾಭಿಭಿರ್ವೃತಮ್
॥ ೪೪ ॥

ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತತ್ತೀರ್ಥವರಮಾದಿರಾಜಃ ಸಹಾತ್ಮಜಃ ।
ದದರ್ಶ ಮುನಿಮಾಸೀನಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಹುತಹುತಾಶನಮ್
॥ ೪೫ ॥

ವಿದ್ಯೋತಮಾನಂ ವಪುಷಾ ತಪಸ್ಯುಗ್ರಯುಜಾ ಚಿರಮ್ ।
ನಾತಿಕ್ಷಾಮಂ ಭಗವತಃ ಸ್ನಿಗ್ಧಾಪಾಂಗಾವಲೋಕನಾತ್ ।
ತದ್ವ್ಯಾಹೃತಾಮೃತಕಲಾಪೀಯೂಷಶ್ರವಣೇನ ಚ
॥ ೪೬ ॥

ಪ್ರಾಂಶುಂ ಪದ್ಮಪಲಾಶಾಕ್ಷಂ ಜಟಿಲಂ ಚೀರವಾಸಸಮ್ ।
ಉಪಸಂಸೃತ್ಯ ಮಲಿನಂ ಯಥಾರ್ಹಣಮಸಂಸ್ಕೃತಮ್
॥ ೪೭ ॥

ಅಥೋಟಜಮುಪಾಯಾತಂ ನೃದೇವಂ ಪ್ರಣತಂ ಪುರಃ ।
ಸಪರ್ಯಯಾ ಪರ್ಯಗೃಹ್ಣಾತ್ಪ್ರತಿನಂದ್ಯಾನುರೂಪಯಾ
॥ ೪೮ ॥

ಗೃಹೀತಾರ್ಹಣಮಾಸೀನಂ ಸಂಯತಂ ಪ್ರೀಣಯನ್ಮುನಿಃ ।
ಸ್ಮರನ್ ಭಗವದಾದೇಶಮಿತ್ಯಾಹ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಯಾ ಗಿರಾ
॥ ೪೯ ॥

ನೂನಂ ಚಂಕ್ರಮಣಂ ದೇವ ಸತಾಂ ಸಂರಕ್ಷಣಾಯ ತೇ ।
ವಧಾಯ ಚಾಸತಾಂ ಯಸ್ತ್ವಂ ಹರೇಃ ಶಕ್ತಿರ್ಹಿ ಪಾಲಿನೀ
॥ ೫೦ ॥

ಜಲವು ಮಂಗಳಮಯವೂ, ಅಮೃತದಂತೆ ಮಧುರವಾದುದು. ಮಹರ್ಷಿಗಡಣವು ಸದಾಕಾಲ ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೩೮-೩೯ ॥ ಆ ಸರೋವರವು ಬಗೆ-ಬಗೆಯಾಗಿ ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪವಿತ್ರವಾದ ಮೃಗಗಳಿಂದಲೂ, ಪಕ್ಷಿಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ್ದು, ಪುಣ್ಯ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ, ಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದಲೂ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಎಲ್ಲ ಋತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಡುವ ಹೂವು-ಹಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನವಾಗಿ ಸುಂದರವಾದ ವನಶ್ರೇಣಿಯಿಂದ ಅದರ ಶೋಭೆ ಹೆಚ್ಚಿತ್ತು. ॥ ೪೦ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಮದಿಸಿದ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಹಿಂಡುಗಳು ಚಿಲಿ-ಪಿಲಿಗುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದವು. ಮದಭರಿತ ದುಂಬಿಗಳು ಝೇಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಉನ್ಮತ್ತ ನವಿಲುಗಳು ಗರಿಗಳನ್ನು ಕೆದರಿಕೊಂಡು ನಟರಂತೆ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಮದಿಸಿದ ಕೋಗಿಲೆಗಳು 'ಕುಹೂ-ಕುಹೂ' ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತಾ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಕರೆಯುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು. ॥ ೪೧ ॥ ಆ ಆಶ್ರಮವು ಕದಂಬ, ಚಂಪಕ, ಅಶೋಕ, ಕರಂಜ (ಹೊಂಗೆ), ಬಕುಳ, ಆಸನ, ಕುಂದ, ಮಂದಾರ, ಕುಟಜ, ಚೂತ ಮುಂತಾದ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ರಮಣೀಯವಾಗಿತ್ತು. ॥ ೪೨ ॥ ಹಾಗೆಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಕಾರಂಡವ, ಪ್ಲವ, ಹಂಸ, ಕುಕರ, ನೀರುಕೋಳಿ, ಸಾರಸ, ಚಕ್ರವಾಕ, ಚಕೋರ ಮುಂತಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಇಂಪಾಗಿ ಕಲರವಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ॥ ೪೩ ॥ ಜಿಂಕೆ, ಹಂದಿ, ಶಲ್ಯಕ, ಗವಯ, ಗಜ, ಗೋಪುಚ್ಛ ಸಿಂಹ, ವಾನರ, ಮುಂಗುಸಿ, ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ ಮುಂತಾದ ವನ್ಯಜೀವಿಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ॥ ೪೪ ॥

ಅಂತಹ ಆಶ್ರಮವನ್ನೂ, ತೀರ್ಥವನ್ನೂ ಆದಿರಾಜನಾದ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು ತನ್ನ ಕನ್ಯೆಯೊಡನೆ ತಲುಪಿದಾಗ ಕರ್ದಮ ಮುನಿಗಳು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ನಿವೃತ್ತರಾಗಿ ಸುಖಾಸೀನರಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡನು. ॥ ೪೫ ॥ ಬಹಳ ದಿವಸಗಳ ಕಾಲ ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಿ ಅವರ ಶರೀರವು ಮಹಾತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿತ್ತು. ದೀರ್ಘಕಾಲ ತಪಸ್ಸು ಆಚರಿಸಿದ್ದರೂ ಅವರು ಬಳಲಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಭಗವಂತನ ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಕರ್ಣಾಮೃತವಾದ ವಚನಗಳಿಂದಲೂ ಅವರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹವಾಗಿತ್ತು. ॥ ೪೬ ॥ ಅವರ ದೇಹವು ನೀಳವಾಗಿದ್ದು ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಮಲದ ಎಸಳಿನಂತೆ ಕಮನೀಯವಾಗಿದ್ದವು. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಟಾಜೂಟವೂ, ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ನಾರುಮಡಿಯು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಹತ್ತಿರದಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಅವರು ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯದಿರುವ ಮಹಾಮೂಲ್ಯ ರತ್ನದಂತೆ ಮಲಿನರಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೪೭ ॥ ಮಹಾರಾಜ ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವು ತನ್ನ ಕುಟೀರಕ್ಕೆ ಬಂದು ತನಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವರು ಆತನನ್ನು ಆಶೀರ್ವಾದದಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿ ಯಥೋಚಿತವಾದ ಆತಿಥ್ಯದಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಿದರು. ॥ ೪೮ ॥

ಮನುವು ಅವರ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಶಾಂತವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು – ಮುನಿವರ್ಯರು ಭಗವಂತನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು ಮಧುರವಾಣಿಯಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಾ ಹೀಗೆಂದರು – ॥ ೪೯ ॥ ದೇವಾ ! ಪೂಜ್ಯನಾದ ನೀನು ಭಗವಂತನಾದ ಮಹಾ

ಯೋಽರ್ಕೇಂದ್ವಗ್ನೀಂದ್ರವಾಯೂನಾಂ
ಯಮಧರ್ಮಪ್ರಚೇತಸಾಮ್ ।
ರೂಪಾಣಿ ಸ್ಥಾನ ಆಧತ್ಸೇ
ತಸ್ಮೈ ಶುಕ್ಲಾಯ ತೇ ನಮಃ ॥ ೫೧ ॥

ನ ಯದಾ ರಥಮಾಸ್ಥಾಯ ಚೈತ್ರಂ ಮಣಿಗಣಾರ್ಪಿತಮ್ ।
ವಿಸ್ಫೂರ್ಜಚ್ಚಂಡ ಕೋದಂಡೋ ರಥೇನ ತ್ರಾಸಯನ್ನಘಾನ್ ॥ ೫೨ ॥

ಸ್ವಸೈನ್ಯಚರಣಕ್ಷುಣ್ಣಂ ವೇಪಯನ್ಮಂಡಲಂ ಭುವಃ ।
ವಿಕರ್ಷನ್ ಬೃಹತೀಂ ಸೇನಾಂ ಪರ್ಯಟಸ್ಯಂಶುಮಾನಿವ ॥ ೫೩ ॥

ತದೈವ ಸೇತವಃ ಸರ್ವೇ ವರ್ಣಾಶ್ರಮನಿಬಂಧನಾಃ ।
ಭಗವದ್ರಚಿತಾ ರಾಜನ್ ಭಿದ್ಯೇರನ್ಬತ ದಸ್ಯುಭಿಃ ॥ ೫೪ ॥

ಅಧರ್ಮಶ್ಚ ಸಮೇಧೇತ ಲೋಲುಪೈರ್ವ್ಯಂಕುಶೈರ್ನೃಭಿಃ ।
ಶಯಾನೇ ತ್ವಯಿ ಲೋಕೋಽಯಂ ದಸ್ಯುಗ್ರಸ್ತೋ ವಿನಂಕ್ಷ್ಯತಿ ॥ ೫೫ ॥

ಅಥಾಪಿ ಪೃಚ್ಛೇ ತ್ವಾಂ ವೀರ ಯದರ್ಥಂ ತ್ವಮಿಹಾಗತಃ ।
ತದ್ವಯಂ ನಿರ್ವ್ಯಲೀಕೇನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಾಮಹೇ ಹೃದಾ ॥ ೫೬ ॥

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾಲನಶಕ್ತಿರೂಪನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಸಂಚಾರದ ಉದ್ದೇಶವು ನಿಃಸಂಶಯವಾಗಿ ಸಜ್ಜನರ ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ದುರ್ಜನರ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ॥ ೫೦ ॥ ನೀನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ವಿಷ್ಣುರೂಪಿಯೇ ಆಗಿದ್ದು, ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕರ್ಮಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಯಮ, ವರುಣ ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವವ ನಾಗಿದ್ದೀಯೇ. ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ॥ ೫೧ ॥ ನೀನು ರತ್ನಖಚಿತ ವಾದ ವಿಜಯರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಟಂಕಾರಮಾಡುತ್ತಾ ರಥದ ಘರ್ಘರ ಧ್ವನಿಯಿಂದಲೇ ಪಾಪಿಗಳು ಭಯಗ್ರಸ್ತರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವೆ. ಸೈನ್ಯದ ಪದಹತಿಯಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ನಡುಗಿಸುತ್ತಾ ವಿಶಾಲವಾದ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ನೀನೇನಾದರೂ ಹೀಗೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ದಸ್ಯುಗಳು – ಭಗವಂತನು ರಚಿಸಿದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಒಡನೆಯೇ ನಾಶ ಮಾಡಿ ಬಿಡುವರು. ವಿಷಯಾಸಕ್ತರಾದ ಜನರು ಅಡೆ-ತಡೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅಧರ್ಮವನ್ನೇ ಹರಡುವರು. ನೀನೇನಾದರೂ ಲೋಕದ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಕೊಡದೆ ನಿಶ್ಚಿಂತನಾಗಿಬಿಟ್ಟರೆ ಈ ಲೋಕವು ದುರಾಚಾರಿಗಳ ತೆಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದು ನಾಶವಾಗಿ ಬಿಡುವುದು. ॥ ೫೨-೫೫ ॥ ಎಲೈ ಮಹಾವೀರನೇ! ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಇದ್ದರೂ 'ನೀನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿರುವೆ?' ಎಂದು ನಾನು ಕೇಳುತ್ತೇನೆ. ನೀವು ಯಾವುದೇ ಆಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದರೂ ಅದನ್ನು ನಾನು ನಿಷ್ಕಪಟಭಾವದಿಂದ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆನು. ॥ ೫೬ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೨೧ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೇ ಏಕವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨೧ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ದೇವಹೂತಿ-ಕರ್ದಮರ ವಿವಾಹ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏವಮಾವಿಷ್ಕೃತಾಶೇಷಗುಣಕರ್ಮೋದಯೋ ಮುನಿಮ್ ।
ಸವ್ರೀಡ ಇವ ತಂ ಸಮ್ರಾಡುಪಾರತಮುವಾಚ ಹ ॥ ೧ ॥

ಮನುರುವಾಚ

ಬ್ರಹ್ಮಾಸೃಜತ್ಸ್ವಮುಖತೋ ಯುಷ್ಮಾನಾತ್ಮಪರೀಪ್ಸಯಾ ।
ಛಂದೋಮಯಸ್ತಪೋವಿದ್ಯಾಯೋಗಯುಕ್ತಾನಲಂಪಟಾನ್ ॥ ೨ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ಹೀಗೆ ಕರ್ದಮರು ಮನುವಿನ ಸಮಸ್ತ ಗುಣ-ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದಾಗ ಸಾಮ್ರಾಟನಾದ ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವು ಆ ನಿವೃತ್ತಿ ಪರಾಯಣ ಮುನಿಯ ಬಳಿ ಸಂಕೋಚದಿಂದಲೇ ಹೀಗೆಂದನು. ॥ ೧ ॥

ಮನುವು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ – ಮುನಿವರ್ಯರೇ! ವೇದ ಮೂರ್ತಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತಮ್ಮ ವೇದಮಯವಾದ ದಿವ್ಯ ವಿಗ್ರಹದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ತಪಸ್ಸು, ವಿದ್ಯೆ, ಯೋಗಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನರಾದ, ವಿಷಯಲಂಪಟತೆಯಿಲ್ಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ತಮ್ಮ ಮುಖದಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಮತ್ತೆ ಸಹಸ್ರಪಾದನಾದ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನು ನಿಮ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಸಹಸ್ರಭುಜಗಳಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು. ಹೀಗೆ ಅವನಿಗೆ

ತತ್ರಾಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಯಾಸೃಜಚ್ಚಾಸ್ಮಾನ್ ದೋಃಸಹಸ್ರಾತ್ಸಹಸ್ರಪಾತ್ ।
ಹೃದಯಂ ತಸ್ಯ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಕ್ಷತ್ರಮಂಗಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ॥ ೩ ॥

ಅತೋ ಹ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಮಾತ್ಮಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ ರಕ್ಷತಃ ।
ರಕ್ಷತಿ ಸ್ಮಾವ್ಯಯೋ ದೇವಃ ಸ ಯಃ ಸದಸದಾತ್ಮಕಃ ॥ ೪ ॥

ತವ ಸಂದರ್ಶನಾದೇವಚ್ಛಿನ್ನಾ ಮೇ ಸರ್ವಸಂಶಯಾಃ ।
ಯತ್ಸ್ವಯಂ ಭಗವಾನ್ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಧರ್ಮಮಾಹ ರಿರಕ್ಷಿಷೋಃ ॥ ೫ ॥

ದಿಷ್ಟ್ಯಾ ಮೇ ಭಗವಾನ್ ದೃಷ್ಟೋ
ದುರ್ದರ್ಶೋ ಯೋಽಕೃತಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ದಿಷ್ಟ್ಯಾ ಪಾದರಜಃ ಸ್ಪೃಷ್ಟಂ
ಶೀರ್ಷ್ಣಾ ಮೇ ಭವತಃ ಶಿವಮ್ ॥ ೬ ॥

ದಿಷ್ಟ್ಯಾ ತ್ವಯಾನುಶಿಷ್ಟೋಽಹಂ ಕೃತಶ್ಚಾನುಗ್ರಹೋ ಮಹಾನ್ ।
ಅಪಾವೃತೈಃ ಕರ್ಣರಂಧ್ರೈರ್ಜುಷ್ಟಾ ದಿಷ್ಟ್ಯೋಶತೀರ್ಗಿರಃ ॥ ೭ ॥

ಸ ಭವಾಂದುಹಿತೃಸ್ನೇಹಪರಿಕ್ಲಿಷ್ಟಾತ್ಮನೋ ಮಮ ।
ಶ್ರೋತುಮರ್ಹಸಿ ದೀನಸ್ಯ ಶ್ರಾವಿತಂ ಕೃಪಯಾ ಮುನೇ ॥ ೮ ॥

ಪ್ರಿಯವ್ರತೋತ್ತಾನಪದೋಃ ಸ್ವಸೇಯಂ ದುಹಿತಾ ಮಮ ।
ಅನ್ವಿಚ್ಛತಿ ಪತಿಂ ಯುಕ್ತಂ ವಯಃಶೀಲಗುಣಾದಿಭಿಃ ॥ ೯ ॥

ಯದಾ ತು ಭವತಃ ಶೀಲಶ್ರುತರೂಪವಯೋಗುಣಾನ್ ।
ಅಶೃಣೋನ್ನಾರದಾದೇಷಾ ತ್ವಯ್ಯಾಸೀತ್ಕೃತನಿಶ್ಚಯಾ ॥ ೧೦ ॥

ತತ್ಪ್ರತೀಚ್ಛ ದ್ವಿಜಾಗ್ರ್ಯೇಮಾಂ ಶ್ರದ್ಧಯೋಪಹೃತಾಂ ಮಯಾ ।
ಸರ್ವಾತ್ಮನಾನುರೂಪಾಂ ತೇ ಗೃಹಮೇಧಿಷು ಕರ್ಮಸು ॥ ೧೧ ॥

ಉದ್ಯತಸ್ಯ ಹಿ ಕಾಮಸ್ಯ ಪ್ರತಿವಾದೋ ನ ಶಸ್ಯತೇ ।
ಅಪಿ ನಿರ್ಮುಕ್ತಸಂಗಸ್ಯ ಕಾಮರಕ್ತಸ್ಯ ಕಿಂ ಪುನಃ ॥ ೧೨ ॥

ಯ ಉದ್ಯತಮನಾದೃತ್ಯ ಕೀನಾಶಮಭಿಯಾಚತೇ ।
ಕ್ಷೀಯತೇ ತದ್ಯಶಃ ಸ್ಫೀತಂ ಮಾನಶ್ಚಾವಜ್ಞಯಾ ಹತಃ ॥ ೧೩ ॥

ಅಹಂ ತ್ವಾಶೃಣವಂ ವಿದ್ವನ್ವಿವಾಹಾರ್ಥಂ ಸಮುದ್ಯತಮ್ ।
ಅತಸ್ತ್ವಮುಪಕುರ್ವಾಣಃ ಪ್ರತ್ತಾಂ ಪ್ರತಿಗೃಹಾಣ ಮೇ ॥ ೧೪ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹೃದಯವೆಂದೂ, ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಶರೀರವೆಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ॥ ೨-೩ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮನ್ನು ಮತ್ತು ಒಬ್ಬರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ಕ್ಷತ್ರಿಯರನ್ನು – ಸಮಸ್ತ ಕಾರಣರೂಪನಾಗಿದ್ದರೂ ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಕಾರನಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ॥ ೪ ॥ ತಮ್ಮ ದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ನನ್ನ ಎಲ್ಲ ಸಂದೇಹಗಳೂ ದೂರವಾದುವು. ಏಕೆಂದರೆ, ತಾವು ನನ್ನ ಪ್ರಶಂಸೆಯ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪಾಲನೆಯ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ ರಾಜನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತುಂಬು ಪ್ರೇಮದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಿದಿರಿ. ॥ ೫ ॥ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಲ್ಲದವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ದರ್ಶನವು ಬಹು ದುರ್ಲಭವಾಗಿದೆ. ತಮ್ಮ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆದು, ನಿಮ್ಮ ಚರಣಗಳ ಮಂಗಳಮಯ ಧೂಳಿಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ ನಾನು ದೊಡ್ಡ ಭಾಗ್ಯವಂತನೇ ಸರಿ! ॥ ೬ ॥ ನನ್ನ ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂದಲೇ ನೀವು ನನಗೆ ರಾಜ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ ಮಹದನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿರುವಿರಿ. ತಮ್ಮ ಪವಿತ್ರವಾದ ವಾಣಿಯನ್ನು ನಾನು ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳಿರುವುದಕ್ಕೂ ನನ್ನ ಶುಭ ಪ್ರಾರಬ್ಧದ ಉದಯವೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ. ॥ ೭ ॥

ಮುನಿಗಳೇ! ಈ ಕನ್ಯೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಾ ಚಿಂತಾಗ್ರಸ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ದೀನನಾದ ನನ್ನ ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ತಾವು ಕೃಪಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೇಳಬೇಕು. ॥ ೮ ॥ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮತ್ತು ಉತ್ತಾನಪಾದ – ಇವರ ತಂಗಿಯಾಗಿರುವ ಈ ನನ್ನ ಮಗಳು ವಯಸ್ಸು, ಶೀಲ-ಗುಣಗಳಿಂದ ತನಗೆ ಅನುರೂಪನಾದ ಪತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬಯಸುತ್ತಾಳೆ. ॥ ೯ ॥ ಈಕೆಯು ಶ್ರೀನಾರದಮಹರ್ಷಿಗಳ ಬಾಯಿಯಿಂದ – ತಮ್ಮ ಶೀಲ, ವಿದ್ಯೆ, ರೂಪ, ಆಯುಸ್ಸು ಗುಣಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಂದಿನಿಂದಲೇ ತಮ್ಮನ್ನು ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ॥ ೧೦ ॥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠರೇ! ನಾನು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಈ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ತಮಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ತಾವು ಈಕೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಇವಳು ಗೃಹಸ್ಥೋಚಿತ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ॥ ೧೧ ॥ ತಾನಾಗಿಯೇ ಬಂದೊದಗಿದ ಭೋಗವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ವಿರಕ್ತನಿಗೂ ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಹಾಗಿರುವಾಗ ವಿಷಯಾಸಕ್ತನಾದವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮಾತೇನಿದೆ? ॥ ೧೨ ॥ ತಾನಾಗಿಯೇ ಒದಗಿಬಂದ ಭೋಗವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಯಾರೋ ಕೃಪಣನ ಮುಂದೆ ಕೈಚಾಚುವವನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವನು ಹಾಗೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಮಾನಭಂಗವೂ ಆಗುವುದು. ॥ ೧೩ ॥ ಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠರೇ! ತಾವು ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದೀರೆಂದು ನಾನು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ತಮ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಎಲ್ಲೆ ಇದೆ. ತಾವು ನೈಷ್ಠಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಲ್ಲವಲ್ಲ! ಆದ್ದರಿಂದ ತಾವು ಈ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರಿ. ನಾನು ಈಕೆಯನ್ನು ತಮಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೧೪ ॥

ಋಷಿರುವಾಚ

ಬಾಢಮುದ್ವೋಢುಕಾಮೋಽಹಮಪ್ರತ್ತಾ ಚ ತವಾತ್ಮಜಾ ।
ಆವಯೋರನುರೂಪೋಽಸಾವಾದ್ಯೋ ವೈವಾಹಿಕೋ ವಿಧಿಃ
॥ ೧೫ ॥

ಕಾಮಃ ಸ ಭೂಯಾನ್ನರದೇವ ತೇಽಸ್ಯಾಃ
ಪುತ್ರ್ಯಾಃ ಸಮಾಮ್ನಾಯವಿಧೌ ಪ್ರತೀತಃ ।
ಕ ಏವ ತೇ ತನಯಾಂ ನಾದ್ರಿಯೇತ
ಸ್ವಯೈವ ಕಾಂತ್ಯಾ ಕ್ಷಿಪತೀಮಿವ ಶ್ರಿಯಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ಯಾಂ ಹರ್ಮ್ಯಪೃಷ್ಠೇ ಕ್ವಣದಂಘ್ರಿಶೋಭಾಂ
ವಿಕ್ರೀಡತೀಂ ಕಂದುಕವಿಹ್ವಲಾಕ್ಷೀಮ್ ।
ವಿಶ್ವಾವಸುರ್ನ್ಯಪತತ್ಸ್ವಾದ್ವಿಮಾನಾದ್
ವಿಲೋಕ್ಯ ಸಮ್ಮೋಹವಿಮೂಢಚೇತಾಃ ॥ ೧೭ ॥

ತಾಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯಂತೀಂ ಲಲನಾಲಲಾಮ-
ಮಸೇವಿತಶ್ರೀಚರಣೈರದೃಷ್ಟಾಮ್ ।
ವತ್ಸಾಂ ಮನೋರುಚ್ಚಪದಃ ಸ್ವಸಾರಂ
ಕೋ ನಾನುಮನ್ಯೇತ ಬುಧೋಽಭಿಯಾತಾಮ್ ॥ ೧೮ ॥

ಅತೋ ಭಜಿಷ್ಯೇ ಸಮಯೇನ ಸಾಧ್ವೀಂ
ಯಾವತ್ತೇಜೋ ಬಿಭೃಯಾದಾತ್ಮನೋ ಮೇ ।
ಅತೋ ಧರ್ಮಾನ್ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಮುಖ್ಯಾನ್
ಶುಕ್ಲಪ್ರೋಕ್ತಾನ್ ಬಹು ಮನ್ಯೇಽವಿಹಿಂಸ್ರಾನ್ ॥ ೧೯ ॥

ಯತೋಽಭವದ್ವಿಶ್ವಮಿದಂ ವಿಚಿತ್ರಂ
ಸಂಸ್ಥಾಸ್ಯತೇ ಯತ್ರ ಚ ವಾವತಿಷ್ಠತೇ ।
ಪ್ರಜಾಪತೀನಾಂ ಪತಿರೇಷ ಮಹ್ಯಂ
ಪರಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭಗವಾನನಂತಃ ॥ ೨೦ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಸ ಉಗ್ರಧನ್ವನ್ನಿಯದೇವಾಬಭಾಷೇ
ಆಸೀಚ್ಚ ತೂಷ್ಣೀಮರವಿಂದನಾಭಮ್ ।
ಧಿಯೋಪಗೃಹ್ಣನ್ ಸ್ಮಿತಶೋಭಿತೇನ
ಮುಖೇನ ಚೇತೋ ಲುಲುಭೇ ದೇವಹೂತ್ಯಾಃ ॥ ೨೧ ॥

ಶ್ರೀಕರ್ದಮ ಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದರು – ಮಹಾರಾಜನೇ! ಸರಿ. ನಾನು ವಿವಾಹವಾಗಲು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನಿಮ್ಮ ಕನ್ಯೆಯ ವಾಗ್ದಾನವು ಯಾರೊಂದಿಗೂ ಆಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ವಿವಾಹವು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಬ್ರಾಹ್ಮವಿಧಿಯಿಂದ * ಆಗುವುದು ಉಚಿತವೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೧೫ ॥ ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ವೇದೋಕ್ತ ವಿವಾಹ-ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ 'ಗೃಭ್ಣಾಮಿ ತೇ' ಮುಂತಾದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂತಾನಕಾಮನೆಯು ನಿಮ್ಮ ಈ ಕನ್ಯೆಯೊಂದಿಗೆ ನಮ್ಮ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಯುವುದರಿಂದ ಸಫಲವಾಗುವುದು. ತನ್ನ ಅಂಗಕಾಂತಿಯಿಂದ ಆಭೂಷಣಗಳ ಶೋಭೆಯನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವ ನಿಮ್ಮ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಯಾರು ತಾನೇ ಅನಾದರಿಸುವನು ? ॥ ೧೬ ॥ ಒಮ್ಮೆ ಈಕೆಯು ತನ್ನ ಅರಮನೆಯ ಮೇಲ್ಮಹಡಿಯಲ್ಲಿ ಚೆಂಡಾಟವನ್ನು ಆಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಚೆಂಡಿನ ಹಿಂದೆ-ಹಿಂದೆ ಅತ್ತ-ಇತ್ತ ಓಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆಕೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳು ಚಂಚಲವಾಗಿದ್ದುವು. ಕಾಲಿನ ಕಾಲಂದುಗೆಗಳು ಝುಣ-ಝುಣ ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಆಗ ಈಕೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಮೋಹಗೊಂಡ ವಿಶ್ವಾವಸು ಗಂಧರ್ವನು ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದೆ ವಿಮಾನದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಉರುಳಿದ್ದನು. ॥ ೧೭ ॥ ಅಂತಹ ಸೌಂದರ್ಯ ರಾಶಿಯಾದ ಈಕೆಯು ತಾನಾಗಿ ಬಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ ಯಾವ ವಿವೇಕಿಯು ತಾನೇ ಇವಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ಹೋದಾನು ? ಇವಳಾದರೋ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಕಣ್ಮಣಿಯಾದ ಸುಪುತ್ರಿಯು. ಉತ್ತಾನಪಾದನ ಪ್ರೀತಿಯ ತಂಗಿ ಹಾಗೂ ರಮಣೀಯ ರತ್ನವಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಚರಣಗಳನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡದವರಿಗೆ ಈಕೆಯ ದರ್ಶನವೂ ಆಗಲಾರದು. ॥ ೧೮ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ನಿನ್ನ ಈ ಸಾಧ್ವಿಯಾದ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆನು. ಆದರೆ ಒಂದು ನಿಬಂಧನೆ ಇದೆ. ಈಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂತಾನ ಉಂಟಾಗುವವರೆಗೆ ನಾನು ಗೃಹಸ್ಥ ಧರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಇವಳೊಂದಿಗೆ ಇರುವೆನು. ಅನಂತರ ಭಗವಂತನು ಹೇಳಿರುವ ಸಂನ್ಯಾಸಪ್ರಧಾನವಾದ ಹಿಂಸಾರಹಿತವಾದ ಶಮ-ದಮಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯನೀಡುವೆನು. ॥ ೧೯ ॥ ಈ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಜಗತ್ತು ಯಾರಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದೆಯೋ, ಯಾರಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೋ, ಯಾರ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಇದು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇದೆಯೋ – ಆ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳಿಗೂ ಪತಿಯಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಅನಂತನೇ ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾನ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೨೦ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಪ್ರಚಂಡ ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾದ ವಿದುರನೇ! ಕರ್ದಮರು ಇಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರಹೇಳಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಪದ್ಮನಾಭನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಮೌನವಾದರು. ಆಗ ಅವರ ಮಂದಹಾಸಯುಕ್ತ ಮುಖಕಮಲವನ್ನು ನೋಡಿ ದೇವಹೂತಿಯ ಚಿತ್ತವು ಸೂರೆಗೊಂಡಿತು. ॥ ೨೧ ॥

* ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಿವಾಹಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ – (೧) ಬ್ರಾಹ್ಮ (೨) ದೈವ, (೩) ಆರ್ಷ, (೪) ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ, (೫) ಆಸುರ, (೬) ಗಾಂಧರ್ವ, (೭) ರಾಕ್ಷಸ, (೮) ಪೈಶಾಚ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾದ 'ಬ್ರಾಹ್ಮ' ವಿವಾಹವು ಶ್ರೇಷ್ಠತಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ತಂದೆಯೇ ಯೋಗ್ಯನಾದ ವರನನ್ನು ಆರಿಸಿ ಆತನಿಗೆ ತನ್ನ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ದಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಸೋಽನುಜ್ಞಾತ್ವಾ ವ್ಯವಸಿತಂ ಮಹಿಷ್ಯಾ ದುಹಿತುಃ ಸ್ಫುಟಮ್ ।
ತಸ್ಮೈ ಗುಣಗಣಾಢ್ಯಾಯ ದದೌ ತುಲ್ಯಾಂ ಪ್ರಹರ್ಷಿತಃ
॥ ೨೨ ॥

ಶತರೂಪಾ ಮಹಾರಾಜ್ಞೀ ಪಾರಿಬರ್ಹಾನ್ಮಹಾಧನಾನ್ ।
ದಂಪತ್ಯೋಃ ಪರ್ಯದಾತ್ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಭೂಷಾವಾಸಃ ಪರಿಚ್ಛದಾನ್
॥ ೨೩ ॥

ಪ್ರತ್ತಾಂ ದುಹಿತರಂ ಸಮ್ರಾಟ್ಸದೃಕ್ಷಾಯ ಗತವ್ಯಥಃ ।
ಉಪಗುಹ್ಯ ಚ ಬಾಹುಭ್ಯಾಮೌತ್ಕಂಠ್ಯೋನ್ಮಥಿತಾಶಯಃ
॥ ೨೪ ॥

ಅಶಕ್ನುವಂಸ್ತದ್ವಿರಹಂ ಮುಂಚನ್ ಬಾಷ್ಪಕಲಾಂ ಮುಹುಃ ।
ಆಸಿಂಚದಂಬ ವತ್ಸೇತಿ ನೇತ್ರೋದೈರ್ದುಹಿತುಃ ಶಿಖಾಃ
॥ ೨೫ ॥

ಆಮನ್ತ್ರ್ಯ ತಂ ಮುನಿವರಮನುಜ್ಞಾತಃ ಸಹಾನುಗಃ ।
ಪ್ರತಸ್ಥೇ ರಥಮಾರುಹ್ಯ ಸಭಾರ್ಯಃ ಸ್ವಪುರಂ ನೃಪಃ
॥ ೨೬ ॥

ಉಭಯೋರ್ಋಷಿಕುಲ್ಯಾಯಾಃ ಸರಸ್ವತ್ಯಾಃ ಸುರೋಧಸೋಃ ।
ಋಷೀಣಾಮುಪಶಾಂತಾನಾಂ ಪಶ್ಯನ್ನಾಶ್ರಮಸಂಪದಃ
॥ ೨೭ ॥

ತಮಾಯಾಂತಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತಾತ್ಪ್ರಜಾಃ ಪತಿಮ್ ।
ಗೀತಸಂಸ್ತುತಿವಾದಿತ್ರೈಃ ಪ್ರತ್ಯುದೀಯುಃ ಪ್ರಹರ್ಷಿತಾಃ
॥ ೨೮ ॥

ಬರ್ಹಿಷ್ಮತೀ ನಾಮ ಪುರೀ ಸರ್ವಸಂಪತ್ಸಮನ್ವಿತಾ ।
ನ್ಯಪತನ್ ಯತ್ರ ರೋಮಾಣಿ ಯಜ್ಞಸ್ಯಾಂಗಂ ವಿಧುನ್ವತಃ
॥ ೨೯ ॥

ಕುಶಾಃ ಕಾಶಾಸ್ತ ಏವಾಸನ್ ಶಶ್ವದ್ಧರಿತವರ್ಚಸಃ ।
ಋಷಯೋ ಯೈಃ ಪರಾಭಾವ್ಯ ಯಜ್ಞಘ್ನಾನ್ಯಜ್ಞಮೀಜಿರೇ
॥ ೩೦ ॥

ಕುಶಕಾಶಮಯಂ ಬರ್ಹಿರಾಸ್ತೀರ್ಯ ಭಗವಾನ್ಮನುಃ ।
ಅಯಜದ್ಯಜ್ಞಪುರುಷಂ ಲಬ್ಧಾ ಸ್ಥಾನಂ ಯತೋ ಭುವಮ್
॥ ೩೧ ॥

ಬರ್ಹಿಷ್ಮತೀಂ ನಾಮ ವಿಭುರ್ಯಾಂ ನಿರ್ವಿಶ್ಯ ಸಮಾವಸತ್ ।
ತಸ್ಯಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ಭವನಂ ತಾಪತ್ರಯವಿನಾಶನಮ್
॥ ೩೨ ॥

ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಣಿ ಶತರೂಪಾ ಮತ್ತು ರಾಜಕುಮಾರಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟ ಅನುಮತಿಯಿದೆ ಎಂದು ಗಮನಿಸಿ ಮನುವು ಅನೇಕಗುಣಸಂಪನ್ನರಾದ ಕರ್ದಮರಿಗೆ ಅವರಷ್ಟೇ ಗುಣಸಂಪನ್ನಳಾದ ತನ್ನ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂತೋಷವಾಗಿ ದಾನಮಾಡಿದನು. ॥ ೨೨ ॥ ಮಹಾರಾಣಿ ಶತರೂಪೆಯೂ ಕೂಡ ಮಗಳಿಗೂ – ಅಳಿಯನಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೇಮ ದಿಂದ ಬಹುಮೂಲ್ಯವಾದ ಅನೇಕ ವಸ್ತ್ರಾಭೂಷಣಗಳನ್ನೂ, ಗೃಹಸ್ಥ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಪಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಳುವಳಿಯನ್ನಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಳು. ॥ ೨೩ ॥ ಹೀಗೆ ಸುಯೋಗ್ಯನಾದ ವರನಿಗೆ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮನು ಮಹಾರಾಜನು ನಿಶ್ಚಿಂತನಾದನು. ಹೊರಡುವಾಗ ಮಗಳ ಅಗಲಿಕೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ದುಃಖದಿಂದ ಆಕೆಯನ್ನು ಎದೆಗೊತ್ತಿಕೊಂಡು ಮಗಳೇ ! ಮಗೂ ! ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಳತೊಡಗಿದರು. ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಆತನು ದೇವಹೂತಿಯ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ನೆನೆಸಿಬಿಟ್ಟನು. ॥ ೨೪-೨೫ ॥ ಅನಂತರ ಮನುವು ಮುನಿವರ್ಯ ಕರ್ದಮರಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಬರುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿ, ಅವರಿಂದ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಮಹಾರಾಣಿಯೊಂದಿಗೆ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ತನ್ನ ಸೇವಕರೊಡನೆ ಋಷಿಗಣಗಳಿಂದ ಸೇವಿತನಾದ ಸರಸ್ವತೀನದಿಯ ಎರಡೂ ದಡಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮಗಳ ಸೊಬಗನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ॥ ೨೬-೨೭॥

ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುಗಳು ಬರುತ್ತಿರುವ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿದೊಡನೆ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಪರಮಾನಂದ ಪುಳಕಿತರಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರ-ಗೀತ ಹಾಗೂ ವಾದ್ಯಧ್ವನಿಗಳೊಡನೆ ಆತನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಲು ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದರು. ॥ ೨೮ ॥ ಸಮಸ್ತ ಸಂಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನವಾಗಿದ್ದ 'ಬರ್ಹಿಷ್ಮತಿನಗರ'ವು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀವರಾಹಸ್ವಾಮಿಯು ರಸಾತಳದಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ತಂದಾಗ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಕೊಡಹಲು ಅದರಿಂದ ರೋಮಗಳು ಉದುರಿದ ಜಾಗವದು. ॥ ೨೯ ॥ ಆ ರೋಮಗಳೇ ಸದಾ ಹಸಿರು-ಪಚ್ಚೆಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ 'ಕುಶ' ಮತ್ತು 'ಕಾಶ'ಗಳೆಂಬ ಹುಲ್ಲುಗಳಾದವು. ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಮುನಿಗಳು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವಿಘ್ನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಭಗವಾನ್ ಯಜ್ಞಪುರುಷನನ್ನು ಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ಆರಾಧಿಸಿದ್ದರು. ॥ ೩೦ ॥ ಮನುಸಾರ್ವಭೌಮನೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀವರಾಹದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಭೂಮಿಯೆಂಬ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವು ದೊರೆತ ಬಳಿಕ, ಅದೇ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಕುಶ ಮತ್ತು ಕಾಶಗಳ ಆಸನವನ್ನು ಹರಡಿ ಯಜ್ಞಪುರುಷನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದ್ದನು. ॥ ೩೧ ॥

ಮನುವು ತನ್ನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಬರ್ಹಿಷ್ಮತಿನಗರಿಯನ್ನು ತಲುಪಿ, ತಾಪತ್ರಯಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ತನ್ನ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದನು. ॥ ೩೨ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಭಾರ್ಯೆ ಹಾಗೂ ಸಂತಾನಗಳೊಡನೆ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸತೊಡಗಿದನು.

ಸಭಾರ್ಯಃ ಸಪ್ರಜಃ ಕಾಮಾನ್ಬುಭುಜೇಽನ್ಯಾವಿರೋಧತಃ ।
ಸಂಗೀಯಮಾನಸತ್ಕೀರ್ತಿಃ ಸಸ್ತ್ರೀಭಿಃ ಸುರಗಾಯಕೈಃ ।
ಪ್ರತ್ಯೂಷೇಷ್ವನುಬದ್ಧೇನ ಹೃದಾ ಶೃಣ್ವನ್ ಹರೇಃ ಕಥಾಃ
॥ ೩೩ ॥

ನಿಷ್ಣಾತಂ ಯೋಗಮಾಯಾಸು
ಮುನಿಂ ಸ್ವಾಯಂಭುವಂ ಮನುಮ್ ।
ಯದಾ ಭ್ರಂಶಯಿತುಂ ಭೋಗಾ
ನ ಶೇಕುರ್ಭಗವತ್ಪರಮ್ ॥ ೩೪ ॥

ಅಯಾತಯಾಮಾಸ್ತಸ್ಯಾಸನ್ ಯಾಮಾಃ ಸ್ವಾಂತರಯಾಪನಾಃ ।
ಶೃಣ್ವತೋ ಧ್ಯಾಯತೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕುರ್ವತೋ ಬ್ರುವತಃ ಕಥಾಃ
॥ ೩೫ ॥

ಸ ಏವಂ ಸ್ವಾಂತರಂ ನಿನ್ಯೇ ಯುಗಾನಾಮೇಕಸಪ್ತತಿಮ್ ।
ವಾಸುದೇವಪ್ರಸಂಗೇನ ಪರಿಭೂತಗತಿತ್ರಯಃ
॥ ೩೬ ॥

ಶಾರೀರಾ ಮಾನಸಾ ದಿವ್ಯಾ ವೈಯಾಸೇ ಯೇ ಚ ಮಾನುಷಾಃ ।
ಭೌತಿಕಾಶ್ಚ ಕಥಂ ಕ್ಲೇಶಾ ಬಾಧಂತೇ ಹರಿಸಂಶ್ರಯಮ್
॥ ೩೭ ॥

ಯಃ ಪೃಷ್ಟೋ ಮುನಿಭಿಃ ಪ್ರಾಹ
ಧರ್ಮಾನ್ನಾನಾವಿಧಾನ್ ಶುಭಾನ್ ।
ನೃಣಾಂ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಣಾಂ ಚ
ಸರ್ವಭೂತಹಿತಃ ಸದಾ ॥ ೩೮ ॥

ಏತತ್ತ ಆದಿರಾಜಸ್ಯ ಮನೋಶ್ಚರಿತಮದ್ಭುತಮ್ ।
ವರ್ಣಿತಂ ವರ್ಣನೀಯಸ್ಯ ತದಪತ್ಯೋದಯಂ ಶೃಣು
॥ ೩೯॥

ಪ್ರಾತಃಕಾಲವಾದೊಡನೆ ಗಂಧರ್ವರು ತಮ್ಮ ಹೆಂಡಿರೊಡನೆ ಆತನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಆತನು ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ತೋರದೆ ಪ್ರೇಮಪೂರ್ಣವಾದ ಹೃದಯದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಥೆಗಳನ್ನೇ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೩೩ ॥ ಆ ಮನುವು ಇಷ್ಟಬಂದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಮನನಶೀಲನೂ, ಭಗವತ್‌ಪರಾಯಣನೂ ಆದ ಆ ಯೋಗಿಯನ್ನು ಭೋಗಗಳು ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಕದಲಿಸದೆ ಹೋದುವು. ॥ ೩೪ ॥ ತನ್ನ ಮನ್ವಂತರವೆಂಬ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣಕಾಲವನ್ನು ಅವನು ವ್ಯರ್ಥಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಧ್ಯಾನಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ರಚಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ನಿರೂಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಎಲ್ಲ ಕಾಲವನ್ನು ಸದುಪಯೋಗ ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೩೫ ॥ ಹೀಗೆ ಅವನು ತನ್ನ ಜಾಗ್ರತ್, ಸ್ವಪ್ನ, ಸುಷುಪ್ತಿಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೂ, ಸತ್ತ್ವ, ರಜ, ತಮಗಳೆಂಬ ತ್ರಿಗುಣಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನಾಗಿ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಾ ತನ್ನ ಮನ್ವಂತರದ ಎಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಚತುರ್ಯುಗಗಳನ್ನು ಸಫಲವಾಗಿ ಕಳೆದನು. ॥ ೩೬ ॥ ವ್ಯಾಸಪುತ್ರನಾದ ವಿದುರನೇ! ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಸುಕೃತಿಯನ್ನು ಶಾರೀರಿಕ, ಮಾನಸಿಕ, ದೈವಿಕ, ಮಾನುಷಿಕ ಅಥವಾ ಭೌತಿಕ ದುಃಖಗಳು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಕಾಡಿಸಿಯಾವು. ॥ ೩೭ ॥ ಮಹಾಪುರುಷನಾದ ಮನುವು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹಿತದಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಮುನಿಗಳು ಆತನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ಆ ಧರ್ಮಜ್ಞ ಪ್ರಭುವು - ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳಿಗೂ, ಆಶ್ರಮಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅನೇಕ ಮಂಗಲಮಯ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿದನು. (ಅದು 'ಮನುಸಂಹಿತಾ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿದೆ.) ॥ ೩೮ ॥

ಜಗತ್ತಿನ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೂ, ಪುರುಷ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕನೂ ಆದ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಅದ್ಭುತ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಾನು ನಿನಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವೆನು. ಈಗ ಆತನ ಕನ್ಯಾರತ್ನವಾದ ದೇವಹೂತಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇಳುವವನಾಗು. ॥ ೩೯ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೨೨ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೇ ದ್ವಾವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨೨ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಕರ್ದಮ-ದೇವಹೂತಿಯರ ವಿಹಾರ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಪಿತೃಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಸ್ಥಿತೇ ಸಾಧ್ವೀ ಪತಿಮಿಂಗಿತಕೋವಿದಾ ।
ನಿತ್ಯಂ ಪರ್ಯಚರತ್ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಭವಾನೀವ ಭವಂ ಪ್ರಭುಮ್
॥ ೧ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳು ಹೊರಟುಹೋದ ಬಳಿಕ ಪತಿಯ ಇಂಗಿತವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಕುಶಲೆಯಾದ, ಸಾಧ್ವೀಮಣಿ ದೇವಹೂತಿಯು ಶ್ರೀಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯು ಪರಶಿವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಂತೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಪ್ರೇಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪತಿಯಸೇವೆ, ಶುಶ್ರೂಷೆಗಳನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದಳು. ॥ ೧ ॥

ವಿಶ್ರಮ್ಭೇಣಾತ್ಮಶೌಚೇನ ಗೌರವೇಣ ದಮೇನ ಚ ।
ಶುಶ್ರೂಷಯಾ ಸೌಹೃದೇನ ವಾಚಾ ಮಧುರಯಾ ಚ ಭೋಃ ॥ ೨ ॥

ವಿಸೃಜ್ಯ ಕಾಮಂ ದಂಭಂ ಚ ದ್ವೇಷಂ ಲೋಭಮಘಂ ಮದಮ್ ।
ಅಪ್ರಮತ್ತೋದ್ಯತಾ ನಿತ್ಯಂ ತೇಜೀಯಾಂಸಮತೋಷಯತ್ ॥ ೩ ॥

ಸ ವೈ ದೇವರ್ಷಿವರ್ಯಸ್ತಾಂ ಮಾನವೀಂ ಸಮನುವ್ರತಾಮ್ ।
ದೈವಾದ್ಗರೀಯಸಃ ಪತ್ಯುರಾಶಾಸಾನಾಂ ಮಹಾಶಿಷಃ ॥ ೪ ॥

ಕಾಲೇನ ಭೂಯಸಾ ಕ್ಷಾಮಾಂ ಕರ್ಶಿತಾಂ ವ್ರತಚರ್ಯಯಾ ।
ಪ್ರೇಮಗದ್ಗದಯಾ ವಾಚಾ ಪೀಡಿತಃ ಕೃಪಯಾಬ್ರವೀತ್ ॥ ೫ ॥

ಕರ್ದಮ ಉವಾಚ

ತುಷ್ಟೋಽಹಮದ್ಯ ತವ ಮಾನವಿ ಮಾನದಾಯಾಃ
ಶುಶ್ರೂಷಯಾ ಪರಮಯಾ ಪರಯಾ ಚ ಭಕ್ತ್ಯಾ ।
ಯೋ ದೇಹಿನಾಮಯಮತೀವ ಸುಹೃತ್ಸ ದೇಹೋ
ನಾವೇಕ್ಷಿತಃ ಸಮುಚಿತಃ ಕ್ಷಪಿತುಂ ಮದರ್ಥೇ ॥ ೬ ॥

ಯೇ ಮೇ ಸ್ವಧರ್ಮನಿರತಸ್ಯ ತಪಃಸಮಾಧಿ-
ವಿದ್ಯಾತ್ಮಯೋಗವಿಜಿತಾ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಾಃ ।
ತಾನೇವ ತೇ ಮದನುಸೇವನಯಾವರುದ್ಧಾನ್
ದೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರಪಶ್ಯ ವಿತರಾಮ್ಯಭಯಾನಶೋಕಾನ್ ॥ ೭ ॥

ಅನ್ಯೇ ಪುನರ್ಭಗವತೋ ಭ್ರುವ ಉದ್ವಿಜೃಂಭ-
ವಿಭ್ರಂಶಿತಾರ್ಥರಚನಾಃ ಕಿಮುರುಕ್ರಮಸ್ಯ ।
ಸಿದ್ಧಾಸಿ ಭುಂಕ್ಷ್ವ ವಿಭವಾನ್ನಿಜಧರ್ಮದೋಹಾನ್
ದಿವ್ಯಾನ್ನರೈರ್ದುರಧಿಗಾನ್ನೃಪವಿಕ್ರಿಯಾಭಿಃ ॥ ೮ ॥

ಏವಂ ಬ್ರುವಾಣಮಬಲಾಖಿಲಯೋಗಮಾಯಾ-
ವಿದ್ಯಾವಿಚಕ್ಷಣಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಗತಾಧಿರಾಸೀತ್ ।
ಸಂಪ್ರಶ್ರಯಪ್ರಣಯವಿಹ್ವಲಯಾ ಗಿರೇಷದ್
ವ್ರೀಡಾವಲೋಕವಿಲಸದ್ಧಸಿತಾನನಾಽಽಹ ॥ ೯ ॥

ಆವಳು ಕಾಮವಾಸನೆಯನ್ನೂ, ದಂಭವನ್ನೂ, ದ್ವೇಷವನ್ನೂ, ಲೋಭವನ್ನೂ, ಪಾಪವನ್ನೂ, ಮದವನ್ನೂ ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಲೂ, ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಪತಿಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ಪರಳಾಗಿದ್ದು ವಿಶ್ವಾಸ, ಪರಿಶುದ್ಧಿ, ಪಾವಿತ್ರ್ಯ, ಗೌರವ, ಸಂಯಮ, ಶುಶ್ರೂಷೆ, ಒಲವು, ಸವಿಮಾತು ಮುಂತಾದ ಸದ್ಗುಣ-ಸದಾಚಾರಗಳಿಂದ ಪರಮ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಪತಿದೇವರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದಳು. ॥ ೨-೩ ॥ ದೇವಹೂತಿಯು ಪತಿಯನ್ನು ದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಆತನ ಮಹಾಶೀರ್ವಾದಗಳನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾ, ಅವನ ಸೇವೆಯಲ್ಲೇ ತತ್ಪರಳಾಗಿದ್ದಳು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬಹಳ ದಿನಗಳವರೆಗೂ ತನ್ನನ್ನು ಅನುವರ್ತಿಸುತ್ತಾ, ವ್ರತಾದಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ರಾಜಪುತ್ರಿಯು ದುರ್ಬಲಳಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡ ಕರ್ದಮರು ಕನಿಕರದಿಂದ ಕೂಡಿ ನೊಂದುಕೊಂಡು ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಗದ್ಗದವಾದ ವಾಣಿಯಿಂದ ಆಕೆಗೆ ಇಂತೆಂದರು. ॥ ೪-೫ ॥

ಕರ್ದಮರು ಹೇಳಿದರು – ಮನುನಂದಿನಿ! ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ತೋರಿದ ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಂದ, ಮಾಡಿದ ಪರಮ ಶುಶ್ರೂಷೆಯಿಂದ, ಇಟ್ಟ ಪರಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಾನು ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಎಲ್ಲ ದೇಹಧಾರಿಗಳಿಗೂ ತಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅತೀವ ಪ್ರೀತಿ ಹಾಗೂ ಆದರವಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನೀನು ನನ್ನ ಸೇವೆಯ ಮುಂದೆ ಶರೀರವು ಕ್ಷೀಣಿಸುವುದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸಲಿಲ್ಲ. ॥ ೬ ॥ ಅದರಿಂದ ಸ್ವಧರ್ಮಪಾಲನೆಯಾದ ತಪಸ್ಸು, ಸಮಾಧಿ, ಉಪಾಸನೆ, ಯೋಗ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ನಾನು ಭಯ-ಶೋಕರಹಿತವಾದ ವಿಭೂತಿ (ಸಿದ್ಧಿ)ಗಳನ್ನು ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿರುವೆನು. ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ನೀನು ನಿನ್ನ ಸೇವಾಯೋಗದಿಂದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ನಾನು ನಿನಗೆ ದಿವ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಆದರಿಂದ ನೀನು ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡುವವಳಾಗು. ॥ ೭ ॥ ಇತರ ಭೋಗಗಳಾದರೋ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಭ್ರುಕುಟಿವಿಲಾಸ ಮಾತ್ರದಿಂದ ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳು ನಾನು ತೋರುವ ಈ ವಿಭೂತಿಗಳ ಮುಂದೆ ಏನೂ ಅಲ್ಲ. ನೀನು ನನ್ನ ಸೇವೆಯಿಂದ ಕೃತಕೃತ್ಯಳಾಗಿರುವೆ. ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಈ ದಿವ್ಯಭೋಗಗಳು ದೊರಕಿವೆ. ನೀನು ಇವುಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸಬಹುದು. 'ನಾವು ರಾಜರು, ನಮಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸುಲಭವಾಗಿದೆ' ಎಂಬ ದುರಭಿಮಾನವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಕಾರಗಳು ಇರುವ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಈ ದಿವ್ಯಭೋಗಗಳು ದೊರೆಯಲಾರವು. ॥ ೮ ॥

ಕರ್ದಮರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು, ತನ್ನ ಪತಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಯೋಗಮಾಯೆಗಳಲ್ಲೂ, ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಷ್ಣಾತರೆಂದು ಅರಿತು ಆ ಅಬಲೆಯ ಸರ್ವಚಿಂತೆಗಳು ದೂರವಾದುವು. ಆಕೆಯ ಮುಖವು ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ತುಂಬಿದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಮಧುರವಾದ ಮುಗುಳ್ನಗೆಯಿಂದಲೂ ಅರಳಿತು. ವಿನಯ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಗದ್ಗದವಾದ ವಾಣಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದಳು. ॥ ೯ ॥

ದೇವಹೂತಿರುವಾಚ

ರಾದ್ಧಂ ಬತ ದ್ವಿಜವೃಷೈತದಮೋಘಯೋಗ-
ಮಾಯಾಧಿಪೇ ತ್ವಯಿ ವಿಭೋ ತದವೈಮಿ ಭರ್ತಃ ।
ಯಸ್ತೇಽಭ್ಯಧಾಯಿ ಸಮಯಃ ಸಕೃದಂಗಸಂಗೋ
ಭೂಯಾದ್ಗರೀಯಸಿ ಗುಣಃ ಪ್ರಸವಃ ಸತೀನಾಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ತತ್ರೇತಿಕೃತ್ಯಮುಪಶಿಕ್ಷ ಯಥೋಪದೇಶಂ
ಯೇನೈಷ ಮೇ ಕರ್ಶಿತೋಽತಿರಿರಂಸಯಾಽಽತ್ಮಾ ।
ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ ತೇ ಕೃತಮನೋಭವಧರ್ಷಿತಾಯಾ
ದೀನಸ್ತದೀಶ ಭವನಂ ಸದೃಶಂ ವಿಚಕ್ಷ್ವ ॥ ೧೧ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಪ್ರಿಯಾಯಾಃ ಪ್ರಿಯಮನ್ವಿಚ್ಛನ್ಕರ್ದಮೋ ಯೋಗಮಾಸ್ಥಿತಃ ।
ವಿಮಾನಂ ಕಾಮಗಂ ಕ್ಷತ್ತಸ್ತರ್ಹ್ಯೇವಾವಿರಚೀಕರತ್
॥ ೧೨ ॥

ಸರ್ವಕಾಮದುಘಂ ದಿವ್ಯಂ ಸರ್ವರತ್ನ ಸಮನ್ವಿತಮ್ ।
ಸರ್ವರ್ದ್ಧ್ಯುಪಚಯೋದರ್ಕಂ ಮಣಿಸ್ತಮ್ಭೈರುಪಸ್ಕೃತಮ್
॥ ೧೩ ॥

ದಿವ್ಯೋಪಕರಣೋಪೇತಂ ಸರ್ವಕಾಲಸುಖಾವಹಮ್ ।
ಪಟ್ಟಿಕಾಭಿಃ ಪತಾಕಾಭಿರ್ವಿಚಿತ್ರಾಭಿರಲಂಕೃತಮ್
॥ ೧೪ ॥

ಸ್ರಗ್ಭಿರ್ವಿಚಿತ್ರಮಾಲ್ಯಾಭಿರ್ಮಂಜುಶಿಂಜತ್ಷಡಂಘ್ರಿಭಿಃ ।
ದುಕೂಲಕ್ಷೌಮಕೌಶೇಯೈರ್ನಾನಾವಸ್ತ್ರೈರ್ವಿರಾಜಿತಮ್
॥ ೧೫ ॥

ಉಪರ್ಯುಪರಿ ವಿನ್ಯಸ್ತನಿಲಯೇಷು ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್ ।
ಕ್ಷಿಪ್ತೈಃ ಕಶಿಪುಭಿಃ ಕಾಂತಂ ಪರ್ಯಂಕ ವ್ಯಜನಾಸನೈಃ
॥ ೧೬ ॥

ತತ್ರ ತತ್ರ ವಿನಿಕ್ಷಿಪ್ತನಾನಾಶಿಲ್ಪೋಪಶೋಭಿತಮ್ ।
ಮಹಾಮರಕತಸ್ಥಲ್ಯಾ ಜುಷ್ಟಂ ವಿದ್ರುಮವೇದಿಭಿಃ
॥ ೧೭ ॥

ದ್ವಾಃಸು ವಿದ್ರುಮದೇಹಲ್ಯಾ ಭಾತಂ ವಜ್ರಕಪಾಟವತ್ ।
ಶಿಖರೇಷ್ವಿಂದ್ರನೀಲೇಷು ಹೇಮಕುಂಭೈರಧಿಶ್ರಿತಮ್
॥ ೧೮ ॥

ದೇವಹೂತಿಯು ಹೇಳಿದಳು – "ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠರೇ! ಪತಿದೇವಾ! ಎಂದಿಗೂ ವಿಫಲವಾಗದಿರುವ ಯೋಗಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಮಾಯೆಯ ಮೇಲೆ ಅಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿರುವ ನಿಮಗೆ ಈ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇವೆಯೆಂದು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಆದರೆ ವಿವಾಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನೀವು – 'ಗರ್ಭಾಧಾನವಾಗುವವರೆಗೆ ನಾನು ನಿನ್ನೊಡನೆ ಗೃಹಸ್ಥಸುಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವೆನು' ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದುದನ್ನು ಈಗ ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪತಿಯಿಂದ ಸಂತಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೇ ಪತಿವ್ರತಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಪರಮಲಾಭವು. ॥ ೧೦ ॥ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಸಮಾಗಮಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ತಾವು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರಿ. ಗಂಧ, ಮಾಲ್ಯ, ಲೇಪನ, ಭೋಜನ – ಮುಂತಾದ ಉಪಯುಕ್ತ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ಸಂಗವನ್ನು ಬಯಸುವ ನನ್ನ ಈ ದುರ್ಬಲವಾದ ಶರೀರವು ನಿಮ್ಮ ಅಂಗಸಂಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಬೇಕಲ್ಲ! ನೀವೇ ಹೆಚ್ಚಿಸಿರುವ ಕಾಮದಿಂದ ನಾನು ಪೀಡಿತಳಾಗಿರುವೆನು. ಸ್ವಾಮಿ! ಇದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಒಂದು ಭವ್ಯಭವನವೂ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವಂತೆ ತಾವು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿರಿ." ॥ ೧೧ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ಕೇಳು. ಕರ್ದಮ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ತನ್ನ ಇನಿಯಳ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸಲು ಒಡನೆಯೇ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿ, ಇಷ್ಟಾನುಸಾರವಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸಂಚರಿಸುವಂತಹ ಒಂದು ದಿವ್ಯ ವಿಮಾನವನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ॥ ೧೨ ॥ ಆ ವಿಮಾನವು ಎಲ್ಲ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಭೋಗಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದು, ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಎಲ್ಲ ಸಂಪತ್ತುಗಳು ಉತ್ತರೋತ್ತರ ವೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಸಂಪನ್ನವಾಗಿತ್ತು. ರತ್ನಮಯ ಕಂಬಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಶೋಭಾಯಮಾನವಾಗಿತ್ತು. ॥ ೧೩ ॥ ಅದು ಎಲ್ಲ ಋತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಅದ್ಭುತವಾದ ವಿಮಾನ. ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ದಿವ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಚಿತ್ರ-ವಿಚಿತ್ರವಾದ ರೇಶ್ಮೆಯ ಧ್ವಜ-ಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ॥ ೧೪ ॥ ಮಧುರವಾಗಿ ಝೇಂಕರಿಸುವ ದುಂಬಿಗಳ ಹಿಂಡಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಣ್ಣ-ಬಣ್ಣದ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಗಳಿಂದಲೂ, ನಾನಾ-ಪ್ರಕಾರದ ರೇಶ್ಮೆ ನಾರು, ನೂಲುಗಳ ಪಟ್ಟೆ ಮಡಿವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಶೋಭಾಯಮಾನವಾಗಿತ್ತು. ॥ ೧೫ ॥ ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದ್ದ ಕೊಠಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹಾಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಹಾಸಿಗೆಗಳು, ಮಂಚಗಳು, ಬೀಸಣಿಗೆಗಳು ಮತ್ತು ಆಸನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಅತ್ಯಂತ ರಮಣೀಯವಾಗಿತ್ತು. ॥ ೧೬॥ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ಸುಂದರ ಕೆತ್ತನೆ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಅದು ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಮರಕತಮಣಿಯ ನೆಲವನ್ನೂ, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಹವಳದ ವೇದಿಕೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದರು. ॥ ೧೭ ॥ ಬಾಗಿಲುಗಳು ಹವಳದ ಹೊಸ್ತಿಲುಗಳಿಂದಲೂ, ವಜ್ರದ ಕವಾಟಗಳಿಂದಲೂ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳ ಶಿಖರಗಳ ಮೇಲೆ ಚಿನ್ನದ ಕಲಶಗಳು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ॥ ೧೮ ॥

ಚಕ್ಷುಷ್ಮತ್ಪದ್ಮರಾಗಾಗ್ರ್ಯೈರ್ವಜ್ರಭಿತ್ತಿಷು ನಿರ್ಮಿತೈಃ ।
ಜುಷ್ಟಂ ವಿಚಿತ್ರವೈತಾನೈರ್ಮಹಾರ್ಹೈರ್ಹೇಮತೋರಣೈಃ
॥ ೧೯ ॥

ಹಂಸಪಾರಾವತವ್ರಾತೈಸ್ತತ್ರ ತತ್ರ ನಿಕೂಜಿತಮ್ ।
ಕೃತ್ರಿಮಾನ್ ಮನ್ಯಮಾನೈಃ ಸ್ವಾನಧಿರುಹ್ಯಾಧಿರುಹ್ಯ ಚ
॥ ೨೦ ॥

ವಿಹಾರಸ್ಥಾನವಿಶ್ರಾಮಸಂವೇಶಪ್ರಾಂಗಣಾಜಿರೈಃ ।
ಯಥೋಪಜೋಷಂ ರಚಿತೈರ್ವಿಸ್ಮಾಪನಮಿವಾತ್ಮನಃ
॥ ೨೧ ॥

ಈದೃಗ್ಗೃಹಂ ತತ್ಪಶ್ಯಂತೀಂ ನಾತಿಪ್ರೀತೇನ ಚೇತಸಾ ।
ಸರ್ವಭೂತಾಶಯಾಭಿಜ್ಞಃ ಪ್ರಾವೋಚತ್ಕರ್ದಮಃ ಸ್ವಯಮ್
॥ ೨೨ ॥

ನಿಮಜ್ಜ್ಯಾಸ್ಮಿನ್ ಹ್ರದೇ ಭೀರು ವಿಮಾನಮಿದಮಾರುಹ ।
ಇದಂ ಶುಕ್ಲಕೃತಂ ತೀರ್ಥಮಾಶಿಷಾಂ ಯಾಪಕಂ ನೃಣಾಮ್
॥ ೨೩ ॥

ಸಾ ತದ್ಭರ್ತುಃ ಸಮಾದಾಯ ವಚಃ ಕುವಲಯೇಕ್ಷಣಾ ।
ಸರಜಂ ಬಿಭ್ರತೀ ವಾಸೋ ವೇಣೀಭೂತಾಂಶ್ಚ ಮೂರ್ಧಜಾನ್
॥ ೨೪ ॥

ಅಂಗಂ ಚ ಮಲಪಂಕೇನ ಸಂಛನ್ನಂ ಶಬಲಸ್ತನಮ್ ।
ಆವಿವೇಶ ಸರಸ್ವತ್ಯಾಃ ಸರಃ ಶಿವಜಲಾಶಯಮ್
॥ ೨೫ ॥

ಸಾಂತಃಸರಸಿ ವೇಶ್ಮಸ್ಥಾಃ ಶತಾನಿ ದಶ ಕನ್ಯಕಾಃ ।
ಸರ್ವಾಃ ಕಿಶೋರವಯಸೋ ದದರ್ಶೋತ್ಪಲಗಂಧಯಃ
॥ ೨೬ ॥

ತಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಹಸೋತ್ಥಾಯ
ಪ್ರೋಚುಃ ಪ್ರಾಂಜಲಯಃ ಸ್ತ್ರಿಯಃ ।
ವಯಂ ಕರ್ಮಕರೀಸ್ತುಭ್ಯಂ
ಶಾಧಿ ನಃ ಕರವಾಮ ಕಿಮ್ ॥ ೨೭ ॥

ಸ್ನಾನೇನ ತಾಂ ಮಹಾರ್ಹೇಣ ಸ್ನಾಪಯಿತ್ವಾ ಮನಸ್ವಿನೀಮ್ ।
ದುಕೂಲೇ ನಿರ್ಮಲೇ ನೂತ್ನೇ ದದುರಸ್ಯೈ ಚ ಮಾನದಾಃ
॥ ೨೮ ॥

ಭೂಷಣಾನಿ ಪರಾರ್ಧ್ಯಾನಿ ವರೀಯಾಂಸಿ ದ್ಯುಮಂತಿ ಚ ।
ಅನ್ನಂ ಸರ್ವಗುಣೋಪೇತಂ ಪಾನಂ ಚೈವಾಮೃತಾಸವಮ್
॥ ೨೯ ॥

ಅದರ ವಜ್ರಮಣಿಯ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೋದ ಥಳ-ಥಳಿಸುವ ಪದ್ಮರಾಗಮಣಿಗಳು ವಿಮಾನದ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಬಹುಮೂಲ್ಯವಾದ ಚಿತ್ರ-ವಿಚಿತ್ರವಾದ ತೋರಣಗಳಿಂದಲೂ, ಚಿನ್ನದ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟುಗಳಿಂದಲೂ ಆ ವಿಮಾನವು ಮನೋಹರ ವಾಗಿತ್ತು. ॥ ೧೯ ॥ ಆ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅತಿಸುಂದರವಾದ ಕೃತ್ರಿಮ ಹಂಸಗಳೂ, ಪಾರಿವಾಳಗಳೂ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದರು. ಅವು ಗಳನ್ನು ಸಜೀವಪಕ್ಷಿಗಳೆಂದೇ ಭ್ರಮಿಸಿ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಂತ ಹಂಸಗಳೂ – ಪಾರಿವಾಳಗಳೂ ಅವುಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತಮ್ಮ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಕೂಗಿಡುತ್ತಿದ್ದವು. ॥ ೨೦ ॥ ಆದರಲ್ಲಿ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಗನುಸಾರ ಆಟದ ಉದ್ಯಾನಗಳೂ, ಶಯನಗೃಹಗಳೂ, ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಾನಗಳಿಂದಲೂ, ಅಂಗಳಗಳಿಂದಲೂ, ಹಜಾರಗ ಳಿಂದಲೂ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕರ್ದಮರನ್ನು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವಂತಿತ್ತು ಆ ವಿಮಾನವು. ॥ ೨೧ ॥

ಇಂತಹ ಸುಂದರವಾದ ಭವನವನ್ನು (ವಿಮಾನವನ್ನು) ನೋಡಿದರೂ ದೇವಹೂತಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆ ಉಂಟಾಗಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು–ಎಲ್ಲ ಭೂತಗಳ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಕರ್ದಮರು ತನ್ನ ಇನಿಯಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದರು – ॥ ೨೨॥ 'ಪ್ರಿಯೇ! ನೀನು ಈ ಬಿಂದು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ವಿಮಾನವನ್ನು ಹತ್ತು. ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿ ನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಈ ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯರ ಸರ್ವಕಾಮನೆ ಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ.' ॥ ೨೩ ॥

ಕಮಲಲೋಚನೆಯಾದ ದೇವಹೂತಿಯು ಪತಿಯ ಮಾತಿ ನಂತೆ ಸರಸ್ವತಿಯ ಪವಿತ್ರಜಲದಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಬಿಂದು ಸರೋವರ ವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಳು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಮಲಿನವಾಗಿದ್ದವು. ತಲೆಕೂದಲುಗಳು ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಜಡೆಕಟ್ಟಿ ದ್ದವು. ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಸ್ತನಗಳು ಕಾಂತಿಹೀನ ವಾಗಿದ್ದವು. ॥ ೨೪–೨೫ ॥ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದೊಡ ನೆಯೇ ಆದರೊಳಗೆ ಆಕೆಯು – ಒಂದು ಭವ್ಯ ಅರಮನೆಯನ್ನೂ, ಆದರೊಳಗೆ ಕಮಲಗಂಧಿಯರಾದ, ಕಿಶೋರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ನೋಡಿದಳು. ॥ ೨೬ ॥ ದೇವಹೂತಿ ಯನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಅವರು ಎದ್ದು ನಿಂತು ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು – 'ನಾವು ನಿಮ್ಮ ದಾಸಿಯರು. ಏನು ಸೇವೆಮಾಡಬೇಕು ? ಅಪ್ಪಣೆ ಯಾಗಲಿ' ಎಂದು ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ॥ ೨೭ ॥

ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ಸ್ವಾಮಿನಿಗೆ ಸಮ್ಮಾನಕೊಡುವಂತಹ ಆ ಕುಶಲ ರಮಣಿಯರು ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಕಂಪು-ತಂಪುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚೂರ್ಣ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ತೀರ್ಥ ಜಲದಿಂದ ಆಕೆಗೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ನೂತನ ಪಟ್ಟೆ ಮಡಿಗಳನ್ನು ಉಡಲು ಕೊಟ್ಟರು. ॥ ೨೮ ॥ ಮತ್ತೆ ಕಾಂತಿ ಯುತವೂ, ಕಮನೀಯವೂ ಆದ ಬಹುಮೂಲ್ಯ ಒಡವೆ ಗಳನ್ನು ತೊಡಲು ಅರ್ಪಿಸಿದರು. ಸರ್ವಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ಅನ್ನಾಹಾರಗಳನ್ನೂ, ಅಮೃತಕ್ಕೆಣೆಯಾದ ಪಾನೀಯ ಗಳನ್ನೂ ನೀಡಿದರು. ॥ ೨೯ ॥

ಅಥಾದರ್ಶೇ ಸ್ವಮಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ರಗ್ವಿಣಂ ವಿರಜಾಂಬರಮ್ ।
ವಿರಜಂ ಕೃತಸ್ವಸ್ತ್ಯಯನಂ ಕನ್ಯಾಭಿರ್ಬಹುಮಾನಿತಮ್ ॥ ೩೦ ॥

ಸ್ನಾತಂ ಕೃತಶಿರಃಸ್ನಾನಂ ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತಮ್ ।
ನಿಷ್ಕಗ್ರೀವಂ ವಲಯಿನಂ ಕೂಜತ್ಕಾಂಚನನೂಪುರಮ್ ॥ ೩೧ ॥

ಶ್ರೋಣ್ಯೋರಧ್ಯಸ್ತಯಾ ಕಾಂಚ್ಯಾ ಕಾಂಚನ್ಯಾ ಬಹುರತ್ನಯಾ ।
ಹಾರೇಣ ಚ ಮಹಾರ್ಹೇಣ ರುಚಕೇನ ಚ ಭೂಷಿತಮ್ ॥ ೩೨ ॥

ಸುದತಾ ಸುಭ್ರುವಾ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಸ್ನಿಗ್ಧಾಪಾಂಗೇನ ಚಕ್ಷುಷಾ ।
ಪದ್ಮಕೋಶಸ್ಪೃಧಾ ನೀಲೈರಲಕೈಶ್ಚ ಲಸನ್ಮುಖಮ್ ॥ ೩೩ ॥

ಯದಾ ಸಸ್ಮಾರ ಋಷಭಮೃಷೀಣಾಂ ದಯಿತಂ ಪತಿಮ್ ।
ತತ್ರ ಚಾಸ್ತೇ ಸಹ ಸ್ತ್ರೀಭಿರ್ಯತ್ರಾಸ್ತೇ ಸ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ॥ ೩೪ ॥

ಭರ್ತುಃ ಪುರಸ್ತಾದಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ತ್ರೀಸಹಸ್ರವೃತಂ ತದಾ ।
ನಿಶಾಮ್ಯ ತದ್ಯೋಗಗತಿಂ ಸಂಶಯಂ ಪ್ರತ್ಯಪದ್ಯತ ॥ ೩೫ ॥

ಸ ತಾಂ ಕೃತಮಲಸ್ನಾನಾಂ ವಿಭ್ರಾಜಂತೀಮಪೂರ್ವವತ್ ।
ಆತ್ಮನೋ ಬಿಭ್ರತೀಂ ರೂಪಂ ಸಂವೀತರುಚಿರಸ್ತನೀಮ್ ॥ ೩೬ ॥

ವಿದ್ಯಾಧರೀಸಹಸ್ರೇಣ ಸೇವ್ಯಮಾನಾಂ ಸುವಾಸಸಮ್ ।
ಜಾತಭಾವೋ ವಿಮಾನಂ ತದಾರೋಹಯದಮಿತ್ರಹನ್ ॥ ೩೭ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ನಲುಪ್ತಮಹಿಮಾ ಪ್ರಿಯಯಾನುರಕ್ತೋ
ವಿದ್ಯಾಧರೀಭಿರುಪಚೀರ್ಣವಪುರ್ವಿಮಾನೇ ।
ಬಭ್ರಾಜ ಉತ್ಕಚಕುಮುದ್ಗಣವಾನಪೀಚ್ಯ-
ಸ್ತಾರಾಭಿರಾವೃತ ಇವೋಡುಪತಿರ್ನಭಃಸ್ಥಃ ॥ ೩೮ ॥

ತೇನಾಷ್ಟಲೋಕಪವಿಹಾರಕುಲಾಚಲೇಂದ್ರ-
ದ್ರೋಣೀಷ್ವನಂಗಸಖಮಾರುತಸೌಭಗಾಸು ।
ಸಿದ್ಧೈರ್ನುತೋ ದ್ಯುಧುನಿಪಾತಶಿವಸ್ವನಾಸು
ರೇಮೇ ಚಿರಂ ಧನದವಲ್ಲಲನಾವರೂಥೀ ॥ ೩೯ ॥

ದೇವಹೂತಿಯು ತಾನು ಬಗೆ-ಬಗೆಯಾದ ಸುಗಂಧಪುಷ್ಪಗಳ ಹಾರಗಳಿಂದಲೂ, ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕೃತಳಾಗಿರುವುದನ್ನೂ, ಹಾಗೆಯೇ ತನ್ನ ದೇಹವು ನಿರ್ಮಲಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನೂ, ಆ ಕನ್ನೆಯರು ಅತೀವ ಆದರದಿಂದ ತನಗೆ ಮಾಂಗಲಿಕ ಶೃಂಗಾರಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಂಡಳು. ॥ ೩೦ ॥ ಅವಳನ್ನು ತಲೆಗೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿ, ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅವಳ ಕಂಠಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವ ಸ್ವರ್ಣಹಾರಗಳನ್ನೂ, ರತ್ನಹಾರಗಳನ್ನೂ ಕೈಗಳಿಗೆ ಬಳೆ-ಉಂಗುರಗಳನ್ನು ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಝಣ-ಝಣಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಕಾಲಂದುಗೆಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿದ್ದರು. ॥ ೩೧ ॥ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ನವರತ್ನಗಳು ಕೋದ ಸ್ವರ್ಣದ ಒಡ್ಯಾಣದಿಂದಲೂ, ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕುಂಕುಮ-ಕೇಸರಿ ಮುಂತಾದ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯ ಲೇಪನಗಳಿಂದಲೂ ಅವಳು ಅಪೂರ್ವ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ॥ ೩೨ ॥ ಆಕೆಯ ಮುಖವು ಸುಂದರ ದಂತಪಂಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಮನೋಹರವಾದ ಹುಬ್ಬುಗಳಿಂದಲೂ, ಕಮಲದ ಮೊಗ್ಗಿನೊಡನೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ಎಂಬಂತಿರುವ ಪ್ರೇಮಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಲೂ, ಮೋಹಕವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿಂದಲೂ, ಬಹು ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೩೩ ॥ ವಿದುರನೇ ! ದೇವಹೂತಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಪತಿಯನ್ನು ನೆನೆದೊಡನೆ ತಾನು ತನ್ನ ಗೆಳತಿಯರೊಡನೆ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಕರ್ದಮರ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ನಲಿದಳು. ॥ ೩೪ ॥ ಆಗ ತಾನು ಸಾವಿರಾರು ಸ್ತ್ರೀಯರೊಡನೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣನಾಥನ ಮುಂದೆಯೇ ಇರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಇದೆಲ್ಲಾ ಆತನ ಯೋಗದ ಪ್ರಭಾವವೆಂದೇ ತಿಳಿದು ಆಕೆಗೆ ತುಂಬಾ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ॥ ೩೫ ॥

ಶತ್ರುವಿಜಯಿ ವಿದುರನೇ! ದೇವಹೂತಿಯ ದೇಹವು ಸ್ನಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿದೆ. ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿದ್ದ ರೂಪ-ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಳು. ಆಕೆಯು ಶುಭ್ರವಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದು ಆಕೆಯ ಸುಂದರ ವಕ್ಷಃಸ್ಥಳಗಳು ಕುಪ್ಪಸದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಸಾವಿರಾರು ಮಂದಿ ವಿದ್ಯಾಧರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಆಕೆಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವರು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತಸಗೊಂಡ ಕರ್ದಮ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು ಆಕೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ವಿಮಾನಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಸಿದರು. ॥ ೩೬-೩೭ ॥ ಆಗ ಕರ್ದಮರು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರ ಮಹಿಮೆಯು (ಮನಸ್ಸು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೇಲಿನ ಹತೋಟಿ) ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ವಿದ್ಯಾಧರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅವರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅರಳಿದ ಕುಮುದ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡು ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅವರು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಡದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೩೮ ॥ ಆ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾ ಅವರು ಕುಬೇರನಂತೆ ಮೇರುಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲುಗಳಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಕಾಲದವರೆಗೆ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ತಪ್ಪಲುಗಳು ಎಂಟು ಲೋಕಪಾಲರ ವಿಹಾರಭೂಮಿಯಾಗಿತ್ತು. ಕಾಮವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ತಂಪು-ಕಂಪು

ವೈಶ್ರಂಭಕೇ ಸುರಸನೇ ನಂದನೇ ಪುಷ್ಪಭದ್ರಕೇ ।
ಮಾನಸೇ ಚೈತ್ರರಥ್ಯೇ ಚ ಸ ರೇಮೇ ರಾಮಯಾ ರತಃ
॥ ೪೦ ॥

ಭ್ರಾಜಿಷ್ಣುನಾ ವಿಮಾನೇನ ಕಾಮಗೇನ ಮಹೀಯಸಾ ।
ವೈಮಾನಿಕಾನತ್ಯಶೇತ ಚರಲ್ಲೋಕಾನ್ಯಥಾನಿಲಃ
॥ ೪೧ ॥

ಕಿಂ ದುರಾಪಾದನಂ ತೇಷಾಂ ಪುಂಸಾಮುದ್ದಾಮಚೇತಸಾಮ್ ।
ಯೈರಾಶ್ರಿತಸ್ತೀರ್ಥಪದಶ್ಚರಣೋ ವ್ಯಸನಾತ್ಯಯಃ
॥ ೪೨ ॥

ಪ್ರೇಕ್ಷಯಿತ್ವಾ ಭುವೋಗೋಲಂ ಪತ್ನ್ಯೈ ಯಾವಾನ್ಸ್ವಸಂಸ್ಥಯಾ ।
ಬಹ್ವಾಶ್ಚರ್ಯಂ ಮಹಾಯೋಗೀ ಸ್ವಾಶ್ರಮಾಯ ನ್ಯವರ್ತತ
॥ ೪೩ ॥

ವಿಭಜ್ಯ ನವಧಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಮಾನವೀಂ ಸುರತೋತ್ಸುಕಾಮ್ ।
ರಾಮಾಂ ನಿರಮಯನ್ರೇಮೇ ವರ್ಷಪೂಗಾನ್ಮುಹೂರ್ತವತ್
॥ ೪೪ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ವಿಮಾನ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾಂ ಶಯ್ಯಾಂ ರತಿಕರೀಂ ಶ್ರಿತಾ ।
ನ ಚಾಬುಧ್ಯತ ತಂ ಕಾಲಂ ಪತ್ಯಾಪೀಚ್ಯೇನ ಸಂಗತಾ
॥ ೪೫ ॥

ಏವಂ ಯೋಗಾನುಭಾವೇನ ದಂಪತ್ಯೋ ರಮಮಾಣಯೋಃ ।
ಶತಂ ವ್ಯತೀಯುಃ ಶರದಃ ಕಾಮಲಾಲಸಯೋರ್ಮನಾಕ್
॥ ೪೬ ॥

ತಸ್ಯಾಮಾಧತ್ತ ರೇತಸ್ತಾಂ ಭಾವಯನ್ನಾಽಽತ್ಮನಾತ್ಮವಿತ್ ।
ನೋಧಾ ವಿಧಾಯ ರೂಪಂ ಸ್ವಂ ಸರ್ವಸಂಕಲ್ಪವಿದ್ವಿಭುಃ
॥ ೪೭ ॥

ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಂದಮಾರುತವು ಬೀಸುತ್ತಾ ಅಲ್ಲಿ ಸುಖ-ಸೌಂದರ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಶ್ರೀಗಂಗೆಯು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಧುಮುಕುತ್ತಿದ್ದ ಮಂಗಳಧ್ವನಿಯು ನಿರಂತರ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗಲೂ ಕೂಡ ದಿವ್ಯವಿದ್ಯಾಧರಿಯರು ಅವರ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಸಿದ್ಧರ ಸಮುದಾಯವು ಅವರಿಗೆ ವಂದನೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೩೯ ॥

ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭೆಯೊಡನೆ ಕರ್ದಮರು ವೈಶ್ರಂಭಕ, ಸುರಸನ, ನಂದನ, ಪುಷ್ಪಭದ್ರ, ಚೈತ್ರರಥ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ದೇವತೋದ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮಾನಸಸರೋವರದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾನುರಾಗದಿಂದ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೪೦ ॥ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ವಾಯುವಿನಂತೆ ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ವಿಮಾನ ವಿಹಾರಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸುಖ-ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಅವರು ಅನುಭವಿಸಿದರು. ॥ ೪೧ ॥ ವಿದುರನೇ! ಭಗವಂತನ ಭವಭಯಹಾರಿಯಾದ ಪವಿತ್ರ ಪಾದಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಸುಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಯಾವ ವಸ್ತುವು ಅಥವಾ ಶಕ್ತಿಯು ತಾನೇ ದುರ್ಲಭವಾಗಿದೆ ? ॥ ೪೨ ॥

ಹೀಗೆ ಮಹಾಯೋಗಿಗಳಾದ ಕರ್ದಮರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯೆಗೆ ಜಂಬೂದ್ವೀಪವೇ ಮುಂತಾದ ದ್ವೀಪಗಳೂ, ಭಾರತ-ಕಿಂಪುರುಷ ಮುಂತಾದ ವರ್ಷಗಳೂ, ವಿಚಿತ್ರವಾದ ರಚನೆಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಇಡೀ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು. ॥ ೪೩ ॥ ಮತ್ತೆ ಅವರು ತನ್ನನ್ನು ಒಂಭತ್ತು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ರತಿಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ಸುಕಳಾದ ಮನುಕುಮಾರಿ ದೇವಹೂತಿಯನ್ನು ಆನಂದಪಡಿಸುತ್ತಾ, ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ವಿಹರಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಆ ಅತಿದೀರ್ಘಕಾಲವು ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತದಂತೆ ಕಳೆದುಹೋಯಿತು. ॥ ೪೪ ॥ ಆ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ರತಿಸುಖವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಅತಿ ಸುಂದರವಾದ ಶಯ್ಯೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಪರಮ ಸೌಂದರ್ಯನಿಧಿಯಾದ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮನೊಡನೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ದೇವಹೂತಿಗೆ ಆ ಕಾಲದ ಪರಿವೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ. ॥ ೪೫ ॥ ಹೀಗೆ ರಮಿಸುತ್ತಾ ಆ ದಂಪತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಯೋಗಬಲದಿಂದ ನೂರಾರುವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ಆ ಕಾಲವು ಅತಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯದಂತೆ ಕಳೆದು ಹೋಯಿತು. ॥ ೪೬ ॥ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಕರ್ದಮರು ಎಲ್ಲ ಸಂಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದರು. ದೇವಹೂತಿಯು ಸಂತಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಉತ್ಸುಕಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಭಗವಂತನ ಆದೇಶವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವರು ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಒಂಭತ್ತು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಅರ್ಧಾಂಗರೂಪದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಭಾವಿಸುತ್ತಾ ಆಕೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ॥ ೪೭ ॥

ಅತಃ ಸಾ ಸುಷುವೇ ಸದ್ಯೋ ದೇವಹೂತಿಃ ಸ್ತ್ರಿಯಃ ಪ್ರಜಾಃ ।
ಸರ್ವಾಸ್ತಾಶ್ಚಾರುಸರ್ವಾಂಗ್ಯೋ ಲೋಹಿತೋತ್ಪಲಗಂಧಯಃ
॥ ೪೮ ॥

ಪತಿಂ ಸಾ ಪ್ರವ್ರಜಿಷ್ಯಂತಂ ತದಾಽಽಲಕ್ಷ್ಯೋಶತೀ ಸತೀ ।
ಸ್ಮಯಮಾನಾ ವಿಕ್ಲವೇನ ಹೃದಯೇನ ವಿದೂಯತಾ
॥ ೪೯ ॥

ಲಿಖಂತ್ಯಧೋಮುಖೀ ಭೂಮಿಂ ಪದಾ ನಖಮಣಿಶ್ರಿಯಾ ।
ಉವಾಚ ಲಲಿತಾಂ ವಾಚಂ ನಿರುಧ್ಯಾಶ್ರುಕಲಾಂ ಶನೈಃ
॥ ೫೦ ॥

ದೇವಹೂತಿರುವಾಚ

ಸರ್ವಂ ತದ್ಭಗವಾನ್ಮಹ್ಯಮುಪೋವಾಹ ಪ್ರತಿಶ್ರುತಮ್ ।
ಅಥಾಪಿ ಮೇ ಪ್ರಪನ್ನಾಯಾ ಅಭಯಂ ದಾತುಮರ್ಹಸಿ
॥ ೫೧ ॥

ಬ್ರಹ್ಮನ್‌ದುಹಿತೃಭಿಸ್ತುಭ್ಯಂ ವಿಮೃಗ್ಯಾಃ ಪತಯಃ ಸಮಾಃ ।
ಕಶ್ಚಿತ್ಸ್ಯಾನ್ಮೇ ವಿಶೋಕಾಯ ತ್ವಯಿ ಪ್ರವ್ರಜಿತೇ ವನಮ್
॥ ೫೨ ॥

ಏತಾವತಾಲಂ ಕಾಲೇನ ವ್ಯತಿಕ್ರಾಂತೇನ ಮೇ ಪ್ರಭೋ ।
ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಪ್ರಸಂಗೇನ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಪರಾತ್ಮನಃ
॥ ೫೩ ॥

ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಷು ಸಜ್ಜಂತ್ಯಾ ಪ್ರಸಂಗಸ್ತ್ವಯಿ ಮೇ ಕೃತಃ ।
ಅಜಾನಂತ್ಯಾ ಪರಂ ಭಾವಂ ತಥಾಪ್ಯಸ್ತ್ವಭಯಾಯ ಮೇ
॥ ೫೪ ॥

ಸಂಗೋ ಯಃ ಸಂಸೃತೇರ್ಹೇತುರಸತ್ಸು ವಿಹಿತೋಽಧಿಯಾ ।
ಸ ಏವ ಸಾಧುಷು ಕೃತೋ ನಿಃಸಂಗತ್ವಾಯ ಕಲ್ಪತೇ
॥ ೫೫ ॥

ನೇಹ ಯತ್ಕರ್ಮ ಧರ್ಮಾಯ ನ ವಿರಾಗಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ।
ನ ತೀರ್ಥಪದಸೇವಾಯೈ ಜೀವನ್ನಪಿ ಮೃತೋ ಹಿ ಸಃ
॥ ೫೬ ॥

ಸಾಹಂ ಭಗವತೋ ನೂನಂ ವಂಚಿತಾ ಮಾಯಯಾ ದೃಢಮ್ ।
ಯತ್ತ್ವಾಂ ವಿಮುಕ್ತಿದಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ನ ಮುಮುಕ್ಷೇಯ ಬಂಧನಾತ್
॥ ೫೭ ॥

ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ದೇವಹೂತಿಯು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಒಂಭತ್ತುಮಂದಿ ಕನ್ಯೆಯರಿಗೆ ಜನ್ಮನೀಡಿದಳು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸರ್ವಾಂಗ ಸುಂದರಿಯರಾಗಿದ್ದು, ಅವರ ದೇಹದಿಂದ ಕೆಂದಾವರೆಯ ಕಂಪು ಸೂಸುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೪೮ ॥ ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ದೇವಹೂತಿಯು ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ಕರ್ದಮರು ತಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂತೆ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಳು. ಆಗ ಅವಳು ಉಕ್ಕಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡು ಮೇಲ್ಮೆಯ ಮುಗುಳುನಗುತ್ತಾ ಕಡು ಕಳವಳಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸವಿಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲ-ಮೆಲ್ಲನೆ ಮಾತನಾಡಿದಳು. ಆಗ ಆಕೆಯು ತಲೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ನಖಮಣಿಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲಿನಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಕೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ॥ ೪೯-೫೦ ॥

ದೇವಹೂತಿಯು ಹೇಳಿದಳು - ಪೂಜ್ಯಪಾದರೇ! ತಾವೇನೋ ಮಾಡಿದ್ದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಭಾಯಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರಿ. ಆದರೂ ನಾನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತಳಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ತಾವು ಮತ್ತೊಂದು ಅಭಯಪ್ರದಾನವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು. ॥ ೫೧ ॥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರೇ! ಈ ಕನ್ಯೆಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಪತಿಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ತಾವು ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದ ಬಳಿಕ ನನ್ನ ಜನನ-ಮರಣರೂಪೀ ಶೋಕವನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ॥ ೫೨ ॥ ಪ್ರಭುವೇ! ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ವಿಮುಖಳಾಗಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸುಖವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಹೋದ ನನ್ನ ಸಮಯವಾದರೋ ನಿರರ್ಥಕವೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೫೩. ॥ ತಮ್ಮ ಪರಮ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ನಾನು ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತಳಾಗಿದ್ದು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಅದೂ ಕೂಡ ನನ್ನ ಸಂಸಾರ ಭಯವನ್ನು ನೀಗಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರಲೇ ಬೇಕು. ॥ ೫೪ ॥ ಅಜ್ಞಾನವಶದಿಂದ ಅಸಜ್ಜನರೊಡನೆ ಮಾಡಿದ ಸಹವಾಸವು ಸಂಸಾರ-ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಸಜ್ಜನರೊಡನೆ ಮಾಡಿದ್ದೇ ಆದರೆ ಅದರಿಂದ ನಿಸ್ಸಂಗತೆ ಉಂಟಾಗುವುದು. ॥ ೫೫ ॥ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸದಿರುವವನು, ವೈರಾಗ್ಯ ಉಂಟಾಗದವನು, ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡದವನು ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಸತ್ತಿರುವನಂತೆಯೇ ಸರಿ. ॥ ೫೬ ॥ ಸ್ವಾಮಿ! ಖಂಡಿತವಾಗಿ ನಾನು ಭಗವಂತನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಸಹೋಗಿರುವೆನು. ಏಕೆಂದರೆ, ತಮ್ಮಂತಹ ಮುಕ್ತಿಪ್ರದರಾದ ಪತಿದೇವರನ್ನು ಪಡೆದರೂ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಬಯಸದೆ ಹೋದೆನಲ್ಲ! ॥ ೫೭ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. *॥ ೨೩ ॥*

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೇ
ಕಾಪಿಲೇಯೋಪಾಖ್ಯಾನೇ ತ್ರಯೋವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨೩ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕಪಿಲರ ಅವತಾರ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ನಿರ್ವೇದವಾದಿನೀಮೇವಂ ಮನೋರ್ದುಹಿತರಂ ಮುನಿಃ ।
ದಯಾಲುಃ ಶಾಲಿನೀಮಾಹ ಶುಕ್ಲಾಭಿವ್ಯಾಹೃತಂ ಸ್ಮರನ್ ॥ ೧ ॥

ಋಷಿರುವಾಚ

ಮಾ ಖಿದೋ ರಾಜಪುತ್ರೀತ್ಥಮಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತ್ಯನಿಂದಿತೇ ।
ಭಗವಾಂಸ್ತೇಽಕ್ಷರೋ ಗರ್ಭಮದೂರಾತ್ಸಂಪ್ರಪತ್ಸ್ಯತೇ ॥ ೨ ॥

ಧೃತವ್ರತಾಸಿ ಭದ್ರಂ ತೇ ದಮೇನ ನಿಯಮೇನ ಚ ।
ತಪೋದ್ರವಿಣದಾನೈಶ್ಚ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಚೇಶ್ವರಂ ಭಜ ॥ ೩ ॥

ಸ ತ್ವಯಾಽಽರಾಧಿತಃ ಶುಕ್ಲೋ ವಿತನ್ವನ್ಮಾಮಕಂ ಯಶಃ ।
ಛೇತ್ತಾ ತೇ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿಮೌದರ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವನಃ ॥ ೪ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ದೇವಹೂತ್ಯಪಿ ಸಂದೇಶಂ ಗೌರವೇಣ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ।
ಸಮ್ಯಕ್ ಶ್ರದ್ಧಾಯ ಪುರುಷಂ ಕೂಟಸ್ಥಮಭಜದ್ಗುರುಮ್ ॥ ೫ ॥

ತಸ್ಯಾಂ ಬಹುತಿಥೇ ಕಾಲೇ ಭಗವಾನ್ಮಧುಸೂದನಃ ।
ಕಾರ್ದಮಂ ವೀರ್ಯಮಾಪನ್ನೋ ಜಜ್ಞೇಽಗ್ನಿರಿವ ದಾರುಣಿ ॥ ೬ ॥

ಅವಾದಯಂಸ್ತದಾ ವ್ಯೋಮ್ನಿ ವಾದಿತ್ರಾಣಿ ಘನಾಘನಾಃ ।
ಗಾಯಂತಿ ತಂ ಸ್ಮ ಗಂಧರ್ವಾ ನೃತ್ಯಂತ್ಯಪ್ಸರಸೋ ಮುದಾ ॥ ೭ ॥

ಪೇತುಃ ಸುಮನಸೋ ದಿವ್ಯಾಃ ಖೇಚರೈರಪವರ್ಜಿತಾಃ ।
ಪ್ರಸೇದುಶ್ಚ ದಿಶಃ ಸರ್ವಾ ಅಂಭಾಂಸಿ ಚ ಮನಾಂಸಿ ಚ ॥ ೮ ॥

ತತ್ಕರ್ದಮಾಶ್ರಮಪದಂ ಸರಸ್ವತ್ಯಾ ಪರಿಶ್ರಿತಮ್ ।
ಸ್ವಯಂಭೂಃ ಸಾಕಮೃಷಿಭಿರ್ಮರೀಚ್ಯಾದಿಭಿರಭ್ಯಯಾತ್ ॥ ೯ ॥

ಭಗವಂತಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ತ್ವೇನಾಂಶೇನ ಶತ್ರುಹನ್ ।
ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾನವಿಜ್ಞಪ್ತ್ಯೈ ಜಾತಂ ವಿದ್ವಾನಜಃ ಸ್ವರಾಟ್ ॥ ೧೦ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ವಿದುರನೇ! ಗುಣಶಾಲಿನಿಯಾದ ಮನುಕುಮಾರಿ ದೇವಹೂತಿಯು ಹೀಗೆ ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಕರುಣಾಳುಗಳಾದ ಕರ್ದಮ ಮುನಿಗಳು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು, ಆಕೆಗೆ ಹೇಳಿದರು – ॥ ೧ ॥

ಕರ್ದಮರು ಇಂತೆಂದರು – ನಿರ್ದೋಷಳಾದ ರಾಜಕುಮಾರಿಯೇ! ನಿನ್ನ ಬಗೆಗೆ ಹೀಗೆ ವಿಷಾದಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ಅವಿನಾಶಿಯಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ನಿನ್ನ ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿಸುವನು. ॥ ೨ ॥ ಪ್ರಿಯೆ! ನೀನು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ಆದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಮಂಗಳವೇ ಆಗುವುದು. ಈಗ ನೀನು ಸಂಯಮ, ನಿಯಮ, ತಪಸ್ಸು ದಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಿರು. ॥ ೩ ॥ ನೀನು ಹೀಗೆ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿನ್ನ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ, ನನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವನು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿ ನಿನ್ನ ಅಜ್ಞಾನದ ಗಂಟನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕುವನು. ॥ ೪ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಸಾಧುಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವಿದುರನೇ! ದೇವಹೂತಿಯು ಕರ್ದಮ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ಆದೇಶದಲ್ಲಿ ಗೌರವಬುದ್ಧಿ ತೋರಿ, ಪೂರ್ಣ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಿಕಾರಿಯಾದ ಜಗದ್ಗುರು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರಾಧಿಸತೊಡಗಿದಳು. ॥ ೫ ॥ ಹೀಗೆ ಬಹಳ ಸಮಯ ಕಳೆಯಲು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಮಧುಸೂದನನು ಕರ್ದಮರ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಉದ್ಭವಿಸುವಂತೆ ದೇವಹೂತಿಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ಪ್ರಕಟನಾದನು. ॥ ೬ ॥ ಆಗ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ದೇವದುಂದುಭಿಗಳು ಮೊಳಗಿದವು. ಮೋಡಗಳು ಗುಡುಗುತ್ತಾ ಅಮೃತದ ಮಳೆಯನ್ನು ಕರೆದವು. ಗಂಧರ್ವರು ಗಾನ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಅಪ್ಸರೆಯರು ಆನಂದದಿಂದ ನೃತ್ಯವಾಡತೊಡಗಿದರು. ॥ ೭ ॥ ಆಕಾಶದಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಹೂಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದವು ಹರಡಿತು. ಜಲಾಶಯಗಳ ಜಲವು ನಿರ್ಮಲವಾಯಿತು. ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಂಡವು. ॥ ೮ ॥ ಇದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಸ್ವತೀನದಿಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ದಮರ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಮರೀಚಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಮುನಿಗಳ ಸಹಿತ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ದಯಮಾಡಿಸಿದರು. ॥ ೯ ॥ ಎಲೈ ಶತ್ರುದಮನ ವಿದುರನೇ! ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರವರ್ತನೆ ಮಾಡಲು ತನ್ನ ಪರಿಶುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವಮಯವಾದ ಅಂಶದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿರುವನು ಎಂಬುದು ಸ್ವಯಂಸಿದ್ಧ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂಪನ್ನರೂ ಜನ್ಮರಹಿತರೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದುಬಂದಿತ್ತು. ॥ ೧೦ ॥

ಸಭಾಜಯನ್ ವಿಶುದ್ಧೇನ ಚೇತಸಾ ತಚ್ಚಿಕೀರ್ಷಿತಮ್ ।
ಪ್ರಹೃಷ್ಯಮಾಣೈರಸುಭಿಃ ಕರ್ದಮಂ ಚೇದಮಭ್ಯಧಾತ್
॥ ೧೧ ॥

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ

ತ್ವಯಾ ಮೇಽಪಚಿತಿಸ್ತಾತ ಕಲ್ಪಿತಾ ನಿರ್ವ್ಯಲೀಕತಃ ।
ಯನ್ಮೇ ಸಂಜಗೃಹೇ ವಾಕ್ಯಂ ಭವಾನ್ಮಾನದ ಮಾನಯನ್
॥ ೧೨ ॥

ಏತಾವತ್ಯೇವ ಶುಶ್ರೂಷಾ ಕಾರ್ಯಾ ಪಿತರಿ ಪುತ್ರಕೈಃ ।
ಬಾಢಮಿತ್ಯನುಮನ್ಯೇತ ಗೌರವೇಣ ಗುರೋರ್ವಚಃ
॥ ೧೩ ॥

ಇಮಾ ದುಹಿತರಃ ಸಭ್ಯ ತವ ವತ್ಸ ಸುಮಧ್ಯಮಾಃ ।
ಸರ್ಗಮೇತಂ ಪ್ರಭಾವೈಃ ಸ್ವೈರ್ಬೃಂಹಯಿಷ್ಯಂತ್ಯನೇಕಧಾ
॥ ೧೪ ॥

ಅತಸ್ತ್ವಮೃಷಿಮುಖ್ಯೇಭ್ಯೋ ಯಥಾಶೀಲಂ ಯಥಾರುಚಿ ।
ಆತ್ಮಜಾಃ ಪರಿದೇಹ್ಯದ್ಯ ವಿಸ್ತೃಣೀಹಿ ಯಶೋ ಭುವಿ
॥ ೧೫ ॥

ವೇದಾಹಮಾದ್ಯಂ ಪುರುಷಮವತೀರ್ಣಂ ಸ್ವಮಾಯಯಾ ।
ಭೂತಾನಾಂ ಶೇವಧಿಂ ದೇಹಂ ಬಿಭ್ರಾಣಂ ಕಪಿಲಂ ಮುನೇ
॥ ೧೬ ॥

ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಯೋಗೇನ ಕರ್ಮಣಾಮುದ್ಧರಂಜಟಾಃ ।
ಹಿರಣ್ಯಕೇಶಃ ಪದ್ಮಾಕ್ಷಃ ಪದ್ಮಮುದ್ರಾಪದಾಂಬುಜಃ
॥ ೧೭ ॥

ಏಷ ಮಾನವಿ ತೇ ಗರ್ಭಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಕೈಟಭಾರ್ದನಃ ।
ಅವಿದ್ಯಾಸಂಶಯಗ್ರಂಥಿಂ ಛಿತ್ತ್ವಾ ಗಾಂ ವಿಚರಿಷ್ಯತಿ
॥ ೧೮ ॥

ಅಯಂ ಸಿದ್ಧಗಣಾಧೀಶಃ ಸಾಂಖ್ಯಾಚಾರ್ಯೈಃ ಸುಸಮ್ಮತಃ ।
ಲೋಕೇ ಕಪಿಲ ಇತ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಗಂತಾ ತೇ ಕೀರ್ತಿವರ್ಧನಃ
॥ ೧೯ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ತಾವಾಶ್ವಾಸ್ಯ ಜಗತ್ಸ್ರಷ್ಟಾ ಕುಮಾರೈಃ ಸಹನಾರದಃ ।
ಹಂಸೋ ಹಂಸೇನ ಯಾನೇನ ತ್ರಿಧಾಮಪರಮಂ ಯಯೌ
॥ ೨೦ ॥

ಗತೇ ಶತಧೃತೌ ಕ್ಷತ್ತಃ ಕರ್ದಮಸ್ತೇನ ಚೋದಿತಃ ।
ಯಥೋದಿತಂ ಸ್ವದುಹಿತೄಃ ಪ್ರಾದಾದ್ವಿಶ್ವಸೃಜಾಂ ತತಃ
॥ ೨೧ ॥

ಮರೀಚಯೇ ಕಲಾಂ ಪ್ರಾದಾದನಸೂಯಾಮಥಾತ್ರಯೇ ।
ಶ್ರದ್ಧಾಮಂಗಿರಸೇಽಯಚ್ಛತ್ಪುಲಸ್ತ್ಯಾಯ ಹವಿರ್ಭುವಮ್
॥ ೨೨ ॥

ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವರು ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಅಭಿನಂದನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಆದರಿಸುತ್ತಾ, ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾ ಕರ್ದಮರನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದರು – ॥ ೧೧ ॥

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಳಿದರು – ವತ್ಸ ಕರ್ದಮ! ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಮಾನವನ್ನು ಕೊಡುವವನೇ! ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಸಮ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾ, ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿರುವೆ. ಇದರಿಂದ ನಿನ್ನ ನಿಷ್ಕಪಟ ಭಾವದಿಂದ ನನ್ನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿರುವೆ. ॥ ೧೨॥ ಮಕ್ಕಳಾದವರು – 'ಏನಪ್ಪಣೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅತ್ಯಂತ ಆದರದಿಂದ ಅವನ ಆಣತಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದೇ ತಂದೆಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸೇವೆಯಾಗಿದೆ. ॥ ೧೩ ॥ ಮಗು! ನೀನು ಸಭ್ಯನಾಗಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಸುಂದರಿಯರಾದ ಈ ಕನ್ಯೆಯರು ತಮ್ಮ ವಂಶ ಸಂತತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಸುವರು. ॥ ೧೪ ॥ ಈಗ ನೀನು ಈ ಮರೀಚಿಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಮುನಿವರ್ಯರಿಗೆ ಇವರ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ರುಚಿಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಿನ್ನ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹರಡುವವನಾಗು. ॥ ೧೫ ॥ ಮುನಿವರ್ಯನೇ! ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ನಿಧಿಯಾಗಿ, ಅವರ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವ ಆ ಆದಿಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಈಗ ತನ್ನ ಯೋಗ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಕಪಿಲನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅವತರಿಸಿರುವನು. ॥ ೧೬ ॥ (ಮತ್ತೆ ದೇವಹೂತಿಗೆ ಹೇಳಿದರು –) ರಾಜಕುಮಾರಿ! ಹೊನ್ನಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಕೇಶಗಳಿಂದಲೂ, ತಾವರೆ ಹೂವಿನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಲೂ, ಪದ್ಮಾಂಕಿತವಾದ ಪದಾರವಿಂದಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ, ಶಿಶುರೂಪದಿಂದ ಕೈಟಭಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುವೇ ಜ್ಞಾನ-ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ಮೂಲಕ ಕರ್ಮಗಳ ವಾಸನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲಗೊಳಿಸಲು ನಿನ್ನ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವನು. ಈತನು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದುಂಟಾದ ಮೋಹದ ಗಂಟನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವನು. ॥ ೧೭-೧೮ ॥ ಇವನು ಸಿದ್ಧರಿಗೂ, ಸಾಂಖ್ಯಾಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಸಮ್ಮಾನಯೋಗ್ಯನಾಗುವನು. 'ಕಪಿಲ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವನು. ॥ ೧೯ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ವಿದುರನೇ! ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಹೀಗೆ ಸಂತೈಸಿ ಸನಕಾದಿಗಳನ್ನೂ, ನಾರದರನ್ನೂ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಹಂಸಾರೂಢರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ॥ ೨೦ ॥ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೋದಬಳಿಕ ಕರ್ದಮರು ಅವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಮರೀಚಿಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿದರು. ॥ ೨೧ ॥ ಅವರು ತಮ್ಮ ಕನ್ಯಾಮಣಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಕಲಾ' ಎಂಬಾಕೆಯನ್ನು ಮರೀಚಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೂ, 'ಅನಸೂಯೆ'ಯನ್ನು ಅತ್ರಿಗಳಿಗೂ, 'ಶ್ರದ್ಧೆ'ಯನ್ನು ಅಂಗೀರಸರಿಗೂ, 'ಹವಿರ್ಭೂ' ಎಂಬಾಕೆಯನ್ನು ಪುಲಸ್ತ್ಯರಿಗೂ ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿದರು. ॥ ೨೨ ॥

ಪುಲಹಾಯ ಗತಿಂ ಯುಕ್ತಾಂ ಕ್ರತವೇ ಚ ಕ್ರಿಯಾಂ ಸತೀಮ್ ।
ಖ್ಯಾತಿಂ ಚ ಭೃಗವೇಽಯಚ್ಛದ್ವಸಿಷ್ಠಾಯಾಪ್ಯರುಂಧತೀಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಅಥರ್ವಣೇಽದದಾಚ್ಛಾಂತಿಂ ಯಯಾ ಯಜ್ಞೋ ವಿತನ್ಯತೇ ।
ವಿಪ್ರರ್ಷಭಾನ್ಕೃತೋದ್ವಾಹಾನ್ಸದಾರಾನ್ಸಮಲಾಲಯತ್ ॥ ೨೪ ॥

ತತಸ್ತ ಋಷಯಃ ಕ್ಷತ್ತಃ ಕೃತದಾರಾ ನಿಮಂತ್ರ್ಯ ತಮ್ ।
ಪ್ರಾತಿಷ್ಠನ್ನಂದಿಮಾಪನ್ನಾಃ ಸ್ವಂ ಸ್ವಮಾಶ್ರಮಮಂಡಲಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ಸ ಚಾವತೀರ್ಣಂ ತ್ರಿಯುಗಮಾಜ್ಞಾಯ ವಿಬುಧರ್ಷಭಮ್ ।
ವಿವಿಕ್ತ ಉಪಸಂಗಮ್ಯ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಸಮಭಾಷತ ॥ ೨೬ ॥

ಅಹೋ ಪಾಪಚ್ಯಮಾನಾನಾಂ ನಿರಯೇ ಸ್ವೈರಮಂಗಲೈಃ ।
ಕಾಲೇನ ಭೂಯಸಾ ನೂನಂ ಪ್ರಸೀದಂತೀಹ ದೇವತಾಃ ॥ ೨೭ ॥

ಬಹುಜನ್ಮವಿಪಕ್ವೇನ ಸಮ್ಯಗ್ಯೋಗಸಮಾಧಿನಾ ।
ದ್ರಷ್ಟುಂ ಯತಂತೇ ಯತಯಃ ಶೂನ್ಯಾಗಾರೇಷು ಯತ್ಪದಮ್ ॥ ೨೮ ॥

ಸ ಏವ ಭಗವಾನದ್ಯ ಹೇಲನಂ ನಗಣಯ್ಯ ನಃ ।
ಗೃಹೇಷು ಜಾತೋ ಗ್ರಾಮ್ಯಾಣಾಂ ಯಃ ಸ್ವಾನಾಂ ಪಕ್ಷಪೋಷಣಃ ॥ ೨೯ ॥

ಸ್ವೀಯಂ ವಾಕ್ಯಮೃತಂ ಕರ್ತುಮವತೀರ್ಣೋಽಸಿ ಮೇ ಗೃಹೇ ।
ಚಿಕೀರ್ಷುರ್ಭಗವಾನ್ ಜ್ಞಾನಂ ಭಕ್ತಾನಾಂ ಮಾನವರ್ಧನಃ ॥ ೩೦ ॥

ತಾನ್ಯೇವ ತೇಽಭಿರೂಪಾಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಭಗವಂಸ್ತವ ।
ಯಾನಿ ಯಾನಿ ಚ ರೋಚಂತೇ ಸ್ವಜನಾನಾಮರೂಪಿಣಃ ॥ ೩೧ ॥

ತ್ವಾಂ ಸೂರಿಭಿಸ್ತತ್ತ್ವಬುಭುತ್ಸಯಾದ್ಧಾ
ಸದಾಭಿವಾದಾರ್ಹಣಪಾದಪೀಠಮ್ ।
ಐಶ್ವರ್ಯವೈರಾಗ್ಯಯಶೋಽವಬೋಧ-
ವೀರ್ಯಶ್ರಿಯಾ ಪೂರ್ತಮಹಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ॥ ೩೨ ॥

ಪರಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಪುರುಷಂ ಮಹಾಂತಂ
ಕಾಲಂ ಕವಿಂ ತ್ರಿವೃತಂ ಲೋಕಪಾಲಮ್ ।
ಆತ್ಮಾನುಭೂತ್ಯಾನುಗತಪ್ರಪಂಚಂ
ಸ್ವಚ್ಛಂದಶಕ್ತಿಂ ಕಪಿಲಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ॥ ೩೩ ॥

ಮಹರ್ಷಿ ಪುಲಹರಿಗೆ ಅನುರೂಪಳಾದ 'ಗತಿ' ಎಂಬ ಕನ್ನೆಯನ್ನೂ, ಕ್ರತುವಿಗೆ ಸಾಧ್ವೀಮಣಿಯಾದ 'ಕ್ರಿಯೆ' ಎಂಬುವಳನ್ನೂ, ಭೃಗು ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ 'ಖ್ಯಾತಿ' ಎಂಬಾಕೆಯನ್ನೂ, ಮಹರ್ಷಿ ವಸಿಷ್ಠರಿಗೆ 'ಅರುಂಧತಿ'ಯನ್ನೂ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು. ॥ ೨೩ ॥ ಅಥರ್ವಾ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವ 'ಶಾಂತಿ' ಎಂಬ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿದರು. ಕರ್ದಮರು ವಿವಾಹಿತರಾದ ಮಹರ್ಷಿಗಳನ್ನೂ, ಅವರ ಪತ್ನಿಯರನ್ನೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತುಂಬಾ ಸತ್ಕಾರಮಾಡಿದರು. ॥ ೨೪ ॥ ವಿದುರನೇ! ಹೀಗೆ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಂಡ ಆ ಮಹರ್ಷಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕರ್ದಮರ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಪರಮಾನಂದದಿಂದ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ॥ ೨೫ ॥

ದೇವಾಧಿದೇವನಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಕರ್ದಮರು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಅವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಇಂತೆಂದರು – ॥ ೨೬ ॥ ಆಹಾ! ನನ್ನದು ಎಂತಹ ಪುಣ್ಯ! ತಮ್ಮ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಈ ದುಃಖಮಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ಪೀಡೆಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಮನುಷ್ಯರ ಮೇಲೆ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬಹಳ ಸಮಯಬೇಕು. ॥ ೨೭ ॥ ಆದರೆ ಯಾರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯೋಗಿಜನರು ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಸುದೃಢವಾದ ಸಮಾಧಿಯ ಮೂಲಕ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವರೋ ಅಂತಹ ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಮ್ಮಂತಹ ವಿಷಯಲೋಲುಪರ ಮೂಲಕ ಆಗುವ ತನ್ನ ಅವಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಇಂದು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದಾನಲ್ಲ! ॥ ೨೮-೨೯ ॥ ಸ್ವಾಮಿಯೇ! ನೀನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರ ಮಾನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವವನಾಗಿರುವೆ. ನೀನು ನಿನ್ನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸತ್ಯವಾಗಿಸಲೋಸುಗ ಮತ್ತು ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿರುವೆ. ॥ ೩೦ ॥ ಭಗವಂತಾ! ನೀನು ಪ್ರಾಕೃತರೂಪ ರಹಿತನಾಗಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಚತುರ್ಭುಜಾದಿ ಅಲೌಕಿಕ ರೂಪಗಳೇ ನಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಸ್ವಜನರಾದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ರುಚಿಸುವ ಮನುಷ್ಯರೂಪಗಳೇ ನಿನಗೂ ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಅವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತೀಯೆ ॥ ೩೧ ॥ ನಿನ್ನ ಪಾದಪೀಠವು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನೇಚ್ಛುಗಳಾದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಸರ್ವದಾ ವಂದನೀಯವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ನೀನು ಐಶ್ವರ್ಯ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಯಶ, ಜ್ಞಾನ, ವೀರ್ಯ, ಶ್ರೀ – ಹೀಗೆ ಆರು ಐಶ್ವರ್ಯಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವೆ. ನಾನು ನಿನಗೆ ಶರಣಾಗಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೩೨ ॥ ಭಗವಂತನೇ! ನೀನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿರುವೆ. ಎಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಗಳು ನಿನ್ನ ಅಧೀನವಾಗಿವೆ. ಪ್ರಕೃತಿ, ಪುರುಷ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ಕಾಲ, ತ್ರಿವಿಧ ಅಹಂಕಾರ, ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳು ಮತ್ತು ಲೋಕಪಾಲರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನೀನೇ ಪ್ರಕಟನಾಗಿರುವೆ. ಸರ್ವಜ್ಞ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ನೀನೇ ಈ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ತನ್ನ ಚೈತನ್ಯಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಲೀನಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದಲೂ ನೀನು ಅತೀತನಾಗಿರುವೆ. ಇಂತಹ ಭಗವಾನ್ ಕಪಿಲನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಶರಣು ಹೊಂದುತ್ತೇನೆ. ॥ ೩೩ ॥

ಆ ಸ್ವಾಭಿಪೃಚ್ಛೇಽದ್ಯ ಪತಿಂ ಪ್ರಜಾನಾಂ
ತ್ವಯಾವತೀರ್ಣರ್ಣ ಉತಾಪ್ತಕಾಮಃ ।
ಪರಿವ್ರಜತ್ಪದವೀಮಾಸ್ಥಿತೋಽಹಂ
ಚರಿಷ್ಯೇ ತ್ವಾಂ ಹೃದಿ ಯುಂಜನ್ವಿಶೋಕಃ ॥ ೩೪ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಮಯಾ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಹಿ ಲೋಕಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸತ್ಯಲೌಕಿಕೇ ।
ಅಥಾಜನಿ ಮಯಾ ತುಭ್ಯಂ ಯದವೋಚಮೃತಂ ಮುನೇ ॥ ೩೫ ॥

ಏತನ್ಮೇ ಜನ್ಮ ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ಮುಮುಕ್ಷೂಣಾಂ ದುರಾಶಯಾತ್ ।
ಪ್ರಸಂಖ್ಯಾನಾಯ ತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಸಮ್ಮತಾಯಾತ್ಮದರ್ಶನೇ ॥ ೩೬ ॥

ಏಷ ಆತ್ಮಪಥೋಽವ್ಯಕ್ತೋ ನಷ್ಟಃ ಕಾಲೇನ ಭೂಯಸಾ ।
ತಂ ಪ್ರವರ್ತಯಿತುಂ ದೇಹಮಿಮಂ ವಿದ್ಧಿ ಮಯಾ ಭೃತಮ್ ॥ ೩೭ ॥

ಗಚ್ಛ ಕಾಮಂ ಮಯಾಽಽಪೃಷ್ಟೋ ಮಯಿ ಸಂನ್ಯಸ್ತಕರ್ಮಣಾ ।
ಜಿತ್ವಾ ಸುದುರ್ಜಯಂ ಮೃತ್ಯುಮಮೃತತ್ವಾಯ ಮಾಂ ಭಜ ॥ ೩೮ ॥

ಮಾಮಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ ಸರ್ವಭೂತಗುಹಾಶಯಮ್ ।
ಆತ್ಮನ್ಯೇವಾತ್ಮನಾ ವೀಕ್ಷ್ಯ ವಿಶೋಕೋಽಭಯಮೃಚ್ಛಸಿ ॥ ೩೯ ॥

ಮಾತ್ರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕೀಂ ವಿದ್ಯಾಂ ಶಮನೀಂ ಸರ್ವಕರ್ಮಣಾಮ್ ।
ವಿತರಿಷ್ಯೇ ಯಯಾ ಚಾಸೌ ಭಯಂ ಚಾತಿತರಿಷ್ಯತಿ ॥ ೪೦ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಸಮುದಿತಸ್ತೇನ ಕಪಿಲೇನ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ।
ದಕ್ಷಿಣೀಕೃತ್ಯ ತಂ ಪ್ರೀತೋ ವನಮೇವ ಜಗಾಮ ಹ ॥ ೪೦ ॥

ವ್ರತಂ ಸ ಆಸ್ಥಿತೋ ಮೌನಮಾತ್ಮೈಕಶರಣೋ ಮುನಿಃ ।
ನಿಃಸಂಗೋ ವ್ಯಚರತ್ಕ್ಷೋಣೀಮನಗ್ನಿರನಿಕೇತನಃ ॥ ೪೨ ॥

ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಯುಂಜಾನೋ ಯತ್ತತ್ಸದಸತಃ ಪರಮ್ ।
ಗುಣಾವಭಾಸೇ ವಿಗುಣ ಏಕಭಕ್ತ್ಯಾನುಭಾವಿತೇ ॥ ೪೩ ॥

ಸ್ವಾಮಿ! ನಿನ್ನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ನಾನು ಮೂರೂ ಋಣಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿರುವೆ. ನನ್ನ ಎಲ್ಲ ಮನೋರಥಗಳೂ ಪೂರ್ಣವಾದುವು. ಇನ್ನು ನಾನು ಸಂನ್ಯಾಸಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿನ್ನನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಶೋಕರಹಿತನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವೆನು. ನೀನು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳ ಒಡೆಯನಾಗಿರುವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನಿನ್ನ ಆಜ್ಞೆ-ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೩೪ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನೆಂದನು – ಎಲೈ ಮುನೀಂದ್ರನೇ! ವೈದಿಕ ಮತ್ತು ಲೌಕಿಕ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಹೇಳಿದುದೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ – 'ನಾನು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುವೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಸತ್ಯವಾಗಿಸಲೆಂದೇ ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿರುವೆನು. ॥ ೩೫ ॥ ಅಂತೆಯೇ ಲಿಂಗಶರೀರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದುವ ಬಯಕೆಯುಳ್ಳ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಮುಂತಾದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ಈ ಅವತಾರವಾಗಿದೆ. ॥ ೩೬ ॥ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಈ ಮಾರ್ಗವು ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಲುಪ್ತವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಅದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪ್ರವರ್ತನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾನು ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವೆನು ಎಂದು ತಿಳಿ. ॥ ೩೭ ॥ ಮುನಿವರ್ಯನೇ! ನಾನು ಅನುಮತಿಯನ್ನು ನೀಡಿರುವೆನು. ನೀನು ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹೋಗಬಹುದು. ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಣೆಮಾಡುತ್ತಾ, ದುರ್ಜಯವಾದ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾ ಇರು. ॥ ೩೮ ॥ ನಾನು ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶನೂ, ಸಮಸ್ತ ಜೀವರ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ವಿಶುದ್ಧಬುದ್ಧಿಯ ಮೂಲಕ ನಿನ್ನ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಶೋಕಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿ ನಿರ್ಭಯಪದ (ಮೋಕ್ಷ) ವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವೆ. ॥ ೩೯ ॥ ತಾಯಿಯಾದ ದೇವಹೂತಿಗೂ ನಾನು ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವೆನು. ಆದರಿಂದ ಅವಳು ಈ ಸಂಸಾರ ಭಯದಿಂದ ಪಾರಾಗಿಹೋಗುವಳು. ॥ ೪೦ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಭಗವಾನ್ ಕಪಿಲನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೊಡನೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾದ ಕರ್ದಮರು ಅವನನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗೈದು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕಾಡಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ॥ ೪೦ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಅಹಿಂಸಾಮಯ ಸಂನ್ಯಾಸಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ ಅವರು ಏಕಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಶರಣಾದರು. ಬಳಿಕ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ, ಆಶ್ರಮವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿ ನಿಸಂಗಭಾವದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸತೊಡಗಿದರು. ॥ ೪೨ ॥ ಯಾವಾತನು ಕಾರ್ಯಕಾರಣದಿಂದ ಅತೀತವಾಗಿರುವನೋ, ಸತ್ತ್ವಾದಿ ತ್ರಿಗುಣಗಳ ಪ್ರಕಾಶಕನೂ, ಗುಣಾತೀತನೂ, ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುವನೋ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿದರು. ॥ ೪೩ ॥

ನಿರಹಂಕೃತಿರ್ನಿರ್ಮಮಶ್ಚ ನಿರ್ದ್ವಂದ್ವಃ ಸಮದೃಕ್ಸ್ವದೃಕ್ ।
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಪ್ರಶಾಂತಧೀರ್ಧೀರಃ ಪ್ರಶಾಂತೋರ್ಮಿರಿವೋದಧಿಃ
॥ ೪೪ ॥

ವಾಸುದೇವೇ ಭಗವತಿ ಸರ್ವಜ್ಞೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ ।
ಪರೇಣ ಭಕ್ತಿಭಾವೇನ ಲಬ್ಧಾತ್ಮಾ ಮುಕ್ತಬಂಧನಃ
॥ ೪೫ ॥

ಆತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಭಗವಂತಮವಸ್ಥಿತಮ್ ।
ಅಪಶ್ಯತ್ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಭಗವತ್ಯಪಿ ಚಾತ್ಮನಿ
॥ ೪೬ ॥

ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷವಿಹೀನೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಚೇತಸಾ ।
ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಭಾಗವತೀ ಗತಿಃ
॥ ೪೭ ॥

ಅವರು ಅಹಂಕಾರ, ಮಮತೆ ಮತ್ತು ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿ ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿ, ಸಮದರ್ಶಿಯಾಗಿ, ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನೇ ನೋಡತೊಡಗಿದರು. ಅವರ ಬುದ್ಧಿ ಅಂತ ರ್ಮುಖಿಯೂ, ಶಾಂತವೂ ಆಯಿತು. ಆಗ ಧೀರರಾದ ಕರ್ದ ಮರು ಪ್ರಶಾಂತವೂ, ಗಂಭೀರವೂ ಆದ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೪೪ ॥ ಪರಮ ಭಕ್ತಿಭಾವದ ಮೂಲಕ ಸರ್ವಾಂತ ರ್ಯಾಮಿಯೂ, ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಆದ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವು ಸ್ಥಿರವಾದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಎಲ್ಲ ಬಂಧನಗಳಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಹೋದರು. ॥ ೪೫ ॥ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಶ್ರೀಭಗ ವಂತನಲ್ಲಿ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದರು. ॥ ೪೬ ॥ ಹೀಗೆ ಇಚ್ಛಾ-ದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ರಹಿತರಾಗಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಪನ್ನರಾದ ಶ್ರೀಕರ್ದಮರು ಭಗವಂತನ ಪರಮಪದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು. ॥ ೪೭ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೨೪ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೇ
ಕಾಪಿಲೇಯೋಪಾಖ್ಯಾನೇ ಚತುರ್ವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨೪ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ದೇವಹೂತಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಕಪಿಲರಿಂದ ಭಕ್ತಿಯೋಗದ ಮಹಿಮೆಯ ವರ್ಣನೆ

ಶೌನಕ ಉವಾಚ

ಕಪಿಲಸ್ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾತಾ ಭಗವಾನಾತ್ಮಮಾಯಯಾ ।
ಜಾತಃ ಸ್ವಯಮಜಃ ಸಾಕ್ಷಾದಾತ್ಮಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಯೇ ನೃಣಾಮ್
॥ ೧ ॥

ನ ಹ್ಯಸ್ಯ ವರ್ಷ್ಮಣಃ ಪುಂಸಾಂ ವರಿಮ್ಣಃ ಸರ್ವಯೋಗಿನಾಮ್ ।
ವಿಶ್ರುತೌ ಶ್ರುತದೇವಸ್ಯ ಭೂರಿ ತೃಪ್ಯಂತಿ ಮೇಽಸವಃ
॥ ೨ ॥

ಯದ್ಯದ್ವಿಧತ್ತೇ ಭಗವಾನ್ಸ್ವಚ್ಛಂದಾತ್ಮಾಽಽತ್ಮಮಾಯಯಾ ।
ತಾನಿ ಮೇ ಶ್ರದ್ದಧಾನಸ್ಯ ಕೀರ್ತನ್ಯಾನ್ಯನುಕೀರ್ತಯ
॥ ೩ ॥

ಶೌನಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಸೂತಪುರಾಣಿಕರೇ! ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸುವ ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಭಗವಾನ್ ಕಪಿಲರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಜನ್ಮನಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಜನರಿಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಲು ತನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಅವತರಿಸಿ ರುವನು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬಂತು. ॥ ೧ ॥ ನಾನು ಭಗವಂತನ ಬಹಳಷ್ಟು ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರೂ ಈ ಯೋಗಿವರ್ಯ, ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಪಿಲರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದಷ್ಟು ನನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯ ಗಳಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಿಲ್ಲ. ॥ ೨ ॥ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಯೋಗಮಾಯೆಯ ಮೂಲಕ ಭಕ್ತರ ಬಯಕೆ ಗನುಸಾರ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಲೀಲೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೀರ್ತನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಾವು ಅವೆಲ್ಲವನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳಿರಿ. ಅದನ್ನು ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಬಹಳ ಶ್ರದ್ಧೆ ಇದೆ. ॥ ೩ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ದ್ವೈಪಾಯನಸಖಸ್ತ್ವೇವಂ ಮೈತ್ರೇಯೋ ಭಗವಾಂಸ್ತಥಾ ।
ಪ್ರಾಹೇದಂ ವಿದುರಂ ಪ್ರೀತ ಆನ್ವೀಕ್ಷಿಕ್ಯಾಂ ಪ್ರಚೋದಿತಃ
॥ ೪ ॥

ಸೂತಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಶೌನಕಾದಿ ಋಷಿಗಳೇ! ನಿಮ್ಮಂತೆಯೇ ವಿದುರನೂ ಈ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಸಂಬಂಧವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನು. ಆಗ ವ್ಯಾಸರ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿ ವಿದುರನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳತೊಡ ಗಿದರು – ॥ ೪ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಪಿತರಿ ಪ್ರಸ್ಥಿತೇಽರಣ್ಯಂ ಮಾತುಃ ಪ್ರಿಯಚಿಕೀರ್ಷಯಾ ।
ತಸ್ಮಿನ್ ಬಿಂದುಸರೇಽವಾತ್ಸೀದ್ಭಗವಾನ್ಕಪಿಲಃ ಕಿಲ ॥ ೫ ॥

ತಮಾಸೀನಮಕರ್ಮಾಣಂ ತತ್ತ್ವಮಾರ್ಗಾಗ್ರದರ್ಶನಮ್ ।
ಸ್ವಸುತಂ ದೇವಹೂತ್ಯಾಹ ಧಾತುಃ ಸಂಸ್ಮರತೀ ವಚಃ ॥ ೬ ॥

ದೇವಹೂತಿರುವಾಚ

ನಿರ್ವಿಣ್ಣಾ ನಿತರಾಂ ಭೂಮನ್ನಸದಿಂದ್ರಿಯತರ್ಷಣಾತ್ ।
ಯೇನ ಸಂಭಾವ್ಯಮಾನೇನ ಪ್ರಪನ್ನಾಂಧಂ ತಮಃ ಪ್ರಭೋ ॥ ೭ ॥

ತಸ್ಯ ತ್ವಂ ತಮಸೋಽಂಧಸ್ಯ ದುಷ್ಪಾರಸ್ಯಾದ್ಯ ಪಾರಗಮ್ ।
ಸಚ್ಚಕ್ಷುರ್ಜನ್ಮನಾಮಂತೇ ಲಬ್ಧಂ ಮೇ ತ್ವದನುಗ್ರಹಾತ್ ॥ ೮ ॥

ಯ ಆದ್ಯೋ ಭಗವಾನ್ಪುಂಸಾಮೀಶ್ವರೋ ವೈ ಭವಾನ್ಕಿಲ ।
ಲೋಕಸ್ಯ ತಮಸಾಂಧಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಃ ಸೂರ್ಯ ಇವೋದಿತಃ ॥ ೯ ॥

ಅಥ ಮೇ ದೇವ ಸಮ್ಮೋಹಮಪಾಕ್ರಷ್ಟುಂ ತ್ವಮರ್ಹಸಿ ।
ಯೋಽವಗ್ರಹೋಽಹಂಮಮೇತೀತ್ಯೇತಸ್ಮಿನ್ಯೋಜಿತಸ್ತ್ವಯಾ ॥ ೧೦ ॥

ತಂ ತ್ವಾ ಗತಾಹಂ ಶರಣಂ ಶರಣ್ಯಂ
ಸ್ವಭೃತ್ಯ ಸಂಸಾರತರೋಃ ಕುಠಾರಮ್ ।
ಜಿಜ್ಞಾಸಯಾಹಂ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪೂರುಷಸ್ಯ
ನಮಾಮಿ ಸದ್ಧರ್ಮವಿದಾಂ ವರಿಷ್ಠಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಸ್ವಮಾತುರ್ನಿರವದ್ಯಮೀಪ್ಸಿತಂ
ನಿಶಮ್ಯ ಪುಂಸಾಮಪವರ್ಗವರ್ಧನಮ್ ।
ಧಿಯಾಭಿನಂದ್ಯಾತ್ಮವತಾಂ ಸತಾಂ ಗತಿ-
ರ್ಬಭಾಷ ಈಷತ್ಸ್ಮಿತಶೋಭಿತಾನನಃ ॥ ೧೨ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಯೋಗ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಃ ಪುಂಸಾಂ ಮತೋ ನಿಃಶ್ರೇಯಸಾಯ ಮೇ ।
ಅತ್ಯಂತೋಪರತಿರ್ಯತ್ರ ದುಃಖಸ್ಯ ಚ ಸುಖಸ್ಯ ಚ ॥ ೧೩ ॥

ತಮಿಮಂ ತೇ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ
ಯಮವೋಚಂ ಪುರಾನಘೇ ।
ಋಷೀಣಾಂ ಶ್ರೋತುಕಾಮಾನಾಂ
ಯೋಗಂ ಸರ್ವಾಂಗ ನೈಪುಣಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ತಂದೆಯು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋದಬಳಿಕ ಭಗವಾನ್ ಕಪಿಲರು ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಲು ಆ ಬಿಂದುಸರೋವರ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೇ ಇರತೊಡಗಿದರು. ॥ ೫ ॥ ಒಂದು ದಿನ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತರೂ, ಕರ್ಮಕಲಾಪ ಅತೀತರೂ ಆದ ಭಗವಾನ್ ಕಪಿಲರು ಸುಖಾಸೀನರಾಗಿದ್ದಾಗ ದೇವಹೂತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಪುತ್ರನಬಳಿ ಇಂತೆಂದಳು. ॥ ೬ ॥

ದೇವಹೂತಿಯು ಕೇಳಿದಳು – ಪ್ರಭುವೇ! ಈ ದುಷ್ಟ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯ-ಲಾಲಸೆಯಿಂದ ನಾನು ಬೇಸರ ಗೊಂಡಿರುವೆನು. ಇವುಗಳ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದರಿಂದಲೇ ಘೋರವಾದ ಅಜ್ಞಾನಾಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ತೊಳಲಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೭ ॥ ಈಗ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ನನ್ನ ಜನ್ಮಪರಂಪರೆಯು ಕೊನೆಗೊಂಡಿದೆ. ಇದರಿಂದ ದಾಟಲಸದಳವಾದ ಅಜ್ಞಾನದ ಈ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ದಾಟಲೋಸುಗ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳಂತಿರುವ ನೀನು ನನಗೆ ದೊರೆತಿರುವೆ. ॥ ೮ ॥ ನೀನು ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಿಗೂ ಪ್ರಭುವಾದ ಭಗವಾನ್ ಆದಿಪುರುಷನಾಗಿರುವೆ. ಅಜ್ಞಾನದ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಕುರುಡಾಗಿರುವ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಕಣ್ಣಾಗಿರುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಉದಯ ಹೊಂದಿದ್ದೀಯೆ. ॥ ೯ ॥ ದೇವನೇ! ಈ ದೇಹ-ಗೇಹ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ 'ನಾನು-ನನ್ನದು' ಎಂದು ಇರುವ ದುರಾಗ್ರಹವನ್ನು ಕೂಡ ನೀನೇ ಉಂಟುಮಾಡಿರುವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನೇ ಈಗ ನನ್ನ ಈ ಮಹಾಮೋಹವನ್ನು ದೂರಗೊಳಿಸು. ॥ ೧೦ ॥

ನೀನು ಭಕ್ತರ ಸಂಸಾರವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕಡಿದುಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿಯಂತಿರುವೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಪುರುಷರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಶರಣಾಗತವತ್ಸಲನಾದ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಭಾಗವತ ಧರ್ಮಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ನಿನಗೆ ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೧೧ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಹೀಗೆ ತಾಯಿಯಾದ ದೇವಹೂತಿಯು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದ ತನ್ನ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ಪರಮ ಪವಿತ್ರವೂ ಜನರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗ ಉಂಟಾಗುವಂತಹದೂ ಆಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆತ್ಮಜ್ಞರಾದ ಸತ್ಪುರುಷರಿಗೆಲ್ಲಾ ಶರಣ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಕಪಿಲ ಮುನಿಗಳು – ಅವಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಶ್ಲಾಘಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ಮೃದುವಾದ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮುಖಾರವಿಂದದಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳತೊಡಗಿದರು. ॥ ೧೨ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನ್ ಕಪಿಲರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಅಮ್ಮಾ! ಅಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗವೇ ಮನುಷ್ಯರ ಆತ್ಯಂತಿಕ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಪ್ರಧಾನ ಸಾಧನೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರಿಂದ ದುಃಖ ಮತ್ತು ಸುಖಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ನನ್ನ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ. ॥ ೧೩ ॥ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮಳೇ! ಸರ್ವಾಂಗಸಂಪನ್ನವಾಗಿರುವ ಅಂತಹ ಯೋಗವನ್ನು ಕೇಳಲು ಬಯಸಿದ ನಾರದರೇ ಮುಂತಾದ ಮುನಿಗಳ ಮುಂದೆ ನಾನು ಹಿಂದೆ ಇದನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದೆನು. ಅದನ್ನೇ ಈಗ ನಿನಗೂ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ॥ ೧೪ ॥

ಚೇತಃ ಖಲ್ವಸ್ಯ ಬಂಧಾಯ ಮುಕ್ತಯೇ ಚಾತ್ಮನೋ ಮತಮ್ ।
ಗುಣೇಷು ಸಕ್ತಂ ಬಂಧಾಯ ರತಂ ವಾ ಪುಂಸಿ ಮುಕ್ತಯೇ ॥ ೧೫ ॥

ಅಹಂಮಮಾಭಿಮಾನೋತ್ಥೈಃ ಕಾಮಲೋಭಾದಿಭಿರ್ಮಲೈಃ ।
ವೀತಂ ಯದಾ ಮನಃ ಶುದ್ಧಮದುಃಖಮಸುಖಂ ಸಮಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ತದಾ ಪುರುಷ ಆತ್ಮಾನಂ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರಮ್ ।
ನಿರಂತರಂ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರಣಿಮಾನಮಖಂಡಿತಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಯುಕ್ತೇನ ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತೇನ ಚಾತ್ಮನಾ ।
ಪರಿಪಶ್ಯತ್ಯುದಾಸೀನಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಚ ಹತೌಜಸಮ್ ॥ ೧೮ ॥

ನ ಯುಜ್ಯಮಾನಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಭಗವತ್ಯಖಿಲಾತ್ಮನಿ ।
ಸದೃಶೋಽಸ್ತಿ ಶಿವಃ ಪಂಥಾ ಯೋಗಿನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಸಿದ್ಧಯೇ ॥ ೧೯ ॥

ಪ್ರಸಂಗಮಜರಂ ಪಾಶಮಾತ್ಮನಃ ಕವಯೋ ವಿದುಃ ।
ಸ ಏವ ಸಾಧುಷು ಕೃತೋ ಮೋಕ್ಷದ್ವಾರಮಪಾವೃತಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ತಿತಿಕ್ಷವಃ ಕಾರುಣಿಕಾಃ ಸುಹೃದಃ ಸರ್ವದೇಹಿನಾಮ್ ।
ಅಜಾತಶತ್ರವಃ ಶಾಂತಾಃ ಸಾಧವಃ ಸಾಧುಭೂಷಣಾಃ ॥ ೨೧ ॥

ಮಯ್ಯನನ್ಯೇನ ಭಾವೇನ ಭಕ್ತಿಂ ಕುರ್ವಂತಿ ಯೇ ದೃಢಾಮ್ ।
ಮತ್ಕೃತೇ ತ್ಯಕ್ತಕರ್ಮಾಣಸ್ತ್ಯಕ್ತಸ್ವಜನಬಾಂಧವಾಃ ॥ ೨೨ ॥

ಮದಾಶ್ರಯಾಃ ಕಥಾ ಮೃಷ್ಟಾಃ ಶೃಣ್ವಂತಿ ಕಥಯಂತಿ ಚ ।
ತಪಂತಿ ವಿವಿಧಾಸ್ತಾಪಾ ನೈತಾನ್ಮದ್ಗತಚೇತಸಃ ॥ ೨೩ ॥

ತ ಏತೇ ಸಾಧವಃ ಸಾಧ್ವಿ ಸರ್ವಸಂಗ ವಿವರ್ಜಿತಾಃ ।
ಸಂಗಸ್ತೇಷ್ವಥ ತೇ ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯಃ ಸಂಗ ದೋಷಹರಾ ಹಿ ತೇ ॥ ೨೪ ॥

ಸತಾಂ ಪ್ರಸಂಗಾನ್ಮಮ ವೀರ್ಯಸಂವಿದೋ
ಭವಂತಿ ಹೃತ್ಕರ್ಣರಸಾಯನಾಃ ಕಥಾಃ ।
ತಜ್ಜೋಷಣಾದಾಶ್ವಪವರ್ಗವರ್ತ್ಮನಿ
ಶ್ರದ್ಧಾ ರತಿರ್ಭಕ್ತಿರನುಕ್ರಮಿಷ್ಯತಿ ॥ ೨೫ ॥

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪುಮಾಂಜಾತವಿರಾಗ ಐಂದ್ರಿಯಾದ್
ದೃಷ್ಟಶ್ರುತಾನ್ಮದ್ರಚನಾನುಚಿಂತಯಾ ।
ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಯತ್ತೋ ಗ್ರಹಣೇ ಯೋಗಯುಕ್ತೋ
ಯತಿಷ್ಯತೇ ಋಜುಭಿರ್ಯೋಗಮಾರ್ಗೈಃ ॥ ೨೬ ॥

ಈ ಜೀವಿಯ ಬಂಧನ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳ ಕಾರಣ ಮನಸ್ಸೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಬಲ್ಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಆ ಮನಸ್ಸು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದರೆ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತವಾದರೆ ಅದೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೧೫ ॥ ಈ ಮನಸ್ಸು ನಾನು-ನನ್ನದು ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಮ-ಲೋಭಾದಿ ವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತ ಹಾಗೂ ಶುದ್ಧವಾದಾಗ ಅದು ಸುಖ-ದುಃಖಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿ ಸಮತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ॥ ೧೬ ॥ ಆಗ ಜೀವಿಯು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನ-ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೃದಯದಿಂದ ಆತ್ಮವು ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಅತೀತವೂ, ಏಕಮಾತ್ರ (ಅದ್ವಿತೀಯ), ಭೇದರಹಿತವೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ, ಅಖಂಡವೂ ಹಾಗೂ ಉದಾಸೀನವೂ (ಸುಖ-ದುಃಖಶೂನ್ಯ) ಎಂಬುದಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಶಕ್ತಿಹೀನವೆಂದು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೭-೧೮ ॥ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕುರಿತು ಮಾಡಿದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಸಾಟಿಯಾದ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಮಂಗಳಮಯವಾದ ಮಾರ್ಗವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧೯ ॥ ಸಂಗ ಅಥವಾ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನೇ ತುಂಡರಿಸಲಾರದ ಆತ್ಮನ ಬಂಧನವೆಂದು ವಿವೇಕಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅದೇ ಸಂಗ ಅಥವಾ ಆಸಕ್ತಿಯು ಸಂತ ಮಹಾತ್ಮರ ಕುರಿತು ಉಂಟಾದಾಗ ಅದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ತೆರೆದ ಬಾಗಿಲಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೦ ॥

ಸಹನಶೀಲರೂ, ದಯಾಳುಗಳೂ, ಸಮಸ್ತದೇಹಧಾರಿಗಳ ಅಕಾರಣ ಮಿತ್ರರೂ, ಯಾರೊಂದಿಗೂ ಶತ್ರುಭಾವವನ್ನು ಇರಿಸದವರೂ, ಸರಳಸ್ವಭಾವರೂ, ಸತ್ಪುರುಷರನ್ನು ಗೌರವಿಸುವವರೂ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯ ಭಾವದಿಂದ ಸುದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವವರೂ, ನನಗಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ನಿಜ ಸಂಬಂಧಿಗಳನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸುವವರೂ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪರಾಯಣನಾಗಿ, ನನ್ನ ಪವಿತ್ರ ಕಥೆಗಳ ಶ್ರವಣ, ಕೀರ್ತನೆಮಾಡುವವರೂ ಹಾಗೂ ನನ್ನಲ್ಲೇ ಚಿತ್ತವನ್ನು ನೆಟ್ಟಿರುವವರೂ, ಆದ ಇಂತಹ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಂಸಾರದ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಸಂತಾಪಗಳು ಯಾವುದೇ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡಲಾರವು. ॥ ೨೧-೨೩ ॥ ಇಂತಹ ಸರ್ವಸಂಗಪರಿತ್ಯಾಗಿ ಮಹಾಪುರುಷರೇ ಸಾಧುಗಳೆನಿಸುವರು. ನೀನು ಇಂತಹವರ ಸಂಗದ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದುಂಟಾದ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೨೪ ॥ ಸತ್ಪುರುಷರ ಸಮಾಗಮದಿಂದ ನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಹಾಗೂ ಹೃದಯಕ್ಕೂ, ಕಿವಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಿಯವಾದ ಕಥೆಗಳು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಪ್ರೇಮ, ಭಕ್ತಿ ಇವುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ॥ ೨೫ ॥ ಅನಂತರ ನನ್ನ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಲೌಕಿಕ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವುಂಟಾಗುವುದು. ಆಗ ಮನುಷ್ಯನು ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ಯೋಗದ ಭಕ್ತಿಪ್ರಧಾನವಾದ ಸರಳ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಸಮಾಹಿತನಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವನು. ॥ ೨೬ ॥

ಅಸೇವಯಾಯಂ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಗುಣಾನಾಂ
ಜ್ಞಾನೇನ ವೈರಾಗ್ಯವಿಜೃಂಭಿತೇನ ।
ಯೋಗೇನ ಮಯ್ಯರ್ಪಿತಯಾ ಚ ಭಕ್ತ್ಯಾ
ಮಾಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾನಮಿಹಾವರುಂಧೇ ॥ ೨೭ ॥

ದೇವಹೂತಿರುವಾಚ

ಕಾಚಿತ್ತ್ವಯ್ಯುಚಿತಾ ಭಕ್ತಿಃ ಕೀದೃಶೀ ಮಮ ಗೋಚರಾ ।
ಯಯಾ ಪದಂ ತೇ ನಿರ್ವಾಣಮಂಜಸಾನ್ವಾಶ್ನವಾ ಅಹಮ್
॥ ೨೮ ॥

ಯೋ ಯೋಗೋ ಭಗವದ್ಬಾಣೋ-
ನಿರ್ವಾಣಾತ್ಮಂಸ್ತ್ವಯೋದಿತಃ ।
ಕೀದೃಶಃ ಕತಿ ಚಾಂಗಾನಿ
ಯತಸ್ತತ್ತ್ವಾವಬೋಧನಮ್ ॥ ೨೯ ॥

ತದೇತನ್ಮೇ ವಿಜಾನೀಹಿ ಯಥಾಹಂ ಮಂದಧೀರ್ಹರೇ ।
ಸುಖಂ ಬುಧ್ಯೇಯ ದುರ್ಬೋಧಂ ಯೋಷಾ ಭವದನುಗ್ರಹಾತ್
॥ ೩೦ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ವಿದಿತ್ವಾರ್ಥಂ ಕಪಿಲೋ ಮಾತುರಿತ್ಥಂ
ಜಾತಸ್ನೇಹೋ ಯತ್ರ ತನ್ವಾಭಿಜಾತಃ ।
ತತ್ತ್ವಾಮ್ನಾಯಂ ಯತ್ಪ್ರವದಂತಿ ಸಾಂಖ್ಯಂ
ಪ್ರೋವಾಚ ವೈ ಭಕ್ತಿವಿತಾನಯೋಗಮ್ ॥ ೩೧ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ದೇವಾನಾಂ ಗುಣಲಿಂಗಾನಾಮಾನುಶ್ರವಿಕಕರ್ಮಣಾಮ್ ।
ಸತ್ತ್ವ ಏವೈಕಮನಸೋ ವೃತ್ತಿಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ ತು ಯಾ
॥ ೩೨ ॥

ಅನಿಮಿತ್ತಾ ಭಾಗವತೀ ಭಕ್ತಿಃ ಸಿದ್ಧೇರ್ಗರೀಯಸೀ ।
ಜರಯತ್ಯಾಶು ಯಾ ಕೋಶಂ ನಿಗೀರ್ಣಮನಲೋ ಯಥಾ
॥ ೩೩ ॥

ನೈಕಾತ್ಮತಾಂ ಮೇ ಸ್ಪೃಹಯಂತಿ ಕೇಚಿನ್
ಮತ್ಪಾದಸೇವಾಭಿರತಾ ಮದೀಹಾಃ ।
ಯೇಽನ್ಯೋನ್ಯತೋ ಭಾಗವತಾಃ ಪ್ರಸಜ್ಯ
ಸಭಾಜಯಂತೇ ಮಮ ಪೌರುಷಾಣಿ ॥ ೩೪ ॥

ಹೀಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಯೋಗದಿಂದ ಹಾಗೂ ನನ್ನ ವಿಷಯವಾದ ಸುದೃಢ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಅಂತರಾತ್ಮನಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಈ ದೇಹದಲ್ಲೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೨೭ ॥

ದೇವಹೂತಿಯು ಕೇಳಿದಳು – ಭಗವಂತನೇ! ನಿನಗೆ ಉಚಿತವಾಗಿರುವ ಭಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪವೇನು? ನನ್ನಂತಹ ಅಬಲೆಯರಿಗೆ ಎಂತಹ ಭಕ್ತಿಯು ಸರಿಯಾದುದು? ಅದರಿಂದ ನಾನು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ನಿನ್ನ ನಿರ್ವಾಣಪದವನ್ನು ಹೊಂದಬಲ್ಲೆನು? ॥ ೨೮ ॥ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪನಾದ ಪ್ರಭುವೇ! ಯಾವುದರಿಂದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಮತ್ತು ಗುರಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆದ ಬಾಣದಂತೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿಸುವ, ನೀನು ಹೇಳುವ ಯೋಗವು ಯಾವುದು? ಹಾಗೂ ಅದರ ಅಂಗಗಳು ಎಷ್ಟಿವೆ? ॥ ೨೯ ॥ ಹರಿಯೇ! ತಿಳಿಯಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಂದಮತಿಯಾದ ನನ್ನಂತಹ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಕೂಡ ನಿನ್ನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ನಿರೂಪಿಸ ಬೇಕು.॥ ೩೦॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ತನ್ನ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣಳಾದ ಆ ಮಹಾತಾಯಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಕಪಿಲರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವು ಉಕ್ಕಿಬಂತು. ಆಗ ಅವರು ಆಕೆಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಮುಂತಾದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುವ 'ಸಾಂಖ್ಯ'ವೆಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಭಕ್ತಿಯ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೂ, ಯೋಗವನ್ನೂ, ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ॥ ೩೧ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನೆಂದನು – ಅಮ್ಮಾ! ಏಕಮಾತ್ರ ಭಗವಂತನಲ್ಲೇ ನೆಲೆಗೊಂಡ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನ – ವೇದವಿಹಿತ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಹಾಗೂ ವಿಷಯಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವಂತಹ (ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ – ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರದ) ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸತ್ತ್ವಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕುರಿತು ಇರುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಭಗವಂತನ ಅಹೈತುಕೀ ಭಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಮುಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ತಿಂದಿರುವ ಅನ್ನವನ್ನು ಜಠರವೂ ಜೀರ್ಣಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಈ ಭಕ್ತಿಯೂ ಕೂಡ ಕರ್ಮಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಭಂಡಾರವಾದ ಲಿಂಗಶರೀರವನ್ನು ಒಡನೆಯೇ ಭಸ್ಮವಾಗಿಸಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ॥ ೩೨-೩೩ ॥ ನನ್ನ ಚರಣಸೇವೆಯಲ್ಲೇ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನಿಟ್ಟಿರುವ ಹಾಗೂ ನನ್ನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಗಾಗಿಯೇ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತಹ ಭಾಗ್ಯವಂತರಾದ ಭಕ್ತರು ಪರಸ್ಪರ ಸೇರಿ ಪ್ರೇಮಪೂರ್ವಕ ನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವೇ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನೇ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ನನ್ನೊಡನೆ ಏಕಾತ್ಮರೂಪವಾದ ಸಾಯುಜ್ಯಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೩೪ ॥ ಅಮ್ಮಾ! ಆ ಮಹಾತ್ಮರು ಕೆಂದಾವರೆಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಲೂ, ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಮುಖದಿಂದಲೂ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಪರಮಸುಂದರವೂ, ವರಪ್ರದವೂ ಆದ ನನ್ನ ದಿವ್ಯಮಂಗಳ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುತ್ತಾ, ನನ್ನೊಡನೆ ಸವಿಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಂಭಾಷಣೆ

ಪಶ್ಯಂತಿ ತೇ ಮೇ ರುಚಿರಾಣ್ಯಂಬ ಸಂತಃ
ಪ್ರಸನ್ನವಕ್ತ್ರಾರುಣಲೋಚನಾನಿ ।
ರೂಪಾಣಿ ದಿವ್ಯಾನಿ ವರಪ್ರದಾನಿ
ಸಾಕಂ ವಾಚಂ ಸ್ಪೃಹಣೀಯಾಂ ವದಂತಿ ॥ ೩೫ ॥

ತೈರ್ದರ್ಶನೀಯಾವಯವೈರುದಾರ-
ವಿಲಾಸಹಾಸೇಕ್ಷಿತವಾಮಸೂಕ್ತೈಃ ।
ಹೃತಾತ್ಮನೋ ಹೃತಪ್ರಾಣಾಂಶ್ಚ ಭಕ್ತಿ-
ರನಿಚ್ಛತೋ ಮೇ ಗತಿಮಣ್ವೀಂ ಪ್ರಯುಂಕ್ತೇ ॥ ೩೬ ॥

ಅಥೋ ವಿಭೂತಿಂ ಮಮ ಮಾಯಾವಿನಸ್ತಾ-
ಮೈಶ್ವರ್ಯಮಷ್ಟಾಂಗಮನುಪ್ರವೃತ್ತಮ್ ।
ಶ್ರಿಯಂ ಭಾಗವತೀಂ ವಾಸ್ಪೃಹಯಂತಿ ಭದ್ರಾಂ
ಪರಸ್ಯ ಮೇ ತೇಽಶ್ನುವತೇ ತು ಲೋಕೇ ॥ ೩೭ ॥

ನ ಕರ್ಹಿಚಿನ್ಮತ್ಪರಾಃ ಶಾಂತರೂಪೇ
ನಂಕ್ಷ್ಯಂತಿ ನೋ ಮೇಽನಿಮಿಷೋ ಲೇಢಿ ಹೇತಿಃ ।
ಯೇಷಾಮಹಂ ಪ್ರಿಯ ಆತ್ಮಾ ಸುತಶ್ಚ
ಸಖಾ ಗುರುಃ ಸುಹೃದೋ ದೈವಮಿಷ್ಟಮ್ ॥ ೩೮ ॥

ಇಮಂ ಲೋಕಂ ತಥೈವಾಮು-
ಮಾತ್ಮಾನಮುಭಯಾಯಿನಮ್ ।
ಆತ್ಮಾನಮನು ಯೇ ಚೇಹ ಯೇ
ರಾಯಃ ಪಶವೋ ಗೃಹಾಃ ॥ ೩೯ ॥

ವಿಸೃಜ್ಯ ಸರ್ವಾನನ್ಯಾಂಶ್ಚ ಮಾಮೇವಂ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಮ್ ।
ಭಜಂತ್ಯನನ್ಯಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ತಾನ್ಮೃತ್ಯೋರತಿಪಾರಯೇ
॥ ೪೦ ॥

ನಾನ್ಯತ್ರ ಮದ್ಭಗವತಃ ಪ್ರಧಾನಪುರುಷೇಶ್ವರಾತ್ ।
ಆತ್ಮನಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಭಯಂ ತೀವ್ರಂ ನಿವರ್ತತೇ
॥ ೪೧ ॥

ಮದ್ಭಯಾದ್ವಾತಿ ವಾತೋಽಯಂ ಸೂರ್ಯಸ್ತಪತಿ ಮದ್ಭಯಾತ್ ।
ವರ್ಷತೀಂದ್ರೋ ದಹತ್ಯಗ್ನಿರ್ಮೃತ್ಯುಶ್ಚರತಿ ಮದ್ಭಯಾತ್
॥ ೪೨ ॥

ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಯುಕ್ತೇನ ಭಕ್ತಿಯೋಗೇನ ಯೋಗಿನಃ ।
ಕ್ಷೇಮಾಯ ಪಾದಮೂಲಂ ಮೇ ಪ್ರವಿಶಂತ್ಯಕುತೋಭಯಮ್
॥ ೪೩ ॥

ಏತಾವಾನೇವ ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ಪುಂಸಾಂ ನಿಃಶ್ರೇಯಸೋದಯಃ ।
ತೀವ್ರೇಣ ಭಕ್ತಿಯೋಗೇನ ಮನೋ ಮಯ್ಯರ್ಪಿತಂ ಸ್ಥಿರಮ್
॥ ೪೪ ॥

ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ತಪಸ್ವಿಗಳೂ ಆಸೆ ಪಡುತ್ತಿರುವರು. ॥ ೩೫ ॥ ಕಮನೀಯವಾದ ಅಂಗೋಪಾಂಗ ಗಳಿಂದಲೂ, ಉದಾರವಾದ ಮಂದಹಾಸವಿಲಾಸಗಳಿಂದಲೂ, ಮನೋಹರವಾದ ನೋಟಗಳಿಂದಲೂ, ಮಧುರವಾದ ಮಾತು ಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ನನ್ನ ಆ ರೂಪದ ಮಾಧುರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮುಳುಗಿಹೋಗುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ನನ್ನ ಭಕ್ತಿಯು ಬಯಸದಿದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ಪರಮಪದವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ॥ ೩೬ ॥ ಅವಿದ್ಯೆಯ ನಿವೃತ್ತಿಯಾದ ಬಳಿಕವೂ ಅವರು ಮಾಯಾಪತಿಯಾದ ನನ್ನ ಸತ್ಯಲೋಕಾದಿಗಳ ಭೋಗ ಸಂಪತ್ತು, ಭಕ್ತಿಯ ಅನಂತರ ತಾನಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳು ಅಥವಾ ವೈಕುಂಠಧಾಮದ ಭಗವತ್ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ ಕೂಡ ಇಚ್ಛಿಸದಿದ್ದರೂ, ನನ್ನ ಪರಮಧಾಮವನ್ನು ತಲುಪಿದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಇವೆಲ್ಲ ವಿಭೂತಿಗಳು ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ॥ ೩೭ ॥ ಅಮ್ಮಾ! ಏಕಮಾತ್ರ ನಾನೇ ಪ್ರಿಯನೂ, ಆತ್ಮನೂ, ಪುತ್ರನೂ, ಮಿತ್ರನೂ, ಗುರುವೂ, ಹಿತಕಾರಿಯೂ, ಇಷ್ಟದೇವನೂ ಆಗಿರುವ ನನ್ನ ಆಶ್ರಯ ದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಆ ಭಕ್ತಜನರು ಶಾಂತಿಪೂರ್ಣವಾದ ವೈಕುಂಠ ಧಾಮವನ್ನು ತಲುಪುವರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಯಾವ ದಿವ್ಯ ಭೋಗಗಳ ಕೊರತೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ನನ್ನ ಕಾಲಚಕ್ರವೂ ಅವರನ್ನು ಕಬಳಿಸಲಾರದು. ॥ ೩೮ ॥

ತಾಯೇ! ಇಹಲೋಕ-ಪರಲೋಕ ಹಾಗೂ ಇವೆರಡೂ ಲೋಕ ಗಳಲ್ಲಿ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಹೋಗುವ ಲಿಂಗದೇಹವನ್ನೂ, ಶರೀರ ದೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿರಿಸುವ ಧನ, ಪಶು, ಗೃಹ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಮತ್ತು ಇತರ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ತೊರೆದು ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನೇ ಭಜಿಸುವುವವರನ್ನು ನಾನು ಮೃತ್ಯುರೂಪೀ ಸಂಸಾರಸಾಗರದಿಂದ ಪಾರಾಗಿಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ॥ ೩೯-೪೦ ॥ ನಾನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನಾಗಿರುವೆನು. ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಪುರುಷರಿಗೂ ಕೂಡ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿ ಗಳ ಆತ್ಮನಾಗಿದ್ದು ನನ್ನನ್ನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದರ ಆಶ್ರಯವನ್ನೂ ಪಡೆದರೂ ಮೃತ್ಯುರೂಪವಾದ ಮಹಾಭಯದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ದೊರೆಯಲಾರದು. ॥ ೪೦ ॥ ನನ್ನ ಭಯದಿಂದ ವಾಯುವು ಬೀಸುತ್ತದೆ. ನನ್ನ ಭಯದಿಂದಲೇ ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರು ವನು. ನನ್ನ ಭಯದಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರನು ಮಳೆಗರೆಯುವನು ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಯು ಉರಿಯುತ್ತದೆ. ನನ್ನ ಭಯದಿಂದಲೇ ಮೃತ್ಯುವು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತದೆ. ॥ ೪೨ ॥ ಯೋಗಿಗಳು ಜ್ಞಾನ-ವೈರಾಗ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಕ್ತಿಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ನಿರ್ಭಯ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೪೩ ॥ ಚಿತ್ತವು ತೀವ್ರವಾದ ಭಕ್ತಿಯೋಗದಿಂದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಸಂಲಗ್ನವಾಗಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದೇ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದುದು. ॥ ೪೪ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೨೫ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೇ
ಕಾಪಿಲೇಯೋಪಾಖ್ಯಾನೇ ಪಂಚವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨೫ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಮಹತ್ತು ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ತತ್ತ್ವಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ವರ್ಣನೆ

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಅಥ ತೇ ಸಂಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಪೃಥಕ್ ।
ಯದ್ವಿದಿತ್ವಾ ವಿಮುಚ್ಯೇತ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಾಕೃತೈರ್ಗುಣೈಃ ॥ ೧ ॥

ಜ್ಞಾನಂ ನಿಶ್ರೇಯಸಾರ್ಥಾಯ ಪುರುಷಸ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನಮ್ ।
ಯದಾಹುರ್ವರ್ಣಯೇ ತತ್ತೇ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿಭೇದನಮ್ ॥ ೨ ॥

ಅನಾದಿರಾತ್ಮಾ ಪುರುಷೋ ನಿರ್ಗುಣಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರಃ ।
ಪ್ರತ್ಯಗ್ಧಾಮಾ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ವಿಶ್ವಂ ಯೇನ ಸಮನ್ವಿತಮ್ ॥ ೩ ॥

ಸ ಏಷ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂ ದೈವೀಂ ಗುಣಮಯೀಂ ವಿಭುಃ ।
ಯದೃಚ್ಛಯೈವೋಪಗತಾಮಭ್ಯಪದ್ಯತ ಲೀಲಯಾ ॥ ೪ ॥

ಗುಣೈರ್ವಿಚಿತ್ರಾಃ ಸೃಜತೀಂ ಸ್ವರೂಪಾಃ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪ್ರಜಾಃ ।
ವಿಲೋಕ್ಯ ಮುಮುಹೇ ಸದ್ಯಃ ಸ ಇಹ ಜ್ಞಾನಗೂಹಯಾ ॥ ೫ ॥

ಏವಂ ಪರಾಭಿಧ್ಯಾನೇನ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪುಮಾನ್ ।
ಕರ್ಮಸು ಕ್ರಿಯಾಮಾಣೇಷು ಗುಣೈರಾತ್ಮನಿ ಮನ್ಯತೇ ॥ ೬ ॥

ತದಸ್ಯ ಸಂಸೃತಿರ್ಬಂಧಃ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಂ ಚ ತತ್ಕೃತಮ್ ।
ಭವತ್ಯಕರ್ತುರೀಶಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ನಿರ್ವೃತಾತ್ಮನಃ ॥ ೭ ॥

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಕರ್ತೃತ್ವೇ ಕಾರಣಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ವಿದುಃ ।
ಭೋಕ್ತೃತ್ವೇ ಸುಖದುಃಖಾನಾಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರಮ್ ॥ ೮ ॥

ದೇವಹೂತಿರುವಾಚ

ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪುರುಷಸ್ಯಾಪಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ।
ಬ್ರೂಹಿ ಕಾರಣಯೋರಸ್ಯ ಸದಸಚ್ಚ ಯದಾತ್ಮಕಮ್ ॥ ೯ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ – ಅಮ್ಮಾ! ಈಗ ನಾನು ನಿನಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ತತ್ತ್ವಗಳ ಬೇರೆ-ಬೇರೆಯಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಮನುಷ್ಯನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುವನು. ॥ ೧ ॥ ಆತ್ಮದರ್ಶನ ರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವೇ ಪುರುಷನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ಅವನ ಅಹಂಕಾರರೂಪೀ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದಾಗಿದೆ ಎಂದು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾನು ಮುಂದೆ ನಿನಗೆ ವರ್ಣಿಸುವೆನು. ॥ ೨ ॥ ಈ ಇಡೀ ಜಗತ್ತು ಯಾರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ, ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೋ ಆ ಆತ್ಮನೇ ಪುರುಷನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಅನಾದಿಯೂ, ನಿರ್ಗುಣನೂ, ಪ್ರಕೃತಿಗಿಂತ ಅತೀತನೂ, ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಫುರಿತನಾಗುವವನೂ, ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶನೂ ಆಗಿರುವನು. ॥ ೩ ॥ ಆ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕ ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಲೀಲಾವಿಲಾಸಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಅವ್ಯಕ್ತ ಮತ್ತು ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಿಕೆಯಾದ ವೈಷ್ಣವೀಮಾಯೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ॥ ೪ ॥ ಲೀಲಾಪರಾಯಣಳಾಗಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಯು ತನ್ನ ಸತ್ತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಇದನ್ನು ಕಂಡ ಪುರುಷನು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಹಾಕುವ ಅದರ ಆವರಣಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮೋಹಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟನು. ॥ ೫ ॥ ಹೀಗೆ ತನ್ನಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನೇ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಪುರುಷನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಗುಣಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾಡಲಾಗುವ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನೇ ಕರ್ತಾ ಎಂದು ತಿಳಿಯತೊಡಗಿದನು. ॥ ೬ ॥ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನದಿಂದಲೇ ಅಕರ್ತೃವೂ, ಸ್ವಾಧೀನನೂ, ಸಾಕ್ಷಿಯೂ, ಆನಂದಸ್ವರೂಪನೂ ಆದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಜನ್ಮ-ಮೃತ್ಯುರೂಪವಾದ ಬಂಧನವೂ ಹಾಗೂ ಪರತಂತ್ರತೆಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ॥ ೭ ॥ ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ, ಕಾರಣರೂಪವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಕರ್ತೃರೂಪವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಭಿಮಾನೀ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪುರುಷನು 'ಅವು ನನ್ನವು' ಎಂದು ಆರೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅತೀತನಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಥನಾದ ಆ ಪುರುಷನನ್ನೇ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನೂ ಭೋಗಿಸಲು ಕಾರಣನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ॥ ೮ ॥

ದೇವಹೂತಿಯು ಕೇಳಿದಳು – ಪುರುಷೋತ್ತಮನೇ! ಈ ವಿಶ್ವದ ಸ್ಥೂಲ-ಸೂಕ್ಷ್ಮಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಯಾರ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೂ ಯಾರು ಇದರ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಆ ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಕೂಡ ನೀನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸುವವನಾಗು. ॥ ೯ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಯತ್ತತ್ತ್ರಿಗುಣಮವ್ಯಕ್ತಂ ನಿತ್ಯಂ ಸದಸದಾತ್ಮಕಮ್ ।
ಪ್ರಧಾನಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪ್ರಾಹುರವಿಶೇಷಂ ವಿಶೇಷವತ್
॥ ೧೦ ॥

ಪಂಚಭಿಃ ಪಂಚಭಿರ್ಬ್ರಹ್ಮ ಚತುರ್ಭಿರ್ದಶಭಿಸ್ತಥಾ ।
ಏತಚ್ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಕಂ ಗಣಂ ಪ್ರಾಧಾನಿಕಂ ವಿದುಃ
॥ ೧೧ ॥

ಮಹಾಭೂತಾನಿ ಪಂಚೈವ ಭೂರಾಪೋಽಗ್ನಿರ್ಮರುನ್ನಭಃ ।
ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ ಚ ತಾವಂತಿ ಗಂಧಾದೀನಿ ಮತಾನಿ ಮೇ
॥ ೧೨ ॥

ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ದಶ ಶ್ರೋತ್ರಂ ತ್ವಗ್ ದೃಗ್ ರಸನನಾಸಿಕಾಃ ।
ವಾಕ್ಕರೌ ಚರಣೌ ಮೇಢ್ರಂ ಪಾಯುರ್ದಶಮ ಉಚ್ಯತೇ
॥ ೧೩ ॥

ಮನೋ ಬುದ್ಧಿರಹಂಕಾರಶ್ಚಿತ್ತಮಿತ್ಯಂತರಾತ್ಮಕಮ್ ।
ಚತುರ್ಧಾ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಭೇದೋ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಲಕ್ಷಣರೂಪಯಾ
॥ ೧೪ ॥

ಏತಾವಾನೇವ ಸಂಖ್ಯಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಗುಣಸ್ಯ ಹ ।
ಸನ್ನಿವೇಶೋ ಮಯಾ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಯಃ ಕಾಲಃ ಪಂಚವಿಂಶಕಃ
॥ ೧೫ ॥

ಪ್ರಭಾವಂ ಪೌರುಷಂ ಪ್ರಾಹುಃ ಕಾಲಮೇಕೇ ಯತೋ ಭಯಮ್ ।
ಅಹಂಕಾರವಿಮೂಢಸ್ಯ ಕರ್ತುಃ ಪ್ರಕೃತಿಮೀಯುಷಃ
॥ ೧೬ ॥

ಪ್ರಕೃತೇರ್ಗುಣಸಾಮ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಮಾನವಿ ।
ಚೇಷ್ಟಾ ಯತಃ ಸ ಭಗವಾನ್ಕಾಲ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಿತಃ
॥ ೧೭ ॥

ಅಂತಃ ಪುರುಷರೂಪೇಣ ಕಾಲರೂಪೇಣ ಯೋ ಬಹಿಃ ।
ಸಮನ್ವೇತ್ಯೇಷ ಸತ್ತ್ವಾನಾಂ ಭಗವಾನಾತ್ಮಮಾಯಯಾ
॥ ೧೮ ॥

ದೈವಾತ್ಕ್ಷುಭಿತಧರ್ಮಿಣ್ಯಾಂ ಸ್ವಸ್ಯಾಂ ಯೋನೌ ಪರಃ ಪುಮಾನ್ ।
ಆಧತ್ತ ವೀರ್ಯಂ ಸಾಸೂತ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಂ ಹಿರಣ್ಮಯಮ್
॥ ೧೯ ॥

ವಿಶ್ವಮಾತ್ಮಗತಂ ವ್ಯಂಜನ್ಕೂಟಸ್ಥೋ ಜಗದಂಕುರಃ ।
ಸ್ವತೇಜಸಾಪಿಬತ್ತೀವ್ರಮಾತ್ಮಪ್ರಸ್ವಾಪನಂ ತಮಃ
॥ ೨೦ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನು – ತಾಯೇ! ಯಾವುದು ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವೂ, ಅವ್ಯಕ್ತವೂ, ನಿತ್ಯವೂ ಆಗಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೂ ಸ್ವತಃ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಮಸ್ತ ವಿಶೇಷ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದೆಯೋ – ಆ ಪ್ರಧಾನವೆಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೦ ॥ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳೂ, ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳೂ, ನಾಲ್ಕು ಅಂತಃಕರಣ ವಿಶೇಷಗಳೂ, ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಹೀಗೆ ಈ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೧ ॥ ಪೃಥಿವಿ, ಜಲ, ತೇಜ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ – ಇವು ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು. ಗಂಧ, ರಸ, ರೂಪ, ಸ್ಪರ್ಶ, ಶಬ್ದ ಇವು ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ॥ ೧೨ ॥ ಕಿವಿ, ಚರ್ಮ, ಕಣ್ಣು, ನಾಲಿಗೆ, ಮೂಗು, ಮಾತು, ಕೈ, ಕಾಲು, ಉಪಸ್ಥ, ಪಾಯು – ಎಂಬ ಈ ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು. ॥ ೧೩ ॥ ಮನ, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ಇವೇ ಅಂತಃಕರಣ ರೂಪಗಳು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಕಲ್ಪ, ನಿಶ್ಚಯ, ಚಿಂತೆ, ಅಭಿಮಾನ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು. ॥ ೧೪ ॥ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೀಗೆ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮನ ಸನ್ನಿವೇಶಸ್ಥಾನಗಳನ್ನಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಕಾಲ ಎಂಬುದು ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ॥ ೧೫ ॥ ಕೆಲವು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕಾಲವನ್ನು ಪುರುಷನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ತತ್ತ್ವವೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ, ಪುರುಷನ ಪ್ರಭಾವ ಅಂದರೆ ಈಶ್ವರನ ಸಂಹಾರಕಾರಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಮಾಯೆಯ ಕಾರ್ಯವಾದ ದೇಹಾದಿಗಳನ್ನು ಆತ್ಮವೆಂದು ಅಭಿಮಾನಪಟ್ಟು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮೋಹಿತನಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಕರ್ತಾ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಜೀವನಿಗೆ ನಿರಂತರವಾದ ಭಯವು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ॥ ೧೬ ॥ ಅಮ್ಮಾ! ಮನುಪುತ್ರಿಯೇ! ಯಾರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಗುಣಗಳ ಸಾಮ್ಯಾವಸ್ಥೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಗತಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೋ, ಆ ಪುರುಷರೂಪಿಯಾದ ಭಗವಂತನೇ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ 'ಕಾಲ'ನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೭॥ ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಮಾಯೆಯ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳೊಳಗೆ ಜೀವರೂಪದಿಂದಲೂ ಹೊರಗೆ ಕಾಲರೂಪದಿಂದಲೂ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವ ಭಗವಂತನೇ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ತತ್ತ್ವವು. ॥ ೧೮ ॥

ಪರಮಪುರುಷ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವರ ಅದೃಷ್ಟವಶದಿಂದ ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ ಸರ್ವಜೀವಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನರೂಪವಾದ ತನ್ನ ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಚ್ಛಕ್ತಿರೂಪವಾದ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಾಗ ಅದರಿಂದ ತೇಜೋಮಯ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ॥ ೧೯ ॥ ಲಯ-ವಿಕ್ಷೇಪಾದಿ ರಹಿತ ಹಾಗೂ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅಂಕುರದಂತಿರುವ ಈ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಲು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯನ್ನು ತನ್ನದೇ ತೇಜದಿಂದ ಕುಡಿದುಬಿಟ್ಟಿತು. ॥ ೨೦ ॥

ಯತ್ತತ್ಸತ್ತ್ವಗುಣಂ ಸ್ವಚ್ಛಂ ಶಾಂತಂ ಭಗವತಃ ಪದಮ್ ।
ಯದಾಹುರ್ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯಂ ಚಿತ್ತಂ ತನ್ಮಹದಾತ್ಮಕಮ್
॥ ೨೧ ॥

ಸ್ವಚ್ಛತ್ವಮವಿಕಾರಿತ್ವಂ ಶಾಂತತ್ವಮಿತಿ ಚೇತಸಃ ।
ವೃತ್ತಿಭಿರ್ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಯಥಾಪಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪರಾ
॥ ೨೨ ॥

ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಾದ್ವಿಕುರ್ವಾಣಾದ್ಭಗವದ್ವೀರ್ಯಸಂಭವಾತ್ ।
ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿರಹಂಕಾರಸ್ತ್ರಿವಿಧಃ ಸಮಪದ್ಯತ
॥ ೨೩ ॥

ವೈಕಾರಿಕಸ್ತೈಜಸಶ್ಚ ತಾಮಸಶ್ಚ ಯತೋ ಭವಃ ।
ಮನಸಶ್ಚೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಚ ಭೂತಾನಾಂ ಮಹತಾಮಪಿ
॥ ೨೪ ॥

ಸಹಸ್ರಶಿರಸಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಯಮನಂತಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ।
ಸಂಕರ್ಷಣಾಖ್ಯಂ ಪುರುಷಂ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಮನೋಮಯಮ್
॥ ೨೫ ॥

ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಕರಣತ್ವಂ ಚ ಕಾರ್ಯತ್ವಂ ಚೇತಿ ಲಕ್ಷಣಮ್ ।
ಶಾಂತ ಘೋರವಿಮೂಢತ್ವಮಿತಿ ವಾ ಸ್ಯಾದಹಂಕೃತೇಃ
॥ ೨೬ ॥

ವೈಕಾರಿಕಾದ್ವಿಕುರ್ವಾಣಾನ್ಮನಸ್ತತ್ತ್ವಮಜಾಯತ ।
ಯತ್ಸಂಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪಾಭ್ಯಾಂ ವರ್ತತೇ ಕಾಮಸಂಭವಃ
॥ ೨೭ ॥

ಯದ್ವಿದುರ್ಹ್ಯನಿರುದ್ಧಾಖ್ಯಂ ಹೃಷೀಕಾಣಾಮಧೀಶ್ವರಮ್ ।
ಶಾರದೇಂದೀವರಶ್ಯಾಮಂ ಸಂರಾಧ್ಯಂ ಯೋಗಿಭಿಃ ಶನೈಃ
॥ ೨೮ ॥

ತೈಜಸಾತ್ತು ವಿಕುರ್ವಾಣಾದ್ಬುದ್ಧಿ ತತ್ತ್ವಮಭೂತ್ಸತಿ ।
ದ್ರವ್ಯಸ್ಫುರಣವಿಜ್ಞಾನಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಮನುಗ್ರಹಃ
॥ ೨೯ ॥

ಸಂಶಯೋಽಥ ವಿಪರ್ಯಾಸೋ ನಿಶ್ಚಯಃ ಸ್ಮೃತಿರೇವ ಚ ।
ಸ್ವಾಪ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬುದ್ಧೇರ್ಲಕ್ಷಣಂ ವೃತ್ತಿತಃ ಪೃಥಕ್
॥ ೩೦ ॥

ಸತ್ತ್ವಗುಣಮಯವಾಗಿ, ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ, ಶಾಂತವಾಗಿ, ಭಗವಂತನ ಉಪಲಬ್ಧಿಸ್ಥಾನವಾದ ಚಿತ್ತವೇ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನೇ 'ವಾಸುದೇವ' * ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೨೧ ॥ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಸರ್ಗಹೊಂದುವ ಮೊದಲು ನೀರು ನೊರೆ-ಗುಳ್ಳೆಗಳೇ ಇಲ್ಲದೆ ಸಹಜಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವಚ್ಛವೂ, ವಿಕಾರಶೂನ್ಯವೂ, ಶಾಂತವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ತನ್ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅವಸ್ಥೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸ್ವಚ್ಛತ್ವ, ಅವಿಕಾರಿತ್ವ ಮತ್ತು ಶಾಂತತ್ವಗಳೇ ವೃತ್ತಿಗಳೊಡನೆ ಚಿತ್ತದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ॥ ೨೨ ॥ ಅನಂತರ ಭಗವಂತನ ವೀರ್ಯರೂಪವಾದ ಚಿತ್-ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ವಿಕಾರ ಉಂಟಾದಾಗ, ಅದರಿಂದ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಪ್ರಧಾನವಾದ ಅಹಂಕಾರವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ಅದು ವೈಕಾರಿಕ, ತೈಜಸ ಮತ್ತು ತಾಮಸ ಎಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಪಂಚಭೂತಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತು. ॥ ೨೩-೨೪ ॥ ಈ ಭೂತ, ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಮನೋರೂಪವಾದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನೇ ಪಂಡಿತರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ 'ಸಂಕರ್ಷಣ' ಹೆಸರಿನ ಸಾವಿರತಲೆಯುಳ್ಳ 'ಅನಂತ-ನಾಗರಾಜ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ॥ ೨೫ ॥ ಈ ಅಹಂಕಾರದ ಲಕ್ಷಣವು ದೇವತಾರೂಪದಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವ, ಇಂದ್ರಿಯರೂಪದಿಂದ ಕರಣತ್ವ, ಪಂಚಭೂತರೂಪದಿಂದ ಕಾರ್ಯತ್ವವಾಗಿದೆ ಹಾಗೂ ಸತ್ತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶಾಂತತ್ವ, ಘೋರತ್ವ, ಮತ್ತು ಮೂಢತ್ವವೂ ಇದರ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ॥ ೨೬ ॥ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅಹಂಕಾರದಲ್ಲಿನ ವೈಕಾರಿಕ ಅಹಂಕಾರವು ವಿಕೃತವಾದಾಗ ಅದರಿಂದ ಮನಸ್ಸುಂಟಾಯಿತು. ಅದರ ಸಂಕಲ್ಪ-ವಿಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ಕಾಮನೆಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೭ ॥ ಈ ಮನಸ್ತತ್ತ್ವವೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃವಾದ 'ಅನಿರುದ್ಧ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಯೋಗಿಗಳು ಶರತ್ಕಾಲದ ನೀಲಕಮಲದಂತೆ ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣವುಳ್ಳ ಈ ಅನಿರುದ್ಧನನ್ನು ಮೆಲ್ಲ-ಮೆಲ್ಲನೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೨೮ ॥ ಎಲೈ ಸಾಧ್ವಿಯೇ ! ಮತ್ತೆ ತೈಜಸ ಅಹಂಕಾರವು ವಿಕಾರಗೊಳ್ಳಲು ಅದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವವು ಉಂಟಾಯಿತು. ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ಫೂರ್ತಿರೂಪವಾದ ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕವಾಗುವಿಕೆ – ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ ಪಡೆಯುವಿಕೆ – ಇವು ಬುದ್ಧಿಯ ಕಾರ್ಯವಾಗಿವೆ. ॥ ೨೯ ॥ ವೃತ್ತಿಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಸಂಶಯ, ವಿಪರ್ಯಾಯ (ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನ), ನಿಶ್ಚಯ, ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ನಿದ್ದೆ ಇವುಗಳೂ ಬುದ್ಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವವೇ 'ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ'ನೆನಿಸುತ್ತದೆ. ॥ ೩೦ ॥

* ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು ಚಿತ್ತವೆಂದು ಕರೆಯುವರೋ, ಅದನ್ನೇ ಅಧಿಭೂತದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃನಾಗಿರುವವನು. 'ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನು' ಮತ್ತು ಉಪಾಸ್ಯದೇವನು 'ವಾಸುದೇವ'ನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಅಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃನಾಗಿರುವವನು ರುದ್ರನು ಮತ್ತು ಉಪಾಸ್ಯ ದೇವನು ಸಂಕರ್ಷಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃನಾಗಿರುವವನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಮತ್ತು ಉಪಾಸ್ಯದೇವನು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃನಾದವನು ಚಂದ್ರನು ಮತ್ತು ಉಪಾಸ್ಯದೇವನು 'ಅನಿರುದ್ಧ'ನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ತೈಜಸಾನೀಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯೇವ ಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನವಿಭಾಗಶಃ ।
ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಹಿ ಕ್ರಿಯಾ ಶಕ್ತಿರ್ಬುದ್ಧೇರ್ವಿಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿತಾ
॥ ೩೧ ॥

ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಕೂಡ ತೈಜಸ ಅಹಂಕಾರದ್ದೇ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳ ವಿಭಾಗದಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ಪ್ರಾಣದ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ ಬುದ್ಧಿಯ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ॥ ೩೧ ॥

ತಾಮಸಾಚ್ಚ ವಿಕುರ್ವಾಣಾದ್ಭಗವದ್ವೀರ್ಯಚೋದಿತಾತ್ ।
ಶಬ್ದ ಮಾತ್ರಮಭೂತ್ತಸ್ಮಾನ್ನಭಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ತು ಶಬ್ದಗಮ್
॥ ೩೨ ॥

ಭಗವಂತನ ಚೈತನ್ಯಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ತಾಮಸ ಅಹಂಕಾರವು ವಿಕೃತವಾದಾಗ ಅದರಿಂದ ಶಬ್ದ ತನ್ಮಾತ್ರೆಯು ಉದ್ಭವಿಸಿತು. ಶಬ್ದ ತನ್ಮಾತ್ರೆಯಿಂದ ಆಕಾಶ ಹಾಗೂ ಶಬ್ದಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ॥ ೩೨ ॥ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು, ಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವವನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು, ಆಕಾಶದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವಾಗುವಿಕೆ, ಇವೇ ಶಬ್ದದ ಲಕ್ಷಣವೆಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮತವಾಗಿದೆ. ॥ ೩೩. ॥ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವಿಕೆ, ಎಲ್ಲರ ಒಳ-ಹೊರಗೆ ಇರುವುದು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವಿಕೆ, ಇವಿಷ್ಟೂ ಆಕಾಶದ ವೃತ್ತಿ (ಕಾರ್ಯ) ರೂಪವಾದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ॥ ೩೪ ॥

ಅರ್ಥಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಶಬ್ದಸ್ಯ ದ್ರಷ್ಟುರ್ಲಿಂಗತ್ವಮೇವ ಚ ।
ತನ್ಮಾತ್ರತ್ವಂ ಚ ನಭಸೋ ಲಕ್ಷಣಂ ಕವಯೋ ವಿದುಃ
॥ ೩೩. ॥

ಭೂತಾನಾಂ ಛಿದ್ರದಾತೃತ್ವಂ ಬಹಿರಂತರಮೇವ ಚ ।
ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಧಿಷ್ಣ್ಯತ್ವಂ ನಭಸೋ ವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣಮ್
॥ ೩೪ ॥

ಅನಂತರ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೆಯ ಕಾರ್ಯವಾದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕಾಲಗತಿಯಿಂದ ವಿಕಾರವುಂಟಾದಾಗ ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರೆಯು ಉಂಟಾಯಿತು ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ವಾಯು ಹಾಗೂ ಸ್ಪರ್ಶಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ (ತ್ವಚಾ)ವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ॥ ೩೫ ॥ ಕೋಮಲತೆ, ಕಠೋರತೆ, ಶೀತಲತೆ, ಉಷ್ಣತೆ ಮತ್ತು ವಾಯುವಿನಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವಾಗುವುದು - ಇವು ಸ್ಪರ್ಶದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ॥ ೩೬॥ ಮರದ ಕೊಂಬೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವುದು, ಹುಲ್ಲು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವುದು, ಎಲ್ಲೆಡೆಗೂ ತಲುಪುವುದು, ಗಂಧಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಘ್ರಾಣಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯದ ಬಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಶಬ್ದವನ್ನು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ಬಳಿಗೆ ಒಯ್ಯುವುದು ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು - ಇವು ವಾಯುವಿನ ವೃತ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿವೆ. ॥ ೩೭ ॥

ನಭಸಃ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರಾತ್ ಕಾಲಗತ್ಯಾ ವಿಕುರ್ವತಃ ।
ಸ್ಪರ್ಶೋಽಭವತ್ತತೋ ವಾಯುಸ್ತ್ವಕ್ ಸ್ಪರ್ಶಸ್ಯ ಚ ಸಂಗ್ರಹಃ
॥ ೩೫ ॥

ಮೃದುತ್ವಂ ಕಠಿನತ್ವಂ ಚ ಶೈತ್ಯಮುಷ್ಣತ್ವಮೇವ ಚ ।
ಏತತ್ಸ್ಪರ್ಶಸ್ಯ ಸ್ಪರ್ಶತ್ವಂ ತನ್ಮಾತ್ರತ್ವಂ ನಭಸ್ವತಃ
॥ ೩೬ ॥

ಚಾಲನಂ ವ್ಯೂಹನಂ ಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ನೇತೃತ್ವಂ ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದಯೋಃ ।
ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮಾತ್ಮತ್ವಂ ವಾಯೋಃ ಕರ್ಮಾಭಿಲಕ್ಷಣಮ್
॥ ೩೭ ॥

ಇದಾದ ನಂತರ ದೈವ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಯುವು ವಿಕಾರಗೊಂಡಾಗ ಅದರಿಂದ ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆಯು ಉಂಟಾಯಿತು. ಅದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸೂ ಮತ್ತು ರೂಪವನ್ನು ಅರಿವಿಗೆ ತರುವ ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೂ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದವು. ॥ ೩೮ ॥ ಎಲೈ ಸಾಧ್ವಿಯೇ! ವಸ್ತುವಿನ ಆಕಾರದ ಅರಿವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು, ಗೌಣವಾಗುವುದು ಅಂದರೆ ದ್ರವ್ಯದ ಅಂಗರೂಪವಾಗಿ ಭಾಸವಾಗುವುದು, ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಇರುವ ಆಕಾರ-ಪ್ರಕಾರ, ಪರಿಮಾಣ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಪಲಕ್ಷಿತವಾಗುವುದು ಹಾಗೂ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾಗುವುದು - ಇವೆಲ್ಲವೂ ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳಾಗಿವೆ. ॥ ೩೯ ॥ ಹೊಳೆಯುವುದು, ಬೇಯಿಸುವುದು, ಚಳಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು, ಒಣಗಿಸುವುದು, ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಆಹಾರ-ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು - ಇವು ತೇಜಸ್ಸಿನ ವೃತ್ತಿಗಳು. ॥ ೪೦ ॥

ವಾಯೋಶ್ಚ ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರಾದ್ರೂಪಂ ದೈವೇರಿತಾದಭೂತ್ ।
ಸಮುತ್ಥಿತಂ ತತಸ್ತೇಜಶ್ಚಕ್ಷೂ ರೂಪೋಪಲಂಭನಮ್
॥ ೩೮ ॥

ದ್ರವ್ಯಾಕೃತಿತ್ವಂ ಗುಣತಾ ವ್ಯಕ್ತಿಸಂಸ್ಥಾತ್ವಮೇವ ಚ ।
ತೇಜಸ್ತ್ವಂ ತೇಜಸಃ ಸಾಧ್ವಿ ರೂಪಮಾತ್ರಸ್ಯ ವೃತ್ತಯಃ
॥ ೩೯ ॥

ದ್ಯೋತನಂ ಪಚನಂ ಪಾನಮದನಂ ಹಿಮಮರ್ದನಮ್ ।
ತೇಜಸೋ ವೃತ್ತಯಸ್ತ್ವೇತಾಃ ಶೋಷಣಂ ಕ್ಷುತ್ತೃಡೇವ ಚ
॥ ೪೦ ॥

ರೂಪಮಾತ್ರಾದ್ವಿಕುರ್ವಾಣಾತ್ತೇಜಸೋ ದೈವಚೋದಿತಾತ್ ।
ರಸಮಾತ್ರಮಭೂತ್ತಸ್ಮಾದಂಭೋ ಜಿಹ್ವಾ ರಸಗ್ರಹಃ
॥ ೪೧ ॥

ಮತ್ತೆ ದೈವದ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರಮಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸು ವಿಕಾರಗೊಳ್ಳಲು, ಆದರಿಂದ ರಸತನ್ಮಾತ್ರೆಯು ಉಂಟಾಯಿತು ಮತ್ತು ಆದರಿಂದ ಜಲ ಹಾಗೂ ರಸವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿಸುವ ರಸನೇಂದ್ರಿಯ (ಜಿಹ್ವೆ)ವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ॥ ೪೧ ॥

ಕಷಾಯೋ ಮಧುರಸ್ತಿಕ್ತಃ ಕಟ್ವಮ್ಲ ಇತಿ ನೈಕಧಾ ।
ಭೌತಿಕಾನಾಂ ವಿಕಾರೇಣ ರಸ ಏಕೋ ವಿಭಿದ್ಯತೇ
॥ ೪೨ ॥

ರಸವು ತನ್ನ ಶುದ್ಧಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಬೇರೆ ಭೌತಿಕ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಅದು ಒಗರು, ಸಿಹಿ, ಕಾರ, ಕಹಿ, ಹುಳಿ, ಉಪ್ಪು ಮುಂತಾಗಿ ನಾನಾಪ್ರಕಾರವಾಗುವುದು. ॥ ೪೨ ॥

ಕ್ಲೇದನಂ ಪಿಂಡನಂ ತೃಪ್ತಿಃ ಪ್ರಾಣನಾಪ್ಯಾಯನೋಂದನಮ್ ।
ತಾಪಾಪನೋದೋ ಭೂಯಸ್ತ್ವಮಂಭಸೋ ವೃತ್ತಯಸ್ತ್ವಿಮಾಃ
॥ ೪೩ ॥

ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೆನೆಸಿ ಒದ್ದೆಮಾಡುವುದು, ಮಣ್ಣುಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮುದ್ದೆಯನ್ನಾಗಿಸುವುದು, ತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು, ಜೀವಂತವಾಗಿಡುವುದು, ಬಾಯಾರಿಕೆ ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು, ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿಸುವುದು, ತಾಪವನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸುವುದು, ಬಾವಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ತೆಗೆದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು – ಇವು ಜಲದ ವೃತ್ತಿಗಳಾಗಿವೆ. ॥ ೪೩ ॥

ರಸಮಾತ್ರಾದ್ವಿಕುರ್ವಾಣಾದಂಭಸೋ ದೈವಚೋದಿತಾತ್ ।
ಗಂಧಮಾತ್ರಮಭೂತ್ತಸ್ಮಾತ್ಪೃಥ್ವೀ ಘ್ರಾಣಸ್ತು ಗಂಧಗಃ
॥ ೪೪ ॥

ಇದಾದ ಬಳಿಕ ಭಗವತ್ಪ್ರೇರಣೆಯಂತೆ ರಸಸ್ವರೂಪವಾದ ಜಲವು ವಿಕಾರಗೊಳ್ಳಲು ಆದರಿಂದ ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರೆಯು ಉಂಟಾಯಿತು ಮತ್ತು ಆದರಿಂದ ಪೃಥ್ವಿಯೂ ಹಾಗೂ ಗಂಧವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವೂ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿತು. ॥ ೪೪ ॥

ಕರಂಭಪೂತಿಸೌರಭ್ಯಶಾಂತೋಗ್ರಾಮ್ಲಾದಿಭಿಃ ಪೃಥಕ್ ।
ದ್ರವ್ಯಾವಯವವೈಷಮ್ಯಾದ್ಗಂಧ ಏಕೋ ವಿಭಿದ್ಯತೇ
॥ ೪೫ ॥

ಗಂಧವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಪರಸ್ಪರ ಬೆರೆತಿರುವ ದ್ರವ್ಯಭಾಗಗಳ ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆಯಿಂದ ಅದು ಮಿಶ್ರಿತಗಂಧ, ದುರ್ಗಂಧ, ಸುಗಂಧ, ಮೃದು, ತೀವ್ರ, ಹುಳಿ ಮುಂತಾದ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗುವವು. ॥ ೪೫ ॥

ಭಾವನಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ಥಾನಂ ಧಾರಣಂ ಸದ್ವಿಶೇಷಣಮ್ ।
ಸರ್ವಸತ್ತ್ವಗುಣೋದ್ಭೇದಃ ಪೃಥಿವೀವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣಮ್
॥ ೪೬ ॥

ಪ್ರತಿಮಾದಿ ರೂಪದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕಾರ ಭಾವನೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗುವಿಕೆ, ಜಲವೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರಣ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಯಾವುದೇ ಆಶ್ರಯದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಇರುವುದು, ಜಲವೇ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದು, ಆಕಾಶಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಚ್ಛೇದಕವಾಗುವುದು – ಅಂದರೆ ಘಟಾಕಾಶ, ಮಠಾಕಾಶ ಮುಂತಾದ ಭೇದಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದು, ಹಾಗೂ ಪರಿಣಾಮ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸ್ತ್ರೀತ್ವ – ಪುರುಷತ್ವ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವುದು – ಇವು ಪೃಥಿವಿಯ ಕಾರ್ಯರೂಪೀ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ॥ ೪೬ ॥

ನಭೋಗುಣವಿಶೇಷೋಽರ್ಥೋ
ಯಸ್ಯ ತಚ್ಛ್ರೋತ್ರಮುಚ್ಯತೇ ।
ವಾಯೋರ್ಗುಣವಿಶೇಷೋಽರ್ಥೋ
ಯಸ್ಯ ತತ್ಸ್ಪರ್ಶನಂ ವಿದುಃ ॥ ೪೭ ॥

ಆಕಾಶದ ವಿಶೇಷ ಗುಣವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದೇ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸುವುದು. ವಾಯುವಿನ ವಿಶೇಷಗುಣವಾದ ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನೇ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದು ತ್ವಕ್ (ಚರ್ಮ) ಇಂದ್ರಿಯವು. ॥ ೪೭ ॥

ತೇಜೋಗುಣವಿಶೇಷೋಽರ್ಥೋ ಯಸ್ಯ ತಚ್ಚಕ್ಷುರುಚ್ಯತೇ ।
ಅಂಭೋಗುಣವಿಶೇಷೋಽರ್ಥೋ ಯಸ್ಯ ತದ್ರಸನಂ ವಿದುಃ ।
ಭೂಮೇರ್ಗುಣವಿಶೇಷೋಽರ್ಥೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಘ್ರಾಣ ಉಚ್ಯತೇ
॥ ೪೮ ॥

ತೇಜದ ವಿಶೇಷಗುಣವಾದ ರೂಪವನ್ನೇ ವಿಷಯವಾಗಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯವೇ ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯ. ಜಲದ ವಿಶೇಷಗುಣವಾದ ರಸವನ್ನೇ ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ರಸನೇಂದ್ರಿಯ(ನಾಲಿಗೆ)ವಾಗಿದೆ. ಪೃಥಿವಿಯ ವಿಶೇಷಗುಣವಾದ ಗಂಧವನ್ನೇ ವಿಷಯವಾಗಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ (ಮೂಗು) ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೪೮ ॥

ಪರಸ್ಯ ದೃಶ್ಯತೇ ಧರ್ಮೋ ಹ್ಯಪರಸ್ಮಿನ್ಸಮನ್ವಯಾತ್ ।
ಅತೋ ವಿಶೇಷೋ ಭಾವಾನಾಂ ಭೂಮಾವೇವೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ
॥ ೪೯ ॥

ವಾಯುವೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಾದಿ ಕಾರಣತತ್ತ್ವಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಗುಣಗಳೂ ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದಿರುವುದು ನೋಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಮಹಾಭೂತಗಳ ಗುಣ-ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಕೇವಲ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲೇ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ॥ ೪೯ ॥

ಏತಾನ್ಯಸಂಹತ್ಯ ಯದಾ ಮಹದಾದೀನಿ ಸಪ್ತ ವೈ ।
ಕಾಲಕರ್ಮಗುಣೋಪೇತೋ ಜಗದಾದಿರುಪಾವಿಶತ್ ॥ ೫೦ ॥

ತತಸ್ತೇನಾನುವಿದ್ಧೇಭ್ಯೋ ಯುಕ್ತೇಭ್ಯೋಽಂಡಮಚೇತನಮ್ ।
ಉತ್ಥಿತಂ ಪುರುಷೋ ಯಸ್ಮಾದುದತಿಷ್ಠದಸೌ ವಿರಾಟ್ ॥ ೫೧ ॥

ಏತದಂಡಂ ವಿಶೇಷಾಖ್ಯಂ ಕ್ರಮವೃದ್ಧೈರ್ದಶೋತ್ತರೈಃ ।
ತೋಯಾದಿಭಿಃ ಪರಿವೃತಂ ಪ್ರಧಾನೇನಾವೃತೈರ್ಬಹಿಃ ।
ಯತ್ರ ಲೋಕವಿತಾನೋಽಯಂ ರೂಪಂ ಭಗವತೋ ಹರೇಃ ॥ ೫೨ ॥

ಹಿರಣ್ಮಯಾದಂಡಕೋಶಾದುತ್ಥಾಯ ಸಲಿಲೇಶಯಾತ್ ।
ತಮಾವಿಶ್ಯ ಮಹಾದೇವೋ ಬಹುಧಾ ನಿರ್ಬಿಭೇದ ಖಮ್ ॥ ೫೩ ॥

ನಿರಭಿದ್ಯತಾಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ ಮುಖಂ ವಾಣೀ ತತೋಽಭವತ್ ।
ವಾಣ್ಯಾ ವಹ್ನಿರಥೋ ನಾಸೇ ಪ್ರಾಣೋಽತೋ ಘ್ರಾಣ ಏತಯೋಃ ॥ ೫೪ ॥

ಘ್ರಾಣಾದ್ವಾಯುರಭಿದ್ಯೇತಾಮಕ್ಷಿಣೀ ಚಕ್ಷುರೇತಯೋಃ ।
ತಸ್ಮಾತ್ಸೂರ್ಯೋ ವ್ಯಭಿದ್ಯೇತಾಂ ಕರ್ಣೌ ಶ್ರೋತ್ರಂ ತತೋ ದಿಶಃ ॥ ೫೫ ॥

ನಿರ್ಬಿಭೇದ ವಿರಾಜಸ್ತ್ವಗ್ ರೋಮಶ್ಮಶ್ರ್ವಾದಯಸ್ತತಃ ।
ತತ ಓಷಧಯಶ್ಚಾಸನ್ ಶಿಶ್ನಂ ನಿರ್ಬಿಭಿದೇ ತತಃ ॥ ೫೬ ॥

ರೇತಸ್ತಸ್ಮಾದಾಪ ಆಸನ್ನಿರಭಿದ್ಯತ ವೈ ಗುದಮ್ ।
ಗುದಾದಪಾನೋಽಪಾನಾಚ್ಚ ಮೃತ್ಯುರ್ಲೋಕಭಯಂಕರಃ ॥ ೫೭ ॥

ಹಸ್ತೌ ಚ ನಿರಭಿದ್ಯೇತಾಂ ಬಲಂ ತಾಭ್ಯಾಂ ತತಃ ಸ್ವರಾಟ್ ।
ಪಾದೌ ಚ ನಿರಭಿದ್ಯೇತಾಂ ಗತಿಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ತತೋ ಹರಿಃ ॥ ೫೮ ॥

ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಪಂಚಭೂತ – ಈ ಏಳು ತತ್ತ್ವಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬೇರೆ-ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಜಗತ್ತಿನ ಆದಿಕಾರಣನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಕಾಲ, ಅದೃಷ್ಟ ಮತ್ತು ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ॥ ೫೦ ॥

ಅನಂತರ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರವೇಶದಿಂದ ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡು ಒಂದರೊಡನೊಂದು ಬೆರೆತುಕೊಂಡ ಆ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ಒಂದು ಜಡವಾದ ಅಂಡವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ಆ ಅಂಡದಿಂದಲೇ ಈ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡನು. ॥ ೫೧ ॥ ಆ ಅಂಡದ ಹೆಸರು 'ವಿಶೇಷ' ಎಂದಾಗಿದೆ. ಇದರೊಳಗೆ ಇದ್ದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭುವನಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಿದೆ. ಇದು ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಹತ್ತರಷ್ಟು ಇರುವ ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ – ಎಂಬ ಆರು ಆವರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇದೆಲ್ಲದರ ಹೊರಗೆ ಏಳನೆಯ ಆವರಣ ಪ್ರಕೃತಿಯದಾಗಿದೆ. ॥ ೫೨ ॥ ಅನಂತರ ಕಾರಣಮಯವಾದ ನೀರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಆ ತೇಜೋಮಯ ಅಂಡದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಆ ವಿರಾಟಪುರುಷನು ಪುನಃ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದನು ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಛಿದ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ॥ ೫೩ ॥ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಯು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವಾದ ನಾಲಿಗೆಯೂ ಮತ್ತು ಅನಂತರ ಅದರ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃದೇವತೆಯೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ಮತ್ತೆ ಮೂಗಿನಹೊಳ್ಳೆಗಳು ಪ್ರಕಟ ಗೊಂಡವು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಸಹಿತ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತು. ॥ ೫೪ ॥ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯದ ಬಳಿಕ ಅದರ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃ ವಾಯುವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ಆಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿನ ಗೋಳಗಳು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡವು. ಅದರಿಂದ ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಕಟವಾಗಿ, ಮತ್ತೆ ಅದರ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃದೇವತೆಯಾದ ಸೂರ್ಯನು ಉತ್ಪನ್ನನಾದನು. ಅನಂತರ ಕಿವಿಗಳ ರಂಧ್ರಗಳು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡವು. ಅವುಗಳಿಂದ ಅವುಗಳ ಇಂದ್ರಿಯವಾದ ಶ್ರೋತ್ರ ಮತ್ತು ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಾದ ದಿಗ್ದೇವತೆಯೂ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿತು. ॥ ೫೫ ॥ ಅನಂತರ ಈ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನ ತ್ವಚೆ ಉಂಟಾಯಿತು. ಅದರಿಂದ ಮೈಗೂದಲು, ಗಡ್ಡ-ಮೀಸೆಗಳೂ, ತಲೆಗೂದಲುಗಳು ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದವು. ಅನಂತರ ತ್ವಚೆಯ ಅಭಿಮಾನೀ ಓಷಧಿ (ಅನ್ನ ಮುಂತಾದವು) ಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾದವು. ಇದಾದ ಬಳಿಕ ಲಿಂಗವು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿತು. ॥ ೫೬ ॥ ಅದರಿಂದ ವೀರ್ಯ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯದಿಂದ ಲಿಂಗದ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯಾದ ಆಪೋ (ಜಲ) ದೇವತೆಯೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ಮತ್ತೆ ಗುದವು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡು, ಅದರಿಂದ ಅಪಾನವಾಯುವೂ ಮತ್ತು ಅಪಾನವಾಯುವಿನ ಬಳಿಕ ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ॥ ೫೭ ॥ ಅದಾದಮೇಲೆ ಹಸ್ತ(ಕೈ)ಗಳು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡವು. ಅದರಿಂದ ಬಲ ಮತ್ತು ಬಲದ ಬಳಿಕ ಹಸ್ತೇಂದ್ರಿಯದ ಅಭಿಮಾನಿ ಇಂದ್ರನು ಉತ್ಪನ್ನನಾದನು. ಮತ್ತೆ ಚರಣ (ಕಾಲು) ಗಳು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡವು. ಅವುಗಳಿಂದ ನಡೆ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯೂ, ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವೂ, ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುದೇವತೆಯೂ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡನು. ॥ ೫೮ ॥

ನಾಡ್ಯೋಽಸ್ಯ ನಿರಭಿದ್ಯಂತ ತಾಭ್ಯೋ ಲೋಹಿತಮಾಭೃತಮ್ ।
ನದ್ಯಸ್ತತಃ ಸಮಭವನ್ನುದರಂ ನಿರಭಿದ್ಯತ ॥ ೫೯ ॥

ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೇ ತತಃ ಸ್ಯಾತಾಂ ಸಮುದ್ರಸ್ತ್ವೇತಯೋರಭೂತ್ ।
ಅಥಾಸ್ಯ ಹೃದಯಂ ಭಿನ್ನಂ ಹೃದಯಾನ್ಮನ ಉತ್ಥಿತಮ್ ॥ ೬೦ ॥

ಮನಸಶ್ಚಂದ್ರಮಾ ಜಾತೋ ಬುದ್ಧಿರ್ಬುದ್ಧೇರ್ಗಿರಾಂ ಪತಿಃ ।
ಅಹಂಕಾರಸ್ತತೋ ರುದ್ರಶ್ಚಿತ್ತಂ ಚೈತ್ಯಸ್ತತೋಽಭವತ್ ॥ ೬೧ ॥

ಏತೇ ಹ್ಯಭ್ಯುತ್ಥಿತಾ ದೇವಾ ನೈವಾಸ್ಯೋತ್ಥಾಪನೇಽಶಕನ್ ।
ಪುನರಾವಿವಿಶುಃ ಖಾನಿ ತಮುತ್ಥಾಪಯಿತುಂ ಕ್ರಮಾತ್ ॥ ೬೨ ॥

ವಹ್ನಿರ್ವಾಚಾ ಮುಖಂ ಭೇಜೇ ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ।
ಘ್ರಾಣೇನ ನಾಸಿಕೇ ವಾಯುರ್ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ॥ ೬೩ ॥

ಅಕ್ಷಿಣೀ ಚಕ್ಷುಷಾಽಽದಿತ್ಯೋ ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ।
ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಕರ್ಣೌ ಚ ದಿಶೋ ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ॥ ೬೪ ॥

ತ್ವಚಂ ರೋಮಭಿರೋಷಧ್ಯೋ ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ।
ರೇತಸಾ ಶಿಶ್ನಮಾಪಸ್ತು ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ॥ ೬೫ ॥

ಗುದಂ ಮೃತ್ಯುರಪಾನೇನ ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ।
ಹಸ್ತಾವಿಂದ್ರೋ ಬಲೇನೈವ ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ॥ ೬೬ ॥

ವಿಷ್ಣುರ್ಗತ್ಯೈವ ಚರಣೌ ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ।
ನಾಡೀರ್ನದ್ಯೋ ಲೋಹಿತೇನ ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ॥ ೬೭ ॥

ಕ್ಷುತ್ತೃಡ್ಭ್ಯಾಮುದರಂ ಸಿಂಧುರ್ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ।
ಹೃದಯಂ ಮನಸಾ ಚಂದ್ರೋ ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ॥ ೬೮ ॥

ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಪಿ ಹೃದಯಂ ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ।
ರುದ್ರೋಽಭಿಮತ್ಯಾ ಹೃದಯಂ ನೋದತಿಷ್ಠತ್ತದಾ ವಿರಾಟ್ ॥ ೬೯ ॥

ಹೀಗೆಯೇ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನ ನಾಡಿಗಳು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಾಗ ಅವುಗಳಿಂದ ರಕ್ತವೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ನದಿಗಳು ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದವು. ಮತ್ತೆ ಆತನ ಹೊಟ್ಟೆಯು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ॥ ೫೯ ॥ ಅದರಿಂದ ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡವು. ಬಳಿಕ ಉದರದ ಅಭಿಮಾನಿ ಸಮುದ್ರದೇವತೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ಆದಾದ ಬಳಿಕ ಅವನ ಹೃದಯ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಅದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವಾಯಿತು. ॥ ೬೦ ॥ ಮನಸ್ಸಿನ ಬಳಿಕ ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ ಚಂದ್ರನು ಉಂಟಾದನು. ಮತ್ತೆ ಹೃದಯದಿಂದಲೇ ಬುದ್ಧಿಯೂ, ಅದರ ಅಭಿಮಾನೀ ದೇವತೆ ಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅನಂತರ ಅಹಂಕಾರವೂ, ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರದೇವತೆಯೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ಇದಾದಬಳಿಕ ಚಿತ್ತ ಮತ್ತು ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನು ಪ್ರಕಟನಾದನು. ॥ ೬೧ ॥

ಈ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳು ಉತ್ಪನ್ನರಾದರೂ ಕೂಡ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥರಾದಾಗ, ಅವನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಲು ಅವರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದರು. ॥ ೬೨ ॥ ಅಗ್ನಿಯು ವಾಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಬಾಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ ವಾಯುವು ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಸಹಿತ ಮೂಗಿನಹೊಳ್ಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಆದರೂ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ ॥ ೬೩ ॥ ಸೂರ್ಯನು ಚಕ್ಷುಗಳೊಂದಿಗೆ ನೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಆದರೂ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ. ದಿಕ್ಕುಗಳು ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ ಸಹಿತ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವು. ಆದರೂ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ. ॥ ೬೪ ॥ ಔಷಧಿಗಳು ರೋಮಗಳೊಡನೆ ತ್ವಚೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವು. ಆಗಲೂ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ. ಜಲವು ವೀರ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು. ಆಗಲೂ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ ॥ ೬೫ ॥ ಮೃತ್ಯುವು ಅಪಾನದೊಂದಿಗೆ ಗುದದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು. ಆದರೂ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರನು ಬಲದೊಂದಿಗೆ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಆದರೂ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ. ॥ ೬೬ ॥ ವಿಷ್ಣುದೇವರು ಗತಿಯೊಡನೆ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕರೂ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ. ನದಿಗಳು ರಕ್ತದೊಡನೆ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೂ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ ॥ ೬೭ ॥ ಸಮುದ್ರವು ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಉದರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿತು. ಆದರೂ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ. ಚಂದ್ರನು ಮನಸ್ಸಿನ ಸಹಿತ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕರೂ ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ. ॥ ೬೮ ॥ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಬುದ್ಧಿಯಸಹಿತ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು ಆಗಲೂ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ. ರುದ್ರದೇವರು ಅಹಂಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಅದೇ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೂ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಏಳಲಿಲ್ಲ. ॥ ೬೯ ॥

ಚಿತ್ತೇನ ಹೃದಯಂ ಚೈತ್ಯಃ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ ಪ್ರಾವಿಶದ್ಯದಾ ।
ವಿರಾಟ್ ತದೈವ ಪುರುಷಃ ಸಲಿಲಾದುದತಿಷ್ಠತ
॥ ೭೦ ॥

ಯಥಾ ಪ್ರಸುಪ್ತಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಮನೋಧಿಯಃ ।
ಪ್ರಭವಂತಿ ವಿನಾ ಯೇನ ನೋತ್ಥಾಪಯಿತುಮೋಜಸಾ
॥ ೭೧ ॥

ತಮಸ್ಮಿನ್ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾನಂ ಧಿಯಾ ಯೋಗಪ್ರವೃತ್ತಯಾ ।
ಭಕ್ತ್ಯಾ ವಿರಕ್ತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನೇನ ವಿವಿಚ್ಯಾತ್ಮನಿ ಚಿಂತಯೇತ್
॥ ೭೨ ॥

ಆದರೆ ಚಿತ್ತದ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನು ಚಿತ್ತದೊಂದಿಗೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಗ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ಒಡನೆಯೇ ಜಲದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು ನಿಂತುಕೊಂಡನು. ॥ ೭೦ ॥ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು – ಪ್ರಾಣ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ ಮುಂತಾದವುಗಳೂ – ಚಿತ್ತದ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃವಾಗಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಬಲದಿಂದ ಏಳಿಸಲಾರವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನನ್ನೂ ಕೂಡ ಅವರು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲದೆ ಏಳಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥರಾದುವು. ॥ ೭೧ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ತಿ, ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತದ ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಆ ಅಂತರಾತ್ಮಸ್ವರೂಪನಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನು ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಇದರಿಂದ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ॥ ೭೨ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೨೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೇ
ಕಾಪಿಲೇಯೇ ತತ್ತ್ವಸಮಾಮ್ನಾಯೇ ಷಡ್ವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨೬ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪ್ರಕೃತಿ–ಪುರುಷರ ವಿವೇಕದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ವರ್ಣನೆ

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಥೋಽಪಿ ಪುರುಷೋ ನಾಜ್ಯತೇ ಪ್ರಾಕೃತೈರ್ಗುಣೈಃ ।
ಅವಿಕಾರಾದಕರ್ತೃತ್ವಾನ್ನಿರ್ಗುಣತ್ವಾಜ್ಜಲಾರ್ಕವತ್
॥ ೧ ॥

ಸ ಏಷ ಯರ್ಹಿ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಗುಣೇಷ್ವಭಿವಿಷಜ್ಜತೇ ।
ಅಹಂಕ್ರಿಯಾವಿಮೂಢಾತ್ಮಾ ಕರ್ತಾಸ್ಮೀತ್ಯಭಿಮನ್ಯತೇ
॥ ೨ ॥

ತೇನ ಸಂಸಾರಪದವೀಮವಶೋಽಭ್ಯೇತ್ಯನಿರ್ವೃತಃ ।
ಪ್ರಾಸಂಗಿಕೈಃ ಕರ್ಮದೋಷೈಃ ಸದಸನ್ಮಿಶ್ರಯೋನಿಷು
॥ ೩ ॥

ಅರ್ಥೇ ಹ್ಯವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ಸಂಸೃತಿರ್ನ ನಿವರ್ತತೇ ।
ಧ್ಯಾಯತೋ ವಿಷಯಾನಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನೇಽನರ್ಥಾಗಮೋ ಯಥಾ
॥ ೪ ॥

ಶ್ರೀಕಪಿಲಭಗವಂತನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ – ತಾಯೆ! ಸೂರ್ಯನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ್ದಾಗ ಆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಶೈತ್ಯ, ಚಂಚಲತೆ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದಂತೆ, ಆತ್ಮನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕಾರ್ಯವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಅದರ ಗುಣಗಳಾದ ಸುಖ–ದುಃಖಾದಿಗಳಿಂದ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಲಿಪ್ತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ನಿರ್ವಿಕಾರನೂ, ಅಕರ್ತನೂ, ನಿರ್ಗುಣನೂ ಆಗಿರುವನು. ॥ ೧ ॥ ಆದರೆ ಅವನೇ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣಗಳೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮೋಹಿತನಾಗಿ – 'ನಾನು ಕರ್ತಾ ಆಗಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಭಾವಿಸತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨ ॥ ಆ ಅಭಿಮಾನದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವನು ದೇಹದ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಮಾಡಲಾದ ಪುಣ್ಯ– ಪಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳ ದೋಷದಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನತೆಯನ್ನೂ, ಶಾಂತಿಯನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ಉತ್ತಮ, ಮಧ್ಯಮ, ನೀಚ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಳೆದು ಸಂಸಾರಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವನು. ॥ ೩ ॥ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಭಯ–ಶೋಕಾದಿಗಳಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸ್ವಪ್ನದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಆಸ್ಥೆಯು ಉಂಟಾದ ಕಾರಣ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಭಯ–ಶೋಕ, ಅಹಂಕಾರ–ಮಮಕಾರ, ಮತ್ತು ಜನ್ಮ–ಮರಣ ಮುಂತಾದ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅಸ್ತಿತ್ವವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ವಶನಾಗಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವಿಯ ಸಂಸಾರ ಚಕ್ರವು ಎಂದಿಗೂ ತೊಲಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೪ ॥

ಅತ ಏವ ಶನೈಶ್ಚಿತ್ತಂ ಪ್ರಸಕ್ತಮಸತಾಂ ಪಥಿ ।
ಭಕ್ತಿಯೋಗೇನ ತೀವ್ರೇಣ ವಿರಕ್ತ್ಯಾ ಚ ನಯೇದ್ವಶಮ್
॥ ೫ ॥

ಯಮಾದಿಭಿರ್ಯೋಗಪಥೈರಭ್ಯಸನ್ ಶ್ರದ್ಧಯಾನ್ವಿತಃ ।
ಮಯಿ ಭಾವೇನ ಸತ್ಯೇನ ಮತ್ಕಥಾಶ್ರವಣೇನ ಚ
॥ ೬ ॥

ಸರ್ವಭೂತಸಮತ್ವೇನ ನಿರ್ವೈರೇಣಾಪ್ರಸಂಗತಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಮೌನೇನ ಸ್ವಧರ್ಮೇಣ ಬಲೀಯಸಾ
॥ ೭ ॥

ಯದೃಚ್ಛಯೋಪಲಬ್ಧೇನ ಸಂತುಷ್ಟೋ ಮಿತಭುಙ್ ಮುನಿಃ ।
ವಿವಿಕ್ತಶರಣಃ ಶಾಂತೋ ಮೈತ್ರಃ ಕರುಣ ಆತ್ಮವಾನ್
॥ ೮ ॥

ಸಾನುಬಂಧೇ ಚ ದೇಹೇಽಸ್ಮಿನ್ನಕುರ್ವನ್ನಸದಾಗ್ರಹಮ್ ।
ಜ್ಞಾನೇನ ದೃಷ್ಟ ತತ್ತ್ವೇನ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಚ
॥ ೯ ॥

ನಿವೃತ್ತಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಾನೋ ದೂರೀಭೂತಾನ್ಯದರ್ಶನಃ ।
ಉಪಲಭ್ಯಾತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಚಕ್ಷುಷೇವಾರ್ಕಮಾತ್ಮದೃಕ್
॥ ೧೦ ॥

ಮುಕ್ತಲಿಂಗಂ ಸದಾಭಾಸಮಸತಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ।
ಸತೋಬಂಧು ಮಸಚ್ಚಕ್ಷುಃ ಸರ್ವಾನುಸ್ಯೂತಮದ್ವಯಮ್
॥ ೧೧ ॥

ಯಥಾ ಜಲಸ್ಥ ಆಭಾಸಃ ಸ್ಥಲಸ್ಥೇನಾವದೃಶ್ಯತೇ ।
ಸ್ವಾಭಾಸೇನ ತಥಾ ಸೂರ್ಯೋ ಜಲಸ್ಥೇನ ದಿವಿ ಸ್ಥಿತಃ
॥ ೧೨ ॥

ಏವಂ ತ್ರಿವೃದಹಂಕಾರೋ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಮನೋಮಯೈಃ ।
ಸ್ವಾಭಾಸೈರ್ಲಕ್ಷಿತೋಽನೇನ ಸದಾಭಾಸೇನ ಸತ್ಯದೃಕ್
॥ ೧೩ ॥

ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮೇಂದ್ರಿಯಮನೋಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಷ್ವಿಹ ನಿದ್ರಯಾ ।
ಲೀನೇಷ್ವಸತಿ ಯಸ್ತತ್ರ ವಿನಿದ್ರೋ ನಿರಹಂಕ್ರಿಯಃ
॥ ೧೪ ॥

ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದವರು ವಿಷಯಚಿಂತನೆಯೆಂಬ ದುರ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಚಿತ್ತವನ್ನು ತೀವ್ರವಾದ ಭಕ್ತಿಯೋಗ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ನಿಧಾನವಾಗಿ ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ॥ ೫ ॥

ಯಮ-ನಿಯಮಾದಿ ಯೋಗಸಾಧನೆಯನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುತ್ತಾ, ಚಿತ್ತವನ್ನು ಪದೇ-ಪದೇ ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತಾ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಭಾವವನ್ನಿಟ್ಟು, ನನ್ನ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ, ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಭಾವವನ್ನಿರಿಸಿ, ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ವೈರಭಾವವನ್ನು ತಾಳದೆ, ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೊರೆದು, ಬ್ರಹ್ಮ ಚರ್ಯ-ಮೌನವ್ರತಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಪ್ರಾರಬ್ಧಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿದಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ , ಮಿತವಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾ , ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಾ, ಶಾಂತಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮಿತ್ರನಾಗಿ, ದಯಾಳುವಾಗಿ, ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಯಾಗಿ, ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷರ ನಿಜವಾದ ಸ್ವರೂಪದ ಅನುಭವದಿಂದ ದೊರೆತಿರುವ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಕಾರಣ ಪತ್ನೀ, ಪುತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ದೇಹ ದಲ್ಲಿ 'ನಾನು-ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಮಿಥ್ಯಾ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತೊರೆದು, ಬುದ್ಧಿಯ ಜಾಗ್ರದಾದಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ನೋಡದ ಆತ್ಮದರ್ಶಿಯಾದ ಮುನಿಗೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ದೊರೆಯುವುದು. ಅವನು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನೋಡುವಂತೆ ತನ್ನ ಶುದ್ಧವಾದ ಅಂತಃಕರಣದ ಮೂಲಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು, ದೇಹವೇ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ, ಅಹಂಕಾರಾದಿ ಮಿಥ್ಯಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸದ್ವಸ್ತುವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ, ಜಗತ್ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗೂ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವ, ಮಹ ದಾದಿ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಗಳ ಪ್ರಕಾಶಕನಾಗಿರುವ, ಕಾರ್ಯ- ಕಾರಣ ರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವ ಅದ್ವಿತೀಯ ನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಪದವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು. ॥ ೬-೧೧ ॥

ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶವು ಮನೆ ಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕು ಗೋಡೆಯಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಾಗ, ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಈ ಬಿಸಿಲು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು ಎಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಕಂಡು, ಆದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ನಿಜವಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಾಣುವರು. ಹಾಗೆಯೇ ವೈಕಾರಿಕಾದಿ ಭೇದದಿಂದ ಮೂರು ರೀತಿಯ ಅಹಂ ಕಾರವು – ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಪುನಃ ಸತ್‌ಪರ ಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಹಂಕಾರದ ಮೂಲಕ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪ ಪರಮಾತ್ಮನ ದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದು – ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಶಬ್ದಾದಿ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಅವ್ಯಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾದ ಬಳಿಕ, ಸ್ವಯಂ ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದು ಸರ್ವಥಾ ಅಹಂಕಾರ ಶೂನ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ॥ ೧೨-೧೪ ॥

ಮನ್ಯಮಾನಸ್ತದಾಽಽತ್ಮಾನಮನಷ್ಟೋ ನಷ್ಟವನ್ಮೃಷಾ ।
ನಷ್ಟೇಽಹಂಕರಣೇ ದ್ರಷ್ಟಾ ನಷ್ಟವಿತ್ತ ಇವಾತುರಃ
॥ ೧೫ ॥

ಏವಂ ಪ್ರತ್ಯವಮೃಶ್ಯಾಸಾವಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ।
ಸಾಹಂಕಾರಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಯೋಽವಸ್ಥಾನಮನುಗ್ರಹಃ
॥ ೧೬ ॥

ದೇವಹೂತಿರುವಾಚ

ಪುರುಷಂ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮನ್ ನ ವಿಮುಂಚತಿ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ।
ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಪಾಶ್ರಯತ್ವಾಚ್ಚ ನಿತ್ಯತ್ವಾದನಯೋಃ ಪ್ರಭೋ
॥ ೧೭ ॥

ಯಥಾ ಗಂಧಸ್ಯ ಭೂಮೇಶ್ಚ ನ ಭಾವೋ ವ್ಯತಿರೇಕತಃ ।
ಅಪಾಂ ರಸಸ್ಯ ಚ ಯಥಾ ತಥಾ ಬುದ್ಧೇಃ ಪರಸ್ಯ ಚ
॥ ೧೮ ॥

ಅಕರ್ತುಃ ಕರ್ಮಬಂಧೋಽಯಂ ಪುರುಷಸ್ಯ ಯದಾಶ್ರಯಃ ।
ಗುಣೇಷು ಸತ್ಸು ಪ್ರಕೃತೇಃ ಕೈವಲ್ಯಂ ತೇಷ್ವತಃ ಕಥಮ್
॥ ೧೯ ॥

ಕ್ವಚಿತ್ತತ್ತ್ವಾವಮರ್ಶೇನ ನಿವೃತ್ತಂ ಭಯಮುಲ್ಬಣಮ್ ।
ಅನಿವೃತ್ತನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯವತಿಷ್ಠತೇ
॥ ೨೦ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಅನಿಮಿತ್ತನಿಮಿತ್ತೇನ ಸ್ವಧರ್ಮೇಣಾಮಲಾತ್ಮನಾ ।
ತೀವ್ರಯಾ ಮಯಿ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಚ ಶ್ರುತಸಂಭೃತಯಾ ಚಿರಮ್
॥ ೨೧ ॥

ಜ್ಞಾನೇನ ದೃಷ್ಟತತ್ತ್ವೇನ ವೈರಾಗ್ಯೇಣ ಬಲೀಯಸಾ ।
ತಪೋಯುಕ್ತೇನ ಯೋಗೇನ ತೀವ್ರೇಣಾತ್ಮಸಮಾಧಿನಾ
॥ ೨೨ ॥

ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪುರುಷಸ್ಯೇಹ ದಹ್ಯಮಾನಾ ತ್ವಹರ್ನಿಶಮ್ ।
ತಿರೋಭವಿತ್ರೀ ಶನಕೈರಗ್ನೇರ್ಯೋನಿರಿವಾರಣಿಃ
॥ ೨೩ ॥

ಭುಕ್ತಭೋಗಾ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಾ ದೃಷ್ಟದೋಷಾ ಚ ನಿತ್ಯಶಃ ।
ನೇಶ್ವರಸ್ಯಾಶುಭಂ ಧತ್ತೇ ಸ್ವೇ ಮಹಿಮ್ನಿ ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಚ
॥ ೨೪ ॥

ಯಥಾ ಹ್ಯಪ್ರತಿಬುದ್ಧಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ವಾಪೋ ಬಹ್ವನರ್ಥಭೃತ್ ।
ಸ ಏವ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಸ್ಯ ನ ವೈ ಮೋಹಾಯ ಕಲ್ಪತೇ
॥ ೨೫ ॥

(ಜಾಗ್ರತ್-ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಆತ್ಮನು ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಾದಿ ದೃಶ್ಯವರ್ಗದ ದ್ರಷ್ಟಾರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ –) ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಉಪಾಧಿಭೂತ ಅಹಂಕಾರದ ನಾಶವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ತಾನೇ ನಾಶವಾದೆನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಧನವು ನಾಶವಾದಾಗ ತಾನೇ ನಾಶವಾದೆನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖಿತನಾಗುವಂತೆ ಅವನೂ ಕೂಡ ಅತ್ಯಂತ ವಿವಶನಾಗಿ ನಷ್ಟವಾದಂತೆ ಆಗಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೫ ॥ ಅಮ್ಮಾ! ಇವೆಲ್ಲ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮನನಗೈದು ವಿವೇಕಿ ಪುರುಷನು – ಅಹಂಕಾರಸಹಿತ ಸಮಸ್ತ ತತ್ತ್ವಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನವೂ, ಪ್ರಕಾಶಕವೂ ಆದ ತನ್ನ ಆತ್ಮದ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೬॥

ದೇವಹೂತಿಯು ಕೇಳಿದಳು – ಪ್ರಭುವೇ! ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಪುರುಷ ಇವೆರಡೂ ನಿತ್ಯವೂ, ಒಂದನ್ನೊಂದರ ಆಶ್ರಯದಿಂದಲೂ ಇರುವವು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯಾದರೋ ಪುರುಷನನ್ನು ಎಂದೂ ಬಿಟ್ಟಿರಲಾರದು. ॥ ೧೭ ॥ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪನೇ! ಗಂಧವು ಪೃಥಿವಿಯ, ರಸವು ಜಲದ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಹೇಗೆ ಆಗಲಾರದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಬಿಟ್ಟು ಇರಲಾರವು. ॥ ೧೮॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದರ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಅಕರ್ತೃವಾದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಈ ಕರ್ಮಬಂಧನ ಉಂಟಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಗುಣಗಳು ಇರುವಾಗಲೇ ಅವನಿಗೆ ಕೈವಲ್ಯಪದವು ಹೇಗೆ ದೊರಕಬಲ್ಲದು? ॥ ೧೯ ॥ ತತ್ತ್ವಗಳ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎಂದಾದರೂ ಈ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನದ ತೀವ್ರ ಭಯವು ನಿವೃತ್ತವಾದರೂ ಕೂಡ ಅದರ ನಿಮಿತ್ತಭೂತ ಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣಗಣಗಳ ಅಭಾವ ಆಗದಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಭಯವು ಪುನಃ ಉಂಟಾಗಬಹುದಲ್ಲ? ॥ ೨೦ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನು – ತಾಯೇ! ಅರಣಿಯಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಅದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವಾದ ಅರಣಿಯೂ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವಂತೆ, ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವದಿಂದ ಮಾಡಲಾದ ಸ್ವಧರ್ಮಪಾಲನೆಯ ಮೂಲಕ ಶುದ್ಧವಾದ ಅಂತಃಕರಣದಿಂದ, ಬಹಳಕಾಲ ಭಗವತ್ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುಷ್ಟಿಗೊಂಡ ನನ್ನ ತೀವ್ರವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ತತ್ತ್ವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಪ್ರಬಲ ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ, ವ್ರತನಿಯಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಗೈದ ಧ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತದ ಪ್ರಗಾಢವಾದ ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಪುರುಷನ ಪ್ರಕೃತಿಯು (ಅವಿದ್ಯೆಯು) ಹಗಲೂ-ರಾತ್ರಿಯೂ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತಾ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಲೀನವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೧-೨೩ ॥ ಮತ್ತೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ದೋಷಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಭೋಗಿಸಿ – ತ್ಯಜಿಸಿದ ಆ ಪ್ರಕೃತಿಯು – ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾದ ಸ್ವತಂತ್ರ (ಬಂಧಮುಕ್ತ)ನಾದ ಆ ಪುರುಷನ ಯಾವುದೇ ಅಹಿತವನ್ನು ಮಾಡಲಾರಳು. ॥ ೨೪ ॥ ಮಲಗಿರುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಅನರ್ಥಗಳ ಅನುಭವಗಳಾದರೂ ಎಚ್ಚರವಾದಾಗ ಅವನಿಗೆ ಆ ಸ್ವಪ್ನದ ಅನುಭವದಿಂದ ಯಾವುದೇ ಮೋಹವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೫ ॥

ಏವಂ ವಿದಿತತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಮಯಿ ಮಾನಸಮ್ ।
ಯುಂಜತೋ ನಾಪಕುರುತ ಆತ್ಮಾರಾಮಸ್ಯ ಕರ್ಹಿಚಿತ್
॥ ೨೬ ॥

ಯದೈವಮಧ್ಯಾತ್ಮರತಃ ಕಾಲೇನ ಬಹುಜನ್ಮನಾ ।
ಸರ್ವತ್ರ ಜಾತವೈರಾಗ್ಯ ಆಬ್ರಹ್ಮ ಭುವನಾನ್ಮುನಿಃ
॥ ೨೭ ॥

ಮದ್ಭಕ್ತಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಾರ್ಥೋ ಮತ್ಪ್ರಸಾದೇನ ಭೂಯಸಾ ।
ನಿಃಶ್ರೇಯಸಂ ಸ್ವಸಂಸ್ಥಾನಂ ಕೈವಲ್ಯಾಖ್ಯಂ ಮದಾಶ್ರಯಮ್
॥ ೨೮ ॥

ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀಹಾಂಜಸಾ ಧೀರಃ ಸ್ವದೃಶಾಂಛಿನ್ನಸಂಶಯಃ ।
ಯದ್ಗತ್ವಾ ನ ನಿವರ್ತೇತ ಯೋಗೀ ಲಿಂಗಾದ್ವಿನಿರ್ಗಮೇ
॥ ೨೯ ॥

ಯದಾ ನ ಯೋಗೋಪಚಿತಾಸು ಚೇತೋ
ಮಾಯಾಸು ಸಿದ್ಧಸ್ಯ ವಿಷಜ್ಜತೇಽಂಗ ।
ಅನನ್ಯಹೇತುಷ್ವಥ ಮೇ ಗತಿಃ ಸ್ಯಾದ್
ಆತ್ಯಂತಿಕೀ ಯತ್ರ ನ ಮೃತ್ಯುಹಾಸಃ ॥ ೩೦ ॥

ಹಾಗೆಯೇ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾದವನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ನನ್ನಲ್ಲೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಆತ್ಮಾರಾಮ ಮುನಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಯಾವ ತೊಂದರೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಲಾರಳು. ॥ ೨೬ ॥ ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೆ ಹೀಗೆ ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿದ್ದರೆ, ಆಗ ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದವರೆಗಿನ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಭೋಗಗಳಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೭ ॥ ಧೀರನಾದ ನನ್ನ ಆ ಭಕ್ತನು ನನ್ನ ಮಹತ್ಕೃಪೆಯಿಂದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಕೊಂಡು ಆತ್ಮಾನು ಭವದ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲ ಸಂಶಯಗಳಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಹೋಗು ತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೆ ಲಿಂಗದೇಹವು ಭಂಗವಾದ ಮೇಲೆ ಏಕಮಾತ್ರ ನನ್ನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಕೈವಲ್ಯವೆಂಬ ಮಂಗಳಮಯ ವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಅದನ್ನು ತಲುಪಿದ ಬಳಿಕ ಯೋಗಿಯು ಪುನಃ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮರಳುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೮-೨೯ ॥ ಅಮ್ಮಾ! ಯೋಗಿಯ ಚಿತ್ತವು-ಯೋಗಸಾಧನೆ ಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಮಾಯಾಮಯ ಅಣಿಮಾದಿ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ಗಳಲ್ಲಿ, ಅದರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಯೋಗಸಾಧನೆಗಿಂತ ಬೇರೆ ಯಾವ ಸಾಧನವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳ ದಿದ್ದರೆ, ಅವನಿಗೆ ಅವಿನಾಶಿಯಾದ ನನ್ನ ಪರಮಪದವು ಪ್ರಾಪ್ತ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೆ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಭಾವ ಉಳಿ ಯುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೩೦ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೨೭ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೇ
ಕಾಪಿಲೇಯೋಪಾಖ್ಯಾನೇ ಸಪ್ತವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨೭ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗದ ವಿಧಿ

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಯೋಗಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಂ ವಕ್ಷ್ಯೇ ಸಬೀಜಸ್ಯ ನೃಪಾತ್ಮಜೇ ।
ಮನೋ ಯೇನೈವ ವಿಧಿನಾ ಪ್ರಸನ್ನಂ ಯಾತಿ ಸತ್ಪಥಮ್
॥ ೧ ॥

ಸ್ವಧರ್ಮಾಚರಣಂ ಶಕ್ತ್ಯಾ ವಿಧರ್ಮಾಚ್ಚ ನಿವರ್ತನಮ್ ।
ದೈವಾಲ್ಲಬ್ಧೇನ ಸಂತೋಷ ಆತ್ಮವಿಚ್ಚರಣಾರ್ಚನಮ್
॥ ೨ ॥

ಗ್ರಾಮ್ಯಧರ್ಮನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮರತಿಸ್ತಥಾ ।
ಮಿತಮೇಧ್ಯಾದನಂ ಶಶ್ವದ್ವಿವಿಕ್ತಕ್ಷೇಮಸೇವನಮ್
॥ ೩ ॥

ಶ್ರೀಕಪಿಲಭಗವಂತನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ – ಅಮ್ಮಾ! ರಾಜ ಪುತ್ರಿಯೇ! ಈಗ ನಾನು ನಿನಗೆ ಸಬೀಜದ (ಸಗುಣಭಕ್ತಿ ಯೋಗದ) ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು. ಇದರಿಂದ ಚಿತ್ತವು ಶುದ್ಧ ಹಾಗೂ ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ॥ ೧ ॥ ಈ ಯೋಗವನ್ನು ಸಾಧನೆಮಾಡುವವನು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧ ಆಚರಣೆ ಯನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಾರಬ್ಧಕ್ಕನುಸಾರ ದೊರೆತುದರಲ್ಲಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಬೇಕು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳ ಚರಣಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ॥ ೨ ॥ ವಿಷಯವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ದೂರ ವುಳಿಯಬೇಕು. ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡಿಸುವಂತಹ ಧರ್ಮ ದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವಿರಿಸಬೇಕು. ಪವಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಪರಿಮಿತ ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ನಿರಂತರ ಏಕಾಂತವೂ, ನಿರ್ಭಯವೂ ಆದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಬೇಕು. ॥ ೩ ॥

ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯಮಸ್ತೇಯಂ ಯಾವದರ್ಥಪರಿಗ್ರಹಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ತಪಃ ಶೌಚಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಃ ಪುರುಷಾರ್ಚನಮ್
॥ ೪ ॥

ಮೌನಂ ಸದಾಽಽಸನಜಯಸ್ಥೈರ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಜಯಃ ಶನೈಃ ।
ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಶ್ಚೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ವಿಷಯಾನ್ಮನಸಾ ಹೃದಿ
॥ ೫ ॥

ಸ್ವಧಿಷ್ಣ್ಯಾನಾಮೇಕದೇಶೇ ಮನಸಾ ಪ್ರಾಣಧಾರಣಮ್ ।
ವೈಕುಂಠಲೀಲಾಭಿಧ್ಯಾನಂ ಸಮಾಧಾನಂ ತಥಾಽಽತ್ಮನಃ
॥ ೬ ॥

ಏತೈರನ್ಯೈಶ್ಚ ಪಥಿಭಿರ್ಮನೋ ದುಷ್ಟಮಸತ್ಪಥಮ್ ।
ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಯುಂಜೀತ ಶನಕೈರ್ಜಿತಪ್ರಾಣೋ ಹ್ಯತಂದ್ರಿತಃ
॥ ೭ ॥

ಶುಚೌ ದೇಶೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ಯ ವಿಜಿತಾಸನ ಆಸನಮ್ ।
ತಸ್ಮಿನ್ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮಾಸೀನ ಋಜುಕಾಯಃ ಸಮಭ್ಯಸೇತ್
॥ ೮ ॥

ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಶೋಧಯೇನ್ಮಾರ್ಗಂ ಪೂರಕುಂಭಕರೇಚಕೈಃ ।
ಪ್ರತಿಕೂಲೇನ ವಾ ಚಿತ್ತಂ ಯಥಾ ಸ್ಥಿರಮಚಂಚಲಮ್
॥ ೯ ॥

ಮನೋಽಚಿರಾತ್ಸ್ಯಾದ್ವಿರಜಂ ಜಿತಶ್ವಾಸಸ್ಯ ಯೋಗಿನಃ ।
ವಾಯ್ವಗ್ನಿಭ್ಯಾಂ ಯಥಾ ಲೋಹಂ ಧ್ಮಾತಂ ತ್ಯಜತಿ ವೈ ಮಲಮ್
॥ ೧೦ ॥

ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೈರ್ದಹೇದ್ದೋಷಾನ್ ಧಾರಣಾಭಿಶ್ಚ ಕಿಲ್ಬಿಷಾನ್ ।
ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರೇಣ ಸಂಸರ್ಗಾನ್ ಧ್ಯಾನೇನಾನೀಶ್ವರಾನ್ಗುಣಾನ್
॥ ೧೧ ॥

ಯದಾ ಮನಃ ಸ್ವಂ ವಿರಜಂ ಯೋಗೇನ ಸುಸಮಾಹಿತಮ್ ।
ಕಾಷ್ಠಾಂ ಭಗವತೋ ಧ್ಯಾಯೇತ್ಸ್ವನಾಸಾಗ್ರಾವಲೋಕನಃ
॥ ೧೨ ॥

ಪ್ರಸನ್ನವದನಾಂಭೋಜಂ ಪದ್ಮಗರ್ಭಾರುಣೇಕ್ಷಣಮ್ ।
ನೀಲೋತ್ಪಲದಲಶ್ಯಾಮಂ ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಧರಮ್
॥ ೧೩ ॥

ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ತ್ರಿಕರಣಗಳಿಂದಲೂ ಹಿಂಸಿಸಬಾರದು. ಸತ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬೇಕು. ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡಬಾರದು. ಆವಶ್ಯಕತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು. ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು. ಒಳ-ಹೊರಗೆ ಪವಿತ್ರವಾಗಿರಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಭಗವಂತನನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ॥ ೪ ॥ ವಾಣಿಯ ಸಂಯಮವಿರಿಸಬೇಕು. ಒಳ್ಳೆಯ ಯೋಗಾಸನಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ನಿಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಮೂಲಕ ಶ್ವಾಸವನ್ನು ಜಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಬೇಕು. ॥ ೫ ॥ ಮೂಲಾಧಾರವೇ ಮುಂತಾದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನಸಹಿತ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿಸಬೇಕು. ನಿರಂತರವಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ॥ ೬ ॥ ಇವುಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ವ್ರತ-ದಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಸಾಧನೆಗಳಿಂದಲೂ ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ಕುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ದುಷ್ಟ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯ ಮೂಲಕ ಮೆಲ್ಲ-ಮೆಲ್ಲನೆ ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸಿ ಅದನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಬೇಕು. ॥ ೭ ॥

ಮೊದಲು ಆಸನಜಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಶುಚಿಯಾದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಕುಶ-ಮೃಗಚರ್ಮವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಸನವನ್ನು ಹಾಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದರ ಮೇಲೆ ದೇಹವನ್ನು ನೆಟ್ಟಗೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ಸುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೮ ॥ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಪೂರಕ, ಕುಂಭಕ, ರೇಚಕ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅಥವಾ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ರೇಚಕ, ಕುಂಭಕ, ಪೂರಕ, ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಶುದ್ಧಿಪಡಿಸಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಚಿತ್ತವು ಸ್ಥಿರವೂ, ನಿಶ್ಚಲವೂ ಆಗುವುದು. ॥ ೯ ॥ ಗಾಳಿ ಮತ್ತು ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಶೋಧಿಸಿದ ಚಿನ್ನವು ತನ್ನ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ – ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ಯೋಗಿಯ ಚಿತ್ತವು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಶುದ್ಧವಾಗುವುದು. ॥ ೧೦ ॥ ಆದುದರಿಂದ ಯೋಗಿಯು-ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಿಂದ ವಾತಪಿತ್ತಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ದೋಷಗಳನ್ನೂ, ಧಾರಣೆಯಿಂದ ಪಾಪವನ್ನೂ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರದಿಂದ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಭಗವಂತನಿಂದ ವಿಮುಖಗೊಳಿಸುವಂತಹ ರಾಗ-ದ್ವೇಷಾದಿ ದುರ್ಗುಣಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೧೧ ॥ ಯೋಗದ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾ-ಮಾಡುತ್ತಾ ಚಿತ್ತವು ನಿರ್ಮಲವೂ, ಏಕಾಗ್ರವೂ ಆದಾಗ ನಾಸಿಕಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನ ಮೂರ್ತಿಯ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೧೨ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಮುಖಕಮಲವು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿ ಆನಂದದಿಂದ ಅರಳಿದೆ. ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಮಲಕೋಶದಂತೆ ನಸುಗೆಂಪಾಗಿವೆ. ಶರೀರವು ನೀಲಕಮಲದಳದಂತೆ ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣದಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ. ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದೆಪದ್ಮಗಳು ಅಲಂಕೃತವಾಗಿವೆ. ॥ ೧೩ ॥

ಲಸತ್ಪಂಕಜಕಿಂಜಲ್ಕಪೀತಕೌಶೇಯವಾಸಸಮ್ ।
ಶ್ರೀವತ್ಸವಕ್ಷಸಂ ಭ್ರಾಜತ್ಕೌಸ್ತುಭಾಮುಕ್ತಕಂಧರಮ್
॥ ೧೪ ॥

ಮತ್ತದ್ವಿರೇಫಕಲಯಾ ಪರೀತಂ ವನಮಾಲಯಾ ।
ಪರಾರ್ಧ್ಯಹಾರವಲಯಕಿರೀಟಾಂಗದನೂಪುರಮ್
॥ ೧೫ ॥

ಕಾಂಚೀಗುಣೋಲ್ಲಸಚ್ಛ್ರೋಣಿಂ ಹೃದಯಾಂಭೋಜವಿಷ್ಟರಮ್ ।
ದರ್ಶನೀಯತಮಂ ಶಾಂತಂ ಮನೋನಯನವರ್ಧನಮ್
॥ ೧೬ ॥

ಅಪೀಚ್ಯದರ್ಶನಂ ಶಶ್ವತ್ಸರ್ವಲೋಕನಮಸ್ಕೃತಮ್ ।
ಸಂತಂ ವಯಸಿ ಕೈಶೋರೇ ಭೃತ್ಯಾನುಗ್ರಹಕಾತರಮ್
॥ ೧೭ ॥

ಕೀರ್ತನ್ಯತೀರ್ಥಯಶಸಂ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕಯಶಸ್ಕರಮ್ ।
ಧ್ಯಾಯೇದ್ದೇವಂ ಸಮಗ್ರಾಂಗಂ ಯಾವನ್ನ ಚ್ಯವತೇ ಮನಃ
॥ ೧೮ ॥

ಸ್ಥಿತಂ ವ್ರಜಂತಮಾಸೀನಂ ಶಯಾನಂ ವಾ ಗುಹಾಶಯಮ್ ।
ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯೇಹಿತಂ ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಛುದ್ಧಭಾವೇನ ಚೇತಸಾ
॥ ೧೯ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ ಲಬ್ಧಪದಂ ಚಿತ್ತಂ ಸರ್ವಾವಯವಸಂಸ್ಥಿತಮ್ ।
ವಿಲಕ್ಷ್ಯೈಕತ್ರ ಸಂಯುಜ್ಯಾದಂಗೇ ಭಗವತೋ ಮುನಿಃ
॥ ೨೦ ॥

ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ಭಗವತಶ್ಚರಣಾರವಿಂದಂ
ವಜ್ರಾಂಕುಶಧ್ವಜಸರೋರುಹಲಾಂಛನಾಢ್ಯಮ್ ।
ಉತ್ತುಂಗರಕ್ತವಿಲಸನ್ನಖಚಕ್ರವಾಲ-
ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾಭಿರಾಹತಮಹದ್ಧೃದಯಾಂಧಕಾರಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ಯಚ್ಛೌಚನಿಃಸೃತಸರಿತ್ಪ್ರವರೋದಕೇನ
ತೀರ್ಥೇನ ಮೂರ್ಧ್ನ್ಯಧಿಕೃತೇನ ಶಿವಃ ಶಿವೋಽಭೂತ್ ।
ಧ್ಯಾತುರ್ಮನಃಶಮಲಶೈಲನಿಸೃಷ್ಟವಜ್ರಂ
ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಚಿರಂ ಭಗವತಶ್ಚರಣಾರವಿಂದಮ್ ॥ ೨೨ ॥

ಕಮಲದ ಕೇಸರದಂತೆ ಪಟ್ಟೆಪೀತಾಂಬರವು ಸ್ವಾಮಿಯ ಉಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಳ-ಕಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವತ್ಸಚಿಹ್ನೆಯಿದೆ. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯು ಥಳ-ಥಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ॥ ೧೪ ॥ ವನಮಾಲೆಯು ಚರಣಗಳವರೆಗೂ ಲಂಬಿಸಿದೆ. ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ದುಂಬಿಗಳು ಸುಗಂಧದಿಂದ ಮದವೇರಿ ಇಂಪಾಗಿ ಝೇಂಕರಿಸುತ್ತಿವೆ. ಸ್ವಾಮಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಹಾರಗಳೂ, ಕಂಕಣ, ಕಿರೀಟ, ಭುಜಕೀರ್ತಿ, ಕಾಲಂದುಗೆಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಆಭೂಷಣಗಳು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿವೆ. ॥ ೧೫ ॥ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಒಡ್ಯಾಣದ ಎಳೆಗಳು ಅದರ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿವೆ. ಭಕ್ತರ ಹೃದಯಕಮಲವೇ ಆ ಭಗವಂತನ ಆಸನವಾಗಿದೆ. ಶ್ಯಾಮಸುಂದರನ ಆ ಪ್ರಶಾಂತಮೂರ್ತಿಯು ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ॥ ೧೬॥ ಎಳೆವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಆ ಮನೋಹರ ಮೂರ್ತಿಯು ಭಕ್ತರ ಮೇಲೆ ಕರುಣೆಯನ್ನು ಹರಿಸಲು ತವಕಪಡುತ್ತಿದೆ. ತುಂಬಾ ಮನೋಹರವಾದ ದರ್ಶನವದು. ಆ ಭಗವಂತನು ಸಮಸ್ತಲೋಕಗಳಿಂದಲೂ ಸದಾ ವಂದಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೧೭ ॥ ಅವನ ಪವಿತ್ರಕೀರ್ತಿಯು ಪರಮಕೀರ್ತನೀಯವಾಗಿದೆ. ಅವನು ರಾಜಾಬಲಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಪರಮಯಶಸ್ವಿಗಳ ಯಶವನ್ನೂ ಕೂಡ ಹೆಚ್ಚಿಸುವವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಸಮಸ್ತ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವು ಜಾರದೆ ಸ್ಥಿರವಾಗುವವರೆಗೆ ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೧೮ ॥ ಭಗವಂತನ ಲೀಲೆಗಳು ತುಂಬಾ ದರ್ಶನೀಯವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಅಭಿರುಚಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ, ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ, ಕುಳಿತುಕೊಂಡ, ಮಲಗಿರುವ ಮುಂತಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಥವಾ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾದ ಅವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಶುದ್ಧಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಚಿಂತನೆಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೧೯॥ ಹೀಗೆ ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೆಲೆಪಡೆದು ರಮಿಸುತ್ತಿರುವ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಒಂದೊಂದೇ ಅವಯವದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾ ಅಡಿಯಿಂದ ಮುಡಿಯವರೆಗೂ ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೨೦ ॥

ಮೊದಲಿಗೆ ಭಗವಂತನ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಅವು – ವಜ್ರ, ಅಂಕುಶ, ಧ್ವಜ, ಕಮಲಗಳ ಮಂಗಳರೇಖೆ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿವೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡು, ನಸುಗೆಂಪಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ನಖಚಂದ್ರಮಂಡಲದ ತಿಂಗಳಬೆಳಕಿನಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತರ ಹೃದಯದ ಅಜ್ಞಾನರೂಪೀ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ॥ ೨೧ ॥ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಇವುಗಳನ್ನು ತೊಳೆದಾಗಲೇ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗಂಗೆಯು ಪ್ರಕಟಳಾದಳು. ಅಂತಹ ಪವಿತ್ರ ಜಲವನ್ನು ಮಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಸ್ವತಃ ಮಂಗಳಸ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಶಿವನು ಹೆಚ್ಚು ಮಂಗಳಸ್ವರೂಪನಾದನು. ಇವು ತನ್ನ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವರ ಪಾಪಗಳೆಂಬ ಪರ್ವತಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದಂತಿವೆ. ಭಗವಂತನ ಈ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ಚಿರಕಾಲದವರೆಗೂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ॥ ೨೨ ॥

ಜಾನುದ್ವಯಂ ಜಲಜಲೋಚನಯಾ ಜನನ್ಯಾ
ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಖಿಲಸ್ಯ ಸುರವಂದಿತಯಾ ವಿಧಾತುಃ ।
ಊರ್ವೋರ್ನಿಧಾಯ ಕರಪಲ್ಲವರೋಚಿಷಾ ಯತ್
ಸಂಲಾಲಿತಂ ಹೃದಿ ವಿಭೋರಭವಸ್ಯ ಕುರ್ಯಾತ್ ॥ ೨೩ ॥

ಊರೂ ಸುಪರ್ಣಭುಜಯೋರಧಿ ಶೋಭಮಾನಾ-
ವೋಜೋನಿಧೀ ಅತಸಿಕಾಕುಸುಮಾವಭಾಸೌ ।
ವ್ಯಾಲಂಬಿಪೀತವರವಾಸಸಿ ವರ್ತಮಾನ-
ಕಾಂಚೀಕಲಾಪಪರಿರಂಭಿ ನಿತಂಬಬಿಂಬಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ನಾಭಿಹ್ರದಂ ಭುವನಕೋಶಗುಹೋದರಸ್ಥಂ
ಯತ್ರಾತ್ಮಯೋನಿಧಿಷಣಾಖಿಲಲೋಕಪದ್ಮಮ್ ।
ವ್ಯೂಢಂ ಹರಿನ್ಮಣಿವೃಷಸ್ತನಯೋರಮುಷ್ಯ
ಧ್ಯಾಯೇದ್ದ್ವಯಂ ವಿಶದಹಾರಮಯೂಖಗೌರಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ವಕ್ಷೋಽಧಿವಾಸಮೃಷಭಸ್ಯ ಮಹಾವಿಭೂತೇಃ
ಪುಂಸಾಂ ಮನೋನಯನನಿರ್ವೃತಿಮಾದಧಾನಮ್ ।
ಕಂಠಂ ಚ ಕೌಸ್ತುಭಮಣೇರಧಿಭೂಷಣಾರ್ಥಂ
ಕುರ್ಯಾನ್ಮನಸ್ಯ ಖಿಲಲೋಕನಮಸ್ಕೃತಸ್ಯ ॥ ೨೬ ॥

ಬಾಹೂಂಶ್ಚ ಮಂದರಗಿರೇಃ ಪರಿವರ್ತನೇನ
ನಿರ್ಣಿಕ್ತಬಾಹುವಲಯಾನಧಿಲೋಕಪಾಲಾನ್ ।
ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ದಶಶತಾರಮಸಹ್ಯತೇಜಃ
ಶಂಖಂ ಚ ತತ್ಕರಸರೋರುಹರಾಜಹಂಸಮ್ ॥ ೨೭ ॥

ಕೌಮೋದಕೀಂ ಭಗವತೋ ದಯಿತಾಂ ಸ್ಮರೇತ
ದಿಗ್ಧಾಮರಾತಿಭಟಶೋಣಿತಕರ್ದಮೇನ ।
ಮಾಲಾಂ ಮಧುವ್ರತವರೂಥಗಿರೋಪಘುಷ್ಟಾಂ
ಚೈತ್ಯಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಮಮಲಂ ಮಣಿಮಸ್ಯ ಕಂಠೇ ॥ ೨೮ ॥

ಜನ್ಮರಹಿತನಾದ ಭವಭಯಹಾರಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮೊಣಕಾಲುಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ವಿಶ್ವವಿಧಾತೃಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಜನನಿಯಾದ, ಸರ್ವದೇವವಂದಿತೆಯಾದ ಪದ್ಮನಯನೆ ಪದ್ಮಾದೇವಿಯು ತನ್ನ ತೊಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯುತವಾದ ಕರಪಲ್ಲವಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವ ಪಾದಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥ ೨೩. ॥ ಅನಂತರ ಭಗವಂತನ ತೊಡೆಗಳ ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು. ಅವು ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ವೇದಮೂರ್ತಿಯಾದ ಗರುಡನ ಹೆಗಲನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿರುವ, ಅಗಸೆಯ ಹೂವಿನಂತೆ ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ತರುವಾಯ ಕಣಕಾಲಿನವರೆಗೂ ಲಂಬಿಸಿರುವ ಪೀತಾಂಬರದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟು, ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿರುವ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ನಡುದಾರ ಒಡ್ಯಾಣದ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಗವಂತನ ನಿತಂಬವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥ ೨೪ ॥

ಬಳಿಕ ದೇವದೇವನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಸುಳಿನಾಭಿಯ ಸರೋವರವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಅದು ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವು. ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಸರ್ವಲೋಕಮಯ ಕಮಲವು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿದೆಯಲ್ಲ! ಅನಂತರ ಮರಕತಮಣಿಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುವ ಧವಳವಾದ ಹಾರಗಳ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಬೆಳ್ಳಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಎರಡೂ ಸ್ತನಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥ ೨೫ ॥ ಆಮೇಲೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿರುವ, ಎಲ್ಲ ಪುರುಷರ ಕಣ್ಮನಗಳಿಗೆ ಮುದವನ್ನೂ ನೀಡುವ ಪುರುಷೋತ್ತಮನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತೆ ಮಣಿಗಳಿಗೆ ಭೂಷಣವಾಗಿರುವ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸರ್ವಲೋಕ ನಮಸ್ಕೃತವಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನ ಕೊರಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥ ೨೬ ॥

ತರುವಾಯ ಲೋಕಪಾಲಕರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಭಗವಂತನ ನಾಲ್ಕು ಭುಜಗಳನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವ ಕಂಕಣಾದಿ ಉಜ್ವಲ ಆಭೂಷಣಗಳು ಸಮುದ್ರ ಮಂಥನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಂದರಾಚಲದ ಘರ್ಷಣೆಯಿಂದ ಸಾಣೆ ಹಿಡಿದಿವೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಝಗ-ಝಗಿಸುತ್ತಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಹಿಸಲಸದಳವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ, ಸಾವಿರ ಅಲಗುಗಳುಳ್ಳ ಸುದರ್ಶನ ಚಕ್ರವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಕರಕಮಲದಲ್ಲಿ ರಾಜಹಂಸದಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಪಾಂಚಜನ್ಯಶಂಖವನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ॥ ೨೭ ॥ ಬಳಿಕ ಶತ್ರುವೀರರ ರಕ್ತದಿಂದ ತೊಯ್ದ ಪ್ರಭುವಿನ ಪ್ರಿಯವಾದ ಕೌಮೋದಕೀ ಗದೆಯನ್ನೂ, ದುಂಬಿಗಳ ಝೇಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವನಮಾಲೆಯನ್ನೂ ಮತ್ತು ಅವನ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಶೋಭಾಯಮಾನವಾದ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಗಳ ಪರಿಶುದ್ಧ ತತ್ತ್ವರೂಪವಾಗಿರುವ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯನ್ನು* ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥ ೨೮ ॥

* 'ಆತ್ಮಾನಮಸ್ಯ ಜಗತೋ ನಿರ್ಲೇಪಮಗುಣಾಮಲಮ್ । ಬಿಭರ್ತಿ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಭಗವಾನ್ ಹರಿಃ ॥' ಎಂಬಂತೆ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ನಿರ್ಲಿಪ್ತವೂ, ನಿರ್ಮಲವೂ, ಗುಣಾತೀತವೂ ಆದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವನು.
(ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ)

ಭೃತ್ಯಾನುಕಂಪಿತಧಿಯೇಹ ಗೃಹೀತಮೂರ್ತೇಃ
ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ಭಗವತೋ ವದನಾರವಿಂದಮ್ ।
ಯದ್ವಿಸ್ಫುರನ್ಮಕರಕುಂಡಲವಲ್ಗಿತೇನ
ವಿದ್ಯೋತಿತಾಮಲಕಪೋಲಮುದಾರನಾಸಮ್ ॥ ೨೯ ॥

ಯಚ್ಛ್ರೀನಿಕೇತಮಲಿಭಿಃ ಪರಿಸೇವ್ಯಮಾನಂ
ಭೂತ್ಯಾ ಸ್ವಯಾ ಕುಟಿಲಕುಂತಲವೃಂದಜುಷ್ಟಮ್ ।
ಮೀನದ್ವಯಾಶ್ರಯಮಧಿಕ್ಷಿಪದಬ್ಜನೇತ್ರಂ
ಧ್ಯಾಯೇನ್ಮನೋಮಯಮತಂದ್ರಿತ ಉಲ್ಲಸದ್ಭ್ರು ॥ ೩೦ ॥

ತಸ್ಯಾವಲೋಕಮಧಿಕಂ ಕೃಪಯಾತಿಘೋರ-
ತಾಪತ್ರಯೋಪಶಮನಾಯ ನಿಸೃಷ್ಟಮಕ್ಷ್ಣೋಃ ।
ಸ್ನಿಗ್ಧಸ್ಮಿತಾನುಗುಣಿತಂ ವಿಪುಲಪ್ರಸಾದಂ
ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಚಿರಂ ವಿತತಭಾವನಯಾ ಗುಹಾಯಾಮ್ ॥ ೩೧ ॥

ಹಾಸಂ ಹರೇರವನತಾಖಿಲಲೋಕತೀವ್ರ-
ಶೋಕಾಶ್ರುಸಾಗರವಿಶೋಷಣಮತ್ಯುದಾರಮ್ ।
ಸಮ್ಮೋಹನಾಯ ರಚಿತಂ ನಿಜಮಾಯಯಾಸ್ಯ
ಭ್ರೂಮಂಡಲಂ ಮುನಿಕೃತೇ ಮಕರಧ್ವಜಸ್ಯ ॥ ೩೨ ॥

ಧ್ಯಾನಾಯನಂ ಪ್ರಹಸಿತಂ ಬಹುಲಾಧರೋಷ್ಠ-
ಭಾಸಾರುಣಾಯಿತತನುದ್ವಿಜಕುಂದಪಂಕ್ತಿ ।
ಧ್ಯಾಯೇತ್ಸ್ವದೇಹಕುಹರೇಽವಸಿತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋ-
ರ್ಭಕ್ತ್ಯಾಽಽರ್ದ್ರಯಾರ್ಪಿತಮನಾ ನ ಪೃಥಗ್ದಿದೃಕ್ಷೇತ್ ॥ ೩೩ ॥

ಏವಂ ಹರೌ ಭಗವತಿ ಪ್ರತಿಲಬ್ಧಭಾವೋ
ಭಕ್ತ್ಯಾ ದ್ರವದ್ಧೃದಯ ಉತ್ಪುಲಕಃ ಪ್ರಮೋದಾತ್ ।
ಔತ್ಕಂಠ್ಯಬಾಷ್ಪಕಲಯಾ ಮುಹುರರ್ದ್ಯಮಾನ-
ಸ್ತಚ್ಚಾಪಿ ಚಿತ್ತಬಡಿಶಂ ಶನಕೈರ್ವಿಯುಂಕ್ತೇ ॥ ೩೪ ॥

ಆನಂತರ ಭಕ್ತರಾದ ಭೃತ್ಯರ ಮೇಲೆ ದಯೆಯನ್ನು ತೋರುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಕಾರರೂಪವನ್ನು ತಳೆದಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮುಖಕಮಲವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಆ ವದನಾರವಿಂದವು ಉದಾರವಾದ ಮೂಗಿನಿಂದಲೂ, ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಮಕರ ಕುಂಡಲಗಳು ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಕಪೋಲಗಳಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ॥ ೨೯ ॥ ಕಪ್ಪು-ಕಪ್ಪಾದ ಗುಂಗುರು ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಭಗವಂತನ ಮುಖ ಮಂಡಲವು ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ-ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ ಕಮಲಕೋಶವನ್ನೂ ನಾಚಿಸುತ್ತಿದೆ ಮತ್ತು ಕಮಲದಂತೆ ವಿಶಾಲವಾಗಿ, ಚಂಚಲವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಆತನ ಕಣ್ಣುಗಳು ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕಮಲಕೋಶದ ಮೇಲೆ ಜಿಗಿಯುತ್ತಾ ಮಿನುಗುವ ಮೀನುಗಳ ಜೋಡಿಯನ್ನು ಸೋಲಿಸುತ್ತಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಉನ್ನತವಾದ ಹುಬ್ಬುಗಳ ಬಳ್ಳಿಯಿಂದಲೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಗವಂತನ ಮನೋಹರವಾದ ಮುಖಾರವಿಂದವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ಆಲಸ್ಯವನ್ನು ತೊರೆದು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಇರಬೇಕು. ॥ ೩೦ ॥

ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳಕಾಲದವರೆಗೆ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಭಗವಂತನ ನೇತ್ರಗಳ ನೋಟವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು. ಆ ನೋಟವು ಕೃಪೆಯಿಂದಲೂ, ಪ್ರೇಮಪೂರ್ಣವಾದ ಮಂದಹಾಸದಿಂದಲೂ ಕ್ಷಣ-ಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾ ಅನುಗ್ರಹದ ಮಳೆಯನ್ನೇ ಸುರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಜನರ ಅತಿಘೋರವಾದ ತ್ರಿತಾಪಗಳನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸಲೆಂದೇ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. ॥ ೩೧ ॥ ಅನಂತರ ಶರಣಾಗತರಾದ ಭಕ್ತರ ಅತಿ ತೀವ್ರವಾದ ಶೋಕದ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಕಡಲನ್ನೇ ಬತ್ತಿಸುವಂತಹ ಅತ್ಯಂತ ಉದಾರವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಾಸ್ಯದ ಹೊನಲನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಮುನಿಗಳ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಮನ್ಮಥನಿಗೆ ಮೋಹವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭ್ರೂಮಂಡಲವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವನು. ಅದನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥ ೩೨ ॥ ಆಮೇಲೆ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಪ್ರೇಮಾತಿಶಯದ ಭಾವದಿಂದ ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಗುವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಿರಿ. ಇದು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ನಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಮೇಲ್ತುಟಿ ಮತ್ತು ಕೆಳದುಟಿಗಳ ಬಲು ಕೆಂಪಾದ ಕಾಂತಿಯು ಬಾಯಿಯೊಳಗೆ ಶುಭ್ರಬಣ್ಣದ ಕುಂದಪುಷ್ಪದ ಮೊಗ್ಗಿನಂತೆ ಮೆರೆಯುತ್ತಿರುವ ಪುಟ್ಟಹಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವು ಬಿದ್ದು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವಂತೆ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯನಾಗಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರಾವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಯಸಬಾರದು. ॥ ೩೩ ॥

ಈ ರೀತಿಯ ಧ್ಯಾನದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನ ಹೃದಯವು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕರಗಿಹೋಗುವುದು. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾತಿರೇಕದಿಂದ ನವಿರೇಳುವುದು. ಉತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಗಳ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಪದೇ-ಪದೇ ತನ್ನ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸುವನು.

ಮುಕ್ತಾಶ್ರಯಂ ಯರ್ಹಿ ನಿರ್ವಿಷಯಂ ವಿರಕ್ತಂ
ನಿರ್ವಾಣಮೃಚ್ಛತಿ ಮನಃ ಸಹಸಾ ಯಥಾರ್ಚಿಃ ।
ಆತ್ಮಾನಮತ್ರ ಪುರುಷೋಽವ್ಯವಧಾನಮೇಕ-
ಮನ್ವೀಕ್ಷತೇ ಪ್ರತಿನಿವೃತ್ತಗುಣಪ್ರವಾಹಃ ॥ ೩೫ ॥

ಸೋಽಪ್ಯೇತಯಾ ಚರಮಯಾ ಮನಸೋ ನಿವೃತ್ತ್ಯಾ
ತಸ್ಮಿನ್ಮಹಿಮ್ನ್ಯವಸಿತಃ ಸುಖದುಃಖಬಾಹ್ಯೇ ।
ಹೇತುತ್ವಮಪ್ಯಸತಿ ಕರ್ತರಿ ದುಃಖಯೋರ್ಯತ್
ಸ್ವಾತ್ಮನ್ವಿಧತ್ತ ಉಪಲಬ್ಧ ಪರಾತ್ಮಕಾಷ್ಠಃ ॥ ೩೬ ॥

ದೇಹಂ ಚ ತಂ ನ ಚರಮಃ ಸ್ಥಿತಮುತ್ಥಿತಂ ವಾ
ಸಿದ್ಧೋ ವಿಪಶ್ಯತಿ ಯತೋಽಧ್ಯಗಮತ್ಸ್ವರೂಪಮ್ ।
ದೈವಾದುಪೇತಮಥ ದೈವವಶಾದಪೇತಂ
ವಾಸೋ ಯಥಾ ಪರಿಕೃತಂ ಮದಿರಾಮದಾಂಧಃ ॥ ೩೭ ॥

ದೇಹೋಽಪಿ ದೈವವಶಗಃ ಖಲು ಕರ್ಮ ಯಾವತ್
ಸ್ವಾರಂಭಕಂ ಪ್ರತಿಸಮೀಕ್ಷತ ಏವ ಸಾಸುಃ ।
ತಂ ಸಪ್ರಪಂಚಮಧಿರೂಢಸಮಾಧಿಯೋಗಃ
ಸ್ವಾಪ್ನಂ ಪುನರ್ನ ಭಜತೇ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧವಸ್ತುಃ ॥ ೩೮ ॥

ಯಥಾ ಪುತ್ರಾಚ್ಚ ವಿತ್ತಾಚ್ಚ ಪೃಥಙ್ಮರ್ತ್ಯಃ ಪ್ರತೀಯತೇ ।
ಅಪ್ಯಾತ್ಮತ್ವೇನಾಭಿಮತಾದ್ದೇಹಾದೇಃ ಪುರುಷಸ್ತಥಾ ॥ ೩೯ ॥

ಮತ್ತೆ ಮೀನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಗಾಳದಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ತನ್ನತ್ತ ಆಕರ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾಧನರೂಪವಾದ ಚಿತ್ತವನ್ನೂ ಕೂಡ ಮೆಲ್ಲ-ಮೆಲ್ಲನೆ ಧ್ಯೇಯವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಅಗಲಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ॥ ೩೪ ॥ ಎಣ್ಣೆಯು ಮುಗಿದಾಗ ದೀಪಶಿಖೆಯು ತನ್ನ ಕಾರಣರೂಪೀ ತೇಜಸ್ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವಂತೆ – ಆಶ್ರಯ, ವಿಷಯ ಮತ್ತು ರಾಗಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದ ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾಕಾರವಾಗಿ ಬಿಡುವುದು. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯು ಉಂಟಾದ ಬಳಿಕ ಜೀವವು ಗುಣ ಪ್ರವಾಹರೂಪದಲ್ಲಿ ದೇಹಾದಿ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾದ ಕಾರಣ ಧ್ಯಾತಾ, ಧ್ಯಾನ, ಧ್ಯೇಯ ಮುಂತಾದ ವಿಭಾಗಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದ ಒಂದು ಅಖಂಡ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ತುಂಬಿರುವುದನ್ನು ನೋಡುವನು. ॥ ೩೫ ॥ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸ ದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಚಿತ್ತದ ಈ ಅವಿದ್ಯಾರಹಿತ ಲಯರೂಪೀ ನಿವೃತ್ತಿ ಯಿಂದ ತನ್ನ ಸುಖ-ದುಃಖರಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವಾದ ಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಯೋಗಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಈ ಹಿಂದೆ ಅಜ್ಞಾನವಶದಿಂದ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳ ಕರ್ತೃತ್ವವು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಕೊಂಡಿದ್ದ ಆತನು ಆ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅಹಂಕಾರದಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೩೬ ॥ ಮದ್ಯದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಕೊಂಡ ಬಟ್ಟೆಯು ಇರುವುದಾಗಲೀ, ಬಿದ್ದುಹೋದುದಾಗಲೀ ಯಾವುದೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ – ಚರಮಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಸಿದ್ಧ ಪುರುಷನಿಗೂ ತನ್ನ ದೇಹವು ಕುಳಿತಿರುವುದಾಗಲೀ, ಏಳು ವುದಾಗಲೀ, ಅಥವಾ ದೈವವಶದಿಂದ ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋಗುವು ದಾಗಲೀ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗುವುದಾಗಲೀ ಯಾವುದೇ ವಿಷ ಯದ ಅರಿವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ತನ್ನ ಪರಮಾ ನಂದಮಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೩೭ ॥ ಅವನ ಶರೀರವಾದರೋ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಉಳಿದಿರುವವರೆಗೂ ಅವನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಹಿತ ಜೀವಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಯಾರಿಗೆ ಸಮಾಧಿ ವರೆಗಿನ ಯೋಗದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಉಂಟಾಗಿದೆಯೋ, ಯಾರು ಪರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವನೋ, ಆ ಸಿದ್ಧ ಪುರುಷನು ಪತ್ನೀ-ಪುತ್ರಾದಿಗಳ ಸಹಿತ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಶರೀರಗಳಂತೆ ಮತ್ತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ – ಅವುಗ ಳಲ್ಲಿ ಅಹಂತೆ-ಮಮತೆ ಇಡುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೩೮ ॥

ಸಾಧಾರಣ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ನೇಹದ ಕಾರಣ ಪುತ್ರ, ಧನಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೇ ಅವು ತನ್ನಿಂದ ಬೇರೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ತನ್ನ ಆತ್ಮನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ದೇಹವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಅವು ತಾನಲ್ಲ' ಅವುಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಯಾದ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಪುರುಷನು ಇದ್ದಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ॥ ೩೯ ॥

ಯಥೋಲ್ಮುಕಾದ್ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗಾದ್ಧೂಮಾದ್ವಾಪಿ ಸ್ವಸಂಭವಾತ್ ।
ಅಪ್ಯಾತ್ಮತ್ವೇನಾಭಿಮತಾದ್ಯಥಾಗ್ನಿಃ ಪೃಥಗುಲ್ಮುಕಾತ್
॥ ೪೦ ॥

ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣಾತ್ಪ್ರಧಾನಾಜ್ಜೀವಸಂಜ್ಞಿತಾತ್ ।
ಆತ್ಮಾ ತಥಾ ಪೃಥಗ್ದ್ರಷ್ಟಾ ಭಗವಾನ್ಬ್ರಹ್ಮಸಂಜ್ಞಿತಃ
॥ ೪೧ ॥

ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಚಾತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಚಾತ್ಮನಿ ।
ಈಕ್ಷೇತಾನನ್ಯಭಾವೇನ ಭೂತೇಷ್ವಿವ ತದಾತ್ಮತಾಮ್
॥ ೪೨ ॥

ಸ್ವಯೋನಿಷು ಯಥಾ ಜ್ಯೋತಿರೇಕಂ ನಾನಾ ಪ್ರತೀಯತೇ ।
ಯೋನೀನಾಂ ಗುಣವೈಷಮ್ಯಾತ್ತಥಾಽಽತ್ಮಾ ಪ್ರಕೃತೌ ಸ್ಥಿತಃ
॥ ೪೩ ॥

ತಸ್ಮಾದಿಮಾಂ ಸ್ವಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ದೈವೀಂ ಸದಸದಾತ್ಮಿಕಾಮ್ ।
ದುರ್ವಿಭಾವ್ಯಾಂ ಪರಾಭಾವ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇಣಾವತಿಷ್ಠತೇ
॥ ೪೪ ॥

ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಸೌದೆಗಳಿಂದಲೂ, ಕಿಡಿಗಳಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ತನ್ನಿಂದಲೇ ಉಂಟಾದ ಹೊಗೆಯಿಂದಲೂ ಹಾಗೂ ಅಗ್ನಿರೂಪವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ಉರಿಯುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿರುವಂತೆ – ಭೂತ, ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಅಂತಃಕರಣದಿಂದ ಅವನ ಸಾಕ್ಷಿ ಆತ್ಮನು ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಹಾಗೂ ಜೀವನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಆ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವು ಭಿನ್ನವಾದುದು ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಸಂಚಾಲಕನಾಗಿರುವ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು ಪ್ರಕೃತಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವನು. ॥ ೪೦-೪೧ ॥ ದೇಹದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜರಾಯುಜ, ಅಂಡಜ, ಸ್ವೇದಜ, ಉದ್ಭಿಜ್ಜ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಪಂಚಭೂತಮಾತ್ರವಾಗಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನನ್ನು ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರನ್ನು ಅನನ್ಯ ಭಾವದಿಂದ ಅನುಗತನೆಂದು ನೋಡಬೇಕು. ॥ ೪೨ ॥ ಒಂದೇ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಆಶ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಭಿನ್ನತೆಯಿಂದಾಗಿ ನಾನಾ ಆಕಾರದಿಂದ ಕಂಡುಬರುವಂತೆ, ದೇವ-ಮನುಷ್ಯಾದಿ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದೇ ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯಗಳ ಗುಣ-ಭೇದದಿಂದಾಗಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೪೩ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತನು ಜೀವದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆಸುವ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಭಗವಂತನ ಈ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯಾದ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಭಗವಂತನ ಕೃಪೆಯಿಂದಲೇ ಗೆದ್ದು ತನ್ನ ನಿಜವಾದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೪೪ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೨೮ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೇ
ಕಾಪಿಲೇಯೇ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಂ ನಾಮಾಷ್ಟಾವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨೮ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಭಕ್ತಿಯೋಗದ ಮರ್ಮ ಮತ್ತು ಕಾಲದ ಮಹಿಮೆ

ದೇವಹೂತಿರುವಾಚ

ಲಕ್ಷಣಂ ಮಹದಾದೀನಾಂ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಚ ।
ಸ್ವರೂಪಂ ಲಕ್ಷ್ಯತೇಽಮೀಷಾಂ ಯೇನ ತತ್ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಮ್
॥ ೧ ॥

ಯಥಾ ಸಾಂಖ್ಯೇಷು ಕಥಿತಂ ಯನ್ಮೂಲಂ ತತ್ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ।
ಭಕ್ತಿಯೋಗಸ್ಯ ಮೇ ಮಾರ್ಗಂ ಬ್ರೂಹಿ ವಿಸ್ತರಶಃ ಪ್ರಭೋ
॥ ೨ ॥

ವಿರಾಗೋ ಯೇನ ಪುರುಷೋ ಭಗವನ್ಸರ್ವತೋ ಭವೇತ್ ।
ಆಚಕ್ಷ್ವ ಜೀವಲೋಕಸ್ಯ ವಿವಿಧಾ ಮಮ ಸಂಸೃತೀಃ
॥ ೩ ॥

ದೇವಹೂತಿಯು ಕೇಳಿದಳು – ಪ್ರಭುವೇ! ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ, ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇರುವಂತೆ, ಹಾಗೂ ಯಾವುದರ ಮೂಲಕ ಅವುಗಳ ವಾಸ್ತವಿಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತದೋ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಯೋಗವನ್ನೂ, ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನು ನೀನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಈಗ ದಯಮಾಡಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ನನಗೆ ಹೇಳುವವನಾಗು. ॥ ೧-೨ ॥ ಇದಲ್ಲದೆ ಜೀವರ ಜನ್ಮ-ಮರಣರೂಪವಾದ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಗತಿಗಳನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸು. ಅವುಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಎಲ್ಲ ವಿಧದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೩ ॥

ಕಾಲಸ್ಯೇಶ್ವರರೂಪಸ್ಯ ಪರೇಷಾಂ ಚ ಪರಸ್ಯ ತೇ ।
ಸ್ವರೂಪಂ ಬತ ಕುರ್ವಂತಿ ಯದ್ಧೇತೋಃ ಕುಶಲಂ ಜನಾಃ
॥ ೪ ॥

ಲೋಕಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾಭಿಮತೇರಚಕ್ಷುಷ-
ಶ್ಚಿರಂ ಪ್ರಸುಪ್ತಸ್ಯ ತಮಸ್ಯನಾಶ್ರಯೇ ।
ಶ್ರಾಂತಸ್ಯ ಕರ್ಮಸ್ವನುವಿದ್ಧಯಾ ಧಿಯಾ
ತ್ವಮಾವಿರಾಸೀಃ ಕಿಲ ಯೋಗಭಾಸ್ಕರಃ ॥ ೫ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಮಾತುರ್ವಚಃ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಂ ಪ್ರತಿನಂದ್ಯ ಮಹಾಮುನಿಃ ।
ಆಬಭಾಷೇ ಕುರುಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರೀತಸ್ತಾಂ ಕರುಣಾರ್ದಿತಃ
॥ ೬ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಭಕ್ತಿಯೋಗೋ ಬಹುವಿಧೋ ಮಾರ್ಗೈರ್ಭಾಮಿನಿ ಭಾವ್ಯತೇ ।
ಸ್ವಭಾವಗುಣಮಾರ್ಗೇಣ ಪುಂಸಾಂ ಭಾವೋ ವಿಭಿದ್ಯತೇ
॥ ೭ ॥

ಅಭಿಸಂಧಾಯ ಯೋ ಹಿಂಸಾಂ ದಂಭಂ ಮಾತ್ಸರ್ಯಮೇವ ವಾ ।
ಸಂರಂಭೀ ಭಿನ್ನದೃಗ್ಭಾವಂ ಮಯಿ ಕುರ್ಯಾತ್ಸತಾಮಸಃ
॥ ೮ ॥

ವಿಷಯಾನಭಿಸಂಧಾಯ ಯಶ ಐಶ್ವರ್ಯಮೇವ ವಾ ।
ಅರ್ಚಾದಾವರ್ಚಯೇದ್ಯೋ ಮಾಂ ಪೃಥಗ್ಭಾವಃ ಸ ರಾಜಸಃ
॥ ೯ ॥

ಕರ್ಮನಿರ್ಹಾರಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಪರಸ್ಮಿನ್ವಾ ತದರ್ಪಣಮ್ ।
ಯಜೇದ್ಯಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ ವಾ ಪೃಥಗ್ಭಾವಃ ಸ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಃ
॥ ೧೦ ॥

ಮದ್ಗುಣಶ್ರುತಿಮಾತ್ರೇಣ ಮಯಿ ಸರ್ವಗುಹಾಶಯೇ ।
ಮನೋಗತಿರವಿಚ್ಛಿನ್ನಾ ಯಥಾ ಗಂಗಾಂಭಸೋಽಂಬುಧೌ
॥ ೧೧ ॥

ಲಕ್ಷಣಂ ಭಕ್ತಿಯೋಗಸ್ಯ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಹ್ಯುದಾಹೃತಮ್ ।
ಅಹೈತುಕ್ಯವ್ಯವಹಿತಾ ಯಾ ಭಕ್ತಿಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮೇ
॥ ೧೨ ॥

ಸಾಲೋಕ್ಯಸಾರ್ಷ್ಟಿಸಾಮೀಪ್ಯಸಾರೂಪ್ಯೈಕತ್ವಮಪ್ಯುತ ।
ದೀಯಮಾನಂ ನ ಗೃಹ್ಣಂತಿ ವಿನಾ ಮತ್ಸೇವನಂ ಜನಾಃ
॥ ೧೩ ॥

ಯಾವುದರ ಭಯದಿಂದ ಜನರು ಶುಭ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗುತ್ತಾರೋ ಮತ್ತು ಯಾವುದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಶಾಸನ ಮಾಡುವಂತಹುದೋ ಆ ಸರ್ವಸಮರ್ಥ ಕಾಲದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಕೂಡ ನೀನು ನನಗೆ ಹೇಳು. ॥ ೪ ॥ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯು ಲುಪ್ತವಾದ ಕಾರಣ ದೇಹಾದಿ ಮಿಥ್ಯಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ ಉಂಟಾಗಿದೆಯೋ, ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿಯು ಕರ್ಮಾಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರಮಪಡುತ್ತಾ ಯಾರು ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಅಪಾರ ಅಂಧಕಾರಮಯ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವರೋ ಅಂತಹವರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಲು ಯೋಗಭಾಸ್ಕರನಂತೆ ನೀನು ಅವತರಿಸಿರುವೆ. ॥ ೫ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಕುರುಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವಿದುರನೇ! ತಾಯಿಯ ಆ ಚೆನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕಪಿಲ ಮಹಾಮುನಿಗಳು ಆಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾ, ಜೀವರ ಕುರಿತು ದಯೆಯಿಂದ ದ್ರವೀಭೂತರಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಾದ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಂದ ಅವಳಲ್ಲಿ ಹೇಳತೊಡಗಿದರು. ॥ ೬ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನು – ಅಮ್ಮಾ! ಸಾಧಕರ ಭಾವಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗವು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಮನುಷ್ಯರ ಭಾವದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಭಿನ್ನತೆ ಬಂದುಬಿಡುತ್ತದೆ. ॥ ೭ ॥ ಭೇದಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆ, ದಂಭ ಅಥವಾ ಮಾತ್ಸರ್ಯ ಭಾವವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನಿಡುವವನು ನನ್ನ ತಾಮಸ ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೮ ॥ ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಯಶಸ್ಸು ಐಶ್ವರ್ಯದ ಕಾಮನೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದಭಾವದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವನು ರಾಜಸ ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೯ ॥ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕಳಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲೋಸುಗವೇ ಮತ್ತು ಪೂಜೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಭೇದಭಾವದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವನು ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಭಕ್ತನೆನಿಸುವನು. ॥ ೧೦ ॥ ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹವು ಅಖಂಡವಾಗಿ ಸಮುದ್ರಕಡೆಗೆ ಹರಿಯುವಂತೆಯೇ ನನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಮನಸ್ಸಿನ ಗತಿಯು ತೈಲಧಾರೆಯಂತೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನರೂಪದಿಂದ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ನನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯುವುದು ಹಾಗೂ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾಮವಾದ ಅನನ್ಯಪ್ರೇಮ ಉಂಟಾಗುವುದು – ನಿರ್ಗುಣಭಕ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ॥ ೧೧-೧೨ ॥ ಇಂತಹ ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತರು ನನ್ನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾನು ಕೊಟ್ಟರೂ * ಸಾಲೋಕ್ಯ,[೧] ಸಾರ್ಷ್ಟಿ,[೨] ಸಾಮೀಪ್ಯ,[೩] ಸಾರೂಪ್ಯ[೪] ಮತ್ತು ಸಾಯುಜ್ಯ[೫] ಮುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧೩ ॥

ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಗಾಗಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವಂತಹ ಈ ಭಕ್ತಿಯೋಗವೇ ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಅಥವಾ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೂಲಕ ಮನುಷ್ಯನು ಮೂರೂ

* [೧] – ಭಗವಂತನ ನಿತ್ಯಧಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದು, [೨] – ಭಗವಂತನಂತೆಯೇ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವಿಕೆ, [೩] – ಸದಾ ಭಗವಂತನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು, [೪] – ಭಗವಂತನಂತೆಯೇ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವಿಕೆ, [೫] – ಭಗವಂತನ ವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಹೋಗುವುದು. ಅವನೊಂದಿಗೆ ಒಂದಾಗುವುದು, ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪನಾಗುವುದು.

ಸ ಏವ ಭಕ್ತಿಯೋಗಾಖ್ಯ ಆತ್ಯಂತಿಕ ಉದಾಹೃತಃ ।
ಯೇನಾತಿವ್ರಜ್ಯ ತ್ರಿಗುಣಂ ಮದ್ಭಾವಾಯೋಪಪದ್ಯತೇ
॥ ೧೪ ॥

ನಿಷೇವಿತೇನಾನಿಮಿತ್ತೇನ ಸ್ವಧರ್ಮೇಣ ಮಹೀಯಸಾ ।
ಕ್ರಿಯಾಯೋಗೇನ ಶಸ್ತೇನ ನಾತಿಹಿಂಸ್ರೇಣ ನಿತ್ಯಶಃ
॥ ೧೫ ॥

ಮದ್ಧಿಷ್ಣ್ಯದರ್ಶನಸ್ಪರ್ಶಪೂಜಾಸ್ತುತ್ಯಭಿವಂದನೈಃ ।
ಭೂತೇಷು ಮದ್ಭಾವನಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನಾಸಂಗಮೇನ ಚ
॥ ೧೬ ॥

ಮಹತಾಂ ಬಹುಮಾನೇನ ದೀನಾನಾಮನುಕಂಪಯಾ ।
ಮೈತ್ರ್ಯಾ ಚೈವಾತ್ಮತುಲ್ಯೇಷು ಯಮೇನ ನಿಯಮೇನ ಚ
॥ ೧೭ ॥

ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾನುಶ್ರವಣಾನ್ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನಾಚ್ಚ ಮೇ ।
ಆರ್ಜವೇನಾರ್ಯಸಂಗೇನ ನಿರಹಂಕ್ರಿಯಯಾ ತಥಾ
॥ ೧೮ ॥

ಮದ್ಧರ್ಮಣೋ ಗುಣೈರೇತೈಃ ಪರಿಸಂಶುದ್ಧ ಆಶಯಃ ।
ಪುರುಷಸ್ಯಾಂಜಸಾಭ್ಯೇತಿ ಶ್ರುತಮಾತ್ರಗುಣಂ ಹಿ ಮಾಮ್
॥ ೧೯ ॥

ಯಥಾ ವಾತರಥೋ ಘ್ರಾಣಮಾವೃಂಕ್ತೇ ಗಂಧ ಆಶಯಾತ್ ।
ಏವಂ ಯೋಗರತಂ ಚೇತ ಆತ್ಮಾನಮವಿಕಾರಿ ಯತ್
॥ ೨೦ ॥

ಅಹಂ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಭೂತಾತ್ಮಾವಸ್ಥಿತಃ ಸದಾ ।
ತಮವಜ್ಞಾಯ ಮಾಂ ಮರ್ತ್ಯಃ ಕುರುತೇಽರ್ಚಾವಿಡಂಬನಮ್
॥ ೨೧ ॥

ಯೋ ಮಾಂ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಸಂತಮಾತ್ಮಾನಮೀಶ್ವರಮ್ ।
ಹಿತ್ವಾರ್ಚಾಂ ಭಜತೇ ಮೌಢ್ಯಾದ್ಭಸ್ಮನ್ಯೇವ ಜುಹೋತಿ ಸಃ
॥ ೨೨ ॥

ದ್ವಿಷತಃ ಪರಕಾಯೇ ಮಾಂ ಮಾನಿನೋ ಭಿನ್ನದರ್ಶಿನಃ ।
ಭೂತೇಷು ಬದ್ಧವೈರಸ್ಯ ನ ಮನಃ ಶಾಂತಿ ಮೃಚ್ಛತಿ
॥ ೨೩ ॥

ಅಹಮುಚ್ಚಾವಚೈರ್ದ್ರವ್ಯೈಃ ಕ್ರಿಯಯೋತ್ಪನ್ನಯಾನಘೇ ।
ನೈವ ತುಷ್ಯೇಽರ್ಚಿತೋಽರ್ಚಾಯಾಂ ಭೂತಗ್ರಾಮಾವಮಾನಿನಃ
॥ ೨೪ ॥

ಅರ್ಚಾದಾವರ್ಚಯೇತ್ತಾವದೀಶ್ವರಂ ಮಾಂ ಸ್ವಕರ್ಮಕೃತ್ ।
ಯಾವನ್ನ ವೇದ ಸ್ವಹೃದಿ ಸರ್ವಭೂತೇಷ್ವವಸ್ಥಿತಮ್
॥ ೨೫ ॥

ಆತ್ಮನಶ್ಚ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಯಃ ಕರೋತ್ಯಂತರೋದರಮ್ ।
ತಸ್ಯ ಭಿನ್ನದೃಶೋ ಮೃತ್ಯುರ್ವಿದಧೇ ಭಯಮುಲ್ಬಣಮ್
॥ ೨೬ ॥

ಗುಣಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ನನ್ನ ಭಾವವನ್ನು ಅಂದರೆ ನನ್ನ ಪ್ರೇಮರೂಪೀ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೧೪ ॥

ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವದಿಂದ ಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕ ತನ್ನ ನಿತ್ಯ-ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಹಿಂಸಾರಹಿತ ಉತ್ತಮ ಕ್ರಿಯಾಯೋಗವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವುದು ; ನನ್ನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ದರ್ಶನ, ಸ್ಪರ್ಶ, ಪೂಜೆ, ಸ್ತುತಿ, ವಂದನೆ ಮಾಡುವುದು; ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಭಾವಿಸುವುದು ; ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವುದು; ಮಹಾಪುರುಷರನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು ; ದೀನರಲ್ಲಿ ದಯೆ, ಸಮಾನರಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರತೆಯ ವ್ಯವಹಾರಮಾಡುವುದು ; ಯಮ-ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು; ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಶ್ರವಣ ಮತ್ತು ನನ್ನ ನಾಮಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೀರ್ತಿಸುವುದರಿಂದ; ಮನಸ್ಸಿನ ಸರಳತೆ, ಸತ್ಪುರುಷರ ಸಂಗ, ಅಹಂಕಾರದ ತ್ಯಾಗದಿಂದ ನನ್ನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು (ಭಾಗವತ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು) ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವಂತಹ ಭಕ್ತಜನರ ಚಿತ್ತವು ಅತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ನನ್ನ ಗುಣಗಳ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆಯೇ ನನ್ನಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತದೆ. ॥ ೧೫-೧೯ ॥

ಸುಗಂಧವು ತನಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪುಷ್ಪದಿಂದ ಗಾಳಿಯೆಂಬ ಯಾನದ ಮೂಲಕ ಮೂಗನ್ನು ತಲುಪುವಂತೆಯೇ, ನಿರ್ವಿಕಾರಿಯಾದ ಚಿತ್ತವು ಭಕ್ತಿಯೋಗದಲ್ಲಿ ತತ್ಪರವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ॥ ೨೦॥ ನಾನು ಆತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಸದಾಕಾಲ ಎಲ್ಲ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಅನಾದರಿಸಿ ಕೇವಲ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲೇ ನನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರ ಪೂಜೆಯು ಕೇವಲ ವಿಡಂಬನೆಯಾಗಿದೆ. ॥ ೨೧ ॥ ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮಾ ಪರಮೇಶ್ವರನಾದ ನಾನು ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೇನೆ. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಹವಶರಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಕೇವಲ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಪೂಜೆಯಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿರುವವರು ಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುವುದು. ॥ ೨೨ ॥ ಭೇದದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಬೇರೆ ಜೀವರೊಂದಿಗೆ ವೈರಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಹೀಗೆ ಅವುಗಳ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆತ್ಮನಾದ ನನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಶಾಂತಿಯು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೩ ॥ ತಾಯೇ! ಇತರ ಜೀವರಿಗೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡುವವನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾದ ವಿಧಿ-ವಿಧಾನಗಳೊಡನೆ ನನ್ನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರೂ ನಾನು ಅದರಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಲಾರೆನು. ॥ ೨೪ ॥ ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಭವವು ಆಗುವವರೆಗೆ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಧರ್ಮದ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಈಶ್ವರನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರತಿಮೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರಬೇಕು. ॥ ೨೫ ॥

ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮರ ನಡುವೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಅಂತರ ತೋರುವ ಭೇದದರ್ಶಿಯಾದವನಿಗೆ ನಾನು ಮೃತ್ಯುರೂಪದಿಂದ ಮಹಾ ಭಯವನ್ನು ತಂದು ಒಡ್ಡುತ್ತೇನೆ. ॥ ೨೬ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಒಳಗೂ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ದಾನ, ಸಮ್ಮಾನ,

ಅಥ ಮಾಂ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಭೂತಾತ್ಮಾನಂ ಕೃತಾಲಯಮ್ ।
ಅರ್ಹಯೇದ್ದಾನಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಮೈತ್ರ್ಯಾಭಿನ್ನೇನ ಚಕ್ಷುಷಾ
॥ ೨೭ ॥

ಜೀವಾಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಹ್ಯಜೀವಾನಾಂ ತತಃ ಪ್ರಾಣಭೃತಃ ಶುಭೇ ।
ತತಃ ಸ್ವಚಿತ್ತಾಃ ಪ್ರವರಾಸ್ತತಶ್ಚೇಂದ್ರಿಯವೃತ್ತಯಃ
॥ ೨೮ ॥

ತತ್ರಾಪಿ ಸ್ಪರ್ಶವೇದಿಭ್ಯಃ ಪ್ರವರಾ ರಸವೇದಿನಃ ।
ತೇಭ್ಯೋ ಗಂಧವಿದಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಸ್ತತಃ ಶಬ್ದವಿದೋ ವರಾಃ
॥ ೨೯ ॥

ರೂಪಭೇದವಿದಸ್ತತ್ರ ತತಶ್ಚೋಭಯತೋದತಃ ।
ತೇಷಾಂ ಬಹುಪದಾಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಶ್ಚತುಷ್ಪಾದಸ್ತತೋ ದ್ವಿಪಾತ್
॥ ೩೦ ॥

ತತೋ ವರ್ಣಾಶ್ಚ ಚತ್ವಾರಸ್ತೇಷಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉತ್ತಮಃ ।
ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಷ್ವಪಿ ವೇದಜ್ಞೋ ಹ್ಯರ್ಥಜ್ಞೋಽಭ್ಯಧಿಕಸ್ತತಃ
॥ ೩೧ ॥

ಅರ್ಥಜ್ಞಾತ್ಸಂಶಯಚ್ಛೇತ್ತಾ ತತಃ ಶ್ರೇಯಾನ್ಸ್ವಕರ್ಮಕೃತ್ ।
ಮುಕ್ತಸಂಗಸ್ತತೋ ಭೂಯಾನದೋಗ್ಧಾ ಧರ್ಮಮಾತ್ಮನಃ
॥ ೩೨ ॥

ತಸ್ಮಾನ್ಮಯ್ಯರ್ಪಿತಾಶೇಷಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾತ್ಮಾ ನಿರಂತರಃ ।
ಮಯ್ಯರ್ಪಿತಾತ್ಮನಃ ಪುಂಸೋ ಮಯಿ ಸಂನ್ಯಸ್ತಕರ್ಮಣಃ ।
ನ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಪರಂ ಭೂತಮಕರ್ತುಃ ಸಮದರ್ಶನಾತ್
॥ ೩೩ ॥

ಮನಸೈತಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಪ್ರಣಮೇದ್ಬಹು ಮಾನಯನ್ ।
ಈಶ್ವರೋ ಜೀವಕಲಯಾ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ಭಗವಾನಿತಿ
॥ ೩೪ ॥

ಭಕ್ತಿಯೋಗಶ್ಚ ಯೋಗಶ್ಚ ಮಯಾ ಮಾನವ್ಯುದೀರಿತಃ ।
ಯಯೋರೇಕತರೇಣೈವ ಪುರುಷಃ ಪುರುಷಂ ವ್ರಜೇತ್
॥ ೩೫ ॥

ಸ್ನೇಹದ ವ್ಯವಹಾರ ಹಾಗೂ ಸಮದೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲಕ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ॥ ೨೭ ॥

ಅಮ್ಮಾ! ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಅಚೇತನಗಳಿಗಿಂತ ವೃಕ್ಷವೇ ಮುಂತಾದ ಜೀವಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉಸಿರಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಉತ್ತಮರು. ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದವುಗಳು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಕೇವಲ ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅನುಭವಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ, ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ರಸವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಮತ್ಸ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಹಾಗೂ ರಸವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವರಿಗಿಂತಲೂ ಗಂಧವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಭ್ರಮರಾದಿಗಳು, ಗಂಧವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವುಗಳಿಗಿಂತ ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಸರ್ಪಾದಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎನಿಸುವವು. ॥ ೨೮-೨೯ ॥ ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ರೂಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಕಾಗೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಉತ್ತಮ. ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬಾಯಿಯೊಳಗೆ ಮೇಲೆ-ಕೆಳಗೆ ಹಲ್ಲು ಇರುವ ಜೀವರು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದ ಜೀವಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅನೇಕ ಚರಣವುಳ್ಳವುಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿವೆ. ಅನೇಕ ಚರಣಗಳುಳ್ಳವುಗಳಿಗಿಂತ ನಾಲ್ಕುಚರಣಗಳುಳ್ಳವುಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳುಳ್ಳವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೩೦ ॥ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಆ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿಯೂ ವೇದಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವರು, ವೇದಜ್ಞರಲ್ಲಿಯೂ ವೇದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಶ್ರೇಷ್ಠರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ॥ ೩೧ ॥ ತಾತ್ಪರ್ಯ ತಿಳಿದವರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವವರೂ, ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮೋಚಿತವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವರು ಹಾಗೂ ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವರು ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವದಿಂದ ಆಚರಿಸುವವರು ಶ್ರೇಷ್ಠರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ॥ ೩೨ ॥ ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಅವುಗಳ ಫಲವನ್ನು ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಶರೀರವನ್ನೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿ ಭೇದಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನನ್ನ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರು ಶ್ರೇಷ್ಠರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಮತ್ತು ಕರ್ಮವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ತೊರೆದು, ಸಮದರ್ಶಿಗಳಾದ ಮನುಷ್ಯರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೇರೆ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಯೂ ನನಗೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೩೩ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಭಗವಂತನೇ ತನ್ನ ಜೀವರೂಪವಾದ ಅಂಶದಿಂದ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ತುಂಬು ಆದರದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು. ॥ ೩೪ ॥

ಅಮ್ಮಾ! ಹೀಗೆ ನಾನು ನಿನಗಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟಾಂಗ ಯೋಗವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವೆನು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನಾದರೂ ಸಾಧನೆಮಾಡುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಪರಮಪುರುಷ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲನು. ॥ ೩೫ ॥

ಏತದ್ಭಗವತೋ ರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ।
ಪರಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಪುರುಷಂ ದೈವಂ ಕರ್ಮವಿಚೇಷ್ಟಿತಮ್
॥ ೩೬ ॥

ರೂಪಭೇದಾಸ್ಪದಂ ದಿವ್ಯಂ ಕಾಲ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ।
ಭೂತಾನಾಂ ಮಹದಾದೀನಾಂ ಯತೋ ಭಿನ್ನದೃಶಾಂ ಭಯಮ್
॥ ೩೭ ॥

ಯೋಽಂತಃಪ್ರವಿಶ್ಯ ಭೂತಾನಿ ಭೂತೈರತ್ತ್ಯಖಿಲಾಶ್ರಯಃ ।
ಸ ವಿಷ್ಣ್ವಾಖ್ಯೋಽಧಿಯಜ್ಞೋಽಸೌ ಕಾಲಃ ಕಲಯತಾಂ ಪ್ರಭುಃ
॥ ೩೮ ॥

ನ ಚಾಸ್ಯ ಕಶ್ಚಿದ್ದಯಿತೋ ನ ದ್ವೇಷ್ಯೋ ನ ಚ ಬಾಂಧವಃ ।
ಆವಿಶತ್ಯಪ್ರಮತ್ತೋಽಸೌ ಪ್ರಮತ್ತಂ ಜನಮಂತಕೃತ್
॥ ೩೯ ॥

ಯದ್ಭಯಾದ್ವಾತಿ ವಾತೋಽಯಂ
ಸೂರ್ಯಸ್ತಪತಿ ಯದ್ಭಯಾತ್ ।
ಯದ್ಭಯಾದ್ವರ್ಷತೇ ದೇವೋ
ಭಗಣೋ ಭಾತಿ ಯದ್ಭಯಾತ್ ॥ ೪೦ ॥

ಯದ್ವನಸ್ಪತಯೋ ಭೀತಾ ಲತಾಶ್ಚೌಷಧಿಭಿಃ ಸಹ ।
ಸ್ವೇ ಸ್ವೇ ಕಾಲೇಽಭಿಗೃಹ್ಣಂತಿ ಪುಷ್ಪಾಣಿ ಚ ಫಲಾನಿ ಚ
॥ ೪೧ ॥

ಸ್ರವಂತಿ ಸರಿತೋ ಭೀತಾ ನೋತ್ಸರ್ಪತ್ಯುದಧಿರ್ಯತಃ ।
ಅಗ್ನಿರಿಂಧೇ ಸಗಿರಿಭಿರ್ಭೂರ್ನ ಮಜ್ಜತಿ ಯದ್ಭಯಾತ್
॥ ೪೨ ॥

ನಭೋ ದದಾತಿ ಶ್ವಸತಾಂ ಪದಂ ಯನ್ನಿಯಮಾದದಃ ।
ಲೋಕಂ ಸ್ವದೇಹಂ ತನುತೇ ಮಹಾನ್ಸಪ್ತಭಿರಾವೃತಮ್
॥ ೪೩ ॥

ಗುಣಾಭಿಮಾನಿನೋ ದೇವಾಃ ಸರ್ಗಾದಿಷ್ವಸ್ಯ ಯದ್ಭಯಾತ್ ।
ವರ್ತಂತೇಽನುಯುಗಂ ಯೇಷಾಂ ವಶ ಏತಚ್ಚರಾಚರಮ್
॥ ೪೪ ॥

ಸೋಽನಂತೋಂತಕರಃ ಕಾಲೋಽನಾದಿರಾದಿಕೃದವ್ಯಯಃ ।
ಜನಂ ಜನೇನ ಜನಯನ್ಮಾರಯನ್ಮೃತ್ಯುನಾಂತಕಮ್
॥ ೪೫ ॥

ಪರಮಾತ್ಮ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಭಗವಂತನ ಅದ್ಭುತವಾದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸಂಪನ್ನವಾಗಿ, ಜಗತ್ತಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳ ನಾನಾವಿಧ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಸ್ವರೂಪ ವಿಶೇಷವೇ 'ಕಾಲ'ವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಪುರುಷರು ಇದರ ರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ ಹಾಗೂ ಈ ಎರಡರಿಂದಲೂ ಬೇರೆ ಆಗಿದೆ. ಇದು ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮೂಲವಾದ ಅದೃಷ್ಟವೂ ಆಗಿದೆ. ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನಿಟ್ಟಿರುವ ಭೇದದರ್ಶಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸದಾ ಭಯಪಡುತ್ತಿರುವುದೂ ಇದಕ್ಕೆ. ॥ ೩೬-೩೭ ॥

ಇದು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಭೂತಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದು. ಜಗತ್ತಿನ ಶಾಸನ ಮಾಡುವಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಒಡೆಯನಾದ ಭಗವಾನ್ ಕಾಲನೇ ಯಜ್ಞಗಳ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷ್ಣುವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೩೮ ॥ ಇದಕ್ಕೆ ಮಿತ್ರರಾಗಲೀ, ಶತ್ರುಗಳಾಗಲೀ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ, ಬಂಧು-ಬಾಂಧವರೂ ಇಲ್ಲ. ಇದು ಸದಾಕಾಲ ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದು, ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಶ್ರೀಭಗವಂತನನ್ನು ಮರೆತು, ಭೋಗರೂಪವಾದ ಪ್ರಮಾದದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣಗೈದು ಅವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತದೆ. ॥ ೩೯ ॥ ಇದರ ಭಯದಿಂದಲೇ ಗಾಳಿಯು ಬೀಸುವುದು, ಇದರ ಭಯದಿಂದಲೇ ಸೂರ್ಯನು ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ. ಇದರ ಭಯದಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರನು ಮಳೆಗರೆಯುವನು. ಇದರ ಭಯದಿಂದಲೇ ತಾರೆಗಳು ಮಿನುಗುತ್ತವೆ. ॥ ೪೦ ॥ ಇದರ ಭಯದಿಂದಲೇ ಓಷಧಿಗಳ ಸಹಿತ ಬಳ್ಳಿಗಳು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ವನಸ್ಪತಿಗಳೂ ಕಾಲ-ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಫಲ-ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತವೆ. ॥ ೪೧ ॥ ಇದರ ಭಯದಿಂದಲೇ ನದಿಗಳು ಹರಿಯುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಸಮುದ್ರವು ಮೇರೆ ಮೀರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರ ಭಯದಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಹಾಗೂ ಪರ್ವತಗಳ ಸಹಿತ ಪೃಥ್ವಿಯು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೪೨ ॥ ಇದರ ಶಾಸನದಿಂದಲೇ ಈ ಆಕಾಶವು ಜೀವಂತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಉಸಿರಾಡಲು ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವು ಅಹಂಕಾರರೂಪವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಏಳು ಆವರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಬ್ರಹಾಂಡದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ॥ ೪೩ ॥

ಈ ಚರಾಚರ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಯಾರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳ ನಿಯಾಮಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಕೂಡ ಇದರ ಭಯದಿಂದಲೇ ಯುಗಗಳ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ಪರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ॥ ೪೪ ॥ ಅವಿನಾಶಿಯಾದ ಈ ಕಾಲವು ಸ್ವಯಂ ಅನಾದಿಯಾಗಿದ್ದರೂ, ಇತರ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ಆದಿಯಾಗಿದೆ. ತಾನು ಅನಂತನಾಗಿದ್ದರೂ ಬೇರೆಯವರ ಅಂತವನ್ನು ಮಾಡುವುದಾಗಿದೆ. ಜನರಿಂದ ಜನರು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಸಂಹಾರಶಕ್ತಿಯಾದ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಮೂಲಕ ಯಮ ರಾಜನನ್ನೂ ಕೂಡ ಕೊಂದು ಇದರ ಅಂತವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ॥ ೪೫ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೨೯ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೇ
ಕಾಪಿಲೇಯೋಪಾಖ್ಯಾನೇ ಏಕೋನತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨೯ ॥

ಮೂವತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಶರೀರದಲ್ಲಿ – ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಮನುಷ್ಯರು ಹೊಂದುವ ಅಧೋಗತಿಯ ವರ್ಣನೆ

ಕಪಿಲ ಉವಾಚ

ತಸ್ಯೈತಸ್ಯ ಜನೋ ನೂನಂ
ನಾಯಂ ವೇದೋರುವಿಕ್ರಮಮ್ ।
ಕಾಲ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ಬಲಿನೋ
ವಾಯೋರಿವ ಘನಾವಲಿಃ ॥ ೧ ॥

ಯಂ ಯಮರ್ಥಮುಪಾದತ್ತೇ ದುಃಖೇನ ಸುಖಹೇತವೇ ।
ತಂ ತಂ ಧುನೋತಿ ಭಗವಾನ್ಪುಮಾನ್ ಶೋಚತಿ ಯತ್ಕೃತೇ ॥ ೨ ॥

ಯದಧ್ರುವಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯ ಸಾನುಬಂಧಸ್ಯ ದುರ್ಮತಿಃ ।
ಧ್ರುವಾಣಿ ಮನ್ಯತೇ ಮೋಹಾದ್ಗೃಹಕ್ಷೇತ್ರವಸೂನಿ ಚ ॥ ೩ ॥

ಜಂತುರ್ವೈ ಭವ ಏತಸ್ಮಿನ್ಯಾಂ ಯಾಂ ಯೋನಿಮನುವ್ರಜೇತ್ ।
ತಸ್ಯಾಂ ತಸ್ಯಾಂ ಸ ಲಭತೇ ನಿರ್ವೃತಿಂ ನ ವಿರಜ್ಯತೇ ॥ ೪ ॥

ನರಕಸ್ಥೋಽಪಿ ದೇಹಂ ವೈ ನ ಪುಮಾಂಸ್ತ್ಯಕ್ತುಮಿಚ್ಛತಿ ।
ನಾರಕ್ಯಾಂ ನಿರ್ವೃತೌ ಸತ್ಯಾಂ ದೇವಮಾಯಾವಿಮೋಹಿತಃ ॥ ೫ ॥

ಆತ್ಮಜಾಯಾಸುತಾಗಾರಪಶುದ್ರವಿಣಬಂಧುಷು ।
ನಿರೂಢಮೂಲಹೃದಯ ಆತ್ಮಾನಂ ಬಹು ಮನ್ಯತೇ ॥ ೬ ॥

ಸಂದಹ್ಯಮಾನಸರ್ವಾಂಗ ಏಷಾಮುದ್ವಹನಾಧಿನಾ ।
ಕರೋತ್ಯವಿರತಂ ಮೂಢೋ ದುರಿತಾನಿ ದುರಾಶಯಃ ॥ ೭ ॥

ಆಕ್ಷಿಪ್ತಾತ್ಮೇಂದ್ರಿಯಃ ಸ್ತ್ರೀಣಾಮಸತೀನಾಂ ಚ ಮಾಯಯಾ ।
ರಹೋರಚಿತಯಾಲಾಪೈಃ ಶಿಶೂನಾಂ ಕಲಭಾಷಿಣಾಮ್ ॥ ೮ ॥

ಗೃಹೇಷು ಕೂಟಧರ್ಮೇಷು ದುಃಖತಂತ್ರೇಷ್ವತಂದ್ರಿತಃ ।
ಕುರ್ವನ್ ದುಃಖಪ್ರತೀಕಾರಂ ಸುಖವನ್ಮನ್ಯತೇ ಗೃಹೀ ॥ ೯ ॥

ಅರ್ಥೈರಾಪಾದಿತೈರ್ಗುರ್ವ್ಯಾ ಹಿಂಸಯೇತಸ್ತತಶ್ಚ ತಾನ್ ।
ಪುಷ್ಣಾತಿ ಯೇಷಾಂ ಪೋಷೇಣ ಶೇಷಭುಗ್ಯಾತ್ಯಧಃ ಸ್ವಯಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ಶ್ರೀಕಪಿಲಭಗವಂತನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ – ಅಮ್ಮಾ! ಪ್ರಬಲವಾದ ಬಿರುಗಾಳಿಯು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಮೇಘ ಸಮೂಹವು ಗಾಳಿಯ ಬಲವನ್ನು ಅರಿಯದಂತೆ, ಈ ಜೀವಿಯೂ ಕೂಡ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಕಾಲನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೂ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಲೆದಾಡು ತ್ತಿದ್ದರೂ ಕಾಲದ ಪ್ರಬಲ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧ ॥ ಜೀವಿಯು ಸುಖದ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಯಾವ-ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಗಳಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ಅವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಾಲರೂಪಿ ಯಾದ ಭಗವಂತನು ನಾಶಪಡಿಸಿ, ಈ ಜೀವಿಗೆ ಮಹಾಶೋಕವನ್ನು ತರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨ ॥ ಮಂದಮತಿಯಾದ ಜೀವಿಯು ತನ್ನ ಈ ನಾಶವುಳ್ಳ ಶರೀರವನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಇದರ ಸಂಬಂಧಿಗಳನ್ನೂ, ಮನೆ, ಹೊಲ, ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಇದರ ಕಾರಣ ವಾಗಿದೆ. ॥ ೩ ॥ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಯು ತಾನು ಹುಟ್ಟುವ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲೇ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ಅದ ರಿಂದ ಎಂದಿಗೂ ವಿರಕ್ತನಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ॥ ೪ ॥ ಇವನು ಭಗ ವಂತನ ಮಾಯೆಯಿಂದ – ಕರ್ಮವಶನಾಗಿ ನರಕಸಂಬಂಧವಾದ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಅಸಹ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಭೋಗಗಳಲ್ಲೇ ಸುಖವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಿಡಲಾರದಷ್ಟು ಮೋಹಿತನಾಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೫ ॥ ಈ ಮೂರ್ಖನು ತನ್ನ ಶರೀರ, ಪತ್ನೀ, ಪುತ್ರರು, ಮನೆ, ಪಶು, ಧನ, ಬಂಧು-ಬಾಂಧ ವರು ಇವರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಆಸಕ್ತನಾಗಿ ಅವರ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಮನೋರಥಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ತನ್ನನ್ನು ಮಹಾಭಾಗ್ಯ ಶಾಲಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವನು. ॥ ೬ ॥ ಅವರನ್ನು ಸಾಕಿ-ಸಲಹುವ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಈತನ ಅಂಗಾಂಗಗಳು ಉರಿಯುತ್ತಾ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಹೃದಯವು ದುಷ್ಟವಾಸನೆಗಳಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗಿರುವು ದರಿಂದ ಈ ತಿಳಿಗೇಡಿಯು ಅವರಿಗಾಗಿಯೇ ನಾನಾರೀತಿಯ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೭ ॥ ಕುಲಟೆಯರು ಏಕಾಂತ ದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಕಪಟಪ್ರೇಮದಲ್ಲಿಯೂ, ಶಿಶುಗಳ ಮುದ್ದು ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮನಸ್ಸು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವು ದರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥನು ಮನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ದುಃಖಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಪಟಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ನಡುವೆ ತನ್ನ ಯಾವು ದಾದರೂ ಒಂದು ದುಃಖದ ಪ್ರತೀಕಾರಮಾಡಲು ತನಗೆ ಸಾಧ್ಯ ವಾದರೆ ಅದನ್ನೇ ಸುಖವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸುವನು. ॥ ೮-೯ ॥ ಭಯಂಕರವಾದ ಹಿಂಸಾವೃತ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಂದಲೂ ಹಣ ವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಯಾರನ್ನು ಸಾಕುವುದರಿಂದ ತಾನು ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೋ ಅವರನ್ನೇ ಸಾಕುವನು. ಅವರು ತಿಂದು-ಕುಡಿದು ಮಿಕ್ಕಿದ್ದನ್ನು ತಾನು ಸೇವಿಸುವನು. ॥ ೧೦ ॥

ವಾರ್ತಾಯಾಂ ಲುಪ್ಯಮಾನಾಯಾ-
ಮಾರಬ್ಧಾಯಾಂ ಪುನಃ ಪುನಃ ।
ಲೋಭಾಭಿಭೂತೋ ನಿಃಸತ್ತ್ವಃ
ಪರಾರ್ಥೇ ಕುರುತೇ ಸ್ಪೃಹಾಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ಕುಟುಂಬಭರಣಾಕಲ್ಪೋ ಮಂದಭಾಗ್ಯೋ ವೃಥೋದ್ಯಮಃ ।
ಶ್ರಿಯಾ ವಿಹೀನಃ ಕೃಪಣೋ ಧ್ಯಾಯನ್ ಶ್ವಸಿತಿ ಮೂಢಧೀಃ ॥ ೧೨ ॥

ಏವಂ ಸ್ವಭರಣಾಕಲ್ಪಂ ತತ್ಕಲತ್ರಾದಯಸ್ತಥಾ ।
ನಾದ್ರಿಯಂತೇ ಯಥಾ ಪೂರ್ವಂ ಕೀನಾಶಾ ಇವ ಗೋಜರಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ತತ್ರಾಪ್ಯಜಾತನಿರ್ವೇದೋ ಭ್ರಿಯಮಾಣಃ ಸ್ವಯಂಭೃತೈಃ ।
ಜರಯೋಪಾತ್ತವೈರೂಪ್ಯೋ ಮರಣಾಭಿಮುಖೋ ಗೃಹೇ ॥ ೧೪ ॥

ಆಸ್ತೇಽವಮತ್ಯೋಪನ್ಯಸ್ತಂ ಗೃಹಪಾಲ ಇವಾಹರನ್ ।
ಆಮಯಾವ್ಯಪ್ರದೀಪ್ತಾಗ್ನಿರಲ್ಪಾಹಾರೋಽಲ್ಪಚೇಷ್ಟಿತಃ ॥ ೧೫ ॥

ವಾಯುನೋತ್ಕ್ರಮತೋತ್ತಾರಃ ಕಫಸಂರುದ್ಧನಾಡಿಕಃ ।
ಕಾಸಶ್ವಾಸಕೃತಾಯಾಸಃ ಕಂಠೇ ಘುರಘುರಾಯತೇ ॥ ೧೬ ॥

ಶಯಾನಃ ಪರಿಶೋಚದ್ಭಿಃ ಪರಿವೀತಃ ಸ್ವಬಂಧುಭಿಃ ।
ವಾಚ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ನ ಬ್ರೂತೇ ಕಾಲಪಾಶವಶಂ ಗತಃ ॥ ೧೭ ॥

ಏವಂ ಕುಟುಂಬಭರಣೇ ವ್ಯಾಪೃತಾತ್ಮಾಜಿತೇಂದ್ರಿಯಃ ।
ಮ್ರಿಯತೇ ರುದತಾಂ ಸ್ವಾನಾಮುರುವೇದನಯಾಸ್ತಧೀಃ ॥ ೧೮ ॥

ಯಮದೂತೌ ತದಾ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಭೀಮೌ ಸರಭಸೇಕ್ಷಣೌ ।
ಸ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತ್ರಸ್ತಹೃದಯಃ ಶಕೃನ್ಮೂತ್ರಂ ವಿಮುಂಚತಿ ॥ ೧೯ ॥

ಯಾತನಾದೇಹ ಆವೃತ್ಯ ಪಾಶೈರ್ಬದ್ಧ್ವಾ ಗಲೇ ಬಲಾತ್ ।
ನಯತೋ ದೀರ್ಘಮಧ್ವಾನಂ ದಂಡ್ಯಂ ರಾಜಭಟಾ ಯಥಾ ॥ ೨೦ ॥

ತಯೋರ್ನಿರ್ಭಿನ್ನಹೃದಯಸ್ತರ್ಜನೈರ್ಜಾತವೇಪಥುಃ ।
ಪಥಿ ಶ್ವಭಿರ್ಭಕ್ಷ್ಯಮಾಣ ಆರ್ತೋಽಘಂ ಸ್ವಮನುಸ್ಮರನ್ ॥ ೨೧ ॥

ಕ್ಷುತ್ತೃಟ್ಪರೀತೋಽರ್ಕದವಾನಲಾನಿಲೈಃ
ಸಂತಪ್ಯಮಾನಃ ಪಥಿ ತಪ್ತವಾಲುಕೇ ।
ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಪೃಷ್ಠೇ ಕಶಯಾ ಚ ತಾಡಿತ-
ಶ್ಚಲತ್ಯಶಕ್ತೋಽಪಿ ನಿರಾಶ್ರಮೋದಕೇ ॥ ೨೨ ॥

ಪದೇ-ಪದೇ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರೂ ಇವನ ಜೀವನವು ನಡೆಯದಿದ್ದರೆ ಅವನು ಲೋಭವಶದಿಂದ ಧೈರ್ಯಗೆಟ್ಟು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಹಣವನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಆಸೆಪಡುವನು. ॥ ೧೧ ॥ ದುರದೃಷ್ಟದಿಂದ ತನ್ನ ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಕೈಗೂಡದಿದ್ದರೆ, ಆ ಮೂರ್ಖನು ಬಡತನದಿಂದ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಸಾಕಿ-ಸಲಹಲು ಅಸಮರ್ಥನಾದಾಗ ಅತಿದೈನ್ಯದಿಂದ ಚಿಂತಾತುರನಾಗಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಡಲು ತೊಡಗುವನು. ॥ ೧೨ ॥

ಈತನು ತಮ್ಮನ್ನು ಸಾಕಿ-ಸಲಹಲು ಅಸಮರ್ಥನೆಂದು ತಿಳಿದು ಪತ್ನೀ-ಪುತ್ರಾದಿಗಳು – ಲೋಭಿಯಾದ ರೈತನು ಮುದಿಯಾದ ಎತ್ತನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವಂತೆ – ಇವನನ್ನು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಆದರಿಸದೆ ಉಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೩ ॥ ಆದರೂ ಇವನಿಗೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈತನು ಹಿಂದೆ ಯಾರನ್ನು ಸಾಕಿದ್ದನೋ, ಅವರೇ ಈಗ ಈತನನ್ನು ಸಾಕುವರು. ಮುಪ್ಪಿನ ಕಾರಣದಿಂದ ಇವನ ರೂಪವು ವಿಕಾರಹೊಂದುವುದು. ಶರೀರವು ರೋಗಗ್ರಸ್ತವಾಗುವುದು. ಜಠರಾಗ್ನಿಯು ಮಂದವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಪುರುಷಾರ್ಥವೆರಡೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು. ಅವನು ಮರಣೋನ್ಮುಖಿವಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದು, ಹೆಂಡಿರು – ಮಕ್ಕಳೇ ಮುಂತಾದವರು ತಿರಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕೂಳು-ನೀರನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾ ನಾಯಿಯಂತೆ ಜೀವನವನ್ನು ಕಳೆಯುವನು. ॥ ೧೪-೧೫ ॥ ಸಾವಿನ ಸಮಯವು ಸಮೀಪಿಸಿದಾಗ ಮೇಲುಸಿರು ಬರುವುದರಿಂದ ಈತನ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳು ಮೇಲೇಳುವವು. ಉಸಿರಾಟದ ನಾಳಗಳು ಕಫದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಹೋಗುವವು. ಕೆಮ್ಮುವುದಕ್ಕೂ, ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೂ ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಕಫವು ಹೆಚ್ಚುವುದರಿಂದ ಗಂಟಲು ಗುರುಗುಟ್ಟತೊಡಗುವುದು. ॥ ೧೬ ॥ ಹಾಗೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಈತನ ಸುತ್ತಲೂ ದುಃಖಪೀಡಿತರಾದ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು ನೆರೆಯುವರು. ಆದರೆ ಮೃತ್ಯುಪಾಶಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅವರು ಕರೆದರೂ ಈತನು ಮಾತನಾಡಲಾರನು. ॥ ೧೭ ॥

ಹೀಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಜಯಿಸದೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕುಟುಂಬ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುವ ಆ ಮೂಢನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಅಳುತ್ತಾ, ಗೋಳಾಡುವ ಸ್ವಜನರ ನಡುವೆ ಅತ್ಯಂತ ವೇದನೆಯಿಂದ ಪ್ರಜ್ಞೆತಪ್ಪಿ ಮರಣವನ್ನಪ್ಪುವನು. ॥ ೧೮ ॥

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಎಳೆದೊಯ್ಯಲು ಬಂದ ಅತಿ ಭಯಂಕರರಾದ ಸಿಟ್ಟೇರಿದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಇಬ್ಬರು ಯಮದೂತರನ್ನು ಕಂಡು ಭಯದಿಂದ ಮಲ-ಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿಸುವನು. ॥ ೧೯ ॥ ಆ ಯಮದೂತರು ಅವನಿಗೆ ಯಾತನಾದೇಹದೊಳಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ರಾಜಭಟರು ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು ಎಳೆದೊಯ್ಯುವಂತೆ – ಕೊರಳಿಗೆ ಪಾಶವನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಲವಂತವಾಗಿ ಯಮಲೋಕದ ದೂರಯಾತ್ರಿಕನನ್ನಾಗಿ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವರು. ॥ ೨೦ ॥ ಅವರ ಬೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಆತನ ಹೃದಯವು ಒಡೆದು, ದೇಹವು ನಡುಗತೊಡಗುವುದು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಾಯಿಗಳು ಆತನನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ತಿನ್ನುವರು. ಆಗ ಆತನು ತನ್ನ ಪಾಪಗಳನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಾ ಕಳವಳದಿಂದ ಬಸವಳಿಯುವನು. ॥ ೨೧ ॥

ತತ್ರ ತತ್ರ ಪತನ್ ಶ್ರಾಂತೋ ಮೂರ್ಚ್ಛಿತಃ ಪುನರುತ್ಥಿತಃ ।
ಪಥಾ ಪಾಪೀಯಸಾ ನೀತಸ್ತರಸಾ ಯಮಸಾದನಮ್
॥ ೨೩ ॥

ಯೋಜನಾನಾಂ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ನವತಿಂ ನವ ಚಾಧ್ವನಃ ।
ತ್ರಿಭಿರ್ಮುಹೂರ್ತೈರ್ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ವಾ ನೀತಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಯಾತನಾಃ
॥ ೨೪ ॥

ಆದೀಪನಂ ಸ್ವಗಾತ್ರಾಣಾಂ ವೇಷ್ಟಯಿತ್ವೋಲ್ಮುಕಾದಿಭಿಃ ।
ಆತ್ಮಮಾಂಸಾದನಂ ಕ್ವಾಪಿ ಸ್ವಕೃತ್ತಂ ಪರತೋಽಪಿ ವಾ
॥ ೨೫ ॥

ಜೀವತಶ್ಚಾಂತ್ರಾಭ್ಯುದ್ಧಾರಃ ಶ್ವಗೃಧ್ರೈರ್ಯಮಸಾದನೇ ।
ಸರ್ಪವೃಶ್ಚಿಕದಂಶಾದ್ಯೈರ್ದಶದ್ಭಿಶ್ಚಾತ್ಮವೈಶಸಮ್
॥ ೨೬ ॥

ಕೃಂತನಂ ಚಾವಯವಶೋ ಗಜಾದಿಭ್ಯೋ ಭಿದಾಪನಮ್ ।
ಪಾತನಂ ಗಿರಿಶೃಂಗೇಭ್ಯೋ ರೋಧನಂ ಚಾಂಬುಗರ್ತಯೋಃ
॥ ೨೭ ॥

ಯಾಸ್ತಾಮಿಸ್ರಾಂಧತಾಮಿಸ್ರಾ ರೌರವಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಯಾತನಾಃ ।
ಭುಂಕ್ತೇ ನರೋ ವಾ ನಾರೀ ವಾ ಮಿಥಃ ಸಂಗೇನ ನಿರ್ಮಿತಾಃ
॥ ೨೮ ॥

ಅತ್ರೈವ ನರಕಃ ಸ್ವರ್ಗ ಇತಿ ಮಾತಃ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ।
ಯಾ ಯಾತನಾ ವೈ ನಾರಕ್ಯಸ್ತಾ ಇಹಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಿತಾಃ
॥ ೨೯ ॥

ಏವಂ ಕುಟುಂಬಂ ಬಿಭ್ರಾಣ ಉದರಂಭರ ಏವ ವಾ ।
ವಿಸೃಜ್ಯೇಹೋಭಯಂ ಪ್ರೇತ್ಯ ಭುಂಕ್ತೇ ತತ್ಫಲಮೀದೃಶಮ್
॥ ೩೦ ॥

ಏಕಃ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ ಧ್ವಾಂತಂ ಹಿತ್ವೇದಂ ಸ್ವಕಲೇವರಮ್ ।
ಕುಶಲೇತರಪಾಥೇಯೋ ಭೂತದ್ರೋಹೇಣ ಯದ್ಭೃತಮ್
॥ ೩೧ ॥

ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳಿಂದ ಆತನು ಬಳಲಿ ಬೆಂಡಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನ ಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದ ಸುಟ್ಟುಹೋಗತೊಡಗುವನು. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು-ನೆರಳಿಲ್ಲದ ಕಾದ ಮರಳಿನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯೂ ಮುಂದಿಡಲು ಶಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಯಮದೂತರು ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಚಾವಟಿಗೆಯ ಏಟುಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಆಗಲೂ ಅತಿಕಷ್ಟದಿಂದಲಾದರೂ ಮುಂದೆ ಹೋಗಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೨ ॥ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಳಲಿಕೆಯಿಂದ ಏಳುತ್ತಾ-ಬೀಳುತ್ತಾ ಮೂರ್ಛೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಜ್ಞಾನ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಏಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಅತಿ ದುಃಖಮಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಕ್ರೂರ ಯಮದೂತರು ಅವನನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವರು. ॥ ೨೩. ॥ ಯಮಲೋಕದ ದಾರಿಯ ಉದ್ದ ತೊಂಬತ್ತೊಂಭತ್ತು ಸಾವಿರ ಯೋಜನಗಳು. ಅಷ್ಟು ದೂರದ ದಾರಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಎರಡು-ಮೂರು ಮುಹೂರ್ತಗಳಲ್ಲೇ ದಾಟಿ ಅವನು ನರಕದಲ್ಲಿ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಯಾತನೆಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವನು. ॥ ೨೪ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಆತನ ದೇಹವನ್ನು ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ನಡುವೆ ಹಾಕಿ ಸುಡಲಾಗುವುದು. ಕೆಲವು ಕಡೆ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ತಾನೇ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಥವಾ ಇತರರು ಕತ್ತರಿಸಿದ ತನ್ನ ಮಾಂಸವನ್ನೇ ತಿನ್ನಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೫ ॥ ಯಮಪುರಿಯ ನಾಯಿಗಳು ಅಥವಾ ಹದ್ದುಗಳು ಜೀವಂತವಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಆತನ ಕರುಳುಗಳನ್ನೂ ಕಚ್ಚಿ ಕೀಳುತ್ತವೆ. ಹಾವು, ಚೇಳು, ಸೊಳ್ಳೆ, ಚಿಗುಟ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕಚ್ಚಿಸಿ ಹಿಂಸಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೬ ॥ ಆತನ ಶರೀರವನ್ನು ತುಂಡು-ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆನೆಯ ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿಸಲಾಗುವುದು. ಪರ್ವತಶಿಖರದಿಂದ ತಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಹೊಂಡದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಮುಚ್ಚಲಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೭ ॥ ಇವೆಲ್ಲ ಯಾತನೆಗಳನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಾಮಿಸ್ರ, ಅಂಧತಾಮಿಸ್ರ, ರೌರವಗಳೇ ಮುಂತಾದ ನರಕಗಳ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಯಾತನೆಗಳನ್ನು ಜೀವಿಯು ಹೆಂಗಸರಾಗಲೀ, ಗಂಡಸರಾಗಲಿ ಪರಸ್ಪರ ದುಷ್ಟವಾದ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಪಾಪಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ. ॥ ೨೮ ॥ ತಾಯೇ ! ಸ್ವರ್ಗ ಮತ್ತು ನರಕಗಳಾದರೋ ಇದೇ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ನರಕದ ಯಾತನೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೯ ॥

ಈ ವಿಧವಾಗಿ ಅನೇಕ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಕುಟುಂಬವನ್ನೇ ಸಾಕುತ್ತಾ ಅಥವಾ ಕೇವಲ ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನೇ ತುಂಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನುಷ್ಯನು ಆ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಮತ್ತು ಶರೀರವನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ತಾನು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಗಳ ಫಲವನ್ನು ಸತ್ತನಂತರ ಭೋಗಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೩೦ ॥ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ದ್ರೋಹವನ್ನೆಸಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಪಾಪರೂಪವಾದ ಬುತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾಗಿ ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೩೧ ॥ ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯಲು ತಾನು ಮಾಡಿದ ಅನ್ಯಾಯದ ಫಲವನ್ನು ಅವನು ತಾನೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ದೈವದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಆ ಪಾಪ

ದೈವೇನಾಸಾದಿತಂ ತಸ್ಯ ಶಮಲಂ ನಿರಯೇ ಪುಮಾನ್ ।
ಭುಂಕ್ತೇ ಕುಟುಂಬಪೋಷಸ್ಯ ಹೃತವಿತ್ತ ಇವಾತುರಃ
॥ ೩೨ ॥

ಕೇವಲೇನ ಹ್ಯಧರ್ಮೇಣ ಕುಟುಂಬಭರಣೋತ್ಸುಕಃ ।
ಯಾತಿ ಜೀವೋಽಂಧತಾಮಿಸ್ರಂ ಚರಮಂ ತಮಸಃ ಪದಮ್
॥ ೩೩ ॥

ಅಧಸ್ತಾನ್ನರಲೋಕಸ್ಯ ಯಾವತೀರ್ಯಾತನಾದಯಃ ।
ಕ್ರಮಶಃ ಸಮನುಕ್ರಮ್ಯ ಪುನರತ್ರಾವ್ರಜೇಚ್ಛುಚಿಃ
॥ ೩೪ ॥

ಗಳ ಫಲವನ್ನು ಆತನು ನರಕದಲ್ಲಿ ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ಕೊಳ್ಳೆಹೋಯಿತೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಳವಳಕ್ಕೆ ಈಡಾಗುವನು. ॥ ೩೨ ॥ ಕೇವಲ ಅಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಸಾಕುವುದರಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುವ ಜೀವಿಯು ಅಂಧತಾಮಿಸ್ರ ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಎಲ್ಲ ನರಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚರಮಸೀಮೆಯ ಕಷ್ಟಪ್ರದಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ॥ ೩೩ ॥ ಮನುಷ್ಯಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಮೊದಲು ನರಿ-ನಾಯಿಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಷ್ಟಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿ, ಶುದ್ಧನಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮನುಷ್ಯ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವನು. ॥ ೩೪ ॥

ಮೂವತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೩೦ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೇ
ಕಾಪಿಲೇಯೋಪಾಖ್ಯಾನೇ ಕರ್ಮವಿಪಾಕೋ ನಾಮ ತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೩೦ ॥

ಮೂವತ್ತೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಗರ್ಭಸ್ಥ ಜೀವಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಕರ್ಮಣಾ ದೈವನೇತ್ರೇಣ ಜಂತುರ್ದೇಹೋಪಪತ್ತಯೇ ।
ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟ ಉದರಂ ಪುಂಸೋ ರೇತಃಕಣಾಶ್ರಯಃ
॥ ೧ ॥

ಕಲಲಂ ತ್ವೇಕರಾತ್ರೇಣ ಪಂಚರಾತ್ರೇಣ ಬುದ್ಬುದಮ್ ।
ದಶಾಹೇನ ತು ಕರ್ಕಂಧೂಃ ಪೇಶ್ಯಂಡಂ ವಾ ತತಃ ಪರಮ್
॥ ೨ ॥

ಮಾಸೇನ ತು ಶಿರೋ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಬಾಹ್ವಂಘ್ರ್ಯಾದ್ಯಂಗವಿಗ್ರಹಃ ।
ನಖಲೋಮಾಸ್ಥಿ ಚರ್ಮಾಣಿ ಲಿಂಗಚ್ಛಿದ್ರೋದ್ಭವಸ್ತ್ರಿಭಿಃ
॥ ೩ ॥

ಚತುರ್ಭಿರ್ಧಾತವಃ ಸಪ್ತ ಪಂಚಭಿಃ ಕ್ಷುತ್ತೃಡುದ್ಭವಃ ।
ಷಡ್ಭಿರ್ಜರಾಯುಣಾ ವೀತಃ ಕುಕ್ಷೌ ಭ್ರಾಮ್ಯತಿ ದಕ್ಷಿಣೇ
॥ ೪ ॥

ಮಾತುರ್ಜಗ್ಧಾನ್ನಪಾನಾದ್ಯೈರೇಧದ್ಧಾತುರಸಮ್ಮತೇ ।
ಶೇತೇ ವಿಣ್ಮೂತ್ರಯೋರ್ಗರ್ತೇ ಸ ಜಂತುರ್ಜಂತುಸಂಭವೇ
॥ ೫ ॥

ಶ್ರೀಕಪಿಲಭಗವಂತನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ – ಅಮ್ಮಾ! ಜೀವಿಯು ಮನುಷ್ಯ ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದಾಗ ಅವನು ಭಗವಂತನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ, ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ – ಪುರುಷನ ವೀರ್ಯಕಣದ ಮೂಲಕ ಸ್ತ್ರೀಯ ಗರ್ಭಾಶಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು. ॥ ೧ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯ ರಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಲೆತು 'ಕಲಲ' ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳುವನು. ಐದು ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಬುದವಾಗಿ, ಹತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಬೋರೆಯ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವನು. ಅನಂತರ ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಯ ಅಥವಾ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಆಕಾರವನ್ನು ತಳೆಯುವನು. ॥ ೨ ॥ ಒಂದು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲೇ ಅವನ ತಲೆಯು ಏರ್ಪಡುವುದು. ಎರಡು ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಕೈ, ಕಾಲು ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳ ವಿಭಾಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಉಗುರು, ರೋಮ, ಎಲುಬು, ಚರ್ಮ, ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ ಹಾಗೂ ಇತರ ಛಿದ್ರಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ॥ ೩ ॥ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಂಸವೇ ಮುಂತಾದ ಏಳು ಧಾತುಗಳೂ ಉಂಟಾಗುವವು. ಐದನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳು ಆಗತೊಡಗುತ್ತವೆ. ಆರನೆಯ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಅದು ಗರ್ಭದ ಚೀಲದಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಗರ್ಭಕೋಶದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವುದು. ॥ ೪ ॥ ಆಗ ತಾಯಿಯು ತಿಂದಿರುವ ಅನ್ನ-ನೀರುಗಳಿಂದ ಅದರ ಎಲ್ಲ ಧಾತುಗಳು ಪುಷ್ಟವಾಗತೊಡಗುವವು. ಹಾಗೆಯೇ ಅದು ಕ್ರಿಮಿ, ಕೀಟ ಮುಂತಾದ ಜಂತುಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವಾದ ಮಲ-ಮೂತ್ರಗಳ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವುದು. ॥ ೫ ॥

ಕೃಮಿಭಿಃ ಕ್ಷತಸರ್ವಾಂಗಃ ಸೌಕುಮಾರ್ಯಾತ್ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಮ್ ।
ಮೂರ್ಚ್ಛಾಮಾಪ್ನೋತ್ಯುರುಕ್ಲೇಶಸ್ತತ್ರತ್ಯೈಃ ಕ್ಷುಧಿತೈರ್ಮುಹುಃ
॥ ೬ ॥

ಕಟುತೀಕ್ಷ್ಣೋಷ್ಣಲವಣರೂಕ್ಷಾಮ್ಲಾದಿಭಿರುಲ್ಬಣೈಃ ।
ಮಾತೃಭುಕ್ತೈರುಪಸ್ಪೃಷ್ಟಃ ಸರ್ವಾಂಗೋತ್ಥಿತವೇದನಃ
॥ ೭ ॥

ಉಲ್ಬೇನ ಸಂವೃತಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನಂತ್ರೈಶ್ಚ ಬಹಿರಾವೃತಃ ।
ಆಸ್ತೇ ಕೃತ್ವಾ ಶಿರಃ ಕುಕ್ಷೌ ಭುಗ್ನಪೃಷ್ಠಶಿರೋಧರಃ
॥ ೮ ॥

ಅಕಲ್ಪಃ ಸ್ವಾಂಗಚೇಷ್ಟಾಯಾಂ ಶಕುಂತ ಇವ ಪಂಜರೇ ।
ತತ್ರ ಲಬ್ಧ ಸ್ಮೃತಿರ್ದೈವಾತ್ಕರ್ಮ ಜನ್ಮಶತೋದ್ಭವಮ್ ।
ಸ್ಮರಂದೀರ್ಘಮನುಚ್ಛ್ವಾಸಂ ಶರ್ಮ ಕಿಂ ನಾಮ ವಿಂದತೇ
॥ ೯ ॥

ಆರಭ್ಯ ಸಪ್ತಮಾನ್ಮಾಸಾಲ್ಲಬ್ಧ ಬೋಧೋಽಪಿ ವೇಪಿತಃ ।
ನೈಕತ್ರಾಸ್ತೇ ಸೂತಿವಾತೈರ್ವಿಷ್ಠಾಭೂರಿವ ಸೋದರಃ
॥ ೧೦ ॥

ನಾಥಮಾನ ಋಷಿರ್ಭೀತಃ ಸಪ್ತವಧ್ರಿಃ ಕೃತಾಂಜಲಿಃ ।
ಸ್ತುವೀತ ತಂ ವಿಕ್ಲವಯಾ ವಾಚಾ ಯೇನೋದರೇಽರ್ಪಿತಃ
॥ ೧೧ ॥

ಜಂತುರುವಾಚ

ತಸ್ಯೋಪಸನ್ನಮವಿತುಂ ಜಗದಿಚ್ಛಯಾತ್ತ-
ನಾನಾತನೋರ್ಭುವಿ ಚಲಚ್ಚರಣಾರವಿಂದಮ್ ।
ಸೋಽಹಂ ವ್ರಜಾಮಿ ಶರಣಂ ಹ್ಯಕುತೋಭಯಂ ಮೇ
ಯೇನೇದೃಶೀ ಗತಿರದರ್ಶ್ಯಸತೋಽನುರೂಪಾ ॥ ೧೨ ॥

ಯಸ್ತ್ವತ್ರ ಬದ್ಧ ಇವ ಕರ್ಮಭಿರಾವೃತಾತ್ಮಾ
ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಶಯಮಯೀಮವಲಂಬ್ಯ ಮಾಯಾಮ್ ।
ಆಸ್ತೇ ವಿಶುದ್ಧ ಮವಿಕಾರಮಖಂಡಬೋಧ-
ಮಾತಪ್ಯಮಾನಹೃದಯೇಽವಸಿತಂ ನಮಾಮಿ ॥ ೧೩ ॥

ಯಃ ಪಂಚಭೂತರಚಿತೇ ರಹಿತಃ ಶರೀರೇ-
ಚ್ಛನ್ನೋ ಯಥೇಂದ್ರಿಯಗುಣಾರ್ಥಚಿದಾತ್ಮ ಕೋಽಹಮ್ ।
ತೇನಾವಿಕುಂಠ ಮಹಿಮಾನಮೃಷಿಂ ತಮೇನಂ
ವಂದೇ ಪರಂ ಪ್ರಕೃತಿಪೂರುಷಯೋಃ ಪುಮಾಂಸಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ಆದರ ದೇಹವು ತುಂಬಾ ಕೋಮಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಹಸಿದ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ಆದರ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಕಚ್ಚುವವು. ಆ ಕ್ಲೇಶವನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಕ್ಷಣ-ಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಮೂರ್ಛಿತನಾಗುವನು. ॥ ೬ ॥ ತಾಯಿಯು ತಿಂದಿರುವ ಕಹಿ, ಖಾರ, ಒಗರು, ಉಪ್ಪು ಹುಳಿ ಮುಂತಾದ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಆದರ ದೇಹಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪೀಡೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ॥ ೭॥ ಆ ಜೀವಿಯು ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭಾಶಯದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಚೀಲದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟು ಕರುಳಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅದು ಬೆನ್ನನ್ನೂ ಕೊರಳನ್ನೂ ಕುಂಡಲಾಕಾರವಾಗಿ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ತಲೆಯು ಹೊಟ್ಟೆಯಕಡೆಗೆ ವಾಲಿರುತ್ತದೆ. ॥ ೮ ॥

ಅದು ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕಿದ ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ಪರಾಧೀನವಾಗಿ, ತನ್ನ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆಗಲೇ ಅದೃಷ್ಟದ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಆದಕ್ಕೆ ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ತನ್ನ ನೂರಾರು ಜನ್ಮಗಳ ಕರ್ಮಗಳು ನೆನಪಾಗಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆದಕ್ಕೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಾದರೂ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ದೊರೆಯಬಲ್ಲದು ? ॥ ೯ ॥ ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗಿನಿಂದ ಆದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಸೂತಿವಾಯುವಿನಿಂದ ಅತ್ತ-ಇತ್ತ ಕದಲಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾ, ಅದೇ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಮಲದ ಕ್ರಿಮಿಯಂತೆ ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ॥ ೧೦ ॥ ಆಗ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳಿಂದ ಸ್ಥೂಲಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತನಾದ ಆ ದೇಹಾತ್ಮದರ್ಶಿ ಜೀವವು ಅತ್ಯಂತ ಭಯಭೀತನಾಗಿ ದೀನವಾಣಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಯಾಚಿಸುವುದು. ತನ್ನನ್ನು ಆ ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭವಾಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೀಗೆ ಸ್ತುತಿಸುವನು. ॥ ೧೧ ॥

ಜೀವವು ಹೇಳುತ್ತದೆ – ಪ್ರಭೂ! ನಾನು ತುಂಬಾ ಅಧಮನಾಗಿರುವೆನು. ಭಗವಂತನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಈ ಗತಿಯು ನನಗೆ ಯೋಗ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಅವನು ಶರಣು ಬಂದಿರುವ ನಶ್ವರ ಜಗತ್ತಿನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅನೇಕ ವಿಧದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಕೂಡ ಭೂತಲದಲ್ಲಿ ವಿಚರಣಮಾಡುವ ಅವನ ನಿರ್ಭಯ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗಿರುವೆನು. ॥ ೧೨ ॥ ನಾನು (ಜೀವ) ನನ್ನ ಕರ್ಮವಾಸನೆಯಿಂದ ಬಂಧಿತನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಭೂತ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ದೇಹರೂಪಿ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಪರಿತಪ್ತ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ನೀನು ಇದ್ದರೂ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವು ಶುದ್ಧವೂ ಅವಿಕಾರಿಯೂ, ಅಖಂಡ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವೂ ಆಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಪರಮಪುರುಷನಿಗೆ ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೧೩ ॥ ನಾನು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಶರೀರಾದಿಗಳಿಂದ ರಹಿತ (ಅಸಂಗ)ನಾಗಿದ್ದರೂ ನೋಡಲು ಪಾಂಚಭೌತಿಕ ಶರೀರದಿಂದ ಬದ್ಧನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಇದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯ, ಗುಣ, ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯ ಮತ್ತು ಚಿದಾಭಾಸ (ಅಹಂಕಾರ) ರೂಪನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವೆನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶರೀರಾದಿ ಆವರಣಗಳಿಂದ ಯಾರ ಮಹಿಮೆಯು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲವೋ, ಆ ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಪುರುಷರ ನಿಯಾಮಕನೂ, ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಆದ ಪರಮಪುರುಷನನ್ನು ನಾನು ವಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೧೪ ॥

ಯನ್ಮಾಯಯೋರುಗುಣಕರ್ಮನಿಬಂಧನೇಽಸ್ಮಿನ್
ಸಾಂಸಾರಿಕೇ ಪಥಿ ಚರಂಸ್ತದಭಿಶ್ರಮೇಣ ।
ನಷ್ಟಸ್ಮೃತಿಃ ಪುನರಯಂ ಪ್ರವೃಣೀತ ಲೋಕಂ
ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಕಯಾ ಮಹದನುಗ್ರಹಮಂತರೇಣ ॥ ೧೫ ॥

ಜ್ಞಾನಂ ಯದೇತದದಧಾತ್ಕತಮಃ ಸ ದೇವ-
ಸ್ತ್ರೈಕಾಲಿಕಂ ಸ್ಥಿರಚರೇಷ್ವನುವರ್ತಿತಾಂಶಃ ।
ತಂ ಜೀವಕರ್ಮಪದವೀಮನುವರ್ತಮಾನಾ-
ಸ್ತಾಪತ್ರಯೋಪಶಮನಾಯ ವಯಂ ಭಜೇಮ ॥ ೧೬ ॥

ದೇಹ್ಯನ್ಯದೇಹವಿವರೇ ಜಠರಾಗ್ನಿನಾಸೃಗ್
ವಿಣ್ಮೂತ್ರಕೂಪಪತಿತೋ ಭೃಶತಪ್ತದೇಹಃ ।
ಇಚ್ಛನ್ನಿತೋ ವಿವಸಿತುಂ ಗಣಯನ್ಸ್ವಮಾಸಾನ್
ನಿರ್ವಾಸ್ಯತೇ ಕೃಪಣಧೀರ್ಭಗವನ್‌ಕದಾ ನು ॥ ೧೭ ॥

ಯೇನೇದೃಶೀಂ ಗತಿಮಸೌ ದಶಮಾಸ್ಯ ಈಶ
ಸಂಗ್ರಾಹಿತಃ ಪುರುದಯೇನ ಭವಾದೃಶೇನ ।
ಸ್ವೇನೈವ ತುಷ್ಯತು ಕೃತೇನ ಸ ದೀನನಾಥಃ
ಕೋ ನಾಮ ತತ್ಪ್ರತಿ ವಿನಾಂಜಲಿಮಸ್ಯ ಕುರ್ಯಾತ್ ॥ ೧೮ ॥

ಪಶ್ಯತ್ಯಯಂ ಧಿಷಣಯಾ ನನು ಸಪ್ತವಧ್ರಿಃ
ಶಾರೀರಕೇ ದಮಶರೀರ್ಯಪರಃ ಸ್ವದೇಹೇ ।
ಯತ್ಸೃಷ್ಟಯಾಽಽಸಂ ತಮಹಂ ಪುರುಷಂ ಪುರಾಣಂ
ಪಶ್ಯೇ ಬಹಿರ್ಹೃದಿ ಚ ಚೈತ್ಯಮಿವ ಪ್ರತೀತಮ್ ॥ ೧೯ ॥

ಸೋಽಹಂ ವಸನ್ನಪಿ ವಿಭೋ ಬಹುದುಃಖವಾಸಂ
ಗರ್ಭಾನ್ನ ನಿರ್ಜಿಗಮಿಷೇ ಬಹಿರಂಧಕೂಪೇ ।
ಯತ್ರೋಪಯಾತಮುಪಸರ್ಪತಿ ದೇವಮಾಯಾ
ಮಿಥ್ಯಾಮತಿರ್ಯದನು ಸಂಸೃತಿಚಕ್ರಮೇತತ್ ॥ ೨೦ ॥

ತಸ್ಮಾದಹಂ ವಿಗತವಿಕ್ಲವ ಉದ್ಧರಿಷ್ಯ
ಆತ್ಮಾನಮಾಶು ತಮಸಃ ಸುಹೃದಾತ್ಮನೈವ ।
ಭೂಯೋ ಯಥಾ ವ್ಯಸನಮೇತದನೇಕರಂಧ್ರಂ
ಮಾ ಮೇ ಭವಿಷ್ಯದುಪಸಾದಿತವಿಷ್ಣುಪಾದಃ ॥ ೨೧ ॥

ಯಾವನ ಮಾಯೆಯಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದ ಸ್ಮೃತಿಯು ನಾಶವಾದ ಕಾರಣ ಈ ಜೀವವು ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳ ಬಂಧನದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುತ್ತಾ ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವೆನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಪರಮಪುರುಷ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೃಪೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನನಗೆ ನನ್ನ ಸ್ವರೂಪದ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ॥ ೧೫ ॥ ನನಗೆ ಉಂಟಾದ ತ್ರೈಕಾಲಿಕ ಜ್ಞಾನವೂ ಆತನು ದಯಪಾಲಿಸಿದುದೇ ಆಗಿದೆ. ಆತನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾರು ತಾನೇ ಇವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲರು ? ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನೊಬ್ಬನೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ರೂಪವಾದ ಅಂಶದಿಂದ ನೆಲೆಸಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಜೀವಿಗಳ ಕರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುವ ನಾನು ತ್ರಿವಿಧತಾಪಗಳ ಶಮನಕ್ಕಾಗಿ ಆತನನ್ನೇ ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೧೬ ॥

ಓ ಭಗವಂತಾ ! ಈ ದೇಹಧಾರಿಯಾದ ಜೀವನು ಮತ್ತೊಂದು (ತಾಯಿಯ) ದೇಹದಲ್ಲಿ ಮಲ-ಮೂತ್ರ, ರಕ್ತ ಇವುಗಳ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವವನು. ಅವಳ ಜಠರಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಇವನ ದೇಹವು ಸುಡುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಯಾವಾಗ ಹೊರಬಿದ್ದೇನು ಎಂದು ತಿಂಗಳುಗಳನ್ನು ಎಣಿಸುತ್ತಿರುವವನು. ಭಗವಂತಾ ! ಈ ದೀನನು ಯಾವಾಗ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಬರುವನೋ ತಿಳಿಯದಾಗಿದೆ. ॥ ೧೭ ॥ ಸ್ವಾಮಿಯೇ ! ನೀನು ಪರಮದಯಾಳು ಆಗಿರುವೆ. ನಿನ್ನಂತಹ ಉದಾರಿಯಾದ ಪ್ರಭುವೇ ! ಈ ಹತ್ತು ತಿಂಗಳ ಜೀವಕ್ಕೆ ಈ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವೆ. ಓ ದೀನಬಂಧುವೇ ! ನಿನಗೆ ಕೈ ಜೋಡಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು. ಏಕೆಂದರೆ, ಇದಲ್ಲದೆ ನೀನು ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ಹೇಗೆ ತೀರಿಸಬಲ್ಲರು ? ॥ ೧೮ ॥

ಪ್ರಭುವೇ ! ಪ್ರಪಂಚದ ಈ ಪಶು-ಪಕ್ಷಿ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ಜೀವರಾದರೋ ತಮ್ಮ ಮೂಢ ಬುದ್ಧಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಾಗುವ ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಾನಾದರೋ ನಿನ್ನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಶಮ-ದಮಾದಿ ಸಾಧನ ಸಂಪನ್ನ ಶರೀರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವೆನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಿವೇಕದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪುರಾಣಪುರುಷನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ಶರೀರದ ಹೊರಗೂ, ಹೃದಯದ ಒಳಗೂ ಆತ್ಮ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೧೯ ॥ ಶ್ರೀಭಗವಂತನೇ ! ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖದಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಈ ಗರ್ಭಾಶಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಬಹು ಕಷ್ಟದಿಂದ ಇದ್ದರೂ, ಇದರಿಂದ ಹೊರಬಂದು ಸಂಸಾರಮಯವಾದ ಕತ್ತಲೆಯ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳಲು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ನನಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಜೀವರನ್ನು ನಿನ್ನ ಮಾಯೆಯು ಆವರಿಸಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಹಂ ಬುದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಅದರ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಪುನಃ ಈ ಸಂಸಾರಚಕ್ರದಲ್ಲೇ ಬೀಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೦ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಕಳವಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಚರಣಗಳನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ತನ್ನನ್ನು ಬಹುಬೇಗನೇ ಈ ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ಆದ

ಕಪಿಲ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಕೃತಮತಿರ್ಗರ್ಭೇ ದಶಮಾಸ್ಯಃ ಸ್ತುವನ್ನೃಷಿಃ ।
ಸದ್ಯಃ ಕ್ಷಿಪತ್ಯವಾಚೀನಂ ಪ್ರಸೂತ್ಯೈ ಸೂತಿಮಾರುತಃ ॥ ೨೨ ॥

ತೇನಾವಸೃಷ್ಟಃ ಸಹಸಾ ಕೃತ್ವಾವಾಕ್ಶಿರ ಆತುರಃ ।
ವಿನಿಷ್ಕ್ರಾಮತಿ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ನಿರುಚ್ಛ್ವಾಸೋ ಹತಸ್ಮೃತಿಃ ॥ ೨೩ ॥

ಪತಿತೋ ಭುವ್ಯಸೃಙ್ಮೂತ್ರೇ ವಿಷ್ಠಾಭೂರಿವ ಚೇಷ್ಟತೇ ।
ರೋರೂಯತಿ ಗತೇ ಜ್ಞಾನೇ ವಿಪರೀತಾಂ ಗತಿಂ ಗತಃ ॥ ೨೪ ॥

ಪರಚ್ಛಂದಂ ನ ವಿದುಷಾ ಪುಷ್ಯಮಾಣೋ ಜನೇನ ಸಃ ।
ಅನಭಿಪ್ರೇತಮಾಪನ್ನಃ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮನೀಶ್ವರಃ ॥ ೨೫ ॥

ಶಾಯಿತೋಽಶುಚಿಪರ್ಯಂಕೇ ಜಂತುಃ ಸ್ವೇದಜದೂಷಿತೇ ।
ನೇಶಃ ಕಂಡೂಯನೇಽಂಗಾನಾಮಾಸನೋತ್ಥಾನಚೇಷ್ಟನೇ ॥ ೨೬ ॥

ತುದಂತ್ಯಾಮತ್ವಚಂ ದಂಶಾಃ ಮಶಕಾ ಮತ್ಕುಣಾದಯಃ ।
ರುದಂತಂ ವಿಗತಜ್ಞಾನಂ ಕೃಮಯಃ ಕೃಮಿಕಂ ಯಥಾ ॥ ೨೭ ॥

ಇತ್ಯೇವಂ ಶೈಶವಂ ಭುಕ್ತ್ವಾ ದುಃಖಂ ಪೌಗಂಡಮೇವ ಚ ।
ಅಲಬ್ಧಾಭೀಪ್ಸಿತೋಽಜ್ಞಾನಾದಿದ್ಧಮನ್ಯುಃ ಶುಚಾರ್ಪಿತಃ ॥ ೨೮ ॥

ಸಹ ದೇಹೇನ ಮಾನೇನ ವರ್ಧಮಾನೇನ ಮನ್ಯುನಾ ।
ಕರೋತಿ ವಿಗ್ರಹಂ ಕಾಮೀ ಕಾಮಿಷ್ವಂತಾಯ ಚಾತ್ಮನಃ ॥ ೨೯ ॥

ಭೂತೈಃ ಪಂಚಭಿರಾರಬ್ಧೇ ದೇಹೇ ದೇಹ್ಯ ಬುಧೋಽಸಕೃತ್ ।
ಅಹಂ ಮಮೇತ್ಯಸದ್ಗ್ರಾಹಃ ಕರೋತಿ ಕುಮತಿರ್ಮತಿಮ್ ॥ ೩೦ ॥

ತದರ್ಥಂ ಕುರುತೇ ಕರ್ಮ ಯದ್ಬದ್ಧೋ ಯಾತಿ ಸಂಸೃತಿಮ್ ।
ಯೋಽನುಯಾತಿ ದದತ್ಕ್ಲೇಶಮವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಬಂಧನಃ ॥ ೩೧ ॥

ರಿಂದ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಸಂಸಾರದ ದುಃಖವು ನನಗೆ ಪುನಃ ದೊರಕದಿರಲಿ. ॥ ೨೧ ॥

ಶ್ರೀಕಪಿಲ ಭಗವಂತನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ – ತಾಯೇ ! ಆ ಹತ್ತು ತಿಂಗಳ ಜೀವವು ಹೀಗೆ ಗರ್ಭದಲ್ಲೇ ವಿವೇಕಸಂಪನ್ನವಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಕೆಳಮುಖವಾಗಿರುವ ಶಿಶುವನ್ನು ಪ್ರಸವ ಕಾಲದ ವಾಯುವು ಒಡನೆಯೇ ಹೊರಬರಲು ತಳ್ಳಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ॥ ೨೨ ॥ ಹೀಗೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಆ ವಾಯು ಹೊರಗೆ ನೂಕಿದಾಗ ಆ ಮಗುವು ತುಂಬಾ ಕಳವಳಗೊಂಡು ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಅತಿಕಷ್ಟದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರುವುದು. ಆಗ ಅದರ ಶ್ವಾಸಗತಿಯು ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಹಿಂದಿನ ಸ್ಮೃತಿಯು ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು. ॥ ೨೩ ॥ ತಾಯಿಯ ರಕ್ತ ಮತ್ತು ಮೂತ್ರಗಳೊಡನೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಆ ಶಿಶುವು ಮಲದ ಹುಳದಂತೆ ವಿಲವಿಲನೆ ಚಡಪಡಿಸುವುದು. ಅದರ ಗರ್ಭವಾಸದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಎಲ್ಲ ಜ್ಞಾನವು ನಾಶಹೊಂದಿ, ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಗತಿಯನ್ನು – ಅಂದರೆ, ಅಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳತೊಡಗುವುದು. ॥ ೨೪ ॥

ಮತ್ತೆ ಶಿಶುವಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅರಿಯದಿರುವ ಜನರು ಅದನ್ನು ಸಾಕಿ ಸಲಹುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಆಗುವ ಪ್ರತಿಕೂಲತೆಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ನಿಷೇಧಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೫ ॥ ತಿಗಣೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಬೆವರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜಂತುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಕೊಳಕು ಮಂಚ-ತೊಟ್ಟಿಲು-ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಮಲಗಿಸುವರು. ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಕೆರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ, ಏಳುವುದಕ್ಕೂ, ಹೊರಳಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕಷ್ಟಪಡುವುದು. ॥ ೨೬ ॥ ಅದರ ಚರ್ಮವು ತುಂಬಾ ಕೋಮಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ನೊಣ, ತಿಗಣೆ, ಸೊಳ್ಳೆ ಮುಂತಾದ ಕೀಟಗಳು ಚಿಕ್ಕಹುಳುಗಳು ದೊಡ್ಡ ಹುಳುಗಳನ್ನು ಕಚ್ಚುವಂತೆ ನೋಯಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತವೆ. ಈಗ ಅದರ ಗರ್ಭಾವಸ್ಥೆಯ ಎಲ್ಲ ಜ್ಞಾನವೂ ಹೊರಟುಹೋಗಿ, ಅಳುವುದಲ್ಲದೆ ಅದರಿಂದ ಬೇರೆ ಏನನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೭ ॥

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬಾಲ್ಯ (ಕೌಮಾರ) ಮತ್ತು ಪೌಗಂಡವೆಂಬ ಬಾಲ್ಯ-ಯೌವನಗಳ ಮಧ್ಯಾವಸ್ಥೆಯ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಆ ಬಾಲಕನು ಯೌವನವನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಆಗ ಆತನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಭೋಗವು ಸಿಗದೆ ಇದ್ದರೆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೋಪವು ಕೆರಳಿ ದುಃಖವೇಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವನು. ॥ ೨೮ ॥ ದೇಹದೊಂದಿಗೆ ಅಭಿಮಾನವೂ, ಕ್ರೋಧವೂ ಹೆಚ್ಚುವುದರಿಂದ ಆ ಕಾಮಪರವಶನಾದ ಜೀವನು ಇತರ ಕಾಮುಕರೊಡನೆ ತನ್ನ ವಿನಾಶಕರವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿ ಕಾದಾಡುವನು. ॥ ೨೯ ॥ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಆ ಜೀವನು ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರುವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ 'ನಾನು–ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ ಆಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ॥ ೩೦ ॥ ಮುಪ್ಪು, ಖಾಯಿಲೆ ಮುಂತಾದ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಾ ; ಅವಿದ್ಯೆ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಸದಾ ಈತನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಆ ದೇಹದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿಯೇ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಸಂಸಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬೀಳುವನು. ॥ ೩೧ ॥

ಯದ್ಯಸದ್ಭಿಃ ಪಥಿ ಪುನಃ ಶಿಶ್ನೋದರಕೃತೋದ್ಯಮೈಃ ।
ಆಸ್ಥಿತೋ ರಮತೇ ಜಂತುಸ್ತಮೋ ವಿಶತಿ ಪೂರ್ವವತ್
॥ ೩೨ ॥

ಸತ್ಯಂ ಶೌಚಂ ದಯಾ ಮೌನಂ ಬುದ್ಧಿಃ ಶ್ರೀರ್ಹ್ರೀರ್ಯಶಃ ಕ್ಷಮಾ ।
ಶಮೋ ದಮೋ ಭಗಶ್ಚೇತಿ ಯತ್ಸಂಗಾದ್ಯಾತಿ ಸಂಕ್ಷಯಮ್
॥ ೩೩ ॥

ತೇಷ್ವಶಾಂತೇಷು ಮೂಢೇಷು ಖಂಡಿತಾತ್ಮಸ್ವಸಾಧುಷು ।
ಸಂಗಂ ನ ಕುರ್ಯಾಚ್ಛೋಚ್ಯೇಷು ಯೋಷಿತ್ಕ್ರೀಡಾಮೃಗೇಷು ಚ
॥ ೩೪ ॥

ನ ತಥಾಸ್ಯ ಭವೇನ್ಮೋಹೋ ಬಂಧಶ್ಚಾನ್ಯಪ್ರಸಂಗತಃ ।
ಯೋಷಿತ್ಸಂಗಾದ್ಯಥಾ ಪುಂಸೋ ಯಥಾ ತತ್ಸಂಗಿಸಂಗತಃ
॥ ೩೫ ॥

ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಸ್ವಾಂ ದುಹಿತರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತದ್ರೂಪಧರ್ಷಿತಃ ।
ರೋಹಿದ್ಭೂತಾಂ ಸೋಽನ್ವಧಾವದೃಕ್ಷರೂಪೀ ಹತತ್ರಪಃ
॥ ೩೬ ॥

ತತ್ಸೃಷ್ಟಸೃಷ್ಟಸೃಷ್ಟೇಷು ಕೋ ನ್ವಖಂಡಿತಧೀಃ ಪುಮಾನ್ ।
ಋಷಿಂ ನಾರಾಯಣಮೃತೇ ಯೋಷಿನ್ಮಯ್ಯೇಹ ಮಾಯಯಾ
॥ ೩೭ ॥

ಬಲಂ ಮೇ ಪಶ್ಯ ಮಾಯಾಯಾಃ
ಸ್ತ್ರೀಮಯ್ಯಾ ಜಯಿನೋ ದಿಶಾಮ್ ।
ಯಾ ಕರೋತಿ ಪದಾಕ್ರಾಂತಾನ್
ಭ್ರೂವಿಜೃಂಭೇಣ ಕೇವಲಮ್ ॥ ೩೮ ॥

ಸಂಗಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್ಪ್ರಮದಾಸು ಜಾತು
ಯೋಗಸ್ಯ ಪಾರಂ ಪರಮಾರುರುಕ್ಷುಃ ।
ಮತ್ಸೇವಯಾ ಪ್ರತಿಲಬ್ಧಾತ್ಮಲಾಭೋ
ವದಂತಿ ಯಾ ನಿರಯದ್ವಾರಮಸ್ಯ ॥ ೩೯ ॥

ಯೋಪಯಾತಿ ಶನೈರ್ಮಾಯಾ ಯೋಷಿದ್ದೇವವಿನಿರ್ಮಿತಾ ।
ತಾಮೀಕ್ಷೇತಾತ್ಮನೋ ಮೃತ್ಯುಂ ತೃಣೈಃ ಕೂಪಮಿವಾವೃತಮ್
॥ ೪೦ ॥

ಯಾಂ ಮನ್ಯತೇ ಪತಿಂ ಮೋಹಾನ್ಮನ್ಮಾಯಾಮೃಷಭಾಯತೀಮ್ ।
ಸ್ತ್ರೀತ್ವಂ ಸ್ತ್ರೀಸಂಗತಃ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ವಿತ್ತಾಪತ್ಯಗೃಹಪ್ರದಮ್
॥ ೪೧ ॥

ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಇವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಆಹಾರ-ಮೈಥುನಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ ವಿಷಯಿ-ಜನರೊಡನೆ ಸಂಸರ್ಗ ಉಂಟಾದರೆ, ಅವರ ದಾರಿಯನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಹಿಂದಿ ನಂತೆಯೇ ಮತ್ತೆ ನರಕಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಬೀಳಬೇಕಾಗುವುದು. ॥ ೩೨ ॥ ಯಾರ ಸಂಗದಿಂದ ಸತ್ಯ, ಶೌಚ (ಒಳ-ಹೊರಗಿನ ಶುಚಿತ್ವ), ದಯೆ, ಮಿತಭಾಷಣ, ಸದ್ಬುದ್ಧಿ, ಸಂಪತ್ತು, ನಾಚಿಕೆ, ಕೀರ್ತಿ, ಕ್ಷಮೆ, ಮನ-ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಐಶ್ವರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಸದ್ಗುಣಗಳು ನಾಶವಾಗಿ ಬಿಡುವವೋ, ಅಂತಹ ಅತ್ಯಂತ ಶೋಚನೀಯರಾದ ಹೆಂಗಸರ ಆಟದ ಬೊಂಬೆ ಯಂತಿರುವ – ಅಶಾಂತರೂ, ಮೂರ್ಖರೂ, ದೇಹಾತ್ಮದರ್ಶಿ ಗಳೂ, ಆದ ದುಷ್ಟಜನರ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಮಾಡ ಬಾರದು. ॥ ೩೩-೩೪ ॥ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಸಂಗಿ ಗಳ ಸಂಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಮೋಹ-ಬಂಧನಗಳು ಬೇರೆ ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಇಂತಹ ಮೋಹ-ಬಂಧನಗಳಂತೆ ಉಂಟಾ ಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೩೫ ॥ ಒಮ್ಮೆ ತನ್ನ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೂ ಕೂಡ ಅವಳ ರೂಪಲಾವಣ್ಯಗಳಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿದ್ದರು. ಆಕೆಯು ಮೃಗರೂಪವಾಗಿ ಓಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ತಾನು ನಾಚಿಕೆಗೆಟ್ಟು ಮೃಗರೂಪವಾಗಿ ಓಡತೊಡಗಿದರು.॥ ೩೬ ॥ ಹೀಗಿರುವ ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಮರೀಚಿಯೇ ಮುಂತಾದ ವರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಕಶ್ಯಪರೇ ಮುಂತಾದವರಿಂದ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವ ಈ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರು ತಾನೇ ಸ್ತ್ರೀರೂಪವಾದ ಮಾಯೆಗೆ ಒಳಗಾಗದೇ ಇರುವನು ? ಆ ಮಾಯೆಗೆ ಒಳಗಾಗದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ಋಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ನಾರಾಯಣಮುನಿಯೊಬ್ಬನೇ. ॥ ೩೭ ॥ ಆಹಾ ! ನನ್ನ ಈ ಸ್ತ್ರೀರೂಪಿಯಾದ ಮಾಯೆಯ ಬಲ ವನ್ನು ನೋಡು ! ಅದು ತನ್ನ ಹುಬ್ಬಿನಾಟದಿಂದಲೇ ದಿಗ್ವಿಜಯಿ ಗಳಾದ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ವೀರರನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಹೊಸೆದು ಹಾಕುವುದು. ॥ ೩೮ ॥

ಯೋಗದ ಪರಮ ಪದದಲ್ಲಿ ಆರೂಢನಾಗಲು ಬಯಸು ವವನು, ಅಥವಾ ನನ್ನ ಸೇವೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಆತ್ಮಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆದ ವಿವೇಕಿಯು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಂಗವನ್ನು ಮಾಡಲೇ ಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಸ್ತ್ರೀಸಂಗಿಗಳಿಗೆ ನರಕದ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೩೯ ॥ ಭಗವಂತನು ರಚಿಸಿದ ಈ ಸ್ತ್ರೀರೂಪಿಯಾದ ಮಾಯೆಯು ಮೆಲ್ಲ-ಮೆಲ್ಲನೆ ಸೇವಾದಿಗಳ ನೆಪದಿಂದ ಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಇವಳು ಹುಲ್ಲು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಾಳುಬಾವಿಯಂತೆ ತನ್ನ ಮೃತ್ಯುವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ॥ ೪೦ ॥

ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲೇ ಸದಾ ಆಸಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಅಂತ್ಯಕಾಲ ದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನೇ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಸ್ತ್ರೀಯೋನಿಯಲ್ಲೇ ಜನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯೋನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು ಪುರುಷರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ನನ್ನ ಮಾಯೆಯನ್ನೇ ಧನ, ಪುತ್ರ, ಮನೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ತನ್ನ ಪತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ವ್ಯಾಧನ ಸಂಗೀತವಾದ ಹಾಡನ್ನು ಕೇಳದ

ತಾಮಾತ್ಮನೋ ವಿಜಾನೀಯಾತ್ಪತ್ಯಪತ್ಯಗೃಹಾತ್ಮಕಮ್ ।
ದೈವೋಪಸಾದಿತಂ ಮೃತ್ಯುಂ ಮೃಗಯೋರ್ಗಾಯನಂ ಯಥಾ ॥ ೪೨ ॥

ದೇಹೇನ ಜೀವಭೂತೇನ ಲೋಕಾಲ್ಲೋಕಮನುವ್ರಜನ್ ।
ಭುಂಜಾ ನ ಏವ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕರೋತ್ಯವಿರತಂ ಪುಮಾನ್ ॥ ೪೩ ॥

ಜೀವೋ ಹ್ಯಸ್ಯಾನುಗೋ ದೇಹೋ
ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಮನೋಮಯಃ ।
ತನ್ನಿರೋಧೋಽಸ್ಯ ಮರಣ-
ಮಾವಿರ್ಭಾವಸ್ತು ಸಂಭವಃ ॥ ೪೪ ॥

ದ್ರವ್ಯೋಪಲಬ್ಧಿಸ್ಥಾನಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯೇಕ್ಷಾಯೋಗ್ಯತಾ ಯದಾ ।
ತತ್ಪಂಚತ್ವಮಹಂ ಮಾನಾದುತ್ಪತ್ತಿರ್ದ್ರವ್ಯದರ್ಶನಮ್ ॥ ೪೫ ॥

ಯಥಾಕ್ಷ್ಣೋರ್ದ್ರವ್ಯಾವಯವದರ್ಶನಾಯೋಗ್ಯ ತಾ ಯದಾ ।
ತದೈವ ಚಕ್ಷುಷೋ ದ್ರಷ್ಟುರ್ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಾಯೋಗ್ಯ ತಾನಯೋಃ ॥ ೪೬ ॥

ತಸ್ಮಾನ್ನ ಕಾರ್ಯಃ ಸಂತ್ರಾಸೋ ನ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಂ ನ ಸಂಭ್ರಮಃ ।
ಬುದ್ಧ್ವಾ ಜೀವಗತಿಂ ಧೀರೋ ಮುಕ್ತಸಂಗಶ್ಚರೇದಿಹ ॥ ೪೭ ॥

ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಯೋಗವೈರಾಗ್ಯಯುಕ್ತಯಾ ।
ಮಾಯಾವಿರಚಿತೇ ಲೋಕೇ ಚರೇನ್ನ್ಯಸ್ಯ ಕಲೇವರಮ್ ॥ ೪೮ ॥

ಬಡಪಾಯಿ ಪಶು-ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮೋಸಹೋಗಿ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದು ತಮ್ಮ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತೆ – ಆ ಜೀವನು ಪುತ್ರ, ಪತಿ, ಗೃಹಾದಿಗಳು ವಿಧಾತನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ತನ್ನ ಮೃತ್ಯುವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪುರುಷಸಂಗದಿಂದ ದೂರವುಳಿಯಬೇಕು. ॥ ೪೧-೪೨ ॥ ಅಮ್ಮಾ! ಜೀವನು ತನ್ನ ಲಿಂಗದೇಹದಿಂದ ಒಂದು ಲೋಕದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಬೇರೆ ದೇಹಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕಾಗಿ ನಿರಂತರ ಬೇರೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೪೩ ॥ ಜೀವಿಯ ಈ ಉಪಾಧಿರೂಪವಾದ ಲಿಂಗಶರೀರವಾದರೋ ಮೋಕ್ಷದವರೆಗೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಭೂತಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳ ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಸ್ಥೂಲ ದೇಹವು ಭೋಗಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು. ಈ ಲಿಂಗದೇಹ ಮತ್ತು ಸ್ಥೂಲ ದೇಹಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ ಕೆಲಸಮಾಡದೇ ಇರುವುದು ಮೃತ್ಯುವು. ಅವೆರಡೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವುದನ್ನೇ ಜನ್ಮ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ॥ ೪೪ ॥ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸ್ಥಾನವಾದ ಈ ಸ್ಥೂಲಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಅದರ ಮರಣವಾಗಿದೆ ; ಮತ್ತು ಈ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವೇ 'ನಾನಾಗಿದ್ದೇನೆ' ಈ ಅಭಿಮಾನದೊಂದಿಗೆ ಅದನ್ನು ನೋಡುವುದೇ ಜನ್ಮವಾಗಿದೆ. ॥ ೪೫ ॥ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ದೋಷದಿಂದ ರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ್ಗ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯ ಇವೆರಡೂ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅಸಮರ್ಥವಾದಾಗ ಇವೆರಡರ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಯೋಗ್ಯತೆ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೪೬ ॥ ಆದುದರಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುವಾದವನು ಮರಣಕ್ಕೆ ಭಯಪಡಬಾರದು. ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ದೀನನಾಗ ಬಾರದು ಅಥವಾ ಮೋಹಿತನಾಗಬಾರದು. ಅವನು ಜೀವಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ನಿಃಸಂಗ ಭಾವದಿಂದ ವಿಚರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಈ ಮಾಯಾಮಯ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಯೋಗ-ವೈರಾಗ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನಮಯ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಶರೀರವು ಗಿರವಿಯಿಟ್ಟಿರುವಂತೆ ತಿಳಿದು ಅದರ ಕುರಿತು ಅನಾಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ವಿಚರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ॥ ೪೭-೪೮ ॥

ಮೂವತ್ತೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೩೧ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೇ
ಕಾಪಿಲೇಯೋಪಾಖ್ಯಾನೇ ಜೀವಗತಿರ್ನಾಮೈಕತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೩೧ ॥

ಮೂವತ್ತೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಧೂಮಮಾರ್ಗ ಮತ್ತು ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಹೋಗುವವರ ಗತಿಯ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಯೋಗದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ

ಕಪಿಲ ಉವಾಚ

ಅಥ ಯೋ ಗೃಹಮೇಧೀಯಾನ್-
ಧರ್ಮಾನೇವಾವಸನ್ಗೃಹೇ ।
ಕಾಮಮರ್ಥಂ ಚ ಧರ್ಮಾನ್ಸ್ವಾನ್-
ದೋಗ್ಧಿ ಭೂಯಃ ಪಿಪರ್ತಿ ತಾನ್ ॥ ೧ ॥

ಸ ಚಾಪಿ ಭಗವದ್ಧರ್ಮಾತ್ಕಾಮಮೂಢಃ ಪರಾಙ್ಮುಖಃ ।
ಯಜತೇ ಕ್ರತುಭಿರ್ದೇವಾನ್ಪಿತೃಂಶ್ಚ ಶ್ರದ್ಧಯಾನ್ವಿತಃ ॥ ೨ ॥

ತಚ್ಛ್ರದ್ಧಯಾಕ್ರಾಂತಮತಿಃ ಪಿತೃದೇವವ್ರತಃ ಪುಮಾನ್ ।
ಗತ್ವಾ ಚಾಂದ್ರಮಸಂ ಲೋಕಂ ಸೋಮಪಾಃ ಪುನರೇಷ್ಯತಿ ॥ ೩ ॥

ಯದಾ ಚಾಹೀಂದ್ರಶಯ್ಯಾಯಾಂ ಶೇತೇಽನಂತಾಸನೋ ಹರಿಃ ।
ತದಾ ಲೋಕಾಲಯಂ ಯಾಂತಿ ತ ಏತೇ ಗೃಹಮೇಧಿನಾಮ್ ॥ ೪ ॥

ಯೇ ಸ್ವಧರ್ಮಾನ್ನ ದುಹ್ಯಂತಿ ಧೀರಾಃ ಕಾಮಾರ್ಥಹೇತವೇ ।
ನಿಃಸಂಗಾ ನ್ಯಸ್ತಕರ್ಮಾಣಃ ಪ್ರಶಾಂತಾಃ ಶುದ್ಧಚೇತಸಃ ॥ ೫ ॥

ನಿವೃತ್ತಿ ಧರ್ಮನಿರತಾ ನಿರ್ಮಮಾ ನಿರಹಂಕೃತಾಃ ।
ಸ್ವಧರ್ಮಾಖ್ಯೇನ ಸತ್ತ್ವೇನ ಪರಿಶುದ್ಧೇನ ಚೇತಸಾ ॥ ೬ ॥

ಸೂರ್ಯದ್ವಾರೇಣ ತೇ ಯಾಂತಿ ಪುರುಷಂ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಮ್ ।
ಪರಾವರೇಶಂ ಪ್ರಕೃತಿಮಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಂತಭಾವನಮ್ ॥ ೭ ॥

ದ್ವಿಪರಾರ್ಧಾವಸಾನೇ ಯಃ ಪ್ರಲಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ತೇ ।
ತಾವದಧ್ಯಾಸತೇ ಲೋಕಂ ಪರಸ್ಯ ಪರಚಿಂತಕಾಃ ॥ ೮ ॥

ಕ್ಷ್ಮಾಂಭೋಽನಲಾನಿಲವಿಯನ್ಮನಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥ-
ಭೂತಾದಿಭಿಃ ಪರಿವೃತಂ ಪ್ರತಿಸಂಜಿಹೀರ್ಷುಃ ।
ಅವ್ಯಾಕೃತಂ ವಿಶತಿ ಯರ್ಹಿ ಗುಣತ್ರಯಾತ್ಮಾ
ಕಾಲಂ ಪರಾಖ್ಯಮನುಭೂಯ ಪರಃ ಸ್ವಯಂಭೂಃ ॥ ೯ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನ್ ಕಪಿಲರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಅಮ್ಮಾ! ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಸಕಾಮಭಾವದಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ, ಅವುಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಪುನಃ ಅವನ್ನೇ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುವವನು, ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಕಾಮನೆಗಳಿಂದ ಮೋಹಿತನಾದ್ದರಿಂದ ಭಗವದ್ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ವಿಮುಖನಾಗುತ್ತಾನೆ ಹಾಗೂ ಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಪಿತೃಗಳನ್ನೂ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧-೨ ॥

ಆತನ ಬುದ್ಧಿಯು ಅದೇ ರೀತಿಯ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ತುಂಬಿರುತ್ತದೆ. ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳೇ ಆತನ ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಚಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸೋಮಪಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೆ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೀಣವಾದಾಗ ಇದೇ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮರಳುತ್ತಾನೆ. ॥ ೩ ॥ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಶೇಷಶಾಯಿಯು ಪವಡಿಸಿದಾಗ ಸಕಾಮ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಈ ಲೋಕಗಳೆಲ್ಲ ಲೀನವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ॥ ೪ ॥

ವಿವೇಕಿಗಳಾದ ಮನುಷ್ಯರು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅರ್ಥ-ಕಾಮಗಳ ಭೋಗ-ವಿಲಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಗಾಗಿಯೇ ಅವನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಅನಾಸಕ್ತರೂ, ಪ್ರಶಾಂತರೂ, ಶುದ್ಧಚಿತ್ತರೂ, ನಿವೃತ್ತಿ ಧರ್ಮಪಾರಾಯಣರೂ, ಮಮತಾ ರಹಿತರೂ, ಅಹಂಕಾರಶೂನ್ಯರೂ ಆದ ಸುಕೃತಿಗಳು ಸ್ವಧರ್ಮಪಾಲನರೂಪವಾದ ಸತ್ತ್ವಗುಣದಿಂದ ಸರ್ವಥಾ ಶುದ್ಧಚಿತ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ॥ ೫-೬ ॥ ಅವರು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಮಾರ್ಗ (ಅರ್ಚಿಮಾರ್ಗ ಅಥವಾ ದೇವಯಾನ)ದ ಮೂಲಕ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿ ಪೂರ್ಣಪುರುಷ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಅವನೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪೀ ಜಗತ್ತಿನ ನಿಯಾಮಕನೂ, ಪ್ರಪಂಚದ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣನೂ ಹಾಗೂ ಅದರ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಪಾಲನೆ, ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೭ ॥ ಯಾರು ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವರೋ ಅವರು ಎರಡು ಪರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪ್ರಳಯದವರೆಗೆ ಸತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲೇ ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೮ ॥ ಯಾವಾಗ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತನ್ನ ದ್ವಿಪರಾರ್ಧಕಾಲದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಪೃಥ್ವಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಮನ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಅವುಗಳ ವಿಷಯ (ಶಬ್ದಾದಿ)ಗಳು ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಹಿತ ಇಡೀ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಒಂದಾಗಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಿ ಹೋಗುವರೋ, ಆಗ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ,

ಏವಂ ಪರೇತ್ಯ ಭಗವಂತ ಮನುಪ್ರವಿಷ್ಟಾ
ಯೇ ಯೋಗಿನೋ ಜಿತಮರುನ್ಮನಸೋ ವಿರಾಗಾಃ।
ತೇನೈವ ಸಾಕಮಮೃತಂ ಪುರುಷಂ ಪುರಾಣಂ
ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಧಾನಮುಪಯಾಂತ್ಯ ಗತಾಭಿಮಾನಾಃ ॥ ೧೦ ॥

ಅಥ ತಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಹೃತ್ಪದ್ಮೇಷು ಕೃತಾಲಯಮ್।
ಶ್ರುತಾನುಭಾವಂ ಶರಣಂ ವ್ರಜ ಭಾವೇನ ಭಾಮಿನಿ ॥ ೧೧ ॥

ಆದ್ಯಃ ಸ್ಥಿರಚರಾಣಾಂ ಯೋ ವೇದಗರ್ಭಃ ಸಹರ್ಷಿಭಿಃ।
ಯೋಗೇಶ್ವರೈಃ ಕುಮಾರಾದ್ಯೈಃ ಸಿದ್ಧೈರ್ಯೋಗಪ್ರವರ್ತಕೈಃ ॥ ೧೨ ॥

ಭೇದದೃಷ್ಟ್ಯಾಭಿಮಾನೇನ ನಿಃಸಂಗೇನಾಪಿ ಕರ್ಮಣಾ।
ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ಸಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರುಷಂ ಪುರುಷರ್ಷಭಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಸ ಸಂಸೃತ್ಯ ಪುನಃ ಕಾಲೇ ಕಾಲೇನೇಶ್ವರಮೂರ್ತಿನಾ।
ಜಾತೇ ಗುಣವ್ಯತಿಕರೇ ಯಥಾಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಜಾಯತೇ ॥ ೧೪ ॥

ಐಶ್ವರ್ಯಂ ಪಾರಮೇಷ್ಠ್ಯಂ ಚ ತೇಽಪಿ ಧರ್ಮವಿನಿರ್ಮಿತಮ್।
ನಿಷೇವ್ಯ ಪುನರಾಯಾಂತಿ ಗುಣವ್ಯತಿಕರೇ ಸತಿ ॥ ೧೫ ॥

ಯೇ ತ್ವಿಹಾಸಕ್ತಮನಸಃ ಕರ್ಮಸು ಶ್ರದ್ಧಯಾನ್ವಿತಾಃ।
ಕುರ್ವಂತ್ಯಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಾನಿ ನಿತ್ಯಾನ್ಯಪಿ ಚ ಕೃತ್ಸ್ನಶಃ ॥ ೧೬ ॥

ರಜಸಾ ಕುಂಠಮನಸಃ ಕಾಮಾತ್ಮಾನೋಽಜಿತೇಂದ್ರಿಯಾಃ।
ಪಿತೄನ್ಯಜಂತ್ಯನುದಿನಂ ಗೃಹೇಷ್ವಭಿರತಾಶಯಾಃ ॥ ೧೭ ॥

ತ್ರೈವರ್ಗಿಕಾಸ್ತೇ ಪುರುಷಾ ವಿಮುಖಾ ಹರಿಮೇಧಸಃ।
ಕಥಾಯಾಂ ಕಥನೀಯೋರುವಿಕ್ರಮಸ್ಯ ಮಧುದ್ವಿಷಃ ॥ ೧೮ ॥

ನೂನಂ ದೈವೇನ ವಿಹತಾ ಯೇ ಚಾಚ್ಯುತಕಥಾಸುಧಾಮ್।
ಹಿತ್ವಾ ಶೃಣ್ವಂತ್ಯಸದ್ಗಾಥಾಃ ಪುರೀಷಮಿವ ವಿಡ್ಭುಜಃ ॥ ೧೯ ॥

ದಕ್ಷಿಣೇನ ಪಥಾರ್ಯಮ್ಣಃ ಪಿತೃಲೋಕಂ ವ್ರಜಂತಿ ತೇ।
ಪ್ರಜಾಮನು ಪ್ರಜಾಯಂತೇ ಶ್ಮಶಾನಾಂತಕ್ರಿಯಾಕೃತಃ ॥ ೨೦ ॥

ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಆ ವಿರಕ್ತ ಯೋಗಿಗಳೂ ಕೂಡ ದೇಹಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು. ಮತ್ತೆ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಪರಮಾನಂದಸ್ವರೂಪನೂ, ಪುರಾಣಪುರುಷನೂ ಆದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಿ ಹೋಗುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಅವರು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಲೀನವಾಗಲಿಲ್ಲ ವೆಂದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರ ಶೇಷವಾಗಿತ್ತು. ॥ ೯-೧೦ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಅಮ್ಮಾ! ಈಗ ನೀನೂ ಕೂಡ ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿ-ಭಾವದಿಂದ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗು. ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯಕಮಲವೇ ಅವನ ವಾಸಮಂದಿರವಾಗಿದೆ. ಅತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನಾನು ನಿನಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವೆನಲ್ಲ! ॥ ೧೧ ॥

ಸಮಸ್ತ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಆದಿಕಾರಣರಾದ, ವೇದಗರ್ಭ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೂ ಕೂಡ, ಮರೀಚಿಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಋಷಿಗಳೂ, ಯೋಗೇಶ್ವರರೂ, ಸನಕಾದಿಗಳೂ ಹಾಗೂ ಯೋಗ ಪ್ರವರ್ತಕ ಸಿದ್ಧರೊಡನೆ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಆದಿ ಪುರುಷನೂ ಆದ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಆಗಲೇ ಆತನಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಮುಕ್ತರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದದೃಷ್ಟಿಯೂ, ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನವು ಇರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲವು ಬಂದಾಗ ಕಾಲರೂಪನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಪ್ರೇರಣೆಯಂತೆ ತ್ರಿಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷೋಭೆಯುಂಟಾದಾಗ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಅವರು ಮತ್ತೆ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುವರು. ॥ ೧೨-೧೪ ॥ ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧ-ಋಷಿಗಣಗಳೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಭೋಗಿಸಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷೋಭೆಯುಂಟಾದಾಗ ಪುನಃ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮರಳಿಬರುವರು. ॥ ೧೫ ॥

ಯಾರ ಚಿತ್ತವು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತವಾಗಿ, ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವರೋ, ಅವರು ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಾಂಗೋಪಾಂಗವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿರುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೬ ॥ ಅವರ ಬುದ್ಧಿಯು ರಜೋಗುಣದ ಹೆಚ್ಚಳದಿಂದ ಕುಂಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕಾಮನೆಗಳ ಬಲೆಯು ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅವರ ವಶದಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ ಪ್ರತಿದಿನವು ಪಿತೃಗಳ ಪೂಜೆಯಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿರುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೭ ॥ ಇವರು ಅರ್ಥ, ಧರ್ಮ, ಕಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪರಾಯಣರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೀರ್ತನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ, ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ, ಭವಭಯ ಹಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಮಧುಸೂದನನ ಕಥಾ-ಕೀರ್ತನೆಯಿಂದ ವಿಮುಖರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೮ ॥ ಅಯ್ಯೋ! ಹೇಸಿಗೆಯನ್ನೇ ತಿನ್ನುವ ಹಂದಿ-ನಾಯಿಗಳು ಅದನ್ನೇ ಬಯಸುವಂತೆ – ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಕಥಾಮೃತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿಂದಿತವಾದ ವಿಷಯ-ವಾರ್ತೆಗಳನ್ನೇ ಕೇಳುತ್ತಿರುವ ಜನರು ಎಂತಹ ದೈವಹತರು! ಮಂದ ಭಾಗ್ಯರು! ॥ ೧೯ ॥ ಗರ್ಭಾಧಾನದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿಯವರೆಗಿನ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನೂ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕ ಆಚರಿಸಿದ ಈ ಸಕಾಮಕರ್ಮಿ

ತತಸ್ತೇ ಕ್ಷೀಣಸುಕೃತಾಃ ಪುನರ್ಲೋಕಮಿಮಂ ಸತಿ ।
ಪತಂತಿ ವಿವಶಾ ದೇವೈಃ ಸದ್ಯೋ ವಿಭ್ರಂಶಿತೋದಯಾಃ
॥ ೨೧ ॥

ತಸ್ಮಾತ್ತ್ವಂ ಸರ್ವಭಾವೇನ ಭಜಸ್ವ ಪರಮೇಷ್ಠಿನಮ್ ।
ತದ್ಗುಣಾಶ್ರಯಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಭಜನೀಯಪದಾಂಬುಜಮ್
॥ ೨೨ ॥

ವಾಸುದೇವೇ ಭಗವತಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗಃ ಪ್ರಯೋಜಿತಃ ।
ಜನಯತ್ಯಾಶು ವೈರಾಗ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಯದ್ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಮ್
॥ ೨೩ ॥

ಯದಾಸ್ಯ ಚಿತ್ತಮರ್ಥೇಷು ಸಮೇಷ್ವಿಂದ್ರಿಯವೃತ್ತಿಭಿಃ ।
ನ ವಿಗೃಹ್ಣಾತಿ ವೈಷಮ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಮಪ್ರಿಯಮಿತ್ಯುತ
॥ ೨೪ ॥

ಸ ತದೈವಾತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾನಂ ನಿಃಸಂಗಂ ಸಮದರ್ಶನಮ್ ।
ಹೇಯೋಪಾದೇಯರಹಿತಮಾರೂಢಂ ಪದಮೀಕ್ಷತೇ
॥ ೨೫ ॥

ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮೇಶ್ವರಃ ಪುಮಾನ್ ।
ದೃಶ್ಯಾದಿಭಿಃ ಪೃಥಗ್ಭಾವೈರ್ಭಗವಾನೇಕ ಈಯತೇ
॥ ೨೬ ॥

ಏತಾವಾನೇವ ಯೋಗೇನ ಸಮಗ್ರೇಣೇಹ ಯೋಗಿನಃ ।
ಯುಜ್ಯತೇಽಭಿಮತೋ ಹ್ಯರ್ಥೋ ಯದಸಂಗಸ್ತು ಕೃತ್ಸ್ನಶಃ
॥ ೨೭ ॥

ಜ್ಞಾನಮೇಕಂ ಪರಾಚೀನೈರಿಂದ್ರಿಯೈರ್ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ಗುಣಮ್ ।
ಅವಭಾತ್ಯರ್ಥರೂಪೇಣ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ಶಬ್ದಾದಿಧರ್ಮಿಣಾ
॥ ೨೮ ॥

ಯಥಾ ಮಹಾನಹಂರೂಪಸ್ತ್ರಿವೃತ್ಪಂಚವಿಧಃ ಸ್ವರಾಟ್ ।
ಏಕಾದಶವಿಧಸ್ತಸ್ಯ ವಪುರಂಡಂ ಜಗದ್ಯತಃ
॥ ೨೯ ॥

ಏತದ್ವೈ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸೇನ ನಿತ್ಯಶಃ ।
ಸಮಾಹಿತಾತ್ಮಾ ನಿಃಸಂಗೋ ವಿರಕ್ತ್ಯಾ ಪರಿಪಶ್ಯತಿ
॥ ೩೦ ॥

ಇತ್ಯೇತತ್ಕಥಿತಂ ಗುರ್ವಿ ಜ್ಞಾನಂ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಮ್ ।
ಯೇನಾನುಬುದ್ಧ್ಯತೇ ತತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಚ
॥ ೩೧ ॥

ಗಳು ಪಿತೃಯಾನ ಅಥವಾ ಧೂಮಯಾನವೆಂಬ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಮತ್ತೆ ತಮ್ಮ ಸಂತಾನದ ವಂಶದಲ್ಲೇ ಜನಿಸುವರು. ॥ ೨೦ ॥ ತಾಯೇ! ಪಿತೃಲೋಕದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಅವರ ಪುಣ್ಯವೆಲ್ಲ ಕ್ಷೀಣವಾದಾಗ ದೇವತೆಗಳು ಅವನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ತಳ್ಳಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಅವರು ವಿವಶರಾಗಿ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲೇ ಬಂದುಬೀಳಬೇಕಾಗುವುದು. ॥ ೨೧ ॥ ಅಮ್ಮಾ! ಆದುದರಿಂದ ನೀನು ಸದಾ ಭಜಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಚರಣಕಮಲಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀಭಗವಂತನನ್ನು, ಆತನ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಭಜಿಸುವವಳಾಗು. ॥ ೨೨ ॥

ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನ ಕುರಿತು ಮಾಡಿದ ಭಕ್ತಿಯೋಗವು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಸಂಸಾರದಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ॥ ೨೩॥ ವಸ್ತುತಃ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳು ಭಗವದ್ರೂಪವೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಮಾನವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯ ವೃತ್ತಿಗಳ ಮೂಲಕವೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನ ಚಿತ್ತವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯ-ಅಪ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಭೇದ ವನ್ನೆಣಿಸದೆ ಸರ್ವತ್ರ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ದರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗಲೇ ಅವನು ಸಂಗದೋಷರಹಿತನಾಗಿ 'ಇದು ಗ್ರಾಹ್ಯ' 'ಇದು ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ' ಎಂಬ ಗುಣದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮವಾಗಿರುವ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ ಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಆರೂಢನಾಗಿ, ತನಗೆ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೨೪-೨೫ ॥ ಆ ಭಗವಂತನೇ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನೂ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನೂ, ಪರಮಾತ್ಮನೂ, ಈಶ್ವರನೂ, ಪರಮಪುರುಷನೂ ಆಗಿರುವನು. ನಾನಾರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವವನೂ ಆತನೊಬ್ಬನೇ. ॥ ೨೬ ॥ ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚದ ಕುರಿತು ಅನಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ ಯೋಗಿಗಳು ಆಚರಿಸುವ ಎಲ್ಲ ಯೋಗಸಾಧನೆಗಳಿಗೂ ಏಕಮಾತ್ರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ॥ ೨೭ ॥ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದು, ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನೂ, ನಿರ್ಗುಣನೂ ಆಗಿರುವನು. ಆದರೂ ಅವನು ಬಾಹ್ಯವೃತ್ತಿಗಳುಳ್ಳ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಶಬ್ದಾದಿ ಧರ್ಮವುಳ್ಳ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೮ ॥ ಹೇಗೆ ಒಂದೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ; ವೈಕಾರಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ-ಮೂರು ರೀತಿಯ ಅಹಂಕಾರ; ಪಂಚಭೂತಗಳೂ ಹಾಗೂ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಆಗಿರುವನೋ ಮತ್ತು ಪುನಃ ಅದೇ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶವು ಇವುಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಜೀವನೆನಿಸಿದನೋ - ಅಂತೆಯೇ ಆ ಜೀವನ ಶರೀರರೂಪೀ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೂ ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಲೇ ಇದರ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಯಾಗಿದೆ. ॥ ೨೯ ॥ ಆದರೆ ಶ್ರದ್ಧಾ-ಭಕ್ತಿ, ವೈರಾಗ್ಯ, ನಿರಂತರ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದ ಮೂಲಕ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನೂ, ಅಸಂಗ ಬುದ್ಧಿಯವನೂ ಆದವನೇ ಇದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಿಂದ ನೋಡಬಲ್ಲನು. ॥ ೩೦ ॥

ಪೂಜನೀಯಳಾದ ಮಾತೆಯೇ! ಇದುವರೆಗೆ ನಾನು ನಿನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನರೂಪವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆನು. ಅದರ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಪುರುಷರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದೆನು. ॥ ೩೧ ॥

ಜ್ಞಾನಯೋಗಶ್ಚ ಮನ್ನಿಷ್ಠೋ ನೈರ್ಗುಣ್ಯೋ ಭಕ್ತಿಲಕ್ಷಣಃ ।
ದ್ವಯೋರಪ್ಯೇಕ ಏವಾರ್ಥೋ ಭಗವಚ್ಛಬ್ದ ಲಕ್ಷಣಃ
॥ ೩೨ ॥

ಯಥೇಂದ್ರಿಯೈಃ ಪೃಥಗ್ದ್ವಾರೈರರ್ಥೋ ಬಹುಗುಣಾಶ್ರಯಃ ।
ಏಕೋ ನಾನೇಯತೇ ತದ್ವದ್ಭಗವಾನ್ ಶಾಸ್ತ್ರವರ್ತ್ಮಭಿಃ
॥ ೩೩ ॥

ಕ್ರಿಯಯಾ ಕ್ರತುಭಿರ್ದಾನೈಸ್ತಪಃಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮರ್ಶನೈಃ ।
ಆತ್ಮೇಂದ್ರಿಯಜಯೇನಾಪಿ ಸಂನ್ಯಾಸೇನ ಚ ಕರ್ಮಣಾಮ್
॥ ೩೪ ॥

ಯೋಗೇನ ವಿವಿಧಾಂಗೇನ ಭಕ್ತಿಯೋಗೇನ ಚೈವ ಹಿ ।
ಧರ್ಮೇಣೋಭಯಚಿಹ್ನೇನ ಯಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಮಾನ್
॥ ೩೫ ॥

ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಾವಬೋಧೇನ ವೈರಾಗ್ಯೇಣ ದೃಢೇನ ಚ ।
ಈಯತೇ ಭಗವಾನೇಭಿಃ ಸಗುಣೋ ನಿರ್ಗುಣಃ ಸ್ವದೃಕ್
॥ ೩೬ ॥

ಪ್ರಾವೋಚಂ ಭಕ್ತಿಯೋಗಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಂ ತೇ ಚತುರ್ವಿಧಮ್ ।
ಕಾಲಸ್ಯ ಚಾವ್ಯಕ್ತಗತೇರ್ಯೋಽಂತರ್ಧಾವತಿ ಜಂತುಷು
॥ ೩೭ ॥

ಜೀವಸ್ಯ ಸಂಸೃತೀರ್ಬಹ್ವೀರವಿದ್ಯಾಕರ್ಮನಿರ್ಮಿತಾಃ ।
ಯಾಸ್ವಂಗ ಪ್ರವಿಶನ್ನಾತ್ಮಾ ನ ವೇದ ಗತಿಮಾತ್ಮನಃ
॥ ೩೮ ॥

ನೈತತ್ಖಲಾಯೋಪದಿಶೇನ್ನಾವಿನೀತಾಯ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ।
ನ ಸ್ತಬ್ಧಾಯ ನ ಭಿನ್ನಾಯ ನೈವ ಧರ್ಮಧ್ವಜಾಯ ಚ
॥ ೩೯ ॥

ನ ಲೋಲುಪಾಯೋಪದಿಶೇನ್ನ ಗೃಹಾರೂಢಚೇತಸೇ ।
ನಾಭಕ್ತಾಯ ಚ ಮೇ ಜಾತು ನ ಮದ್ಭಕ್ತದ್ವಿಷಾಮಪಿ
॥ ೪೦ ॥

ಶ್ರದ್ದಧಾನಾಯ ಭಕ್ತಾಯ ವಿನೀತಾಯಾನಸೂಯವೇ ।
ಭೂತೇಷು ಕೃತಮೈತ್ರಾಯ ಶುಶ್ರೂಷಾಭಿರತಾಯ ಚ
॥ ೪೧ ॥

ಬಹಿರ್ಜಾತವಿರಾಗಾಯ ಶಾಂತಚಿತ್ತಾಯ ದೀಯತಾಮ್ ।
ನಿರ್ಮತ್ಸರಾಯ ಶುಚಯೇ ಯಸ್ಯಾಹಂ ಪ್ರೇಯಸಾಂ ಪ್ರಿಯಃ
॥ ೪೨ ॥

ಯ ಇದಂ ಶೃಣುಯಾದಂಬ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಪುರುಷಃ ಸಕೃತ್ ।
ಯೋ ವಾಭಿಧತ್ತೇ ಮಚ್ಚಿತ್ತಃ ಸ ಹ್ಯೇತಿ ಪದವೀಂ ಚ ಮೇ
॥ ೪೩ ॥

ದೇವಿ! ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕ ಜ್ಞಾನಯೋಗ ಹಾಗೂ ನನ್ನ ಕುರಿತಾಗಿ ಆಚರಿಸಿದ ಭಕ್ತಿಯೋಗ – ಇವೆರಡರ ಫಲವು ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಅದನ್ನೇ 'ಭಗವಂತ'ನೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೩೨ ॥ ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥವು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಭಿನ್ನ-ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದು. ಹಾಗೆಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿಭಿನ್ನ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಭಗವಂತನು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವನು. ॥ ೩೩ ॥

ನಾನಾರೀತಿಯ ಕರ್ಮಕಲಾಪಗಳು, ಯಜ್ಞಗಳು, ದಾನಗಳು, ತಪಸ್ಸುಗಳು, ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ವೇದವಿಚಾರ (ಮೀಮಾಂಸಾ), ಮನಸ್ಸು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಯಮ, ಕರ್ಮಗಳ ತ್ಯಾಗ, ವಿವಿಧ ಅಂಗಗಳುಳ್ಳ ಯೋಗಗಳು, ಭಕ್ತಿಯೋಗ, ನಿವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ರೂಪವಾದ ಎರಡೂ ರೀತಿಯ ಧರ್ಮಗಳು, ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ದೃಢವಾದ ವೈರಾಗ್ಯ ಇವೆಲ್ಲ ಸಾಧನೆಗಳಿಂದ ಸಗುಣ-ನಿರ್ಗುಣರೂಪನಾದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಪಡೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೩೪-೩೬ ॥

ಜನನಿಯೇ! ನಾನು ನಿನಗೆ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ಮತ್ತು ನಿರ್ಗುಣಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ಭಕ್ತಿಯೋಗಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವೆನು. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜನ್ಮಾದಿ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಯಾವುದರ ಗತಿಯು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಕಾಲದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೩೭ ॥ ದೇವಿ! ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕರ್ಮದ ಕಾರಣ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅನೇಕಗತಿಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೋದಾಗ ಜೀವನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರನು. ॥ ೩೮ ॥ ನಾನು ನಿನಗೆ ಮಾಡಿರುವ ಈ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶವನ್ನು ದುಷ್ಟರಿಗೂ, ಅವಿನೀತರಿಗೂ, ಅಹಂಕಾರಿಗಳಿಗೂ, ದುರಾಚಾರಿಗಳಿಗೂ, ಧರ್ಮದ ಸೋಗು ಹಾಕುವ ಡಾಂಭಿಕರಿಗೂ ಹೇಳಬಾರದು. ॥ ೩೯ ॥ ಹಾಗೆಯೇ ವಿಷಯಲಂಪಟರೂ, ಗೃಹಾಸಕ್ತರೂ, ನನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲದವರೂ ಅಥವಾ ನನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವವರೂ – ಇವರಿಗೂ ಇದನ್ನು ಎಂದೂ ಉಪದೇಶಿಸಬಾರದು. ॥ ೪೦ ॥ ಯಾರು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರದ್ಧಾಳುವೂ, ಭಕ್ತನೂ, ವಿನಯಶಾಲಿಯೂ, ಬೇರೆಯವರ ಕುರಿತು ದೋಷದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದವನೂ, ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಿಯನ್ನಿಡುವವನೂ, ಗುರುಸೇವಾ ತತ್ಪರನೂ, ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾಸಕ್ತನೂ, ಶಾಂತಚಿತ್ತನೂ, ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದವರೂ, ಶುದ್ಧಚಿತ್ತನೂ, ನನ್ನನ್ನು ಪರಮಪ್ರಿಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುವವನೂ, ಇಂಥವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇದನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು. ॥ ೪೧-೪೨ ॥ ತಾಯೇ! ನನ್ನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿ ಇದನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಕೇಳುವವನೂ, ಹೇಳುವವನೂ, ಆದ ಸುಕೃತಿಯು ನನ್ನ ಪರಮಪದವನ್ನೇ ಪಡೆಯುವನು. ॥ ೪೩ ॥

ಮೂವತ್ತೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೩೨ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೇ
ಕಾಪಿಲೇಯೇ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೩೨ ॥

ಮೂವತ್ತಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ದೇವಹೂತಿಗೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಪದವಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದು

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏವಂ ನಿಶಮ್ಯ ಕಪಿಲಸ್ಯ ವಚೋ ಜನಿತ್ರೀ
ಸಾ ಕರ್ದಮಸ್ಯ ದಯಿತಾ ಕಿಲ ದೇವಹೂತಿಃ ।
ವಿಸ್ರಸ್ತಮೋಹಪಟಲಾ ತಮಭಿಪ್ರಣಮ್ಯ
ತುಷ್ಟಾವ ತತ್ತ್ವವಿಷಯಾಂಕಿತಸಿದ್ಧಿ ಭೂಮಿಮ್ ॥ ೧ ॥

ದೇವಹೂತಿರುವಾಚ

ಅಥಾಪ್ಯಜೋಽಂತಃಸಲಿಲೇ ಶಯಾನಂ
ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಾತ್ಮಮಯಂ ವಪುಸ್ತೇ ।
ಗುಣಪ್ರವಾಹಂ ಸದಶೇಷಬೀಜಂ
ದಧ್ಯೌ ಸ್ವಯಂ ಯಜ್ಜ ಠರಾಬ್ಜ ಜಾತಃ ॥ ೨ ॥

ಸ ಏವ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭವಾನ್ವಿಧತ್ತೇ
ಗುಣಪ್ರವಾಹೇಣ ವಿಭಕ್ತವೀರ್ಯಃ ।
ಸರ್ಗಾದ್ಯ ನೀಹೋಽವಿತಥಾಭಿಸಂಧಿ-
ರಾತ್ಮೇಶ್ವರೋಽತರ್ಕ್ಯಸಹಸ್ರಶಕ್ತಿಃ ॥ ೩ ॥

ಸ ತ್ವಂ ಭೃತೋ ಮೇ ಜಠರೇಣ ನಾಥ
ಕಥಂ ನು ಯಸ್ಯೋದರ ಏತದಾಸೀತ್ ।
ವಿಶ್ವಂ ಯುಗಾಂತೇ ವಟಪತ್ರ ಏಕಃ
ಶೇತೇ ಸ್ಮ ಮಾಯಾಶಿಶುರಂಘ್ರಿಪಾನಃ ॥ ೪ ॥

ತ್ವಂ ದೇಹತಂತ್ರಃ ಪ್ರಶಮಾಯ ಪಾಪ್ಮನಾಂ
ನಿದೇಶಭಾಜಾಂ ಚ ವಿಭೋ ವಿಭೂತಯೇ ।
ಯಥಾವತಾರಾಸ್ತವ ಸೂಕರಾದಯ-
ಸ್ತಥಾಯಮಪ್ಯಾತ್ಮಪಥೋಪಲಬ್ಧಯೇ ॥ ೫ ॥

ಯನ್ನಾಮಧೇಯಶ್ರವಣಾನುಕೀರ್ತನಾದ್
ಯತ್ಪ್ರಹ್ವಣಾದ್ಯತ್ಸ್ಮರಣಾದಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ।
ಶ್ವಾದೋಽಪಿ ಸದ್ಯಃ ಸವನಾಯ ಕಲ್ಪತೇ
ಕುತಃ ಪುನಸ್ತೇ ಭಗವನ್ನು ದರ್ಶನಾತ್ ॥ ೬ ॥

ಅಹೋ ಬತ ಶ್ವಪಚೋಽತೋ ಗರೀಯಾನ್
ಯಜ್ಜಿಹ್ವಾಗ್ರೇ ವರ್ತತೇ ನಾಮ ತುಭ್ಯಮ್ ।
ತೇಪುಸ್ತಪಸ್ತೇ ಜುಹುವುಃ ಸಸ್ನುರಾರ್ಯಾ
ಬ್ರಹ್ಮಾನೂಚುರ್ನಾಮ ಗೃಣಂತಿ ಯೇ ತೇ ॥ ೭ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಅಯ್ಯಾ ! ವಿದುರನೇ! ಶ್ರೀಕಪಿಲಭಗವಂತನ ಈ ವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕರ್ದಮರ ಪ್ರಿಯಪತ್ನಿಯಾದ ಮಾತೆ ದೇವಹೂತಿಯ ಮೋಹದ ತೆರೆ ಕಳಚಿಹೋಯಿತು. ಆಕೆಯು ತತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನದ ಆಧಾರ ಭೂಮಿಯಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಕಪಿಲದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸತೊಡಗಿದಳು. ॥ ೧ ॥

ದೇವಹೂತಿಯು ಇಂತೆಂದಳು – ಪ್ರಭುವೇ! ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನಿನ್ನ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಟರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪವಡಿಸಿದ್ದ – ಪಂಚಭೂತಗಳೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳೂ, ಮನೋಮಯವಾದ ನಿನ್ನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಮಾಡಿದರು. ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ಸತ್ತ್ವರೂಪವೂ, ಕಾರ್ಯ– ಕಾರಣಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಬೀಜ ರೂಪನೂ ಆದ ನಿನ್ನ ಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಅವರು ಧ್ಯಾನಮಾಡಿದರು. ॥ ೨ ॥ ನೀನು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನೂ, ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನೂ, ಸಮಸ್ತ ಜೀವರ ಪ್ರಭುವೂ, ಸಾವಿರಾರು ಅಚಿಂತ್ಯ ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿರುವೆ. ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಗುಣಪ್ರವಾಹರೂಪದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಅನಂತಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ, ವಿಭಕ್ತಗೊಳಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಸ್ವತಃ ವಿಶ್ವದ ರಚನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ. ॥ ೩ ॥ ಸ್ವಾಮಿ ! ಯಾರ ಉದರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಳಯಕಾಲವು ಬಂದಾಗ ಈ ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚವು ಲೀನವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೋ, ಯಾರು ಕಲ್ಪಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಯಾ ಶಿಶುವಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಲುಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ಚೀಪುತ್ತಾ ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾಗಿ ವಟವೃಕ್ಷದ ಎಲೆಯಮೇಲೆ ಪವಡಿಸಿರುವನೋ, ಅಂತಹ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದೆನಲ್ಲ! ಇದೆಂತಹ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾದುದು. ॥ ೪॥ ವಿಭುವೇ! ನೀನು ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ದಮನಗೊಳಿಸಲು ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಆಜ್ಞಾಕಾರಿಯಾದ ಭಕ್ತರ ಅಭ್ಯುದಯ ಮತ್ತು ನಿಃಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತೀಯೆ. ವರಾಹವೇ ಮುಂತಾದ ಅವತಾರಗಳಂತೆಯೇ ಈ ಕಪಿಲಾವತಾರವನ್ನು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದೀಯೆ. ॥ ೫ ॥ ಭಗವಂತಾ ! ನಿನ್ನ ನಾಮಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಿಸಿದರೂ, ಕೀರ್ತಿಸಿದರೂ ಅಥವಾ ಅಪ್ಪಿ-ತಪ್ಪಿ ಎಂದಾದರೂ ನಿನ್ನನ್ನು ವಂದಿಸಿ, ಸ್ಮರಿಸಿದರೂ ಚಾಂಡಾಲನೂ ಕೂಡ ಸೋಮಯಾಜಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಪೂಜ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೆ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಕೃತಕೃತ್ಯರಾದ ಮನುಷ್ಯರ ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದೇನಿದೆ ? ॥ ೬ ॥ ಆಹಾ ! ಆತನ ನಾಲಿಗೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ನಾಮವು ವಿರಾಜಮಾನವಾಗಿದೆ. ಆದರಿಂದ ಆ ಚಾಂಡಾಲನೂ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ನಿನ್ನ ನಾಮಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪುರುಷರು ತಪಸ್ಸು, ಹೋಮ, ತೀರ್ಥಸ್ನಾನ, ಸದಾಚಾರ ಪಾಲನೆ ಮತ್ತು ವೇದಾಧ್ಯಯನ – ಎಲ್ಲವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆಯೇ ಸರಿ. ॥ ೭ ॥

ತಂ ತ್ವಾಮಹಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಂ ಪುಮಾಂಸಂ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಸ್ರೋತಸ್ಯಾತ್ಮನಿ ಸಂವಿಭಾವ್ಯಮ್ ।
ಸ್ವತೇಜಸಾ ಧ್ವಸ್ತಗುಣಪ್ರವಾಹಂ
ವಂದೇ ವಿಷ್ಣುಂ ಕಪಿಲಂ ವೇದಗರ್ಭಮ್ ॥ ೮ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಈಡಿತೋ ಭಗವಾನೇವಂ ಕಪಿಲಾಖ್ಯಃ ಪರಃ ಪುಮಾನ್ ।
ವಾಚಾಽವಿಕ್ಲವಯೇತ್ಯಾಹ ಮಾತರಂ ಮಾತೃವತ್ಸಲಃ ॥ ೯ ॥

ಕಪಿಲ ಉವಾಚ

ಮಾರ್ಗೇಣಾನೇನ ಮಾತಸ್ತೇ ಸುಸೇವ್ಯೇನೋದಿತೇನ ಮೇ ।
ಆಸ್ಥಿತೇನ ಪರಾಂ ಕಾಷ್ಠಾ ಮಚಿರಾದವರೋತ್ಸ್ಯಸಿ ॥ ೧೦ ॥

ಶ್ರದ್ಧತ್ಸ್ವೈತನ್ಮತಂ ಮಹ್ಯಂ ಜುಷ್ಟಂ ಯದ್ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಭಿಃ ।
ಯೇನ ಮಾಮಭವಂ ಯಾಯಾ ಮೃತ್ಯುಮೃಚ್ಛಂತ್ಯತದ್ವಿದಃ ॥ ೧೧ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಭಗವಾನ್ಸತೀಂ ತಾಮಾತ್ಮನೋ ಗತಿಮ್ ।
ಸ್ವಮಾತ್ರಾ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನ್ಯಾ ಕಪಿಲೋಽನುಮತೋ ಯಯೌ ॥ ೧೨ ॥

ಸಾ ಚಾಪಿ ತನಯೋಕ್ತೇನ ಯೋಗಾದೇಶೇನ ಯೋಗಯುಕ್ ।
ತಸ್ಮಿನ್ನಾಶ್ರಮ ಆಪೀಡೇ ಸರಸ್ವತ್ಯಾಃ ಸಮಾಹಿತಾ ॥ ೧೩ ॥

ಅಭೀಕ್ಷ್ಣಾವಗಾಹಕಪಿಶಾನ್ ಜಟಿಲಾನ್ಕುಟಿಲಾಲಕಾನ್ ।
ಆತ್ಮಾನಂ ಚೋಗ್ರತಪಸಾ ಬಿಭ್ರತೀ ಚೀರಿಣಂ ಕೃಶಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ಕರ್ದಮಸ್ಯ ತಪೋಯೋಗವಿಜೃಂಭಿತಮ್ ।
ಸ್ವಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಮನೌಪಮ್ಯಂ ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯಂ ವೈಮಾನಿಕೈರಪಿ ॥ ೧೫ ॥

ಪಯಃಫೇನನಿಭಾಃ ಶಯ್ಯಾ ದಾಂತಾ ರುಕ್ಮಪರಿಚ್ಛದಾಃ ।
ಆಸನಾನಿ ಚ ಹೈಮಾನಿ ಸುಸ್ಪರ್ಶಾಸ್ತರಣಾನಿ ಚ ॥ ೧೬ ॥

ಸ್ವಚ್ಛ ಸ್ಫಟಿಕಕುಡ್ಯೇಷು ಮಹಾಮಾರಕತೇಷು ಚ ।
ರತ್ನಪ್ರದೀಪಾ ಆಭಾಂತಿ ಲಲನಾರತ್ನಸಂಯುತಾಃ ॥ ೧೭ ॥

ಗೃಹೋದ್ಯಾನಂ ಕುಸುಮಿತೈ ರಮ್ಯಂ ಬಹ್ವಮರದ್ರುಮೈಃ ।
ಕೂಜದ್ವಿಹಂಗಮಿಥುನಂ ಗಾಯನ್ಮತ್ತಮಧುವ್ರತಮ್ ॥ ೧೮ ॥

ಸ್ವಾಮಿ! ನೀನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿರುವೆ. ಪರಮ ಪುರುಷನೂ ನೀನೇ. ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಅಂತರ್ಮುಖವಾಗಿಸಿ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸಲಾಗುವುದು. ನೀನು ತನ್ನ ತೇಜದಿಂದ ಮಾಯೆಯ ಕಾರ್ಯವಾದ ಗುಣಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುವೆ ಹಾಗೂ ನಿನ್ನ ಉದರದಲ್ಲೇ ಸಮಸ್ತ ವೇದತತ್ತ್ವಗಳು ಅಡಗಿವೆ. ಇಂತಹ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣುರೂಪನಾದ ನಿನಗೆ ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೮ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ತಾಯಿಯು ಹೀಗೆ ಸ್ತುತಿಸಿದಾಗ ಮಾತೃವತ್ಸಲನಾದ ಪರಮಪುರುಷ ಭಗವಾನ್ ಕಪಿಲದೇವರು ಗಂಭೀರವಾದ ವಾಣಿಯಿಂದ ಇಂತೆಂದರು. ॥ ೯ ॥

ಶ್ರೀಕಪಿಲಭಗವಂತನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ – ಅಮ್ಮಾ! ನಾನು ನಿನಗೆ ಹೇಳಿದ ಈ ಸುಗಮ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವುದರಿಂದ ನೀನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಪರಮಪದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವೆ. ॥ ೧೦ ॥ ನನ್ನ ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನಿಡು. ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿ ಜನರು ಇದನ್ನು ಸೇವನೆಮಾಡಿರುವರು. ಇದರ ಮೂಲಕ ನೀನು ನನ್ನ ಜನ್ಮ-ಮರಣ ರಹಿತವಾದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುವೆ. ಈ ಮತವನ್ನು ತಿಳಿಯದವರು ಜನ್ಮ-ಮರಣದ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಳ್ಳುವರು. ॥ ೧೧ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ವಿದುರನೇ! ಶ್ರೀಕಪಿಲಭಗವಂತನು ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಿಯಾದ ಆ ತಾಯಿಯ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ॥ ೧೨ ॥ ಆಗ ದೇವಹೂತಿಯೂ ಸರಸ್ವತಿನದಿಗೆ ಶಿರೋಭೂಷದಂತಿದ್ದ ತನ್ನ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವ ಯೋಗಸಾಧನೆಯ ಮೂಲಕ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಳಾದಳು. ॥ ೧೩ ॥ ತ್ರಿಕಾಲಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅವಳ ಗುಂಗುರುಕೂದಲುಗಳು ಜಟೆಗಟ್ಟಿದವು. ನಾರುಮಡಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಆಕೆಯ ದೇಹವು ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಿ ದುರ್ಬಲವಾಯಿತು. ॥ ೧೪ ॥ ಆಕೆಯು ಕರ್ದಮರ ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಯೋಗಬಲಗಳಿಂದ ದೊರಕಿದ್ದ, ದೇವತೆಗಳೂ ಆಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಅನುಪಮವಾದ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ ಸುಖವನ್ನು ತೊರೆದುಬಿಟ್ಟಳು. ॥ ೧೫ ॥ ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾಲಿನ ನೊರೆಯಂತೆ ಬಿಳುಪಾದ ಮೃದು ಹಾಸಿಗೆಗಳು, ಹಸ್ತಿದಂತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಂಚಗಳೂ, ಸುವರ್ಣದ ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಮೆದುವಾದ ಮೆತ್ತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚಿನ್ನದ ಸಿಂಹಾಸನಗಳೂ, ಮಹಾಮರಕತಮಣಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದ ಸ್ಫಟಿಕದ ಸ್ವಚ್ಛ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಕೆತ್ತಿದ ರಮಣಿಯರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಮಣಿಮಯ ದೀಪಗಳು ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಅದು ಹೂಗೊಂಚಲುಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಅನೇಕ ದಿವ್ಯ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾಗಿತ್ತು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಕಲರವ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಮತ್ತ ಭೃಂಗಗಳು ಝೇಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಕಮಲಗಳ ಕಂಪಿನಿಂದ ಸುವಾಸಿತವಾಗಿದ್ದ ತಿಳಿಗೊಳಗಳಿಂದಲೂ ಸೊಗಸುಗೊಂಡು, ಕರ್ದಮರಿಂದ ಮುದ್ದಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ತಾನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದೊಡನೆ ಗಂಧರ್ವಗಣಗಳು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ,

ಯತ್ರ ಪ್ರವಿಷ್ಟಮಾತ್ಮಾನಂ ವಿಬುಧಾನುಚರಾ ಜಗುಃ ।
ವಾಪ್ಯಾಮುತ್ಪಲಗಂಧಿನ್ಯಾಂ ಕರ್ದಮೇನೋಪಲಾಲಿತಮ್
॥ ೧೯ ॥

ಹಿತ್ವಾ ತದೀಪ್ಸಿತತಮಮಪ್ಯಾಖಂಡಲಯೋಷಿತಾಮ್ ।
ಕಿಂಚಿಚ್ಚಕಾರ ವದನಂ ಪುತ್ರವಿಶ್ಲೇಷಣಾತುರಾ
॥ ೨೦ ॥

ವನಂ ಪ್ರವ್ರಜಿತೇ ಪತ್ಯಾವಪತ್ಯವಿರಹಾತುರಾ ।
ಜ್ಞಾತತತ್ತ್ವಾಪ್ಯಭೂನ್ನಷ್ಟೇ ವತ್ಸೇ ಗೌರಿವ ವತ್ಸಲಾ
॥ ೨೧ ॥

ತಮೇವ ಧ್ಯಾಯತೀ ದೇವಮಪತ್ಯಂ ಕಪಿಲಂ ಹರಿಮ್ ।
ಬಭೂವಾಚಿರತೋ ವತ್ಸ ನಿಃಸ್ಪೃಹಾ ತಾದೃಶೇ ಗೃಹೇ
॥ ೨೨ ॥

ಧ್ಯಾಯತೀ ಭಗವದ್ರೂಪಂ ಯದಾಹ ಧ್ಯಾನಗೋಚರಮ್ ।
ಸುತಃ ಪ್ರಸನ್ನವದನಂ ಸಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಚಿಂತಯಾ
॥ ೨೩ ॥

ಭಕ್ತಿಪ್ರವಾಹಯೋಗೇನ ವೈರಾಗ್ಯೇಣ ಬಲೀಯಸಾ ।
ಯುಕ್ತಾನುಷ್ಠಾನಜಾತೇನ ಜ್ಞಾನೇನ ಬ್ರಹ್ಮಹೇತುನಾ
॥ ೨೪ ॥

ವಿಶುದ್ಧೇನ ತದಾಽಽತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಾ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಮ್ ।
ಸ್ವಾನುಭೂತ್ಯಾ ತಿರೋಭೂತಮಾಯಾಗುಣವಿಶೇಷಣಮ್
॥ ೨೫ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯವಸ್ಥಿತಮತಿರ್ಭಗವತ್ಯಾತ್ಮಸಂಶ್ರಯೇ ।
ನಿವೃತ್ತಜೀವಾಪತ್ತಿತ್ವಾತ್ಕ್ಷೀಣಕ್ಲೇಶಾಽಽಪ್ತನಿರ್ವೃತಿಃ
॥ ೨೬ ॥

ನಿತ್ಯಾರೂಢಸಮಾಧಿತ್ವಾತ್ಪರಾವೃತ್ತಗುಣಭ್ರಮಾ ।
ನ ಸಸ್ಮಾರ ತದಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಪ್ನೇ ದೃಷ್ಟಮಿವೋತ್ಥಿತಃ
॥ ೨೭ ॥

ತದ್ದೇಹಃ ಪರತಃ ಪೋಷೋಽಪ್ಯಕೃಶಶ್ಚಾಧ್ಯಸಂಭವಾತ್ ।
ಬಭೌ ಮಲೈರವಚ್ಛನ್ನಃ ಸಧೂಮ ಇವ ಪಾವಕಃ
॥ ೨೮ ॥

ಸ್ವಾಂಗಂ ತಪೋಯೋಗಮಯಂ ಮುಕ್ತಕೇಶಂ ಗತಾಂಬರಮ್ ।
ದೈವಗುಪ್ತಂ ನ ಬುಬುಧೇ ವಾಸುದೇವಪ್ರವಿಷ್ಟಧೀಃ
॥ ೨೯ ॥

ಏವಂ ಸಾ ಕಪಿಲೋಕ್ತೇನ ಮಾರ್ಗೇಣಾಚಿರತಃ ಪರಮ್ ।
ಆತ್ಮಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ವಾಣಂ ಭಗವಂತಮವಾಪ ಹ
॥ ೩೦ ॥

ತದ್ವೀರಾಸೀತ್ಪುಣ್ಯತಮಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವಿಶ್ರುತಮ್ ।
ನಾಮ್ನಾ ಸಿದ್ಧಪದಂ ಯತ್ರ ಸಾ ಸಂಸಿದ್ಧಿಮುಪೇಯುಷೀ
॥ ೩೧ ॥

ಇಂದ್ರನ ಮಡದಿಯರೂ ಆಸೆ ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಗೃಹೋದ್ಯಾನಗಳ ಮಮತೆಯನ್ನು ಆಕೆಯು ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಪುತ್ರವಿಯೋಗದ ದುಃಖವುಮಾತ್ರ ಆಕೆಯ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೧೯-೨೦ ॥

ಪತಿಯು ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಬಳಿಕ ಪುತ್ರನೂ ಅಗಲಿ ದೂರ ಹೋಗಲು ಆಕೆಯು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಸಂಪನ್ನಳಾಗಿದ್ದರೂ ಕರುವನ್ನು ಆಗಲಿದ ಹಸುವಿನಂತೆ ಕಳವಳಗೊಂಡಳು. ॥ ೨೧ ॥ ವಿದುರನೇ! ಆದರೆ ಆಕೆಯು ತನ್ನ ಪುತ್ರನಾಗಿದ್ದ ಕಪಿಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯಸಂಪನ್ನೆಯಾಗಿ ಆ ವೈಭವದ ಮನೆಯನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಳು. ॥ ೨೨ ॥ ಅನಂತರ ಆಕೆಯು ಶ್ರೀಕಪಿಲಭಗವಂತನು ತನಗೆ ಧ್ಯಾನಯೋಗ್ಯವಾದ ಪ್ರಸನ್ನ ವದನಾರವಿಂದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವರ್ಣನೆಮಾಡಿದ ಸ್ವರೂಪದ ಒಂದೊಂದು ಅವಯವವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಇಡೀ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಧ್ಯಾನಮಗ್ನಳಾದಳು. ॥ ೨೩ ॥ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರವಾಹ, ಪ್ರಬಲವಾದ ವೈರಾಗ್ಯ, ಯಥೋಚಿತವಾದ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿಸುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಚಿತ್ತವು ಶುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಆಕೆಯು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಮಾಯೆಯ ಆವರಣವನ್ನು ಕಳಚಿ ಹಾಕುವ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋದಳು. ॥ ೨೪-೨೫ ॥ ಹೀಗೆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಲು ಆಕೆಯ ಜೀವಭಾವವು ಕಳೆದುಹೋಯಿತು ಹಾಗೂ ಸಮಸ್ತ ಕ್ಲೇಶಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಳಾಗಿ ಪರಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಳಾದಳು. ॥ ೨೬ ॥ ಈಗ ನಿರಂತರ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಳಾದ ಕಾರಣ ಆಕೆಗೆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯತ್ವದ ಭ್ರಾಂತಿಯು ಅಳಿದುಹೋಯಿತು. ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವನು ಕನಸಿನಲ್ಲಿನ ದೇಹವನ್ನು ಮರೆಯುವಂತೆ ಆಕೆಗೆ ತನ್ನ ದೇಹದ ಎಚ್ಚರವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ॥ ೨೭ ॥ ಆಕೆಯ ಶರೀರದ ಪೋಷಣೆಯನ್ನು ಇತರರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೂ ಯಾವುದೇ ಮಾನಸಿಕ ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅವಳ ದೇಹವು ದುರ್ಬಲಗೊಂಡಿಲ್ಲ. ಅದರ ತೇಜಸ್ಸು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿತ್ತು. ಹೊರಗಿನ ಕೊಳೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಆ ದೇಹವು ಹೊಗೆಯಾಡುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಶೋಭಿಸತೊಡಗಿತು. ಆಕೆಯ ಕೂದಲು ಕೆದರಿಹೋಗಿದ್ದವು. ಬಟ್ಟೆಯೂ ಕಳಚಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅವಳ ಚಿತ್ತವು ಭಗವಂತನಲ್ಲೇ ನೆಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಆಕೆಗೆ ತನ್ನ ತಪೋಮಯವಾಗಿದ್ದ ಶರೀರದ ಅರಿವು ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಪ್ರಾರಬ್ಧವೇ ಅದನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೨೮-೨೯ ॥

ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ಹೀಗೆ ದೇವಹೂತಿಯೂ ಶ್ರೀಕಪಿಲ ಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದ್ದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯದಲ್ಲೇ ಪರಮಶಾಂತಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಡೆದು ಕೊಂಡಳು. ॥ ೩೦ ॥ ಎಲೈ ವೀರವರನೇ! ಅವಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯು ದೊರಕಿದ ಸ್ಥಾನವು ಪರಮಪವಿತ್ರ 'ಸಿದ್ಧಪದ' (ಇದು ಈಗ ಗುಜರಾತದಲ್ಲಿದೆ.) ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ॥ ೩೧ ॥

ತಸ್ಮಾತ್ತದ್ಯೋಗವಿಧುತಮಾರ್ತ್ಯಂ ಮರ್ತ್ಯಮಭೂತ್ಸರಿತ್ ।
ಸ್ರೋತಸಾಂ ಪ್ರವರಾ ಸೌಮ್ಯ ಸಿದ್ಧಿದಾ ಸಿದ್ಧಸೇವಿತಾ
॥ ೩೨ ॥

ಕಪಿಲೋಽಪಿ ಮಹಾಯೋಗೀ ಭಗವಾನ್ಪಿತುರಾಶ್ರಮಾತ್ ।
ಮಾತರಂ ಸಮನುಜ್ಞಾಪ್ಯ ಪ್ರಾಗುದೀಚೀಂ ದಿಶಂ ಯಯೌ
॥ ೩೩ ॥

ಸಿದ್ಧಚಾರಣಗಂಧರ್ವೈರ್ಮುನಿಭಿಶ್ಚಾಪ್ಸರೋಗಣೈಃ ।
ಸ್ತೂಯಮಾನಃ ಸಮುದ್ರೇಣ ದತ್ತಾರ್ಹಣನಿಕೇತನಃ
॥ ೩೪ ॥

ಆಸ್ತೇ ಯೋಗಂ ಸಮಾಸ್ಥಾಯ ಸಾಂಖ್ಯಾಚಾರ್ಯೈರಭಿಷ್ಟುತಃ ।
ತ್ರಯಾಣಾಮಪಿ ಲೋಕಾನಾಮುಪಶಾಂತ್ಯೈ ಸಮಾಹಿತಃ
॥ ೩೫ ॥

ಏತನ್ನಿಗದಿತಂ ತಾತ ಯತ್ಪೃಷ್ಟೋಽಹಂ ತವಾನಘ ।
ಕಪಿಲಸ್ಯ ಚ ಸಂವಾದೋ ದೇವಹೂತ್ಯಾಶ್ಚ ಪಾವನಃ
॥ ೩೬ ॥

ಯ ಇದಮನುಶೃಣೋತಿ ಯೋಽಭಿಧತ್ತೇ
ಕಪಿಲಮುನೇರ್ಮತಮಾತ್ಮ ಯೋಗಗುಹ್ಯಮ್ ।
ಭಗವತಿ ಕೃತಧೀಃ ಸುಪರ್ಣಕೇತಾ-
ವುಪಲಭತೇ ಭಗವತ್ಪದಾರವಿಂದಮ್ ॥ ೩೭ ॥

ಸಾಧುಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ಯೋಗಸಾಧನೆಯಿಂದ ಆಕೆಯ ಶರೀರದ ಎಲ್ಲ ದೈಹಿಕ ಕೊಳೆಯು ಕಳೆದುಹೋಗಿ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಅದು ಒಂದು ನದಿಯರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿತು. ಅದು ಸಿದ್ಧಗಣರಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವುದಾಗಿದೆ. ॥ ೩೨ ॥

ಯೋಗಿವರೇಣ್ಯರಾದ ಭಗವಾನ್ ಕಪಿಲದೇವರು ತಾಯಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದು, ತಂದೆಯ ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ॥ ೩೩॥ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಸಮುದ್ರರಾಜನು ಅವರಿಗೆ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಇರಲು ಜಾಗವನ್ನು ನೀಡಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಮೂರು ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಗಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತರಾದರು. ಸಿದ್ಧ, ಚಾರಣ, ಗಂಧರ್ವ, ಮುನಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಸಾಂಖ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಸಮೂಹವೂ ಅವರನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಿಧದಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ॥ ೩೪–೩೫ ॥

ಪುಣ್ಯಾತ್ಮನಾದ ವಿದುರನೇ! ನೀನು ಕೇಳಿದ್ದಂತೆ ನಾನು ನಿನಗೆ ಭಗವಾನ್ ಕಪಿಲರ ಮತ್ತು ದೇವಹೂತಿಯ ಪರಮ ಪವಿತ್ರವಾದ ಸಂವಾದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವೆನು. ॥ ೩೬ ॥ ಶ್ರೀಕಪಿಲಭಗವಂತನ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗದ ಪರಮ ರಹಸ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಶ್ರವಣಿಸುವ ಅಥವಾ ವರ್ಣಿಸುವವನು ಭಗವಾನ್ ಗರುಡಧ್ವಜನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಬೇಗನೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ॥ ೩೭ ॥

ಮೂವತ್ತಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೩೩ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೇ
ಕಾಪಿಲೇಯೋಪಾಖ್ಯಾನೇ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೩೩ ॥

ಮೂರನೆಯ ಸ್ಕಂಧವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.

॥ ಓಂ ನಮೋಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ॥

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಮಹಾಪುರಾಣಮ್

ಚತುರ್ಥಃ ಸ್ಕಂಧಃ

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಕನ್ಯೆಯರ ವಂಶದ ವರ್ಣನೆ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಮನೋಸ್ತು ಶತರೂಪಾಯಾಂ ತಿಸ್ರಃ ಕನ್ಯಾಶ್ಚ ಜಜ್ಞಿರೇ ।
ಆಕೂತಿರ್ದೇವಹೂತಿಶ್ಚ ಪ್ರಸೂತಿರಿತಿ ವಿಶ್ರುತಾಃ ॥ ೧ ॥

ಆಕೂತಿಂ ರುಚಯೇ ಪ್ರಾದಾದಪಿ ಭ್ರಾತೃಮತೀಂ ನೃಪಃ ।
ಪುತ್ರಿಕಾಧರ್ಮಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಶತರೂಪಾನುಮೋದಿತಃ ॥ ೨ ॥

ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಸ ಭಗವಾನ್ರುಚಿಸ್ತಸ್ಯಾಮಜೀಜನತ್ ।
ಮಿಥುನಂ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ವೀ ಪರಮೇಣ ಸಮಾಧಿನಾ ॥ ೩ ॥

ಯಸ್ತಯೋಃ ಪುರುಷಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಿಷ್ಣುರ್ಯಜ್ಞ ಸ್ವರೂಪಧೃಕ್ ।
ಯಾ ಸ್ತ್ರೀ ಸಾ ದಕ್ಷಿಣಾ ಭೂತೇರಂಶಭೂತಾನಪಾಯಿನೀ ॥ ೪ ॥

ಆನಿನ್ಯೇ ಸ್ವಗೃಹಂ ಪುತ್ರ್ಯಾಃ ಪುತ್ರಂ ವಿತತರೋಚಿಷಮ್ ।
ಸ್ವಾಯಂಭುವೋ ಮುದಾ ಯುಕ್ತೋ ರುಚಿರ್ಜಗ್ರಾಹ ದಕ್ಷಿಣಾಮ್ ॥ ೫ ॥

ತಾಂ ಕಾಮಯಾನಾಂ ಭಗವಾನುವಾಹ ಯಜುಷಾಂ ಪತಿಃ ।
ತುಷ್ಟಾಯಾಂ ತೋಷಮಾಪನ್ನೋಽಜನಯದ್ದ್ವಾದಶಾತ್ಮಜಾನ್ ॥ ೬ ॥

ತೋಷಃ ಪ್ರತೋಷಃ ಸಂತೋಷೋ ಭದ್ರಃ ಶಾಂತಿರಿಡಸ್ಪತಿಃ ।
ಇಧ್ಮಃ ಕವಿರ್ವಿಭುಃ ಸ್ವಹ್ನಃ ಸುದೇವೋ ರೋಚನೋ ದ್ವಿಷಟ್ ॥ ೭ ॥

ತುಷಿತಾ ನಾಮ ತೇ ದೇವಾ ಆಸನ್ ಸ್ವಾಯಮ್ಭುವಾಂತರೇ ।
ಮರೀಚಿಮಿಶ್ರಾ ಋಷಯೋ ಯಜ್ಞಃ ಸುರಗಣೇಶ್ವರಃ ॥ ೮ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ವಿದುರನೇ! ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಶತರೂಪಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮತ್ತು ಉತ್ತಾನಪಾದರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರರು, ಅಲ್ಲದೆ ಮೂವರು ಪುತ್ರಿಯರನ್ನು ಪಡೆದನು. ಅವರು ಆಕೂತಿ, ದೇವಹೂತಿ, ಪ್ರಸೂತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ವಿಖ್ಯಾತರಾದರು. ॥ ೧ ॥ ಆಕೂತಿಯನ್ನು ಸೋದರರಿಬ್ಬರು ಇದ್ದರೂ ಮಹಾರಾಣಿ ಶತರೂಪೆಯ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ರುಚಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೊಂದಿಗೆ 'ಪುತ್ರಿಕಾಧರ್ಮ'ಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ* ವಿವಾಹಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟನು. ॥ ೨ ॥

ಭಗವಂತನ ಅನನ್ಯ ಚಿಂತನೆಯಿಂದ ಪ್ರಜಾಪತಿರುಚಿಯು ಬ್ರಹ್ಮತೇಜದಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿದ್ದನು. ಆತನು ತನ್ನ ಪರಮ ಸಮಾಧಿಯೋಗದ ಫಲವಾಗಿ ಆಕೂತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗಂಡುಮಗು ಮತ್ತು ಒಂದು ಹೆಣ್ಣುಮಗು ಹೀಗೆ ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದನು ॥ ೩ ॥ ಅವರಲ್ಲಿ ಗಂಡುಮಗುವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಯಜ್ಞಸ್ವರೂಪಧರನಾದ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುವಾಗಿದ್ದನು. ಹೆಣ್ಣುಮಗುವು ಭಗವಂತನಿಂದ ಎಂದಿಗೂ ಅಗಲದೆ ಇರುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಂಶರೂಪಳಾದ 'ದಕ್ಷಿಣಾ'ದೇವಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ॥ ೪ ॥ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು ತನ್ನ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಆಕೂತಿಯ ಆ ಪರಮ ತೇಜಸ್ವೀ ಪುತ್ರನನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ತಂದನು ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣಾಳನ್ನು ರುಚಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ತನ್ನ ಬಳಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡನು. ॥ ೫ ॥ ದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ವಿವಾಹಯೋಗ್ಯಳಾದಾಗ ಅವಳು ಭಗವಾನ್ ಯಜ್ಞನನ್ನೇ ಪತಿರೂಪದಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದಳು. ಆಗ ಭಗವಾನ್ ಯಜ್ಞಪುರುಷನು ಅವಳೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹವಾದನು. ಇದರಿಂದ ಪತಿ-ಪತ್ನಿಯರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಸಂತುಷ್ಟಳಾದ ದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞನು ಹನ್ನೆರಡು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದನು. ॥ ೬ ॥ ಅವರ ಹೆಸರು ಇಂತಿವೆ – ತೋಷ, ಪ್ರತೋಷ, ಸಂತೋಷ, ಭದ್ರ, ಶಾಂತಿ, ಇಡಸ್ಪತಿ, ಇಧ್ಮ, ಕವಿ, ವಿಭು, ಸ್ವಹ್ನ, ಸುದೇವ ಮತ್ತು ರೋಚನ. ॥ ೭ ॥ ಈ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಪುತ್ರರೇ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ 'ತುಷಿತ'ರೆಂಬ ದೇವತೆಗಳಾದರು. ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಮರೀಚಿಯೇ ಮುಂತಾದವರು ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಭಗವಂತನಾದ ಯಜ್ಞನೇ ದೇವತೆಗಳೊಡೆಯ ಇಂದ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ಮಹಾನ್

* 'ಪುತ್ರಿಕಾಧರ್ಮ'ಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಮಾಡುವ ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಮಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಮೊದಲನೆಯ ಮಗನನ್ನು ಮಗಳ ತಂದೆಯು ಪಡೆಯುವುದೆಂಬ ನಿಬಂಧನೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಿಯವ್ರತೋತ್ತಾನಪಾದೌ ಮನುಪುತ್ರೌ ಮಹೌಜಸೌ ।
ತತ್ಪುತ್ರಪೌತ್ರನಪ್ತೄಣಾಮನುವೃತ್ತಂ ತದಂತರಮ್
॥ ೯ ॥

ದೇವಹೂತಿಮದಾತ್ತಾತ ಕರ್ದಮಾಯಾತ್ಮಜಾಂ ಮನುಃ ।
ತತ್ಸಮ್ಬಂಧಿ ಶ್ರುತಪ್ರಾಯಂ ಭವತಾ ಗದತೋ ಮಮ
॥ ೧೦ ॥

ದಕ್ಷಾಯ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರಾಯ ಪ್ರಸೂತಿಂ ಭಗವಾನ್ಮನುಃ ।
ಪ್ರಾಯಚ್ಛದ್ಯತ್ಕೃತಃ ಸರ್ಗಸ್ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಾಂ ವಿತತೋ ಮಹಾನ್
॥ ೧೦ ॥

ಯಾಃ ಕರ್ದಮಸುತಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ನವ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಪತ್ನಯಃ ।
ತಾಸಾಂ ಪ್ರಸೂತಿಪ್ರಸವಂ ಪ್ರೋಚ್ಯಮಾನಂ ನಿಬೋಧ ಮೇ
॥ ೧೨ ॥

ಪತ್ನೀ ಮರೀಚೇಸ್ತು ಕಲಾ ಸುಷುವೇ ಕರ್ದಮಾತ್ಮಜಾ ।
ಕಶ್ಯಪಂ ಪೂರ್ಣಿಮಾನಂ ಚ ಯಯೋರಾಪೂರಿತಂ ಜಗತ್
॥ ೧೩ ॥

ಪೂರ್ಣಿಮಾಸೂತ ವಿರಜಂ ವಿಶ್ವಗಂ ಚ ಪರಂತಪ ।
ದೇವಕುಲ್ಯಾಂ ಹರೇಃ ಪಾದಶೌಚಾದ್ಯಾಭೂತ್ಸರಿದ್ದಿವಃ
॥ ೧೪ ॥

ಅತ್ರೇಃ ಪತ್ನ್ಯನಸೂಯಾ ತ್ರೀನ್ ಜಜ್ಞೇ ಸುಯಶಸಃ ಸುತಾನ್ ।
ದತ್ತಂ ದುರ್ವಾಸಸಂ ಸೋಮಮಾತ್ಮೇಶಬ್ರಹ್ಮ ಸಂಭವಾನ್
॥ ೧೫ ॥

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ಅತ್ರೇರ್ಗೃಹೇ ಸುರಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಸ್ಥಿತ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಂತಹೇತವಃ ।
ಕಿಂಚಿಚ್ಚಿಕೀರ್ಷವೋ ಜಾತಾ ಏತದಾಖ್ಯಾಹಿ ಮೇ ಗುರೋ
॥ ೧೬ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ನೋದಿತಃ ಸೃಷ್ಟಾವತ್ರಿರ್ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ವರಃ ।
ಸಹ ಪತ್ನ್ಯಾ ಯಯಾವೃಕ್ಷಂ ಕುಲಾದ್ರಿಂ ತಪಸಿ ಸ್ಥಿತಃ
॥ ೧೭ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಸೂನಸ್ತಬಕಪಲಾಶಾಶೋಕಕಾನನೇ ।
ವಾರ್ಭಿಃ ಸ್ರವದ್ಭಿರುದ್ಘುಷ್ಟೇ ನಿರ್ವಿಂಧ್ಯಾಯಾಃ ಸಮಂತತಃ
॥ ೧೮ ॥

ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೇನ ಸಂಯಮ್ಯ ಮನೋ ವರ್ಷಶತಂ ಮುನಿಃ ।
ಅತಿಷ್ಠದೇಕಪಾದೇನ ನಿರ್ದ್ವಂದ್ವೋಽನಿಲಭೋಜನಃ
॥ ೧೯ ॥

ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮತ್ತು ಉತ್ತಾನಪಾದರೇ ಮನುಪುತ್ರರಾಗಿದ್ದರು. ಆ ಮನ್ವಂತರವು ಇವರಿಬ್ಬರ ಪುತ್ರರ, ಪೌತ್ರರ ದೌಹಿತ್ರರ ವಂಶಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿತ್ತು. ॥ ೮-೯ ॥

ಪ್ರಿಯ ವಿದುರನೇ ! ಮನುವಿನ ಎರಡನೆಯ ಮಗಳಾದ ದೇವಹೂತಿಯು ಕರ್ದಮರನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿನಗೆ ಹೇಳಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೧೦ ॥ ಭಗವಾನ್ ಮನುವು ತನ್ನ ಮೂರನೆಯ ಮಗಳು ಪ್ರಸೂತಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರನಾದ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಆಕೆಯ ವಿಶಾಲ ವಂಶಪರಂಪರೆಯು ತ್ರಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ॥ ೧೧ ॥

ಕರ್ದಮರು ತಮ್ಮ ಒಂಭತ್ತುಮಂದಿ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಒಂಭತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ಈ ಮೊದಲೇ ವರ್ಣಿಸಿರುವೆನು. ಈಗ ಅವರ ವಂಶಪರಂಪರೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತೇನೆ ; ಕೇಳು. ॥ ೧೨ ॥ ಮರೀಚಿ ಋಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿಯಾದ ಕರ್ದಮಪುತ್ರಿಯಾದ ಕಲಾದೇವಿಯಿಂದ ಕಶ್ಯಪ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣಿಮಾ ಎಂಬ ಈರ್ವರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದರು. ಇವರ ವಂಶದಿಂದಲೇ ಇಡೀ ಜಗತ್ತು ತುಂಬಿಹೋಗಿದೆ. ॥ ೧೩ ॥ ಎಲೈ ಪರಂತಪನೇ ! ಪೂರ್ಣಿಮಾಗೆ ವಿರಜ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಗ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರರು ಹಾಗೂ ದೇವಕುಲ್ಯಾ ಎಂಬ ಕನ್ಯೆಯು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಈ ದೇವಕುಲ್ಯೆಯೇ ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣಗಳನ್ನು ತೊಳೆದಾಗ ದೇವನದಿ ಗಂಗೆಯರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಳು. ॥ ೧೪ ॥ ಅತ್ರಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಪತ್ನೀ ಅನಸೂಯೆಯಲ್ಲಿ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, ದುರ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರ ಎಂಬ ಪರಮ ಯಶಸ್ವಿಗಳಾದ ಮೂವರು ಪುತ್ರರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಇವರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಷ್ಣು, ಶಂಕರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಜನಿಸಿದವರು. ॥ ೧೫ ॥

ವಿದುರನು ಕೇಳಿದನು – ಗುರುಗಳೇ ! ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ದೇವತೆಗಳು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಅತ್ರಿಮಹರ್ಷಿಗಳ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದರು ? ದಯವಿಟ್ಟು ತಿಳಿಸುವವರಾಗಿರಿ. ॥ ೧೬॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳಿದರು – ವಿದುರನೇ ! ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಅತ್ರಿಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಲು ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ ಅನಸೂಯೆಯೊಂದಿಗೆ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಋಕ್ಷ' ಎಂಬ ಕುಲಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ॥ ೧೭ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಮುತ್ತುಗ ಮತ್ತು ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷಗಳ ಒಂದು ವಿಶಾಲವಾದ ವನವಿತ್ತು. ಅದರ ಎಲ್ಲ ವೃಕ್ಷಗಳು ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದವು. ಆ ವನದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ 'ನಿರ್ವಿಂಧ್ಯಾ' ಎಂಬ ನದಿಯ ಕಲರವವು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೧೮ ॥ ಆ ವನದಲ್ಲಿ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಮೂಲಕ ಚಿತ್ತವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಕೇವಲ ಗಾಳಿಯನ್ನೇ ಕುಡಿದು, ಚಳಿ-ಸೆಕೆಗಳೆಂಬ ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸದೆ ಒಂಟಿಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿದರು. ॥ ೧೯ ॥

ಶರಣಂ ತಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇಽಹಂ ಯ ಏವ ಜಗದೀಶ್ವರಃ ।
ಪ್ರಜಾಮಾತ್ಮಸಮಾಂ ಮಹ್ಯಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತ್ವಿತಿ ಚಿಂತಯನ್ ॥ ೨೦ ॥

ತಪ್ಯಮಾನಂ ತ್ರಿಭುವನಂ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೈಧಸಾಗ್ನಿನಾ ।
ನಿರ್ಗತೇನ ಮುನೇರ್ಮೂರ್ಧ್ನಃ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಭವಸ್ತ್ರಯಃ ॥ ೨೧ ॥

ಅಪ್ಸರೋಮುನಿಗಂಧರ್ವಸಿದ್ಧವಿದ್ಯಾಧರೋರಗೈಃ ।
ವಿತಾಯಮಾನಯಶಸಸ್ತದಾಶ್ರಮಪದಂ ಯಯುಃ ॥ ೨೨ ॥

ತತ್ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಸಂಯೋಗವಿದ್ಯೋತಿತಮನಾ ಮುನಿಃ ।
ಉತ್ತಿಷ್ಠನ್ನೇಕಪಾದೇನ ದದರ್ಶ ವಿಬುಧರ್ಷಭಾನ್ ॥ ೨೩ ॥

ಪ್ರಣಮ್ಯ ದಂಡವದ್ಭೂಮಾವುಪತಸ್ಥೇಽರ್ಹಣಾಂಜಲಿಃ ।
ವೃಷಹಂಸಸುಪರ್ಣಸ್ಥಾನ್ ಸ್ವೈಃ ಸ್ವೈಶ್ಚಿಹ್ನೈಶ್ಚ ಚಿಹ್ನಿತಾನ್ ॥ ೨೪ ॥

ಕೃಪಾವಲೋಕೇನ ಹಸದ್ವದನೇನೋಪಲಂಭಿತಾನ್ ।
ತದ್ರೋಚಿಷಾ ಪ್ರತಿಹತೇ ನಿಮೀಲ್ಯ ಮುನಿರಕ್ಷಿಣೀ ॥ ೨೫ ॥

ಚೇತಸ್ತತ್ಪ್ರವಣಂ ಯುಂಜನ್ನಸ್ತಾವೀತ್ಸಂಹತಾಂಜಲಿಃ ।
ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಯಾ ಸೂಕ್ತಯಾ ವಾಚಾ ಸರ್ವಲೋಕಗರೀಯಸಃ ॥ ೨೬ ॥

ಅತ್ರಿರುವಾಚ

ವಿಶ್ವೋದ್ಭವಸ್ಥಿತಿಲಯೇಷು ವಿಭಜ್ಯಮಾನೈ-
ರ್ಮಾಯಾಗುಣೈರನುಯುಗಂ ವಿಗೃಹೀತದೇಹಾಃ ।
ತೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುಗಿರಿಶಾಃ ಪ್ರಣತೋಽಸ್ಮ್ಯಹಂ ವ-
ಸ್ತೇಭ್ಯಃ ಕ ಏವ ಭವತಾಂ ಮ ಇಹೋಪಹೂತಃ ॥ ೨೭ ॥

ಏಕೋ ಮಯೇಹ ಭಗವಾನ್ವಿಬುಧಪ್ರಧಾನ-
ಶ್ಚಿತ್ತೀಕೃತಃ ಪ್ರಜನನಾಯ ಕಥಂ ನು ಯೂಯಮ್ ।
ಅತ್ರಾಗತಾಸ್ತನುಭೃತಾಂ ಮನಸೋಽಪಿ ದೂರಾಃ
ಬ್ರೂತ ಪ್ರಸೀದತ ಮಹಾನಿಹ ವಿಸ್ಮಯೋ ಮೇ ॥ ೨೮ ॥

ಅವರು ಆಗ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ – 'ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಯಾವ ಭಗವಂತನಿರುವನೋ ಆತನನ್ನು ನಾನು ಶರಣು ಹೊಂದುತ್ತೇನೆ. ಅವನು ತನಗೆ ಸಮಾನರಾದ ಪುತ್ರರನ್ನು ನನಗೆ ಕರುಣಿಸಲಿ' ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೨೦ ॥

ಆಗ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವೆಂಬ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಭುಗಿಲೆದ್ದ ಅತ್ರಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ತೇಜಸ್ಸು ಅವರ ಮಸ್ತಕದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸುಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು – ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರರು ಮಹರ್ಷಿಯ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದರು. ಆಗ ಅಪ್ಸರೆಯರೂ, ಮುನಿಗಳೂ, ಗಂಧರ್ವರೂ, ಸಿದ್ಧರೂ, ವಿದ್ಯಾಧರರೂ, ನಾಗರೂ ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅವರ ಸುಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೨೧-೨೨ ॥ ಆ ಮೂವರೂ ದೇವತೆಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅತ್ರಿ ಮುನಿಗಳ ಅಂತಃಕರಣವು ಹರ್ಷದಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಯಿತು. ಅವರು ಒಂಟಿಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಒಡನೆಯೇ ಅವರಿಗೆ ದೀರ್ಘದಂಡ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ, ಅರ್ಘ್ಯ-ಪುಷ್ಪಾದಿ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಆ ಮೂವರೂ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ವಾಹನಗಳಾದ ಹಂಸ, ಗರುಡ, ವೃಷಭಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದು, ಕಮಂಡಲು, ಚಕ್ರ, ತ್ರಿಶೂಲ ಮುಂತಾದ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರು. ॥ ೨೩-೨೪ ॥ ಅವರು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕರುಣೆಯ ಮಳೆಯನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾ, ಮುಖದಿಂದ ಮುಗುಳ್ನಗೆಯ ಬೆಳದಿಂಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲುತ್ತಾ, ಪ್ರಸನ್ನಮೂರ್ತಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಮುನಿವರ್ಯರು ಅವರ ಕೋರೈಸುವ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರು. ॥ ೨೫ ॥ ಅವರು ತನ್ನ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಅವರಲ್ಲೇ ನೆಟ್ಟು, ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಅತಿಮಧುರವೂ, ಭಾವಪೂರ್ಣವೂ ಆದ ನುಡಿಗಳಿಂದ ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠತಮರಾದ ಅವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸತೊಡಗಿದರು. ॥ ೨೬ ॥

ಅತ್ರಿಮಹರ್ಷಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಓ ಭಗವಂತಾ! ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲ್ಪದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲೂ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದ್ಭುತವಾದ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿ ಮೂರು ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗಗೈದು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಶರೀರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವಿರಿ. ಬ್ರಹ್ಮಾ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರರಾದ ನಿಮಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನಿಮ್ಮ ಮೂವರಲ್ಲಿ ನಾನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿದ ಮಹಾನುಭಾವರು ಯಾರು ? ಎಂಬುದನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ತಿಳಿಸಿರಿ. ॥ ೨೭ ॥ ಏಕೆಂದರೆ, ನಾನಾದರೋ ಸಂತಾನದ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸುರೇಶ್ವರನಾದ ಒಬ್ಬನೇ ಭಗವಂತನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿದ್ದೆ. ಹಾಗಿರುವಾಗ ನೀವು ಮೂವರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಏಕೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದಿರಿ. ದೇಹಧಾರಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ದೂರವಾಗಿರುವ ನೀವು ಮೂವರೂ ಹೀಗೆ ಬಂದುದು ನನಗೆ ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಪ್ರಭುಗಳೇ! ಕೃಪೆಗೈದು ನಿಮ್ಮ ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರಿ. ॥ ೨೮ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ತಸ್ಯ ವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ತ್ರಯಸ್ತೇ ವಿಬುಧರ್ಷಭಾಃ ।
ಪ್ರತ್ಯಾಹುಃ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಯಾ ವಾಚಾ ಪ್ರಹಸ್ಯ ತಮೃಷಿಂ ಪ್ರಭೋ ॥ ೨೯ ॥

ದೇವಾ ಊಚುಃ

ಯಥಾ ಕೃತಸ್ತೇ ಸಂಕಲ್ಪೋ ಭಾವ್ಯಂ ತೇನೈವ ನಾನ್ಯಥಾ ।
ಸತ್ಸಂಕಲ್ಪಸ್ಯ ತೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್ಯದ್ವೈ ಧ್ಯಾಯತಿ ತೇ ವಯಮ್ ॥ ೩೦ ॥

ಅಥಾಸ್ಮದಂಶಭೂತಾಸ್ತೇ ಆತ್ಮಜಾ ಲೋಕವಿಶ್ರುತಾಃ ।
ಭವಿತಾರೋಽಂಗ ಭದ್ರಂ ತೇ ವಿಸ್ರಪ್ಸ್ಯಂತಿ ಚ ತೇ ಯಶಃ ॥ ೩೧ ॥

ಏವಂ ಕಾಮವರಂ ದತ್ವಾ ಪ್ರತಿಜಗ್ಮುಃ ಸುರೇಶ್ವರಾಃ ।
ಸಭಾಜಿತಾಸ್ತಯೋಃ ಸಮ್ಯಗ್ದಂಪತ್ಯೋರ್ಮಿಷತೋಸ್ತತಃ ॥ ೩೨ ॥

ಸೋಮೋಽಭೂದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಂಶೇನ ದತ್ತೋ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಯೋಗವಿತ್ ।
ದುರ್ವಾಸಾಃ ಶಂಕರಸ್ಯಾಂಶೋ ನಿಬೋಧಾಂಗಿರಸಃ ಪ್ರಜಾಃ ॥ ೩೩ ॥

ಶ್ರದ್ಧಾ ತ್ವಂಗಿರಸಃ ಪತ್ನೀ ಚತಸ್ರೋಽಸೂತ ಕನ್ಯಕಾಃ ।
ಸಿನೀವಾಲೀ ಕುಹೂ ರಾಕಾ ಚತುರ್ಥ್ಯನುಮತಿಸ್ತಥಾ ॥ ೩೪ ॥

ತತ್ಪುತ್ರಾವಪರಾವಾಸ್ತಾಂ ಖ್ಯಾತೌ ಸ್ವಾರೋಚಿಷೇಽಂತರೇ ।
ಉತಥ್ಯೋ ಭಗವಾನ್ಸಾಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಶ್ಚ ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ ॥ ೩೫ ॥

ಪುಲಸ್ತ್ಯೋಽಜನಯತ್ಪತ್ನ್ಯಾಮಗಸ್ತ್ಯಂ ಚ ಹವಿರ್ಭುವಿ ।
ಸೋಽನ್ಯಜನ್ಮನಿ ದಹ್ರಾಗ್ನಿರ್ವಿಶ್ರವಾಶ್ಚ ಮಹಾತಪಾಃ ॥ ೩೬ ॥

ತಸ್ಯ ಯಕ್ಷಪತಿರ್ದೇವಃ ಕುಬೇರಸ್ತ್ವಿಡವಿಡಾಸುತಃ ।
ರಾವಣಃ ಕುಂಭಕರ್ಣಶ್ಚ ತಥಾನ್ಯಸ್ಯಾಂ ವಿಭೀಷಣಃ ॥ ೩೭ ॥

ಪುಲಹಸ್ಯ ಗತಿರ್ಭಾರ್ಯಾ ತ್ರೀನಸೂತ ಸತೀ ಸುತಾನ್ ।
ಕರ್ಮಶ್ರೇಷ್ಠಂ ವರೀಯಾಂಸಂ ಸಹಿಷ್ಣುಂ ಚ ಮಹಾಮತೇ ॥ ೩೮ ॥

ಕ್ರತೋರಪಿ ಕ್ರಿಯಾ ಭಾರ್ಯಾ ವಾಲಖಿಲ್ಯಾನಸೂಯತ ।
ಋಷೀನ್ ಷಷ್ಟಿಸಹಸ್ರಾಣಿ ಜ್ವಲತೋ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸಾ ॥ ೩೯ ॥

ಊರ್ಜಾಯಾಂ ಜಜ್ಞಿರೇ ಪುತ್ರಾ ವಸಿಷ್ಠಸ್ಯ ಪರಂತಪ ।
ಚಿತ್ರಕೇತುಪ್ರಧಾನಾಸ್ತೇ ಸಪ್ತ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಯೋಽಮಲಾಃ ॥ ೪೦ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ವಿದುರನೇ! ಅತ್ರಿ ಮುನಿಯ ಆ ವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ಮೂವರು ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರು ನಕ್ಕು ಮಧುರ ವಾಣಿಯಿಂದ ಹೇಳತೊಡಗಿದರು. ॥ ೨೯ ॥

ಶ್ರೀದೇವತೆಗಳೆಂದರು – ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮನೇ! ನೀನು ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಹೇಗಾಗಬಲ್ಲದು? ನೀನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಜಗದೀಶ್ವರ ತತ್ತ್ವವು ನಾವು ಮೂವರೂ ಆಗಿದ್ದೇವೆ. ॥ ೩೦ ॥ ಮಹರ್ಷಿಯೇ ನಿನಗೆ ಮಂಗಳವಾಗಲೀ. ನಮ್ಮ ಅಂಶಸ್ವರೂಪರೇ ಆಗಿ ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತರಾಗಿರುವ ಮೂವರು ಪುತ್ರರು ನಿನಗೆ ಜನಿಸಿ ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹರಡುವರು. ॥ ೩೧ ॥

ಅತ್ರಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ಅಭೀಷ್ಟವಾದ ವರವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿ, ಪತಿ-ಪತ್ನಿಯರಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜೆಗೊಂಡು ಅವರು ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ಆ ಮೂವರು ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಬಿಜಯಂಗೈದರು. ॥ ೩೨ ॥ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಚಂದ್ರನೂ, ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಯೋಗಜ್ಞನಾದ ದತ್ತಾತ್ರೇಯನೂ, ಶಂಕರನ ಅಂಶದಿಂದ ದುರ್ವಾಸ ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ ಅತ್ರಿಗೆ ಪುತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡರು. ಇನ್ನು ಅಂಗಿರಾ ಋಷಿಯ ಸಂತಾನದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೇಳು. ॥ ೩೩ ॥

ಮಹರ್ಷಿ ಅಂಗಿರಸರ ಪತ್ನಿಯಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯು – ಸಿನೀವಾಲೀ, ಕುಹು, ರಾಕಾ ಮತ್ತು ಅನುಮತಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ವರು ಪುತ್ರಿಯರಿಗೆ ಜನ್ಮನೀಡಿದಳು. ॥ ೩೪ ॥ ಇದಲ್ಲದೆ ಅವಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರೋಚಿಷ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಖ್ಯಾತರಾದ ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಭಗವಾನ್ ಉತಥ್ಯರು ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠರಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರರು ಜನಿಸಿದರು. ॥ ೩೫ ॥ ಪುಲಸ್ತ್ಯರಿಗೆ ಅವರ ಪತ್ನಿಯಾದ ಹವಿರ್ಭೂ ಎಂಬಾಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಮತ್ತು ಮಹಾತಪಸ್ವೀ ವಿಶ್ರವಸರೂ ಪುತ್ರರಾಗಿ ಜನಿಸಿದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಜಠರಾಗ್ನಿಸ್ವರೂಪರಾದರು. ॥ ೩೬ ॥ ಮಹರ್ಷಿ ವಿಶ್ರವಸರಿಗೆ ಇಡವಿಡಾ ಎಂಬುವಳ ಗರ್ಭದಿಂದ ಯಕ್ಷರಾಜನಾದ ಕುಬೇರನು ಜನಿಸಿದನು. ಅವರ ಇನ್ನೊರ್ವ ಪತ್ನಿಯಾದ ಕೇಶಿನಿಯಿಂದ ರಾವಣ, ಕುಂಭಕರ್ಣ ಹಾಗೂ ವಿಭೀಷಣರೆಂಬ ಪುತ್ರರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ॥ ೩೭ ॥

ಎಲೈ ಮಹಾಮತಿಯಾದ ವಿದುರನೇ! ಮಹರ್ಷಿ ಪುಲಹ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸಾಧ್ವೀ ಗತಿ ಎಂಬಾಕೆಯಿಂದ ಕರ್ಮಶ್ರೇಷ್ಠ, ವರೀಯಾನ್ ಮತ್ತು ಸಹಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಮೂವರು ಪುತ್ರರು ಜನಿಸಿದರು. ॥ ೩೮ ॥ ಹಾಗೆಯೇ ಕ್ರತುವಿನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಕ್ರಿಯಾದೇವಿಯು ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಬೆಳಗುವ ವಾಲಖಿಲ್ಯರೆಂಬ ಅರವತ್ತುಸಾವಿರ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಪುತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದಳು. ॥ ೩೯ ॥ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವಿದುರನೇ! ವಸಿಷ್ಠರ ಪತ್ನಿಯಾದ ಊರ್ಜಾ (ಅರುಂಧತಿ) ಎಂಬುವಳಿಗೆ ಚಿತ್ರಕೇತುವೇ ಮುಂತಾದ ಪರಿಶುದ್ಧಚಿತ್ತರಾದ ಏಳುಮಂದಿ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳು ಪುತ್ರರಾಗಿ ಜನಿಸಿದರು. ॥ ೪೦ ॥ ಅವರ ಹೆಸರು ಇಂತಿದೆ – ಚಿತ್ರಕೇತು, ಸುರೋಚಿ, ವಿರಜಾ, ಮಿತ್ರ, ಉಲ್ಬಣ, ವಸುಭೃದ್ಯಾನ ಮತ್ತು ದ್ಯುಮಾನ್.

ಚಿತ್ರಕೇತುಃ ಸುರೋಚಿಶ್ಚ ವಿರಜಾ ಮಿತ್ರ ಏವ ಚ ।
ಉಲ್ಬಣೋ ವಸುಭೃದ್ಯಾನೋ ದ್ಯುಮಾನ್ ಶಕ್ತ್ಯಾದಯೋಽಪರೇ
॥ ೪೧ ॥

ಚಿತ್ತಿಸ್ತ್ವಥರ್ವಣಃ ಪತ್ನೀ ಲೇಭೇ ಪುತ್ರಂ ಧೃತವ್ರತಮ್ ।
ದಧ್ಯಞ್ಚಮಶ್ವಶಿರಸಂ ಭೃಗೋರ್ವಂಶಂ ನಿಬೋಧ ಮೇ
॥ ೪೨ ॥

ಭೃಗುಃ ಖ್ಯಾತ್ಯಾಂ ಮಹಾಭಾಗಃ ಪತ್ನ್ಯಾಂ ಪುತ್ರಾನಜೀಜನತ್ ।
ಧಾತಾರಂ ಚ ವಿಧಾತಾರಂ ಶ್ರಿಯಂ ಚ ಭಗವತ್ಪರಾಮ್
॥ ೪೩ ॥

ಆಯತಿಂ ನಿಯತಿಂ ಚೈವ ಸುತೇ ಮೇರುಸ್ತಯೋರದಾತ್ ।
ತಾಭ್ಯಾಂ ತಯೋರಭವತಾಂ ಮೃಕಂಡಃ ಪ್ರಾಣ ಏವ ಚ
॥ ೪೪ ॥

ಮಾರ್ಕಂಡೇಯೋ ಮೃಕಂಡಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಾದ್ವೇದಶಿರಾ ಮುನಿಃ ।
ಕವಿಶ್ಚ ಭಾರ್ಗವೋ ಯಸ್ಯ ಭಗವಾನುಶನಾ ಸುತಃ
॥ ೪೫ ॥

ತ ಏತೇ ಮುನಯಃ ಕ್ಷತ್ತರ್ಲೋಕಾನ್ಸರ್ಗೈರಭಾವಯನ್ ।
ಏಷ ಕರ್ದಮದೌಹಿತ್ರಸಂತಾನಃ ಕಥಿತಸ್ತವ ।
ಶೃಣ್ವತಃ ಶ್ರದ್ದಧಾನಸ್ಯ ಸದ್ಯಃ ಪಾಪಹರಃ ಪರಃ
॥ ೪೬ ॥

ಪ್ರಸೂತಿಂ ಮಾನವೀಂ ದಕ್ಷ ಉಪಯೇಮೇ ಹ್ಯಜಾತ್ಮಜಃ ।
ತಸ್ಯಾಂ ಸಸರ್ಜ ದುಹಿತ್ಯಃ ಷೋಡಶಾಮಲಲೋಚನಾಃ
॥ ೪೭ ॥

ತ್ರಯೋದಶಾದಾದ್ಧರ್ಮಾಯ ತಥೈಕಾಮಗ್ನಯೇ ವಿಭುಃ ।
ಪಿತೃಭ್ಯ ಏಕಾಂ ಯುಕ್ತೇಭ್ಯೋ ಭವಾಯೈಕಾಂ ಭವಚ್ಛಿದೇ
॥ ೪೮ ॥

ಶ್ರದ್ಧಾ ಮೈತ್ರೀ ದಯಾ ಶಾಂತಿಸ್ತುಷ್ಟಿಃ ಪುಷ್ಟಿಃ ಕ್ರಿಯೋನ್ನತಿಃ ।
ಬುದ್ಧಿರ್ಮೇಧಾ ತಿತಿಕ್ಷಾ ಹ್ರೀರ್ಮೂರ್ತಿರ್ಧರ್ಮಸ್ಯ ಪತ್ನಯಃ
॥ ೪೯ ॥

ಶ್ರದ್ಧಾಸೂತ ಶುಭಂ ಮೈತ್ರೀ ಪ್ರಸಾದಮಭಯಂ ದಯಾ ।
ಶಾಂತಿಃ ಸುಖಂ ಮುದಂ ತುಷ್ಟಿಃ ಸ್ಮಯಂ ಪುಷ್ಟಿರಸೂಯತ
॥ ೫೦ ॥

ಯೋಗಂ ಕ್ರಿಯೋನ್ನತಿರ್ದರ್ಪಮರ್ಥಂ ಬುದ್ಧಿರಸೂಯತ ।
ಮೇಧಾ ಸ್ಮೃತಿಂ ತಿತಿಕ್ಷಾ ತು ಕ್ಷೇಮಂ ಹ್ರೀಃ ಪ್ರಶ್ರಯಂ ಸುತಮ್
॥ ೫೧ ॥

ಮೂರ್ತಿಃ ಸರ್ವಗುಣೋತ್ಪತ್ತಿರ್ನರನಾರಾಯಣಾವೃಷೀ
॥ ೫೨ ॥

ಯಯೋರ್ಜನ್ಮನ್ಯದೋ ವಿಶ್ವಮಭ್ಯನಂದತ್ಸುನಿರ್ವೃತಮ್ ।
ಮನಾಂಸಿ ಕಕುಭೋ ವಾತಾಃ ಪ್ರಸೇದುಃ ಸರಿತೋಽದ್ರಯಃ
॥ ೫೩ ॥

ಇವರಲ್ಲದೆ ಅವರ ಇನ್ನೊಂದು ಪತ್ನಿಯಿಂದ ಶಕ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದರು. ॥ ೪೧ ॥

ಅಥರ್ವಾಮುನಿಯ ಪತ್ನಿಯಾದ ಚಿತ್ತಿಯು ದಧ್ಯಂಚ (ದಧೀಚಿ) ಎಂಬ ತಪೋನಿಷ್ಠನಾದ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದಳು. ಈ ದಧೀಚಿ ಋಷಿಗಳಿಗೆ 'ಅಶ್ವಶಿರಾ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರಿತ್ತು. ಇನ್ನು ಭೃಗುವಂಶವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವೆನು ಕೇಳು. ॥ ೪೨ ॥

ಮಹಾಭಾಗರಾದ ಭೃಗುಮಹರ್ಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿಯಾದ ಖ್ಯಾತಿಯಲ್ಲಿ ಧಾತಾ ಮತ್ತು ವಿಧಾತಾ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರರನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಭಗವತ್ಪರಾಯಣೆಯಾದ ಶ್ರೀ ಎಂಬ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದರು. ॥ ೪೩ ॥ ಮೇರು ಋಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಆಯತಿ ಮತ್ತು ನಿಯತಿ ಎಂಬ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಧಾತಾ ಮತ್ತು ವಿಧಾತಾ ಇವರಿಗೆ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು. ಅವರಿಗೆ ಮೃಕಂಡ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರರು ಜನಿಸಿದರು. ॥ ೪೪ ॥ ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಮೃಕಂಡರಿಗೆ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯರೂ, ಪ್ರಾಣರಿಗೆ ಮುನಿವರ್ಯರಾದ ವೇದಶಿರಾ ಹುಟ್ಟಿದರು. ಭೃಗುಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಕವಿ ಎಂಬ ಓರ್ವ ಪುತ್ರನೂ ಇದ್ದನು. ಆ ಕವಿಯ ಪುತ್ರರೇ ಭಗವಾನ್ ಉಶನಾ (ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ)ರವರು. ॥ ೪೫ ॥ ವಿದುರನೇ ! ಇವೆಲ್ಲ ಮುನೀಶ್ವರರೂ ಸಂತಾನಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ನಿನಗೆ ಕರ್ದಮ ಋಷಿಗಳ ಪುತ್ರಿಯರ ಸಂತಾನಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವೆನು. ಇದನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೇಳುವವನ ಪಾಪಗಳು ಒಡನೆಯೇ ನಾಶಹೊಂದುವವು. ॥ ೪೬ ॥

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪುತ್ರರಾದ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಮನುಪುತ್ರಿಯಾದ ಪ್ರಸೂತಿಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಿ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಪಡೆದನು. ॥ ೪೭ ॥ ಪೂಜ್ಯನಾದ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅವರಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಧರ್ಮನಿಗೂ, ಒಬ್ಬಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಗೂ, ಒಬ್ಬಳನ್ನು ಸಮಸ್ತ ಪಿತೃಗಣಗಳಿಗೂ, ಮತ್ತೊಬ್ಬಳನ್ನು ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕನೂ, ಸಂಸಾರ ಬಂಧನವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನೂ ಆದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಶಂಕರನಿಗೂ ವಿವಾಹಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟನು. ॥ ೪೮ ॥ ಅವರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧಾ, ಮೈತ್ರೀ, ದಯಾ, ಶಾಂತಿ, ತುಷ್ಟಿ, ಪುಷ್ಟಿ, ಕ್ರಿಯಾ, ಉನ್ನತಿ, ಬುದ್ಧಿ ಮೇಧಾ, ತಿತಿಕ್ಷಾ, ಹ್ರೀಃ ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿ – ಈ ಹದಿಮೂರು ಮಂದಿ ಧರ್ಮನ ಪತ್ನಿಯರು. ॥ ೪೯ ॥ ಇವರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧಾದೇವಿಯು ಶುಭನಿಗೂ, ಮೈತ್ರಿಯು ಪ್ರಸಾದನಿಗೂ, ದಯೆಯು ಅಭಯಕ್ಕೂ ಶಾಂತಿಯು ಸುಖಕ್ಕೂ, ತುಷ್ಟಿಯು ಮೋದಕ್ಕೂ, ಪುಷ್ಟಿಯು ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೂ ಜನ್ಮವಿತ್ತರು. ॥ ೫೦ ॥ ಕ್ರಿಯೆಯು ಯೋಗಕ್ಕೂ, ಉನ್ನತಿಯು ದರ್ಪವನ್ನೂ, ಬುದ್ಧಿಯು ಅರ್ಥವನ್ನೂ, ಮೇಧೆಯು ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನೂ, ತಿತಿಕ್ಷೆಯು ಕ್ಷೇಮವನ್ನೂ, ಹ್ರೀ (ಲಜ್ಜಾ) ದೇವಿಯು ಪ್ರಶ್ರಯ (ವಿನಯ)ವನ್ನೂ ಸಂತಾನವಾಗಿ ಪಡೆದರು. ॥ ೫೧ ॥ ಸಮಸ್ತ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಗೂ ನಿಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಮೂರ್ತಿದೇವಿಯು ನರ-ನಾರಾಯಣ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಜನ್ಮವನ್ನಿತ್ತಳು. ॥ ೫೨ ॥ ಆ ನರ-ನಾರಾಯಣರು ಅವತರಿಸಿದೊಡನೆಯೇ ಇಡೀ ವಿಶ್ವವೇ ಆನಂದಿತವಾಗಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿತು. ಆಗ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ, ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ, ವಾಯುವಿನಲ್ಲೂ ನದಿ-ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಸನ್ನತೆ ಹರಡಿತು. ॥ ೫೩ ॥

ದಿವ್ಯವಾದ್ಯಂತ ತೂರ್ಯಾಣಿ ಪೇತುಃ ಕುಸುಮವೃಷ್ಟಯಃ ।
ಮುನಯಸ್ತುಷ್ಟುವುಸ್ತುಷ್ಟಾ ಜಗುರ್ಗಂಧರ್ವಕಿನ್ನರಾಃ
॥ ೫೪ ॥

ನೃತ್ಯಂತಿ ಸ್ಮ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ದೇವ್ಯ ಆಸೀತ್ಪರಮಮಂಗಲಮ್ ।
ದೇವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಸರ್ವೇ ಉಪತಸ್ಥುರಭಿಷ್ಟವೈಃ
॥ ೫೫ ॥

ದೇವಾ ಊಚುಃ

ಯೋ ಮಾಯಯಾ ವಿರಚಿತಂ ನಿಜಯಾಽಽತ್ಮನೀದಂ
ಖೇ ರೂಪಭೇದಮಿವ ತತ್ಪ್ರತಿಚಕ್ಷಣಾಯ ।
ಏತೇನ ಧರ್ಮಸದನೇ ಋಷಿಮೂರ್ತಿನಾದ್ಯ
ಪ್ರಾದುಶ್ಚಕಾರ ಪುರುಷಾಯ ನಮಃ ಪರಸ್ಮೈ ॥ ೫೬ ॥

ಸೋಽಯಂ ಸ್ಥಿತಿವ್ಯತಿಕರೋಪಶಮಾಯ ಸೃಷ್ಟಾನ್
ಸತ್ತ್ವೇನ ನಃ ಸುರಗಣಾನನುಮೇಯತತ್ತ್ವಃ ।
ದೃಶ್ಯಾದದಭ್ರಕರುಣೇನ ವಿಲೋಕನೇನ
ಯಚ್ಛ್ರೀನಿಕೇತಮಮಲಂ ಕ್ಷಿಪತಾರವಿಂದಮ್ ॥ ೫೭ ॥

ಏವಂ ಸುರಗಣೈಸ್ತಾತ ಭಗವಂತಾವಭಿಷ್ಟುತೌ ।
ಲಬ್ಧಾವಲೋಕೈರ್ಯಯತುರರ್ಚಿತೌ ಗಂಧಮಾದನಮ್
॥ ೫೮ ॥

ತಾವಿಮೌ ವೈ ಭಗವತೋ ಹರೇರಂಶಾವಿಹಾಗತೌ ।
ಭಾರವ್ಯಯಾಯ ಚ ಭುವಃ ಕೃಷ್ಣೌ ಯದುಕುರೂದ್ವಹೌ
॥ ೫೯ ॥

ಸ್ವಾಹಾಭಿಮಾನಿನಶ್ಚಾಗ್ನೇರಾತ್ಮಜಾಂಸ್ತ್ರೀನಜೀಜನತ್ ।
ಪಾವಕಂ ಪವಮಾನಂ ಚ ಶುಚಿಂ ಚ ಹುತಭೋಜನಮ್
॥ ೬೦ ॥

ತೇಭ್ಯೋಽಗ್ನಯಃ ಸಮಭವನ್ ಚತ್ವಾರಿಂಶಚ್ಚ ಪಂಚ ಚ ।
ತ ಏವೈಕೋನಪಂಚಾಶತ್ಸಾಕಂ ಪಿತೃಪಿತಾಮಹೈಃ
॥ ೬೧ ॥

ವೈತಾನಿಕೇ ಕರ್ಮಣಿ ಯನ್ನಾಮಭಿರ್ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಭಿಃ ।
ಆಗ್ನೇಯ್ಯ ಇಷ್ಟಯೋ ಯಜ್ಞೇ ನಿರೂಪ್ಯಂತೇಽಗ್ನಯಸ್ತು ತೇ
॥ ೬೨ ॥

ಅಗ್ನಿಷ್ವಾತ್ತಾ ಬರ್ಹಿಷದಃ ಸೋಮ್ಯಾಃ ಪಿತರ ಆಜ್ಯಪಾಃ ।
ಸಾಗ್ನಯೋಽನಗ್ನಯಸ್ತೇಷಾಂ ಪತ್ನೀ ದಾಕ್ಷಾಯಣೀ ಸ್ವಧಾ
॥ ೬೩ ॥

ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳವಾದ್ಯಗಳು ಮೊಳಗತೊಡಗಿದವು. ದೇವತೆಗಳು ಹೂಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸಿದರು. ಗಂಧರ್ವರೂ, ಕಿನ್ನರರೂ ಹಾಡತೊಡಗಿದರು. ॥ ೫೪ ॥ ಅಪ್ಸರೆಯರು ನೃತ್ಯವಾಡ ತೊಡಗಿದರು. ಹೀಗೆ ಆಗ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದ-ಮಂಗಳ ವಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು ದಿವ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸತೊಡಗಿದರು. ॥ ೫೫ ॥

ದೇವತೆಗಳು ಹೇಳಿದರು – ಭಗವಂತನೇ! ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ರೂಪಗಳ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ, ಭಗವಂತನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಈ ವಿವಿಧರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಜಗತ್ತನ್ನು ರಚಿಸಿರುವವನು. ಈಗ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶ ಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ನರ-ನಾರಾಯಣ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ರೂಪ ದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿರುವನು. ಇಂತಹ ಪರಮಪುರುಷನಿಗೆ ನಮೋ ನಮಃ ॥ ೫೬ ॥ ಯಾರ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಧಾರದಿಂದ ನಾವುಗಳು ಕೇವಲ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದೇ ಹೊರತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗದು – ಅಂತಹ ಭಗವಂತನೇ ಜಗತ್ತಿನ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡು ವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸತ್ತ್ವಗುಣದಿಂದ ದೇವತೆಗಳಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾನೆ. ದಯಾಮೂರ್ತಿಯಾದ ಈ ಭಗವಂತನು ಸಮಸ್ತ ಸೌಂದರ್ಯ-ಲಾವಣ್ಯಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಮನೆಯಾದ ತಾವರೆಯ ಹೂವನ್ನೂ ನಾಚಿಸುವಂತಹ ತನ್ನ ಪರಮ ಕರುಣೆಯ ನೋಟವನ್ನು ನಮ್ಮತ್ತ ಬೀರಲಿ ॥ ೫೭ ॥

ಪ್ರಿಯ ವಿದುರನೇ! ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಭುವಿನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆದು ಅವನನ್ನು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿ, ಸ್ತುತಿಸಿ ದರು. ಅನಂತರ ಭಗವಾನ್ ನರ-ನಾರಾಯಣರು ಗಂಧಮಾದನ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು. ॥ ೫೮ ॥ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂಶ ಸಂಭೂತರಾದ ನರ-ನಾರಾಯಣರೇ ಈಗ ಭೂಮಿಯ ಭಾರ ವನ್ನು ಇಳುಹುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯದುಕುಲಭೂಷಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ಕುರುಕುಲಭೂಷಣನಾದ ಅರ್ಜುನ ಎಂಬ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅವತರಿಸಿರುವರು. ॥ ೫೯ ॥

ಅಗ್ನಿದೇವರ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯು ಅಗ್ನಿಯ ಅಭಿ ಮಾನಿಗಳಾದ ಪಾವಕ, ಪವಮಾನ ಮತ್ತು ಶುಚಿ ಎಂಬ ಮೂವರು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದಳು. ಅವರೂ ತಂದೆಯಂತೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಭುಂಜಿಸು ವರು. ॥ ೬೦ ॥ ಈ ಮೂವರಿಂದಲೇ ನಲವತ್ತೈದು ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಅಗ್ನಿಗಳು ಉಂಟಾದವು. ಇವರೇ ತಮ್ಮ ಮೂವರು ಪಿತೃಗಳು, ಓರ್ವ ಪಿತಾಮಹ ಸೇರಿ ನಲವತ್ತೊಂಭತ್ತು ಅಗ್ನಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು. ॥ ೬೧ ॥ ವೇದಜ್ಞ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವೈದಿಕ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಗ್ನೇಯಿ ಇಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಇವೇ ನಲವತ್ತೊಂಭತ್ತು ಅಗ್ನಿಗಳ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮಾಡುವರು. ॥ ೬೨ ॥

ಅಗ್ನಿಷ್ವಾತ್ತ, ಬರ್ಹಿಷದ, ಸೋಮಪ ಮತ್ತು ಆಜ್ಯಪ ಇವರು ಪಿತೃಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಸಾಗ್ನಿಕರೂ (ಗೃಹಸ್ಥರು) ಇದ್ದಾರೆ. ನಿರಗ್ನಿಕರೂ (ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು) ಇದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲ ಪಿತೃಗಳ ಪತ್ನಿಯು ದಕ್ಷಕುಮಾರಿಯಾದ ಸ್ವಧಾದೇವಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ॥ ೬೩ ॥

ತೇಭ್ಯೋ ದಧಾರ ಕನ್ಯೇ ದ್ವೇ ವಯುನಾಂ ಧಾರಿಣೀಂ ಸ್ವಧಾ ।
ಉಭೇ ತೇ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನ್ಯೌ ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಪಾರಗೇ
॥ ೬೪ ॥

ಭವಸ್ಯ ಪತ್ನೀ ತು ಸತೀ ಭವಂ ದೇವಮನುವ್ರತಾ ।
ಆತ್ಮನಃ ಸದೃಶಂ ಪುತ್ರಂ ನ ಲೇಭೇ ಗುಣಶೀಲತಃ
॥ ೬೫ ॥

ಪಿತರ್ಯಪ್ರತಿರೂಪೇ ಸ್ವೇ ಭವಾಯಾನಾಗಸೇ ರುಷಾ ।
ಅಪ್ರೌಢೈವಾತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾನಮಜಹಾದ್ಯೋಗಸಂಯುತಾ
॥ ೬೬ ॥

ಈ ಪಿತೃಗಳಿಂದ ಸ್ವಧಾದೇವಿಗೆ ಧಾರಿಣೀ ಮತ್ತು ವಯುನಾ ಎಂಬ ಎರಡು ಕನ್ಯೆಗಳಾದರು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಜ್ಞಾನ-ವಿಜ್ಞಾನ ಪಾರಂಗತೆಯರೂ, ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಿಯರೂ ಆದರು. ॥ ೬೪ ॥ ಮಹಾದೇವನ ಪತ್ನೀ ಸಾಧ್ವೀಮಣಿಯಾದ ಸತಿದೇವಿಯು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಪತಿನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವಳಾಗಿ ಪತಿಸೇವಾ ಪರಾಯಣೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಆಕೆಗೆ ತನ್ನ ಗುಣಶೀಲಗಳಿಗೆ ಅನುರೂಪನಾದ ಪುತ್ರನು ಆಗಲಿಲ್ಲ. ॥ ೬೫ ॥ ಏಕೆಂದರೆ, ಶಿವನು ನಿರಪರಾಧಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸತೀದೇವಿಯು ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಆತನಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕ್ರುದ್ಧಳಾಗಿ ಆಕೆಯು ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಯೋಗಸಮಾಧಿಯಿಂದ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ್ದಳು. ॥ ೬೬ ॥

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ವಿದುರ-ಮೈತ್ರೇಯಸಂವಾದೇ ಪ್ರಥಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧ ॥

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಭಗವಾನ್ ಶಿವನಿಗೂ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಗೂ ಉಂಟಾದ ಮನಸ್ತಾಪ

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ಭವೇ ಶೀಲವತಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೇ ದಕ್ಷೋ ದುಹಿತೃವತ್ಸಲಃ ।
ವಿದ್ವೇಷಮಕರೋತ್ಕಸ್ಮಾದನಾದೃತ್ಯಾತ್ಮಜಾಂ ಸತೀಮ್
॥ ೧ ॥

ಕಸ್ತಂ ಚರಾಚರಗುರುಂ ನಿರ್ವೈರಂ ಶಾಂತವಿಗ್ರಹಮ್ ।
ಆತ್ಮಾರಾಮಂ ಕಥಂ ದ್ವೇಷ್ಟಿ ಜಗತೋ ದೈವತಂ ಮಹತ್
॥ ೨ ॥

ಏತದಾಖ್ಯಾಹಿ ಮೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಜಾಮಾತುಃ ಶ್ವಶುರಸ್ಯ ಚ ।
ವಿದ್ವೇಷಸ್ತು ಯತಃ ಪ್ರಾಣಾಂಸ್ತತ್ಯಜೇ ದುಸ್ತ್ಯಜಾನ್ಸತೀ
॥ ೩ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಪುರಾ ವಿಶ್ವಸೃಜಾಂ ಸತ್ರೇ ಸಮೇತಾಃ ಪರಮರ್ಷಯಃ ।
ತಥಾಮರಗಣಾಃ ಸರ್ವೇ ಸಾನುಗಾ ಮುನಯೋಽಗ್ನಯಃ
॥ ೪ ॥

ತತ್ರ ಪ್ರವಿಷ್ಟಮೃಷಯೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾರ್ಕಮಿವ ರೋಚಿಷಾ ।
ಭ್ರಾಜಮಾನಂ ವಿತಿಮಿರಂ ಕುರ್ವಂತಂ ತನ್ಮಹತ್ಸದಃ
॥ ೫ ॥

ವಿದುರನು ಕೇಳಿದನು – ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರೇ! ದಕ್ಷ ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ತನ್ನ ಪುತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಯಿತ್ತು. ಹಾಗಿರು ವಾಗ ಅವನು ಪುತ್ರಿಯಾದ ಸತಿದೇವಿಯನ್ನು ಅನಾದರಿಸಿ, ಶೀಲ ವಂತನಾದ ಎಲ್ಲರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಮಹಾದೇವನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ವನ್ನು ಏಕೆ ತಾಳಿದನು ? ॥ ೧ ॥ ಪರಮೇಶ್ವರನಾದರೋ ಚರಾಚರ ಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಗುರುವು, ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ವೈರವಿಲ್ಲದವನು. ಶಾಂತ ಮೂರ್ತಿಯು. ಆತ್ಮಾರಾಮನು. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪರಮಾರಾಧ್ಯನಾದ ಪರದೇವತೆಯು. ಅವನಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ವೈರತಾಳುವರೇ ? ॥ ೨ ॥

ಪೂಜ್ಯರೇ! ಆ ಮಾವ-ಅಳಿಯಂದಿರಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ದ್ವೇಷ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಯಿತು ? ಅದರ ಕಾರಣದಿಂದ ಸತಿದೇವಿಯು ತ್ಯಜಿಸಲು ದುಸ್ತರವಾದ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೇ ಬಲಿಗೊಟ್ಟಳಲ್ಲ! ಇದನ್ನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿರಿ. ॥ ೩. ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳಿದರು – ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ಆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ, ಮುನಿಗಳೂ, ಅಗ್ನಿಗಳೂ, ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೂ ತಮ್ಮ ಅನುಯಾಯಿಗಳೊಡನೆ ಬಂದು ಸೇರಿದ್ದರು. ॥ ೪ ॥ ಆಗ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯೂ ಆ ಸಭೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಅವನು ತನ್ನ ತೇಜದಿಂದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ ಆ ವಿಶಾಲ ಸಭಾಭವನದ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ದೂರಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಅವನ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಬೆರಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮತ್ತು ಮಹಾದೇವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರ ಅಗ್ನಿ ಸಮೇತರಾದ ಎಲ್ಲ ಸಭಾ ಸದರು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಆಸನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದುನಿಂತರು. ॥ ೫-೬ ॥

ಉದತಿಷ್ಠನ್ಸದಸ್ಯಾಸ್ತೇ ಸ್ವಧಿಷ್ಣ್ಯೇಭ್ಯಃ ಸಹಾಗ್ನಯಃ ।
ಋತೇ ವಿರಿಂಚಂ ಶರ್ವಂ ಚ ತದ್ಭಾಸಾಽಽಕ್ಷಿಪ್ತಚೇತಸಃ
॥ ೬ ॥

ಸದಸಸ್ಪತಿಭಿರ್ದಕ್ಷೋ ಭಗವಾನ್ಸಾಧು ಸತ್ಕೃತಃ ।
ಅಜಂ ಲೋಕಗುರುಂ ನತ್ವಾ ನಿಷಸಾದ ತದಾಜ್ಞಯಾ
॥ ೭ ॥

ಪ್ರಾಙ್ನಿಷಣ್ಣಂ ಮೃಡಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನಾಮೃಷ್ಯತ್ತದನಾದೃತಃ ।
ಉವಾಚ ವಾಮಂ ಚಕ್ಷುರ್ಭ್ಯಾಮಭಿವೀಕ್ಷ್ಯ ದಹನ್ನಿವ
॥ ೮ ॥

ಶ್ರೂಯತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಯೋ ಮೇ ಸಹದೇವಾಃ ಸಹಾಗ್ನಯಃ ।
ಸಾಧೂನಾಂ ಬ್ರುವತೋ ವೃತ್ತಂ ನಾಜ್ಞಾನಾನ್ನ ಚ ಮತ್ಸರಾತ್
॥ ೯ ॥

ಅಯಂ ತು ಲೋಕಪಾಲಾನಾಂ ಯಶೋಘ್ನೋ ನಿರಪತ್ರಪಃ ।
ಸದ್ಭಿರಾಚರಿತಃ ಪಂಥಾ ಯೇನ ಸ್ತಬ್ಧೇನ ದೂಷಿತಃ
॥ ೧೦ ॥

ಏಷ ಮೇ ಶಿಷ್ಯತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಯನ್ಮೇ ದುಹಿತುರಗ್ರಹೀತ್ ।
ಪಾಣಿಂ ವಿಪ್ರಾಗ್ನಿಮುಖತಃ ಸಾವಿತ್ರ್ಯಾ ಇವ ಸಾಧುವತ್
॥ ೧೧ ॥

ಗೃಹೀತ್ವಾ ಮೃಗಶಾವಾಕ್ಷ್ಯಾಃ ಪಾಣಿಂ ಮರ್ಕಟಲೋಚನಃ ।
ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನಾಭಿವಾದಾರ್ಹೇ ವಾಚಾಪ್ಯಕೃತ ನೋಚಿತಮ್
॥ ೧೨ ॥

ಲುಪ್ತಕ್ರಿಯಾಯಾಶುಚಯೇ ಮಾನಿನೇ ಭಿನ್ನಸೇತವೇ ।
ಅನಿಚ್ಛನ್ನಪ್ಯದಾಂ ಬಾಲಾಂ ಶೂದ್ರಾಯೇವೋಶತೀಂ ಗಿರಮ್
॥ ೧೩ ॥

ಪ್ರೇತಾವಾಸೇಷು ಘೋರೇಷು ಪ್ರೇತೈರ್ಭೂತಗಣೈರ್ವೃತಃ ।
ಅಟತ್ಯುನ್ಮತ್ತವನ್ನಗ್ನೋ ವ್ಯುಪ್ತಕೇಶೋ ಹಸನ್ರುದನ್
॥ ೧೪ ॥

ಚಿತಾಭಸ್ಮಕೃತಸ್ನಾನಃ ಪ್ರೇತಸ್ರಙ್ನ್ರಸ್ಥಿಭೂಷಣಃ ।
ಶಿವಾಪದೇಶೋ ಹ್ಯಶಿವೋ ಮತ್ತೋ ಮತ್ತಜನಪ್ರಿಯಃ ।
ಪತಿಃ ಪ್ರಮಥಭೂತಾನಾಂ ತಮೋಮಾತ್ರಾತ್ಮಕಾತ್ಮನಾಮ್
॥ ೧೫ ॥

ತಸ್ಮಾ ಉನ್ಮಾದನಾಥಾಯ ನಷ್ಟಶೌಚಾಯ ದುರ್ಹೃದೇ ।
ದತ್ತಾ ಬತ ಮಯಾ ಸಾಧ್ವೀ ಚೋದಿತೇ ಪರಮೇಷ್ಠಿನಾ
॥ ೧೬ ॥

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಸಭಾಸದರಿಂದ ಸಮ್ಮಾನ ಪಡೆದು ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯು ತಂದೆಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ವಂದಿಸಿ, ಅವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದನು. ॥ ೭ ॥

ಆದರೆ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಮಾತ್ರ ಕುಳಿತೇ ಇದ್ದು, ತನಗೆ ಗೌರವವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸದೆ ಇದ್ದುದನ್ನು ಆತನು ಗಮನಿಸಿದನು. ಇದನ್ನು ಅವನು ಅನಾದರವೆಂದು ತಿಳಿದನು. ಆಗ ಆತನು ಶಿವನನ್ನು ತನ್ನ ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುಟ್ಟುಬಿಡುವನೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ದುರ-ದುರನೆ ನೋಡುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಹೇಳತೊಡಗಿದನು. ॥ ೮ ॥ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ, ಅಗ್ನಿಗಳಿಂದಲೂ ಒಡಗೂಡಿರುವ ಎಲೈ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳೇ ! ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿರಿ. ನಾನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗಲೀ, ಮಾತ್ಸರ್ಯದಿಂದಾಗಲೀ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ವ್ಯವಹಾರದ ಕುರಿತೇ ಆಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೯ ॥ ಈ ನಾಚಿಕೆಗೆಟ್ಟವನು ಎಲ್ಲ ಲೋಕಪಾಲರ ಪವಿತ್ರಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ನೋಡಿದಿರಾ ! ಈ ದುರಹಂಕಾರಿಯು ಸತ್ಪುರುಷರು ನಡೆದು ಬಂದಿರುವ ದಾರಿಯನ್ನೇ ಕಲಂಕಿತಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೧೦ ॥ ಕಪಿಯ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಇವನು ಸಾಧುವಿನಂತಿದ್ದ ನನ್ನ ಸಾವಿತ್ರಿ ಸದೃಶಳೂ, ಮೃಗನಯನಿಯೂ ಆದ ಪವಿತ್ರ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸಮಕ್ಷಮದಲ್ಲಿ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಮಾಡಿದ್ದನು. ಇದರಿಂದ ಇವನು ಒಂದು ವಿಧದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಮಗನಂತೇ ಇದ್ದಾನೆ. ಇವನೂ ಎದ್ದು ನನಗೆ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಉಚಿತವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇವನು ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ನನ್ನನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ॥ ೧೧-೧೨ ॥ ಅಯ್ಯೋ ! ಅಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ವೇದ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಂತೆ – ನಾನು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಈತನಿಗೆ ನನ್ನ ಪುತ್ರಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟೆನಲ್ಲ ! ಈತನು ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಲೋಪಗೊಳಿಸಿರುವವನು. ಅಶುಚಿಯು, ದುರಭಿಮಾನಿಯು. ಧರ್ಮದ ಮೇರೆಯನ್ನು ಮುರಿದು ಹಾಕಿದನು. ॥ ೧೩ ॥ ಇವನು ಪ್ರೇತಗಳಿಗೆ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಭಯಂಕರ ಸ್ಮಶಾನಗಳಲ್ಲಿ ಭೂತ-ಪ್ರೇತಗಳೊಡನೆ ಅಲೆಯುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಹುಚ್ಚನಂತೆ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಕೆದರಿಕೊಂಡು, ಬತ್ತಲೆಯಾಗಿ, ನಗುತ್ತಲೂ, ಅಳುತ್ತಲೂ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೪ ॥ ಇವನು ಅಪವಿತ್ರವಾದ ಚಿತಾಭಸ್ಮವನ್ನು ಮೈಗೆಲ್ಲ ಬಳಿದುಕೊಂಡು, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಭೂತಗಳು ಧರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ನರಮುಂಡ ಮಾಲೆಯನ್ನೂ, ದೇಹದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮೂಳೆಗಳ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಶಿವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ನಿಜವಾಗಿ ಅಶಿವ – ಅಮಂಗಳರೂಪಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತೇರಿದವನಿಗೆ ಮತ್ತೇರಿದವರೇ ಪ್ರಿಯರಾಗಿರುವಂತೆ ಈತನಿಗೂ ಭೂತ-ಪ್ರೇತ-ಪಿಶಾಚಾದಿ ತಮೋಗುಣದ ಜೀವರೇ ಪ್ರಿಯರು. ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಈತನು ನಾಯಕನು. ॥ ೧೫ ॥ ಅಯ್ಯೋ ! ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಾತಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿ, ಭೂತಪತಿಯೂ, ಆಚಾರಹೀನನೂ, ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವದವನೂ ಆದ ಇಂತಹವನಿಗೆ ಸಾಧ್ವಿಯೂ, ಸುಕುಮಾರಿಯೂ ಆದ ನನ್ನ ಕುವರಿಯನ್ನು ವಿವಾಹಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟೆನಲ್ಲ ! ॥ ೧೬ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ವಿನಿಂದ್ಯೈವಂ ಸ ಗಿರಿಶಮಪ್ರತೀಪಮವಸ್ಥಿತಮ್ ।
ದಕ್ಷೋಽಥಾಪ ಉಪಸ್ಪೃಶ್ಯ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಶಪ್ತುಂ ಪ್ರಚಕ್ರಮೇ ॥ ೧೭ ॥

ಅಯಂ ತು ದೇವಯಜನ ಇಂದ್ರೋಪೇಂದ್ರಾದಿಭಿರ್ಭವಃ ।
ಸಹಭಾಗಂ ನ ಲಭತಾಂ ದೇವೈರ್ದೇವಗಣಾಧಮಃ ॥ ೧೮ ॥

ನಿಷಿಧ್ಯಮಾನಃ ಸ ಸದಸ್ಯಮುಖ್ಯೈ-
ರ್ದಕ್ಷೋ ಗಿರಿತ್ರಾಯ ವಿಸೃಜ್ಯ ಶಾಪಮ್ ।
ತಸ್ಮಾದ್ವಿನಿಷ್ಕ್ರಮ್ಯ ವಿವೃದ್ಧಮನ್ಯು-
ರ್ಜಗಾಮ ಕೌರವ್ಯ ನಿಜಂ ನಿಕೇತನಮ್ ॥ ೧೯ ॥

ವಿಜ್ಞಾಯ ಶಾಪಂ ಗಿರಿಶಾನುಗಾಗ್ರಣೀ-
ರ್ನಂದೀಶ್ವರೋ ರೋಷಕಷಾಯದೂಷಿತಃ ।
ದಕ್ಷಾಯ ಶಾಪಂ ವಿಸಸರ್ಜ ದಾರುಣಂ
ಯೇ ಚಾನ್ವಮೋದಂಸ್ತದವಾಚ್ಯತಾಂ ದ್ವಿಜಾಃ ॥ ೨೦ ॥

ಯ ಏತನ್ಮರ್ತ್ಯಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಭಗವತ್ಯಪ್ರತಿದ್ರುಹಿ ।
ದ್ರುಹ್ಯತ್ಯಜ್ಞಃ ಪೃಥಗ್ದೃಷ್ಟಿಸ್ತತ್ತ್ವತೋ ವಿಮುಖೋ ಭವೇತ್ ॥ ೨೧ ॥

ಗೃಹೇಷು ಕೂಟಧರ್ಮೇಷು ಸಕ್ತೋ ಗ್ರಾಮ್ಯಸುಖೇಚ್ಛಯಾ ।
ಕರ್ಮತಂತ್ರಂ ವಿತನುತೇ ವೇದವಾದವಿಪನ್ನಧೀಃ ॥ ೨೨ ॥

ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಪರಾಭಿಧ್ಯಾಯಿನ್ಯಾ ವಿಸ್ಮೃತಾತ್ಮಗತಿಃ ಪಶುಃ ।
ಸ್ತ್ರೀಕಾಮಃ ಸೋಽಸ್ತ್ವತಿತರಾಂ ದಕ್ಷೋ ಬಸ್ತಮುಖೋಽಚಿರಾತ್ ॥ ೨೩ ॥

ವಿದ್ಯಾಬುದ್ಧಿರವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಕರ್ಮಮಯ್ಯಾಮಸೌ ಜಡಃ ।
ಸಂಸರಂತ್ವಿಹ ಯೇ ಚಾಮುಮನು ಶರ್ವಾವಮಾನಿನಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ಗಿರಃ ಶ್ರುತಾಯಾಃ ಪುಷ್ಪಿಣ್ಯಾ ಮಧುಗಂಧೇನ ಭೂರಿಣಾ ।
ಮಥ್ನಾ ಚೋನ್ಮಥಿತಾತ್ಮಾನಃ ಸಮ್ಮುಹ್ಯಂತು ಹರದ್ವಿಷಃ ॥ ೨೫ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಸಾಧುಸ್ವಭಾವದ ವಿದುರನೇ! ದಕ್ಷನು ತನ್ನನ್ನು ಹೀಗೆ ನಿಂದಿಸಿದರೂ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾದೇವನು ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೂ ತೋರದೆ ಹಿಂದಿನಂತೆ ನಿಶ್ಚಲಭಾವದಿಂದಲೇ ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ಇದರಿಂದ ದಕ್ಷನ ಕ್ರೋಧವು ಉಕ್ಕೇರಿ ಅವನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶಿವನನ್ನು ಶಪಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾದನು. ॥ ೧೭ ॥ ದಕ್ಷನು – "ಈ ಮಹಾದೇವನು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಮನು. ಇಂದಿನಿಂದ ಈತನಿಗೆ ಇಂದ್ರ-ಉಪೇಂದ್ರ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಭಾಗವು ದೊರೆಯದಿರಲಿ' ಎಂಬ ಶಾಪವಾಕ್ಯವನ್ನುಚ್ಚರಿಸಿದನು. ॥ ೧೮ ॥ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಮುಖ್ಯ ಸದಸ್ಯರು 'ಬೇಡ! ಬೇಡ!' ಎಂದು ತಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆತನು ಯಾರ ಮಾತನ್ನೂ ಕೇಳದೆ ಶಿವನಿಗೆ ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟೇ ಬಿಟ್ಟನು. ಹಾಗೂ ಕಡುಕೋಪದಿಂದ ಸಭಾತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋದನು. ॥ ೧೯ ॥

ಸ್ವಾಮಿ ಶಂಕರನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ನಂದಿಕೇಶ್ವರನಿಗೆ ದಕ್ಷನು ಶಾಪವಿತ್ತುದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಲೇ ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಕಿಡಿ-ಕಿಡಿಯಾದನು. ಆ ದಕ್ಷನಿಗೂ, ಅವನ ದುರ್ವಚನಗಳನ್ನು ಅನುಮೋದನೆ ಮಾಡಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ ಅವನು ಭಯಂಕರವಾದ ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ॥ ೨೦ ॥ "ಮರಣಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಈ ದೇಹದಲ್ಲೇ ಅಭಿಮಾನ ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಮೂರ್ಖ ದಕ್ಷನು – ಯಾರಿಗೂ ದ್ರೋಹಮಾಡದೇ ಇರುವ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮಾಡಿರುವನು. ಭೇದಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈತನು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ವಿಮುಖನಾಗಲಿ." ॥ ೨೧ ॥ ಇವನು 'ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯ ಯಜ್ಞಮಾಡುವವನಿಗೆ ಅಕ್ಷಯಪುಣ್ಯವು ದೊರೆಯುವುದು' ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥವಾದರೂಪೀ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಹಿತನಾಗಿ ಹಾಗೂ ವಿವೇಕಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ವಿಷಯಸುಖದ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕಪಟಧರ್ಮಮಯ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದು ಕರ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ಬುದ್ಧಿಯು ದೇಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವಂತಹುದು. ಇದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಮರೆಯಾಗಿದೆ. ಇವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪಶುವಿನಂತೆ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈತನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ತ್ರೀಲಂಪಟನಾಗಲಿ ಮತ್ತು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಈತನಿಗೆ ಹೋತದಮುಖ ಬರಲಿ. ॥ ೨೨-೨೩ ॥ ಈ ಮೂರ್ಖನು ಕರ್ಮಮಯವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈತನೂ ಮತ್ತು ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನಿಗೆ ಅಪಮಾನಮಾಡಿರುವ ಈತನ ಬೆಂಬಲಿಗರೆಲ್ಲರೂ ಜನ್ಮ-ಮರಣರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುತ್ತಿರಲಿ. ॥ ೨೪ ॥ ವೇದವಾಣಿಯೆಂಬ ಬಳ್ಳಿಯು ಫಲಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಸುಶೋಭಿತವಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮಫಲರೂಪವಾದ ಅದರ ಮೋಹಕವಾದ ಗಂಧಕ್ಕೆ ವಶವಾದವರ ಚಿತ್ತವು ಕಲಕಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ಶಂಕರದ್ರೋಹಿಗಳು ಕರ್ಮಗಳ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿರಲಿ. ॥ ೨೫ ॥

ಸರ್ವಭಕ್ಷ್ಯಾ ದ್ವಿಜಾ ವೃತ್ತ್ಯೈ ಧೃತವಿದ್ಯಾತಪೋವ್ರತಾಃ ।
ವಿತ್ತದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾರಾಮಾ ಯಾಚಕಾ ವಿಚರಂತ್ವಿಹ
॥ ೨೬ ॥

ತಸ್ಯೈವಂ ದದತಃ ಶಾಪಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ದ್ವಿಜಕುಲಾಯ ವೈ ।
ಭೃಗುಃ ಪ್ರತ್ಯಸೃಜಚ್ಛಾಪಂ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಂ ದುರತ್ಯಯಮ್
॥ ೨೭ ॥

ಭವವ್ರತಧರಾ ಯೇ ಚ ಯೇ ಚ ತಾನ್ಸಮನುವ್ರತಾಃ ।
ಪಾಖಂಡಿನಸ್ತೇ ಭವಂತು ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಪರಿಪಂಥಿನಃ
॥ ೨೮ ॥

ನಷ್ಟಶೌಚಾ ಮೂಢಧಿಯೋ ಜಟಾಭಸ್ಮಾಸ್ಥಿಧಾರಿಣಃ ।
ವಿಶಂತು ಶಿವದೀಕ್ಷಾಯಾಂ ಯತ್ರ ದೈವಂ ಸುರಾಸವಮ್
॥ ೨೯ ॥

ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಂಶ್ಚೈವ ಯದ್ಯೂಯಂ ಪರಿನಿಂದಥ ।
ಸೇತುಂ ವಿಧಾರಣಂ ಪುಂಸಾಮತಃ ಪಾಖಂಡಮಾಶ್ರಿತಾಃ
॥ ೩೦ ॥

ಏಷ ಏವ ಹಿ ಲೋಕಾನಾಂ ಶಿವಃ ಪಂಥಾಃ ಸನಾತನಃ ।
ಯಂ ಪೂರ್ವೇ ಚಾನುಸಂತಸ್ಥುರ್ಯತ್ಪ್ರಮಾಣಂ ಜನಾರ್ದನಃ
॥ ೩೧ ॥

ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಶುದ್ಧಂ ಸತಾಂ ವರ್ತ್ಮ ಸನಾತನಮ್ ।
ವಿಗರ್ಹ್ಯ ಯಾತ ಪಾಖಂಡಂ ದೈವಂ ವೋ ಯತ್ರ ಭೂತರಾಟ್
॥ ೩೨ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ತಸ್ಯೈವಂ ವದತಃ ಶಾಪಂ ಭೃಗೋಃ ಸ ಭಗವಾನ್ಭವಃ ।
ನಿಶ್ಚಕ್ರಾಮ ತತಃ ಕಿಂಚಿದ್ವಿಮನಾ ಇವ ಸಾನುಗಃ
॥ ೩೩ ॥

ತೇಽಪಿ ವಿಶ್ವಸೃಜಃ ಸತ್ರಂ ಸಹಸ್ರಪರಿವತ್ಸರಾನ್ ।
ಸಂವಿಧಾಯ ಮಹೇಷ್ವಾಸ ಯತ್ರೇಜ್ಯ ಋಷಭೋ ಹರಿಃ
॥ ೩೪ ॥

ಆಪ್ಲುತ್ಯಾವಭೃಥಂ ಯತ್ರ ಗಂಗಾ ಯಮುನಯಾನ್ವಿತಾ ।
ವಿರಜೇನಾತ್ಮನಾ ಸರ್ವೇ ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ ಧಾಮ ಯಯುಸ್ತತಃ
॥ ೩೫ ॥

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಭಕ್ಷ್ಯಾ-ಭಕ್ಷ್ಯದ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಉದರಂಭರಣಕ್ಕಾಗಿ ವಿದ್ಯೆ, ತಪಸ್ಸು ವ್ರತ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಧನ, ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ಸುಖವನ್ನು ಪರಮಸುಖವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಗುಲಾಮರಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡುತ್ತಾ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿರಲಿ'' ಎಂದು ಶಾಪವನ್ನಿತ್ತನು. ॥ ೨೬ ॥

ನಂದೀಶ್ವರನು ಹೀಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಲವನ್ನು ಶಪಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆದರ ಬದಲಿಗೆ ಭೃಗುಮಹರ್ಷಿಗಳು ಕ್ರುದ್ಧರಾಗಿ ದುಸ್ತರವಾದ ಶಾಪರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದರು. ॥ ೨೭ ॥ "ಯಾರು ಕಾಪಾಲಿಕರು – ಶಿವಭಕ್ತರು ಹಾಗೂ ಅವರ ಅನುಯಾಯಿ ಗಳಿದ್ದಾರೋ ಅವರು ಸತ್‌ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಆಚರಣೆ ಮಾಡುವ ಪಾಷಂಡಿಗಳಾಗಲಿ. ॥ ೨೮ ॥ ಶೌಚಾಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಂದಬುದ್ಧಿಗಳಾಗಿ, ಜಟೆ, ಬೂದಿ, ಎಲುಬಿನ ಮಾಲೆ ಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವವರೇ ಶೈವ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತರಾಗಲಿ. ಆದರಲ್ಲಿ ಸುರೆ ಮತ್ತು ಆಸವಗಳೆಂಬ ಮದ್ಯಗಳೇ ದೇವತೆಗಳಂತೆ ಆದರಣೀಯವಾಗಿದೆ. ॥ ೨೯ ॥ ಎಲಾ ! ನೀವೆಲ್ಲ ಧರ್ಮ ಮರ್ಯಾದೆಯ ಸಂಸ್ಥಾಪಕರೂ, ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳ ರಕ್ಷಕರೂ ಆದ ವೇದ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ನಿಂದೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಿರಲ್ಲ! ನೀವು ಪಾಷಂಡಮತವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವಿರಿ ಎಂಬುದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ॥ ೩೦ ॥ ಈ ವೇದಮಾರ್ಗವೇ ಜನರಿಗಾಗಿ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ ಮತ್ತು ಸನಾತನಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನವರು ಇದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುಬಂದಿರುವರು ಹಾಗೂ ಇದರ ಮೂಲವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿರುವನು. ॥ ೩೧ ॥ ನೀವುಗಳು ಸತ್ಪುರುಷರಿಗೆ ಪರಮಪವಿತ್ರವೂ, ಸನಾತನ ಮಾರ್ಗವೂ ಆದ ವೇದವನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತಿರುವಿರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಭೂತಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವ, ನಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟದೇವನು ವಾಸಿಸುವ ಪಾಷಂಡ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿರಿ. ॥ ೩೨ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ವಿದುರನೇ! ಭೃಗು ಋಷಿಗಳು ಹೀಗೆ ಶಪಿಸಿದಾಗ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನು ಸ್ವಲ್ಪ ಖೇದ ಗೊಂಡವನಂತೆ ತನ್ನ ಅನುಯಾಯಿಗಳೊಡನೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ॥ ೩೩॥ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಯಜ್ಞದ ಅವಧಿ ಒಂದುಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯ ದೇವತೆಯಾದರೋ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆಗಿದ್ದನು. ಅಂತಹ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಆ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು ಗಂಗಾ-ಯಮುನಾ ಸಂಗಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅವಭೃತಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಪ್ರಸನ್ನ ವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದರು. ॥ ೩೪-೩೫ ॥

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೨ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ದಕ್ಷಶಾಪೋ ನಾಮ ದ್ವಿತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨ ॥

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಸತಿದೇವಿಯು ತಂದೆಯು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಯಜ್ಞೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಹಠಮಾಡಿದುದು

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಸದಾ ವಿದ್ವಿಷತೋರೇವಂ ಕಾಲೋ ವೈ ಧ್ರಿಯಮಾಣಯೋಃ ।
ಜಾಮಾತುಃ ಶ್ವಶುರಸ್ಯಾಪಿ ಸುಮಹಾನತಿಚಕ್ರಮೇ ॥ ೧ ॥

ಯದಾಭಿಷಿಕ್ತೋ ದಕ್ಷಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಪರಮೇಷ್ಠಿನಾ ।
ಪ್ರಜಾಪತೀನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಾಧಿಪತ್ಯೇ ಸ್ಮಯೋಽಭವತ್ ॥ ೨ ॥

ಇಷ್ಟ್ವಾ ಸ ವಾಜಪೇಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಾನಭಿಭೂಯ ಚ ।
ಬೃಹಸ್ಪತಿಸವಂ ನಾಮ ಸಮಾರೇಭೇ ಕ್ರತೂತ್ತಮಮ್ ॥ ೩ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಯಃ ಸರ್ವೇ ದೇವರ್ಷಿಪಿತೃದೇವತಾಃ ।
ಆಸನ್ ಕೃತಸ್ವಸ್ತ್ಯಯನಾಸ್ತತ್ಪತ್ನ್ಯಶ್ಚ ಸಭರ್ತೃಕಾಃ ॥ ೪ ॥

ತದುಪಶ್ರುತ್ಯ ನಭಸಿ ಖೇಚರಾಣಾಂ ಪ್ರಜಲ್ಪತಾಮ್ ।
ಸತೀ ದಾಕ್ಷಾಯಣೀ ದೇವೀ ಪಿತುರ್ಯಜ್ಞಮಹೋತ್ಸವಮ್ ॥ ೫ ॥

ವ್ರಜಂತೀಃ ಸರ್ವತೋ ದಿಗ್ಭ್ಯ ಉಪದೇವವರಸ್ತ್ರಿಯಃ ।
ವಿಮಾನಯಾನಾಃ ಸಪ್ರೇಷ್ಠಾ ನಿಷ್ಕಕಂಠೀಃ ಸುವಾಸಸಃ ॥ ೬ ॥

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ವನಿಲಯಾಭ್ಯಾಶೇ ಲೋಲಾಕ್ಷೀರ್ಮೃಷ್ಟಕುಂಡಲಾಃ ।
ಪತಿಂ ಭೂತಪತಿಂ ದೇವಮೌತ್ಸುಕ್ಯಾದಭ್ಯಭಾಷತ ॥ ೭ ॥

ಸತ್ಯುವಾಚ

ಪ್ರಜಾಪತೇಸ್ತೇ ಶ್ವಶುರಸ್ಯ ಸಾಂಪ್ರತಂ
ನಿರ್ಯಾಪಿತೋ ಯಜ್ಞಮಹೋತ್ಸವಃ ಕಿಲ ।
ವಯಂ ಚ ತತ್ರಾಭಿಸರಾಮ ವಾಮ ತೇ
ಯದ್ಯರ್ಥಿತಾಮೀ ವಿಬುಧಾ ವ್ರಜಂತಿ ಹಿ ॥ ೮ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ಭಗಿನ್ಯೋ ಮಮ ಭರ್ತೃಭಿಃ ಸ್ವಕೈ-
ರ್ಧ್ರುವಂ ಗಮಿಷ್ಯಂತಿ ಸುಹೃದ್ದಿದೃಕ್ಷವಃ ।
ಅಹಂ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ಭವತಾಭಿಕಾಮಯೇ
ಸಹೋಪನೀತಂ ಪರಿಬರ್ಹಮರ್ಹಿತುಮ್ ॥ ೯ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ಹೀಗೆ ಮಾವ-ಅಳಿಯಂದಿರು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಬಹಳ ಕಾಲವು ಸಂದಿತು. ॥ ೧ ॥ ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ದಕ್ಷನನ್ನು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿಸಿದನು. ಇದರಿಂದ ಅವನ ಗರ್ವವು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿತು. ॥ ೨ ॥ ಅವನು ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನೇ ಮುಂತಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠರಿಗೆ ಯಜ್ಞಭಾಗವನ್ನು ಕೊಡದೆ, ಅವರನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾ ಮೊದಲಿಗೆ 'ವಾಜಪೇಯ' ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಮತ್ತೆ 'ಬೃಹಸ್ಪತಿಸವ' ಎಂಬ ಮಹಾಯಜ್ಞವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ॥ ೩ ॥ ಆ ಯಜ್ಞೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳೂ, ದೇವರ್ಷಿಗಳೂ, ಪಿತೃಗಳೂ, ದೇವತೆಗಳೂ ಮುಂತಾದವರು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿಯರೊಂದಿಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಪನ್ನಗೊಳಿಸಿದರು. ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಹಾರ್ದಿಕವಾಗಿ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದನು. ॥ ೪ ॥

ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳು ಆ ಯಜ್ಞದ ವಿಚಾರವಾಗಿಯೇ ಪರಸ್ಪರ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಬಾಯಿಂದ ದಕ್ಷಕುಮಾರಿ ಸತೀದೇವಿಯು ತಂದೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಯಜ್ಞದ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಳು. ॥ ೫ ॥ ತಮ್ಮ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಕೈಲಾಸದ ದಾರಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಚಂಚಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಗಂಧರ್ವಸ್ತ್ರೀಯರೂ, ಯಕ್ಷರ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಥಳ-ಥಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನೂ, ಹಾರಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳೊಡನೆ ವಿಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಆ ಯಜ್ಞೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಸತಿಯು ನೋಡಿದಳು. ಆದರಿಂದ ಆಕೆಗೂ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲವುಂಟಾಗಿ, ಆಕೆಯು ತನ್ನ ಪತಿದೇವನಾದ ಭಗವಾನ್ ಭೂತನಾಥನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡಳು. ॥ ೬-೭ ॥

ಸತೀದೇವಿಯು ಹೇಳಿದಳು – ಸ್ವಾಮಿ! ವಾಮದೇವರೇ! ಈಗ ನಿಮ್ಮ ಮಾವನಾದ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರೀ ದೊಡ್ಡ ಯಜ್ಞೋತ್ಸವವು ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ನೋಡಿ, ಈ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನೀವು ಇಷ್ಟಪಡುವುದಾದರೆ ನಾವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ. ॥ ೮ ॥ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮೀಯರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಲು ನನ್ನ ಸೋದರಿಯರೂ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳೊಡನೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬರುವರು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಹೋಗಿ ನನ್ನ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳು ಕೊಡುವ ಒಡವೆ, ಉಡಿಗೆಗಳ ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ನನಗೂ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ॥ ೯ ॥

ತತ್ರ ಸ್ವಸ್ರೂರ್ಮೇ ನನು ಭರ್ತೃಸಮ್ಮಿತಾ
ಮಾತೃಷ್ವಸ್ರೂಃ ಕ್ಲಿನ್ನಧಿಯಂ ಚ ಮಾತರಮ್ ।
ದ್ರಕ್ಷ್ಯೇ ಚಿರೋತ್ಕಂಠಮನಾ ಮಹರ್ಷಿಭಿ-
ರುನ್ನೀಯಮಾನಂ ಚ ಮೃಡಾಧ್ವರಧ್ವಜಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ತ್ವಯ್ಯೇತದಾಶ್ಚರ್ಯಮಜಾತ್ಮಮಾಯಯಾ
ವಿನಿರ್ಮಿತಂ ಭಾತಿ ಗುಣತ್ರಯಾತ್ಮಕಮ್ ।
ತಥಾಪ್ಯಹಂ ಯೋಷಿದತತ್ತ್ವವಿಚ್ಚ ತೇ
ದೀನಾ ದಿದೃಕ್ಷೇ ಭವ ಮೇ ಭವಕ್ಷಿತಿಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ಪಶ್ಯ ಪ್ರಯಾಂತೀರಭವಾನ್ಯಯೋಷಿತೋ-
ಽಪ್ಯಲಂಕೃತಾಃ ಕಾಂತಸಖಾ ವರೂಥಶಃ ।
ಯಾಸಾಂ ವ್ರಜದ್ಭಿಃ ಶಿತಿಕಂಠ ಮಂಡಿತಂ
ನಭೋ ವಿಮಾನೈಃ ಕಲಹಂಸಪಾಂಡುಭಿಃ ॥ ೧೨ ॥

ಕಥಂ ಸುತಾಯಾಃ ಪಿತೃಗೇಹಕೌತುಕಂ
ನಿಶಮ್ಯ ದೇಹಃ ಸುರವರ್ಯ ನೇಂಗತೇ ।
ಅನಾಹುತಾ ಅಪ್ಯಭಿಯಂತಿ ಸೌಹೃದಂ
ಭರ್ತುರ್ಗುರೋರ್ದೇಹಕೃತಶ್ಚ ಕೇತನಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ತನ್ಮೇ ಪ್ರಸೀದೇದಮಮರ್ತ್ಯವಾಂಛಿತಂ
ಕರ್ತುಂ ಭವಾನ್ಕಾರುಣಿಕೋ ಬತಾರ್ಹತಿ ।
ತ್ವಯಾತ್ಮನೋಽರ್ಧೇಽಹಮದಭ್ರಚಕ್ಷುಷಾ
ನಿರೂಪಿತಾ ಮಾನುಗೃಹಾಣ ಯಾಚಿತಃ ॥ ೧೪ ॥

ಋಷಿರುವಾಚ

ಏವಂ ಗಿರಿತ್ರಃ ಪ್ರಿಯಯಾಭಿಭಾಷಿತಃ
ಪ್ರತ್ಯಭ್ಯಧತ್ತ ಪ್ರಹಸನ್ಸುಹೃತ್ಪ್ರಿಯಃ ।
ಸಂಸ್ಮಾರಿತೋ ಮರ್ಮಭಿದಃ ಕುವಾಗಿಷೂನ್
ಯಾನಾಹ ಕೋ ವಿಶ್ವಸೃಜಾಂ ಸಮಕ್ಷತಃ ॥ ೧೫ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ತ್ವಯೋದಿತಂ ಶೋಭನಮೇವ ಶೋಭನೇ
ಅನಾಹುತಾ ಅಪ್ಯಭಿಯಂತಿ ಬಂಧುಷು ।
ತೇ ಯದ್ಯನುತ್ಪಾದಿತದೋಷದೃಷ್ಟಯೋ
ಬಲೀಯಸಾನಾತ್ಮ್ಯಮದೇನ ಮನ್ಯುನಾ ॥ ೧೬ ॥

ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳಿಂದ ಸಮ್ಮಾನಿತರಾಗುವ ನನ್ನ ಸೋದರಿಯರು, ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ-ದೊಡ್ಡಮ್ಮಂದಿರು, ಸ್ನೇಹದಿಂದ ನೆನೆದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿದೆ. ಎಲೈ ಸುಖಕರನೇ! ಇದಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೆ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ರಚಿಸಿರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಯಜ್ಞವನ್ನೂ ಸಂದರ್ಶಿಸಬಹುದು. ॥ ೧೦ ॥ ಜನ್ಮರಹಿತರಾದ ಪ್ರಭುವೇ! ನೀವಾದರೋ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ದೇವರು. ನಿಮ್ಮ ಮಾಯೆಯಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಈ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯಮಯ ಈ ಜಗತ್ತು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ನಾನು ನಿಮ್ಮ ತತ್ತ್ವವನ್ನರಿಯದ ಹೆಣ್ಣು ಹೆಂಗಸು. ದೀನಳಾಗಿರುವ ನಾನು ಈಗ ನನ್ನ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ತುಂಬಾ ಉತ್ಸುಕಳಾಗಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೧೧ ॥ ಜನ್ಮಾದಿರಹಿತ ನೀಲಕಂಠಸ್ವಾಮಿಯೇ! ಅಲ್ಲಿ ನೋಡಿ! ಆ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರಿಗೆ ದಕ್ಷನೊಡನೆ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅವರು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳೊಡನೆ ಗುಂಪು-ಗುಂಪಾಗಿ ಆ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ದೇವಾಂಗನೆಯರ ರಾಜಹಂಸಸದೃಶವಾದ ಬಿಳಿಯ ವಿಮಾನಗಳಿಂದ ಆಕಾಶಮಂಡಲವು ಹೇಗೆ ಶೋಭಾಯಮಾನವಾಗಿದೆ! ॥ ೧೨ ॥

ಎಲೈ ಸುರಶ್ರೇಷ್ಠರೇ! ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವ ನಡೆಯುವ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವನ ಮಗಳು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಹಾತೊರೆಯದೇ ಇರುವುದೇ? ಪತಿ, ಗುರುಗಳು, ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳು, ಗೆಳೆಯರು ಇವರ ಮನೆಗೆ ಕರೆಯದೆಯೂ ಹೋಗಬಹುದಲ್ಲ! ॥ ೧೩ ॥ ಆದುದರಿಂದ ಪತಿದೇವಾ! ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿ ನನ್ನ ಈ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಈಡೇರಿಸಬೇಕು. ನೀವು ತುಂಬಾ ಕರುಣಾಮಯರು. ಆದರಿಂದಲೇ ಪರಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿದ್ದರೂ ನಿಮ್ಮ ದೇಹದ ಅರ್ಧಭಾಗದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿದ್ದೀರಿ. ನನ್ನ ಈ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರಿ. ॥ ೧೪ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಪ್ರಿಯ ಸತೀದೇವಿಯು ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ, ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೂ, ಆತ್ಮೀಯರಿಗೂ ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನಿಗೆ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ಎದುರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಆಡಿದ ಆ ಮರ್ಮಭೇದಕವಾದ ದುರ್ವಚನರೂಪವಾದ ವಾಗ್ಬಾಣಗಳು ನೆನಪಾಗಿ, ನಗುತ್ತಾ ಹೀಗೆಂದನು – ॥ ೧೫ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನು ಹೇಳಿದನು – ಎಲೈ ಸುಂದರಿಯೇ! 'ಬಂಧುಗಳ ಮನೆಗೆ ಆಹ್ವಾನವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಹೋಗಬಹುದು' ಎಂದು ನೀನು ಹೇಳಿದ ಮಾತೇನೋ ಸಮೀಚೀನವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಬಂಧುಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯು ಅತಿಪ್ರಬಲವಾದ ದೇಹಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮದ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಗಳಿಂದ ದ್ವೇಷವೆಂಬ ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿರದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೧೬ ॥ ವಿದ್ಯೆ, ತಪಸ್ಸು ಸಂಪತ್ತು, ಸುದೃಢಶರೀರ, ಯೌವನದ ವಯಸ್ಸು, ಉಚ್ಚವಾದ ಕುಲ – ಇವು ಆರು ಸತ್ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವುವು.

ವಿದ್ಯಾ ತಪೋವಿತ್ತವಪುರ್ವಯಃಕುಲೈಃ
ಸತಾಂ ಗುಣೈಃ ಷಡ್ಭಿರಸತ್ತಮೇತರೈಃ ।
ಸ್ಮೃತೌ ಹತಾಯಾಂ ಭೃತಮಾನದುರ್ದೃಶಃ
ಸ್ತಬ್ಧಾ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ ಹಿ ಧಾಮ ಭೂಯಸಾಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ನೈತಾದೃಶಾನಾಂ ಸ್ವಜನವ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ
ಗೃಹಾನ್ಪ್ರತೀಯಾದನವಸ್ಥಿತಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ಯೇಽಭ್ಯಾಗತಾನ್ವಕ್ರಧಿಯಾಭಿಚಕ್ಷತೇ
ಆರೋಪಿತಭ್ರೂಭಿರಮರ್ಷಣಾಕ್ಷಿಭಿಃ ॥ ೧೮ ॥

ತಥಾರಿಭಿರ್ನ ವ್ಯಥತೇ ಶಿಲೀಮುಖೈಃ
ಶೇತೇಽರ್ದಿತಾಂಗೋ ಹೃದಯೇನ ದೂಯತಾ ।
ಸ್ವಾನಾಂ ಯಥಾ ವಕ್ರಧಿಯಾಂ ದುರುಕ್ತಿಭಿ-
ರ್ದಿವಾನಿಶಂ ತಪ್ಯತಿ ಮರ್ಮತಾಡಿತಃ ॥ ೧೯ ॥

ವ್ಯಕ್ತಂ ತ್ವಮುತ್ಕೃಷ್ಟಗತೇಃ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ
ಪ್ರಿಯಾಽಽತ್ಮಜಾನಾಮಸಿ ಸುಭ್ರು ಸಮ್ಮತಾ ।
ಅಥಾಪಿ ಮಾನಂ ನ ಪಿತುಃ ಪ್ರಪತ್ಸ್ಯಸೇ
ಮದಾಶ್ರಯಾತ್ಕಃ ಪರಿತಪ್ಯತೇ ಯತಃ ॥ ೨೦ ॥

ಪಾಪಚ್ಯಮಾನೇನ ಹೃದಾಽಽತುರೇಂದ್ರಿಯಃ
ಸಮೃದ್ಧಿಭಿಃ ಪೂರುಷಬುದ್ಧಿಸಾಕ್ಷಿಣಾಮ್ ।
ಅಕಲ್ಪ ಏಷಾಮಧಿರೋಢುಮಂಜಸಾ
ಪದಂ ಪರಂ ದ್ವೇಷ್ಟಿ ಯಥಾಸುರಾ ಹರಿಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ಪ್ರತ್ಯುದ್ಗಮಪ್ರಶ್ರಯಣಾಭಿವಾದನಂ
ವಿಧೀಯತೇ ಸಾಧು ಮಿಥಃ ಸುಮಧ್ಯಮೇ ।
ಪ್ರಾಜ್ಞೈಃ ಪರಸ್ಮೈ ಪುರುಷಾಯ ಚೇತಸಾ
ಗುಹಾಶಯಾಯೈವ ನ ದೇಹಮಾನಿನೇ ॥ ೨೨ ॥

ಸತ್ತ್ವಂ ವಿಶುದ್ಧಂ ವಸುದೇವಶಬ್ದಿತಂ
ಯದೀಯತೇ ತತ್ರ ಪುಮಾನಪಾವೃತಃ ।
ಸತ್ತ್ವೇ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ಭಗವಾನ್ವಾಸುದೇವೋ
ಹ್ಯಧೋಕ್ಷಜೋ ಮೇ ನಮಸಾ ವಿಧೀಯತೇ ॥ ೨೩ ॥

ಆದರೆ ನೀಚನಾದ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಅವೇ ಅವಗುಣಗಳಾಗಿ ಬಿಡುವುವು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದರಿಂದ ಅವನ ಗರ್ವವು ಹೆಚ್ಚುವುದು. ದೃಷ್ಟಿಯು ದೋಷಯುಕ್ತವಾಗುವುದು. ವಿವೇಕಶಕ್ತಿಯು ನಾಶವಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಮಹಾಪುರುಷರ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ನೋಡಲಾರರು. ॥ ೧೭ ॥ ಇದರಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬಂದ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕುಟಿಲಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹುಬ್ಬುಗಂಟುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸಿಟ್ಟುತುಂಬಿದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವಂತಹ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತಚಿತ್ತರಾದ ಜನರ ಮನೆಗೆ – 'ಇವರು ಏನಾದರೂ ನಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲವೇ !' ಎಂದು ತಿಳಿದು ಎಂದಿಗೂ ಹೋಗಬಾರದು. ॥ ೧೮ ॥ ದೇವೀ ! ಕುಟಿಲಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಬಂಧುಗಳ ಕುಟಿಲವಾದ ಚುಚ್ಚುಮಾತುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವಷ್ಟು ನೋವು ಶತ್ರುಗಳ ಬಾಣಗಳು ಚುಚ್ಚಿದರೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಾಣಗಳು ಚುಚ್ಚಿದ ನೋವನ್ನಾದರೂ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ನಿದ್ದೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಕೆಟ್ಟಮಾತುಗಳು ಮರ್ಮಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸಿದರೆ ಹಗಲೂ-ರಾತ್ರಿ ಮಾನಸಿಕ ಪೀಡೆಯಿಂದ ನರಳುತ್ತಿರಬೇಕಾಗುವುದು. ॥ ೧೯ ॥

ಸುಂದರೀ ! ಪರಮೋನ್ನತಿಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವ ಆ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಆತನ ಪುತ್ರಿಯರಲ್ಲೇ ನೀನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಾಗಿರುವೆ – ಎಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಆದರೂ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ತಂದೆಯ ಮನ್ನಣೆ ಸಿಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಆತನಿಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮಿತಿಮೀರಿದ ಕಿಚ್ಚಿದೆ. ॥ ೨೦ ॥ ಅಹಂಕಾರಾದಿ ದೋಷರಹಿತರಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷಾದಿ ತತ್ತ್ವಗಳ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಸತ್ಪುರುಷರ ಸಮೃದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಕರುಬುತ್ತಾ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕಟಪಡುವ ಕುಪುರುಷನಿಗೆ ಆ ಸತ್ಪುರುಷರ ಪದವಿಯಂತೂ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದೈತ್ಯಗಣಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಕಾರುವಂತೆ ಅವನು ಆ ಸತ್ಪುರುಷರ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಕಾರುತ್ತಾ ಕೊರಗುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ, ಅಷ್ಟೆ ! ॥ ೨೧ ॥

ಸುಂದರಾಂಗಿಯೇ ! ನೀವು ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನು ಏಕೆ ಆದರಿಸಲಿಲ್ಲ? ಎಂದು ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಬಹುದು. ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ವಿನಯ ತೋರುವುದು, ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಗೌರವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವರಲ್ಲವೆ ? ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅದನ್ನೇ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಆ ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನಿಗೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ ; ದೇಹಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೨ ॥ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಸತ್ತ್ವ (ಅಂತಃಕರಣ)ದ ಹೆಸರು. 'ವಸುದೇವ' ಎಂದಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವನು. ಅಂತಹ ವಿಶುದ್ಧ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನಿಗೇ ನಾನು ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ॥ ೨೩ ॥

ತತ್ತೇ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯೋ ನ ಪಿತಾಪಿ ದೇಹಕೃದ್
ದಕ್ಷೋ ಮಮ ದ್ವಿಟ್ ತದನುವ್ರತಾಶ್ಚ ಯೇ ।
ಯೋ ವಿಶ್ವಸೃಗ್ಯಜ್ಞಗತಂ ವರೋರು ಮಾಮ್
ಅನಾಗಸಂ ದುರ್ವಚಸಾಕರೋತ್ತಿರಃ ॥ ೨೪ ॥

ಯದಿ ವ್ರಜಿಷ್ಯಸ್ಯತಿಹಾಯ ಮದ್ವಚೋ
ಭದ್ರಂ ಭವತ್ಯಾ ನ ತತೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ ।
ಸಂಭಾವಿತಸ್ಯ ಸ್ವಜನಾತ್ಪರಾಭವೋ
ಯದಾ ಸ ಸದ್ಯೋ ಮರಣಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ॥ ೨೫ ॥

ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಿಯೇ! ಆ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯು ನಿನಗೆ ಜನ್ಮವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ತಂದೆಯೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ನನ್ನನ್ನು ಮಿತಿಮೀರಿ ದ್ವೇಷಿಸುವ ಶತ್ರುವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೀನು ಆತನನ್ನಾಗಲೀ, ಆತನ ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ ನೋಡುವ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಮಾಡಬಾರದು. ಆತನು ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನಾನು ಯಾವುದೇ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ನನ್ನನ್ನು ಕಟುವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನಲ್ಲ! ॥ ೨೪ ॥ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಮೀರಿ ನೀನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೆ ನಿನಗೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗೌರವಾನ್ವಿತ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸ್ವಜನರಿಂದ ಏನಾದರೂ ಅಪಮಾನವು ಒದಗಿದರೆ ಅದು ಒಡನೆಯೇ ಅವನ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ॥ ೨೫ ॥

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೩ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಉಮಾ-ರುದ್ರಸಂವಾದೇ ತೃತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೩ ॥

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಸತೀದೇವಿಯ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏತಾವದುಕ್ತ್ವಾ ವಿರರಾಮ ಶಂಕರಃ
ಪತ್ನ್ಯಂಗನಾಶಂ ಹ್ಯುಭಯತ್ರ ಚಿಂತಯನ್ ।
ಸುಹೃದ್ದಿದೃಕ್ಷುಃ ಪರಿಶಂಕಿತಾ ಭವಾನ್
ನಿಷ್ಕ್ರಾಮತೀ ನಿರ್ವಿಶತೀ ದ್ವಿಧಾಽಽಸ ಸಾ ॥ ೧ ॥

ಸುಹೃದ್ದಿದೃಕ್ಷಾಪ್ರತಿಘಾತದುರ್ಮನಾಃ
ಸ್ನೇಹಾದ್ರುದತ್ಯಶ್ರುಕಲಾತಿವಿಹ್ವಲಾ ।
ಭವಂ ಭವಾನ್ಯಪ್ರತಿಪೂರುಷಂ ರುಷಾ
ಪ್ರಧಕ್ಷ್ಯತೀವೈಕ್ಷತ ಜಾತವೇಪಥುಃ ॥ ೨ ॥

ತತೋ ವಿನಿಃಶ್ವಸ್ಯ ಸತೀ ವಿಹಾಯ ತಂ
ಶೋಕೇನ ರೋಷೇಣ ಚ ದೂಯತಾ ಹೃದಾ ।
ಪಿತ್ರೋರಗಾತ್ಸ್ತ್ರೈಣವಿಮೂಢಧೀರ್ಗೃಹಾನ್
ಪ್ರೇಮ್ಣಾಽಽತ್ಮನೋ ಯೋಽರ್ಧಮದಾತ್ಸತಾಂ ಪ್ರಿಯಃ ॥ ೩ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ಸತೀದೇವಿಗೆ ಇಷ್ಟನ್ನು ಹೇಳಿ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನು ಸುಮ್ಮನಾದನು. ದಕ್ಷನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಗೊಡುವುದು, ಅಥವಾ ತಡೆಯುವುದು ಎರಡೂ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸತಿಯ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗದ ಸಂಭವವಿದೆ ಎಂದು ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡನು. ಇತ್ತಕಡೆ ಸತೀದೇವಿಯೂ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ನೋಡೋಣವೆಂದು ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದು ಮತ್ತು ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶಂಕರನು ಕ್ರುದ್ಧನಾಗದಿರಲಿ ಎಂದು ಹಿಂದಿರುಗುವುದು ಹೀಗೆ ಯಾವುದನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸದೆ ಆಕೆಯು ಇಬ್ಬಂದಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಚಂಚಲವಾದಳು. ॥ ೧ ॥ ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಬಾಧೆ ಉಂಟಾದ್ದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ತುಂಬಾ ಖೇದವಾಯಿತು. ಬಂಧುಪ್ರೇಮದಿಂದ ಆಕೆಯ ಹೃದಯ ತುಂಬಿಬಂದು, ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಾಕುಲಳಾಗಿ ಅಳತೊಡಗಿದಳು. ಅವಳ ಶರೀರವು ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗತೊಡಗಿತು. ಆಕೆಯು ಅಪ್ರತಿಮನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನನ್ನು ಕೋಪದಿಂದ ಸುಟ್ಟುಬಿಡುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ ದುರ-ದುರನೇ ನೋಡತೊಡಗಿದಳು. ॥ ೨ ॥ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾ ಸ್ತ್ರೀಸಹಜವಾದ ಅವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ, ಶೋಕದಿಂದಲೂ, ಕೋಪದಿಂದಲೂ ಸಂತಾಪಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆಕೆಯು ತನಗೆ ಪರಮಪ್ರೇಮದಿಂದ ಶರೀರದ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಸಜ್ಜನಪ್ರಿಯನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತೌರುಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟೇಬಿಟ್ಟಳು. ॥ ೩ ॥

ತಾಮನ್ವಗಚ್ಛನ್ ದ್ರುತವಿಕ್ರಮಾಂ ಸತೀ-
ಮೇಕಾಂ ತ್ರಿನೇತ್ರಾನುಚರಾಃ ಸಹಸ್ರಶಃ ।
ಸಪಾರ್ಷದಾ ಯೇ ಮಣಿಮನ್ಮದಾದಯಃ
ಪುರೋವೃಷೇಂದ್ರಾಸ್ತರಸಾ ಗತವ್ಯಥಾಃ ॥ ೪ ॥

ತಾಂ ಸಾರಿಕಾಕಂದುಕದರ್ಪಣಾಂಬುಜ-
ಶ್ವೇತಾತಪತ್ರವ್ಯಜನಸ್ರಗಾದಿಭಿಃ ।
ಗೀತಾಯನೈರ್ದುಂದುಭಿಶಂಖವೇಣುಭಿ-
ರ್ವೃಷೇಂದ್ರಮಾರೋಪ್ಯ ವಿಟಂಕಿತಾ ಯಯುಃ ॥ ೫ ॥

ಆಬ್ರಹ್ಮಘೋಷೋರ್ಜಿತಯಜ್ಞವೈಶಸಂ
ವಿಪ್ರರ್ಷಿಜುಷ್ಟಂ ವಿಬುಧೈಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ ।
ಮೃದ್ದಾರ್ವಯಃಕಾಂಚನದರ್ಭಚರ್ಮಭಿ-
ರ್ನಿಸೃಷ್ಟಭಾಂಡಂ ಯಜನಂ ಸಮಾವಿಶತ್ ॥ ೬ ॥

ತಾಮಾಗತಾಂ ತತ್ರ ನ ಕಶ್ಚನಾದ್ರಿಯದ್
ವಿಮಾನಿತಾಂ ಯಜ್ಞಕೃತೋ ಭಯಾಜ್ಜನಃ ।
ಋತೇ ಸ್ವಸೄರ್ವೈ ಜನನೀಂ ಚ ಸಾದರಾಃ
ಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಕಂಠ್ಯಃ ಪರಿಷಸ್ವಜುರ್ಮುದಾ ॥ ೭ ॥

ಸೌದರ್ಯಸಂಪ್ರಶ್ನಸಮರ್ಥವಾರ್ತಯಾ
ಮಾತ್ರಾ ಚ ಮಾತೃಷ್ವಸೃಭಿಶ್ಚ ಸಾದರಮ್ ।
ದತ್ತಾಂ ಸಪರ್ಯಾಂ ವರಮಾಸನಂ ಚ ಸಾ
ನಾದತ್ತ ಪಿತ್ರಾಪ್ರತಿನಂದಿತಾ ಸತೀ ॥ ೮ ॥

ಅರುದ್ರಭಾಗಂ ತಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಚಾಧ್ವರಂ
ಪಿತ್ರಾ ಚ ದೇವೇ ಕೃತಹೇಲನಂ ವಿಭೌ ।
ಅನಾದೃತಾ ಯಜ್ಞ ಸದಸ್ಯಧೀಶ್ವರೀ
ಚುಕೋಪ ಲೋಕಾನಿವ ಧಕ್ಷ್ಯತೀ ರುಷಾ ॥ ೯ ॥

ಜಗರ್ಹ ಸಾಮರ್ಷವಿಪನ್ನಯಾ ಗಿರಾ
ಶಿವದ್ವಿಷಂ ಧೂಮಪಥಶ್ರಮಸ್ಮಯಮ್ ।
ಸ್ವತೇಜಸಾ ಭೂತಗಣಾನ್ಸಮುತ್ಥಿತಾನ್
ನಿಗೃಹ್ಯ ದೇವೀ ಜಗತೋಽಭಿಶೃಣ್ವತಃ ॥ ೧೦ ॥

ಹೀಗೆ ಒಡತಿಯು ಒಬ್ಬಂಟಿಗಳಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಾದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಮಹಾದೇವನ ಪರಿವಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮಣಿಮಂತ ಮತ್ತು ಮದ ಮುಂತಾದ ಸಾವಿರಾರು ಸೇವಕರು ಭಗವಂತನ ವಾಹನವಾದ ವೃಷಭವನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಪಾರ್ಷದರನ್ನೂ, ಯಕ್ಷರನ್ನೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ನಿರ್ಭಯರಾಗಿ ಮಹಾವೇಗದಿಂದ ಆಕೆಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದರು. ॥ ೪ ॥ ಅವರು ಸತೀದೇವಿಯನ್ನು ವೃಷಭದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಆಟದ ಅರಗಿಣಿ, ಚೆಂಡು, ಕನ್ನಡಿ, ಕಲಶ, ಕಮಲ, ಬೆಳ್ಗೊಡೆ, ಚಾಮರ, ಮಾಲೆಗಳೇ ಮುಂತಾದ ರಾಜಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಶಂಖ, ಕೊಳಲು, ದುಂದುಭಿಗಳೇ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಾ ಗೌರವದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ॥ ೫ ॥ ಹೀಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿ ಸತೀದೇವಿಯು ತನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಸೇವಕರೊಡನೆ ದಕ್ಷನ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಳು. ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳೂ, ದೇವತೆಗಳೂ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೆರೆದಿದ್ದರು. ಋತ್ವಿಜರು ಗಂಭೀರವಾದ ವೇದಘೋಷವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆಯ ವೈಖರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿ ಮೃತ್ತಿಕೆ, ಮರ, ಕಬ್ಬಿಣ, ಚಿನ್ನ ದರ್ಭೆ ಮತ್ತು ಚರ್ಮ ಇವುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಯಜ್ಞಪಾತ್ರೆಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ॥ ೬ ॥ ಸತೀದೇವಿಯು ಆ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕಾಗ ಯಜ್ಞದ ಯಜಮಾನನಾಗಿದ್ದ ದಕ್ಷನು ಆಕೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ನೋಡಿದನು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನಿಗೆ ಹೆದರಿದ ಇತರರೂ ಆಕೆಯನ್ನು ಆದರಿಸಲಿಲ್ಲ. ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಸೋದರಿಯರು ಮಾತ್ರ ಆಕೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಂದ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ॥ ೭ ॥ ಆದರೂ ತಂದೆಯು ಅಪಮಾನಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಖೇದಗೊಂಡ ಆಕೆಯು ಸೋದರಿಯರ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆಯ ಸವಿಮಾತುಗಳನ್ನಾಗಲೀ, ತಾಯಿ-ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ-ದೊಡ್ಡಮ್ಮಂದಿರು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಬಳುವಳಿಯನ್ನಾಗಲೀ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಸನವನ್ನಾಗಲೀ, ಯಾವುದನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ॥ ೮ ॥

ಸರ್ವಲೋಕೇಶ್ವರಿಯಾದ ಸತೀದೇವಿಗೆ ಯಜ್ಞಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ತಿರಸ್ಕಾರವಾದದ್ದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ, ಆಕೆಯ ಪತಿಗೂ ಅಪಚಾರವಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ಭಗವಂತನಾದ ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ರುದ್ರನಿಗೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನೇ ಕೊಡದೆ ದೊಡ್ಡ ದೈವಾಪರಾಧ ನಡೆಸಿದುದನ್ನು ಕಂಡು ಸತೀದೇವಿಯ ಕ್ರೋಧಜ್ವಾಲೆ ಭುಗಿಲೆದ್ದಿತು. ಆಗ ಆಕೆಯು ಇಡೀ ಲೋಕವನ್ನೇ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುಟ್ಟುಬಿಡುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದಳು. ॥ ೯ ॥ ದಕ್ಷನು ಕರ್ಮಮಾರ್ಗದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ದುರಹಂಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಶಿವನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವ ಅವನನ್ನು ಕಂಡು ಸತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಬಂದ ಭೂತಗಣಗಳು ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಆಗ ಸತೀದೇವಿಯು ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವರನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿ ಎಲ್ಲ ಜನರು ಕೇಳುವಂತೆ ಕೋಪಾವೇಶದಿಂದ ತೊದಲುವ ಬಿರುನುಡಿಗಳಿಂದ ತಂದೆಯಾದ ದಕ್ಷನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಾ ಇಂತೆಂದಳು. ॥ ೧೦ ॥

ಶ್ರೀದೇವ್ಯುವಾಚ

ನ ಯಸ್ಯ ಲೋಕೇಽಸ್ತ್ಯತಿಶಾಯನಃ ಪ್ರಿಯಃ
ತಥಾಪ್ರಿಯೋ ದೇಹಭೃತಾಂ ಪ್ರಿಯಾತ್ಮನಃ ।
ತಸ್ಮಿನ್ಸಮಸ್ತಾತ್ಮನಿ ಮುಕ್ತವೈರಕೇ
ಋತೇ ಭವಂತಂ ಕತಮಃ ಪ್ರತೀಪಯೇತ್ ॥ ೧೧ ॥

ದೋಷಾನ್ಪರೇಷಾಂ ಹಿ ಗುಣೇಷು ಸಾಧವೋ
ಗೃಹ್ಣಂತಿ ಕೇಚಿನ್ನ ಭವಾದೃಶಾ ದ್ವಿಜ ।
ಗುಣಾಂಶ್ಚ ಫಲ್ಗೂನ್ಬಹುಲೀಕರಿಷ್ಣವೋ
ಮಹತ್ತಮಾಸ್ತೇಷ್ವವಿದದ್ಭವಾನಘಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ನಾಶ್ಚರ್ಯಮೇತದ್ಯದಸತ್ಸು ಸರ್ವದಾ
ಮಹದ್ವಿನಿಂದಾ ಕುಣಪಾತ್ಮವಾದಿಷು ।
ಸೇರ್ಷ್ಯಂ ಮಹಾಪೂರುಷಪಾದಪಾಂಸುಭಿ-
ರ್ನಿರಸ್ತತೇಜಸ್ಸು ತದೇವ ಶೋಭನಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಯದ್ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಂ ನಾಮ ಗಿರೇರಿತಂ ನೃಣಾಂ
ಸಕೃತ್ಪ್ರಸಂಗಾದಘಮಾಶು ಹಂತಿ ತತ್ ।
ಪವಿತ್ರಕೀರ್ತಿಂ ತಮಲಂಘ್ಯಶಾಸನಂ
ಭವಾನಹೋ ದ್ವೇಷ್ಟಿ ಶಿವಂ ಶಿವೇತರಃ ॥ ೧೪ ॥

ಯತ್ಪಾದಪದ್ಮಂ ಮಹತಾಂ ಮನೋಽಲಿಭಿ-
ರ್ನಿಷೇವಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮರಸಾಸವಾರ್ಥಿಭಿಃ ।
ಲೋಕಸ್ಯ ಯದ್ವರ್ಷತಿ ಚಾಶಿಷೋಽರ್ಥಿನ-
ಸ್ತಸ್ಮೈ ಭವಾನ್‌ದ್ರುಹ್ಯತಿ ವಿಶ್ವಬಂಧವೇ ॥ ೧೫ ॥

ಕಿಂ ವಾ ಶಿವಾಖ್ಯಮಶಿವಂ ನ ವಿದುಸ್ತ್ವದನ್ಯೇ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಸ್ತಮವಕೀರ್ಯ ಜಟಾಃ ಶ್ಮಶಾನೇ ।
ತನ್ಮಾಲ್ಯಭಸ್ಮನೃಕಪಾಲ್ಯವಸತ್ಪಿಶಾಚೈ-
ರ್ಯೇ ಮೂರ್ಧಭಿರ್ದಧತಿ ತಚ್ಚರಣಾವಸೃಷ್ಟಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ಸತೀದೇವಿಯು ಹೇಳಿದಳು – ಎಲೈ ತಂದೆಯೇ! ಜಗದೀಶ್ವರನಾದ ಶಂಕರನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನೀನೇನು ಬಲ್ಲೆ? ಅವನಿಂದ ಮಿಗಿಲಾದವರು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ, ಎಲ್ಲ ದೇಹಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನವನು. ಸಮದರ್ಶನನಾದ ಅವನಿಗೆ ಯಾರೂ ಪ್ರಿಯರೂ ಇಲ್ಲ, ಅಪ್ರಿಯರೂ ಇಲ್ಲ, ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ವೈರವಿಲ್ಲದ ಶಾಂತಮೂರ್ತಿಯು ಅವನು. ಅಂತಹ ಮಹಾತ್ಮನನ್ನು ನಿನ್ನೊಬ್ಬನ ಹೊರತಾಗಿ ಬೇರೆ ಯಾರು ತಾನೇ ವಿರೋಧಿಸಿಯಾರು? ॥ ೧೧ ॥ ಎಲೈ ದ್ವಿಜವರನೇ! ನಿನ್ನಂತಹವರು ಬೇರೆಯವರ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷವನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾರೇ ಸಾಧು-ಸತ್ಪುರುಷರು ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಬೇರೆಯವರ ದೋಷಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದು ದೂರವುಳಿಯಿತು. ಬೇರೆಯವರ ಅಲ್ಪವಾದ ಗುಣವನ್ನೂ ಕೂಡ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ನೋಡುವವರೇ ನಿಜವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡವರು. ಆದರೆ ನೀನು ಅಂತಹ ಮಹಾಪುರುಷರಲ್ಲಿಯೂ ಅಪರಾಧವನ್ನೆಸಗಿ, ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡಿರುವಿ. ॥ ೧೨ ॥ ಶವಸಮಾನವಾಗಿರುವ ಈ ಜಡದೇಹವನ್ನೇ ಆತ್ಮವೆಂದು ಸದಾ ಭಾವಿಸುವ ದುಷ್ಟರು ಅಸೂಯೆಯಿಂದ ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಸದಾ ನಿಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಿಲ್ಲ. ಆ ಮಹಾತ್ಮರು ಅದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಸಾಧುಶ್ರೇಷ್ಠರ ಪಾದಧೂಳಿಯೇ ದುಷ್ಟರ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿಬಿಡುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಮಹಾಪುರುಷರ ನಿಂದೆಯಂತಹ ನೀಚಕಾರ್ಯವು ಆ ದುಷ್ಟ ಪುರುಷರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆ. ॥ ೧೩॥ 'ಶಿವ' ಎಂಬ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳ ನಾಮವು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಒಮ್ಮೆ ಬಾಯಿಂದ ಬಂದರೂ ಮನುಷ್ಯರ ಸಮಸ್ತ ಪಾಪಗಳೂ ಒಡನೆಯೇ ನಾಶವಾಗಿಬಿಡುವುವೋ, ಯಾರ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮತ್ತಾರೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಲಾರರೋ ಅಂತಹ ಪವಿತ್ರ ಕೀರ್ತಿಯಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನೇ ನೀನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಅಯ್ಯೋ! ಮಂಗಳಮಯನಾದ ಶಿವನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವ ನೀನು ಅಮಂಗಳನೇ ಸರಿ. ॥ ೧೪ ॥ ಅಯ್ಯಾ! ಮಹಾಪುರುಷರ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಮಧುಕರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಮಯ ರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಯಾರ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ನಿರಂತರ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವವೋ, ಯಾರ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳು ಸಕಾಮ ಪುರುಷರು ಬಯಸಿದ ಭೋಗಗಳನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತವೆಯೋ, ಅಂತಹ ವಿಶ್ವಬಂಧು ಭಗವಾನ್ ಶಿವನಲ್ಲಿ ನೀನು ವೈರವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ! ॥ ೧೫ ॥

'ಈತನು ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಶಿವನು. ಆದರೆ ರೂಪ, ಗುಣ, ವೇಷ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಈತನು ಅಶಿವನೇ (ಅಮಂಗಳನೇ) ಆಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು ನೀನು ಶಿವನನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದೆಯಲ್ಲ! ನೀನು ಹೇಳಿದ ಈ ತತ್ತ್ವವು ನಿನ್ನಿಂದ ಹೊರತು ಬಹುಶಃ ಬೇರೆ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು – ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿರುತ್ತಾ, ನರಮುಂಡಗಳ ಮಾಲೆ, ಚಿತಾಭಸ್ಮ ಮತ್ತು ಮೂಳೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಜಟೆಗಳನ್ನು ಕೆದರಿಕೊಂಡು, ಭೂತ-ಪಿಶಾಚಿಗಳೊಂದಿಗೆ ವಾಸಮಾಡುವ ಭಗವಾನ್ ಪರಶಿವನ ಪಾದಗಳಿಂದ ಉದುರಿದ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೬ ॥

ಕರ್ಣೌ ಪಿಧಾಯ ನಿರಯಾದ್ಯದಕಲ್ಪ ಈಶೇ
ಧರ್ಮಾವಿತರ್ಯಸೃಣಿಭಿರ್ನೃಭಿರಸ್ಯಮಾನೇ ।
ಛಿಂದ್ಯಾತ್ಪ್ರಸಹ್ಯ ರುಷತೀಮಸತೀಂ ಪ್ರಭುಶ್ಚೇತ್
ಜಿಹ್ವಾಮಸೂನಪಿ ತತೋ ವಿಸೃಜೇತ್ಸ ಧರ್ಮಃ ॥ ೧೭ ॥

ಅತಸ್ತವೋತ್ಪನ್ನಮಿದಂ ಕಲೇವರಂ
ನ ಧಾರಯಿಷ್ಯೇ ಶಿತಿಕಂಠ ಗರ್ಹಿಣಃ ।
ಜಗ್ಧಸ್ಯ ಮೋಹಾದ್ಧಿ ವಿಶುದ್ಧಿ ಮಂಧಸೋ
ಜುಗುಪ್ಸಿತಸ್ಯೋದ್ಧರಣಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ॥ ೧೮ ॥

ನ ವೇದವಾದಾನನುವರ್ತತೇ ಮತಿಃ
ಸ್ವ ಏವ ಲೋಕೇ ರಮತೋ ಮಹಾಮುನೇಃ ।
ಯಥಾ ಗತಿರ್ದೇವಮನುಷ್ಯಯೋಃ ಪೃಥಕ್
ಸ್ವ ಏವ ಧರ್ಮೇ ನ ಪರಂ ಕ್ಷಿಪೇತ್ಸ್ಥಿತಃ ॥ ೧೯ ॥

ಕರ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಮಪ್ಯೃತಂ
ವೇದೇ ವಿವಿಚ್ಯೋಭಯಲಿಂಗಮಾಶ್ರಿತಮ್ ।
ವಿರೋಧಿ ತದ್ಯೌಗಪದ್ಯೈಕಕರ್ತರಿ
ದ್ವಯಂ ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಕರ್ಮ ನರ್ಚ್ಛತಿ ॥ ೨೦ ॥

ಮಾ ವಃ ಪದವ್ಯಃ ಪಿತರಸ್ಮದಾಸ್ಥಿತಾ
ಯಾ ಯಜ್ಞಶಾಲಾಸು ನ ಧೂಮವರ್ತ್ಮಭಿಃ ।
ತದನ್ನತೃಪ್ತೈರಸುಭೃದ್ಭಿರೀಡಿತಾ
ಅವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗಾ ಅವಧೂತಸೇವಿತಾಃ ॥ ೨೧ ॥

ನೈತೇನ ದೇಹೇನ ಹರೇ ಕೃತಾಗಸೋ
ದೇಹೋದ್ಭವೇನಾಲಮಲಂ ಕುಜನ್ಮನಾ ।
ವ್ರೀಡಾ ಮಮಾಭೂತ್ಕುಜನಪ್ರಸಂಗತಃ
ತಜ್ಜನ್ಮ ಧಿಗ್ ಯೋ ಮಹತಾಮವದ್ಯಕೃತ್ ॥ ೨೨ ॥

ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿಗಳಾದ ಜನರು ಧರ್ಮಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಪೂಜ್ಯನಾದ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದರೆ, ಅವನನ್ನು ದಂಡಿಸಲು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗಬೇಕು. ದಂಡಿಸಲು ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದರೆ ಆ ದುಷ್ಟನನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಅಮಂಗಳವಾದ ನುಡಿಗಳ ನ್ನಾಡುವ ಅವನ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಬೇಕು. ಆ ಪಾಪವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ ತೊರೆಯಲು ಸಿದ್ಧ ನಾಗಬೇಕು. ಇದೇ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ॥ ೧೭ ॥ ಅಪ್ಪಾ! ನೀನು ಭಗವಾನ್ ನೀಲಕಂಠನನ್ನೇ ನಿಂದಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಿನ್ನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಇನ್ನು ನಾನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸು ವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವುದಾದರೂ ನಿಂದಿತವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ತಿಂದುಬಿಟ್ಟರೆ, ಅದನ್ನು ವಾಂತಿಮಾಡಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿಬಿಡುವುದೇ ಅವರ ಶುದ್ಧಿಯಾಗುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ॥ ೧೮ ॥ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೇ ಸದಾಕಾಲ ರಮಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಹಾಮುನಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಯು ವೇದಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಧಿ-ನಿಷೇಧರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯ ಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವತೆಗಳ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರ ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿರುವಂತೆ, ಜ್ಞಾನಿ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನಿಯ ಸ್ಥಿತಿ-ಗತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದವಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರರಾಗಿದ್ದು ಬೇರೆಯವರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಎಂದೂ ನಿಂದಿಸಬಾರದು. ॥ ೧೯ ॥ ಪ್ರವೃತ್ತಿ (ಯಜ್ಞ-ಯಾಗಾದಿ) ಮಾರ್ಗ ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿ (ಶಮ-ದಮಾದಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ) ಮಾರ್ಗ – ಇವೆರಡೂ ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಸರಿ ಯಾಗಿವೆ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇವು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡೂ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸ ಲಾಗದು. ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನಾದರೋ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನು. ಅವನಿಗೆ ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಧದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ॥ ೨೦ ॥

ಅಪ್ಪಾ! ನಮ್ಮ ಐಶ್ವರ್ಯ ಅವ್ಯಕ್ತವಾದುದು. ಅವಧೂತರಾದ ಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸಬಲ್ಲರು. ನಿಮಗೆ ಅಂತಹ ಐಶ್ವರ್ಯವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ? ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಊಟದಿಂದ ತೃಪ್ತರಾಗಿ ಪ್ರಾಣಪೋಷಣ ಮಾಡುವಂತಹ ಕರ್ಮಠ ರಾದ ಉಂಡಾಡಿಗಳು ನಮ್ಮ ಅಕ್ಷಯವಾದ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಹೊಗಳಿಯಾರು ? ॥ ೨೧ ॥ ತಂದೆಯೇ! ನೀನು ಭಗ ವಾನ್ ಶಂಕರನಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿರುವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಶರೀರದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಈ ನಿಂದನೀಯ ದೇಹವನ್ನು ಇರಿಸಿ ಕೊಂಡು ನಾನೇನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ? ನಿನ್ನಂತಹ ದುರ್ಜನ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ನಾಚಿಕೆ ಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಮಹಾಪುರುಷರ ಅಪರಾಧ ಮಾಡುವವನಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಧಿಕ್ಕಾರವಿರಲಿ. ॥ ೨೨ ॥

ಗೋತ್ರಂ ತ್ವದೀಯಂ ಭಗವಾನ್ವೃಷಧ್ವಜೋ
ದಾಕ್ಷಾಯಣೀತ್ಯಾಹ ಯದಾ ಸುದುರ್ಮನಾಃ ।
ವ್ಯಪೇತನರ್ಮಸ್ಮಿತಮಾಶು ತದ್ಧ್ಯಹಂ
ವ್ಯುತ್ಸ್ರಕ್ಷ್ಯ ಏತತ್ಕುಣಪಂ ತ್ವದಂಗಜಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಭಗವಂತನಾದ ಶಿವನು ನಿನ್ನೊಡನೆ ನನಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನೆನೆಸುತ್ತಾ, ಹಾಸ್ಯಕ್ಕಾಗಿ – 'ದಾಕ್ಷಾಯಿಣಿ' ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದರೆ ಆಗ ಆ ನಗುವನ್ನು ಮರೆತು ನನಗೆ ನಾಚಿಕೆ ಮತ್ತು ದುಃಖವೇ ಆದೀತು. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಆದರ ಮೊದಲೇ ನಿನ್ನ ಅಂಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಈ ದೇಹವನ್ನು ನಾನು ತೊರೆದು ಬಿಡುವೆನು. ॥ ೨೩ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತ್ಯಧ್ವರೇ ದಕ್ಷಮನೂದ್ಯ ಶತ್ರುಹನ್
ಕ್ಷಿತಾವುದೀಚೀಂ ನಿಷಸಾದ ಶಾಂತವಾಕ್ ।
ಸ್ಪೃಷ್ಟ್ವಾ ಜಲಂ ಪೀತದುಕೂಲಸಂವೃತಾ
ನಿಮೀಲ್ಯ ದೃಗ್ಯೋಗಪಥಂ ಸಮಾವಿಶತ್ ॥ ೨೪ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಕಾಮಾದಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುವ ವಿದುರನೇ! ಸತೀದೇವಿಯು ಯಜ್ಞಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಮೌನವಾಗಿ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡು ನೆಲದಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಳು. ಶುದ್ಧಾಚಮನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಹಳದಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು, ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡುವ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಯೋಗಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಳಾದಳು. ॥ ೨೪ ॥ ಆಕೆಯು ಆಸನವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಅಪಾನವಾಯುಗಳನ್ನು ಸಮಗೊಳಿಸಿ ನಾಭಿಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದಳು. ಉದಾನವಾಯುವನ್ನು ನಾಭಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯೊಡನೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಳು. ಅನಂತರ ಆ ಮಹಾಯೋಗಿನಿಯು ಹೃದಯಸ್ಥಿತ ವಾಯುವನ್ನು ಕಂಠಮಾರ್ಗದಿಂದ ಭ್ರುಕುಟಿಯ ನಡುವಿಗೆ ಒಯ್ದಳು. ॥ ೨೫ ॥ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದಕ್ಷನಲ್ಲಿ ಕುಪಿತಳಾದ ಆ ಸಾಧ್ವಿಮಣಿಯು – ಮಹಾಪುರುಷರ ಪೂಜನೀಯನಾದ ಮಹಾದೇವನು ಹಲವುಬಾರಿ ಅತ್ಯಂತ ಆದರದಿಂದ ತನ್ನ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಪವಿತ್ರವಾದ ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ದೃಢವಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ವಾಯು ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿದಳು. ॥ ೨೬ ॥ ಬಳಿಕ ಪಾಪರಹಿತೆಯಾದ ಆ ದೇವಿಯು ತನ್ನ ಪತಿದೇವನಾದ ಜಗದ್ಗುರು ಪರಶಿವನ ದಿವ್ಯ ಚರಣಕಮಲಗಳ ಮಕರಂದವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಬೇರೆಲ್ಲವನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಳು. ಒಡನೆಯೇ ಆಕೆಯ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ದೇಹವು ಯೋಗಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟುಹೋಯಿತು. ॥ ೨೭ ॥ ಆ ಅದ್ಭುತವನ್ನು ಕಂಡ ದೇವತೆಗಳೂ, ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ – ಅಯ್ಯೊ! ಎಂತಹ ಅನ್ಯಾಯವಾಯಿತು! ಎಂದು ಹಾಹಾಕಾರ ಮಾಡಿದರು. ಅವರ ಆ ಕೋಲಾಹಲವು ಆಕಾಶದಲ್ಲೂ, ಭುವಿಯಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹರಡಿತು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೂ 'ಅಕಟಾ! ಎಂತಹ ಅನಾಹುತವಾಯಿತು! ದಕ್ಷನ ದುಷ್ಟವಾದ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಕ್ರುದ್ಧಳಾಗಿ ದೇವಾಧಿದೇವನಾದ ಮಹಾದೇವನ ಪತ್ನಿಯು ದೇಹವನ್ನೇ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಳಲ್ಲ! ॥ ೨೮ ॥ ಆ ದಕ್ಷನಾದರೋ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು. ಚರಾಚರವಾದ ಜೀವಗಳೆಲ್ಲವೂ ಈತನ ಸಂತಾನಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಶುದ್ಧಹೃದಯಳಾದ ಈ ಸತೀದೇವಿಯು ಈತನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುತ್ರಿಯು. ಸದಾ ಸತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಳಾದವಳು. ಆದರೂ ಈಕೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ದುಷ್ಟನು ಎಂತಹ ಅನಾದರವನ್ನು ತೋರಿದನು. ಆದರ ಫಲವಾಗಿ ಈಕೆಯು ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ತೊರೆದುಬಿಟ್ಟಳು ॥ ೨೯ ॥

ಕೃತ್ವಾ ಸಮಾನಾವನಿಲೌ ಜಿತಾಸನಾ
ಸೋದಾನಮುತ್ಥಾಪ್ಯ ಚ ನಾಭಿಚಕ್ರತಃ ।
ಶನೈರ್ಹೃದಿ ಸ್ಥಾಪ್ಯ ಧಿಯೋರಸಿ ಸ್ಥಿತಂ
ಕಂಠಾದ್ಭ್ರುವೋರ್ಮಧ್ಯಮನಿಂದಿತಾನಯತ್ ॥ ೨೫ ॥

ಏವಂ ಸ್ವದೇಹಂ ಮಹತಾಂ ಮಹೀಯಸಾ
ಮುಹುಃ ಸಮಾರೋಪಿತಮಂಕಮಾದರಾತ್ ।
ಜಿಹಾಸತೀ ದಕ್ಷರುಷಾ ಮನಸ್ವಿನೀ
ದಧಾರ ಗಾತ್ರೇಷ್ವನಿಲಾಗ್ನಿಧಾರಣಾಮ್ ॥ ೨೬ ॥

ತತಃ ಸ್ವಭರ್ತುಶ್ಚರಣಾಂಬುಜಾಸವಂ
ಜಗದ್ಗುರೋಶ್ಚಿಂತಯತೀ ನ ಚಾಪರಮ್ ।
ದದರ್ಶ ದೇಹೋ ಹತಕಲ್ಮಷಃ ಸತೀ
ಸದ್ಯಃ ಪ್ರಜಜ್ವಾಲ ಸಮಾಧಿಜಾಗ್ನಿನಾ ॥ ೨೭ ॥

ತತ್ಪಶ್ಯತಾಂ ಖೇ ಭುವಿ ಚಾದ್ಭುತಂ ಮಹದ್
ಹಾಹೇತಿ ವಾದಃ ಸುಮಹಾನಜಾಯತ ।
ಹಂತ ಪ್ರಿಯಾ ದೈವತಮಸ್ಯ ದೇವೀ
ಜಹಾವಸೂನ್ ಕೇನ ಸತೀ ಪ್ರಕೋಪಿತಾ ॥ ೨೮ ॥

ಅಹೋ ಅನಾತ್ಮ್ಯಂ ಮಹದಸ್ಯ ಪಶ್ಯತ
ಪ್ರಜಾಪತೇರ್ಯಸ್ಯ ಚರಾಚರಂ ಪ್ರಜಾಃ ।
ಜಹಾವಸೂನ್ಯದ್ವಿಮತಾಽಽತ್ಮಜಾ ಸತೀ
ಮನಸ್ವಿನೀ ಮಾನಮಭೀಕ್ಷ್ಣಮರ್ಹತಿ ॥ ೨೯ ॥

ಸೋಽಯಂ ದುರ್ಮರ್ಷಹೃದಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಧ್ರುಕ್ಚ
ಲೋಕೇಽಪಕೀರ್ತಿಂ ಮಹತೀಮವಾಪ್ಸ್ಯತಿ ।
ಯದಂಗಜಾಂ ಸ್ವಾಂ ಪುರುಷದ್ವಿಡುದ್ಯತಾಂ
ನ ಪ್ರತ್ಯಷೇಧನ್ಮೃತಯೇಽಪರಾಧತಃ ॥ ೩೦ ॥

ವದತ್ಯೇವಂ ಜನೇ ಸತ್ಯಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾಸುತ್ಯಾಗಮದ್ಭುತಮ್ ।
ದಕ್ಷಂ ತತ್ಪಾರ್ಷದಾ ಹಂತುಮುದತಿಷ್ಠನ್ನುದಾಯುಧಾಃ ॥ ೩೧ ॥

ತೇಷಾಮಾಪತತಾಂ ವೇಗಂ ನಿಶಾಮ್ಯ ಭಗವಾನ್ಭೃಗುಃ ।
ಯಜ್ಞಘ್ನಘ್ನೇನ ಯಜುಷಾ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನೌ ಜುಹಾವ ಹ ॥ ೩೨ ॥

ಅಧ್ವರ್ಯುಣಾ ಹೂಯಮಾನೇ ದೇವಾ ಉತ್ಪೇತುರೋಜಸಾ ।
ಋಭವೋ ನಾಮ ತಪಸಾ ಸೋಮಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಸಹಸ್ರಶಃ ॥ ೩೩ ॥

ತೈರಲಾತಾಯುಧೈಃ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಮಥಾಃ ಸಹಗುಹ್ಯಕಾಃ ।
ಹನ್ಯಮಾನಾ ದಿಶೋ ಭೇಜುರುಶದ್ಭಿರ್ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸಾ ॥ ೩೪ ॥

ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಈ ದಕ್ಷನು ದೊಡ್ಡ ಅಸಹಿಷ್ಣುವೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ದ್ರೋಹಿಯೂ ಆಗಿರುವನು. ಈಗ ಇವನಿಗೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭಾರೀ ಅಪಕೀರ್ತಿಯು ಬಂದೀತು. ಇವನ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಸತೀದೇವಿಯು ಇವನ ಅಪರಾಧದಿಂದ ದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧಳಾದಾಗ ಆಗಲೂ ಈ ಶಿವದ್ರೋಹಿಯು ಆಕೆಯನ್ನು ತಡೆಯಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ!' ಎಂಬ ಆಕ್ರೋಶದ ಧ್ವನಿಗಳು ಕೇಳಿಬರತೊಡಗಿತು. ॥ ೩೦ ॥

ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಶಿವನ ಪಾರ್ಷದರು ಸತಿಯ ಈ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ, ಅಸ್ತ್ರ-ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ದಕ್ಷನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಎದ್ದುನಿಂತರು. ॥ ೩೧ ॥ ಅವರ ಆಕ್ರಮಣವನ್ನು ಭಗವಾನ್ ಭೃಗುಮುನಿಯು ಕಂಡು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವಿಘ್ನವನ್ನೊಡ್ಡುವವರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ **'ಅಪಹತಂ ರಕ್ಷ......'** ಮುಂತಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಿದರು. ॥ ೩೨ ॥ ಅಧ್ವರ್ಯುಗಳಾದ ಭೃಗುಮುನಿಯು ಆಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಲೇ ಯಜ್ಞಕುಂಡದಿಂದ 'ಋಭು' ಎಂಬ ಸಾವಿರಾರು ತೇಜಸ್ವೀ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಕಟರಾದರು. ಇವರು ತಮ್ಮ ತಪಃಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಚಂದ್ರಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರು. ॥ ೩೩ ॥ ಆ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜ ಸಂಪನ್ನರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿಗಳೆಂಬ ಆಯುಧದಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಿದಾಗ ಸಮಸ್ತ ಶಿವನ ಪ್ರಮಥಗಣಗಳೂ, ಗುಹ್ಯಕರೂ ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದರು. ॥ ೩೪ ॥

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೪ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಸತೀದೇಹೋತ್ಸರ್ಗೋ ನಾಮ ಚತುರ್ಥೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೪ ॥

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ವೀರಭದ್ರನಿಂದ ದಕ್ಷಯಜ್ಞ ವಿಧ್ವಂಸ – ದಕ್ಷನ ವಧೆ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಭವೋ ಭವಾನ್ಯಾ ನಿಧನಂ ಪ್ರಜಾಪತೇ-
ರಸತ್ಕೃತಾಯಾ ಅವಗಮ್ಯ ನಾರದಾತ್ ।
ಸ್ವಪಾರ್ಷದಸೈನ್ಯಂ ಚ ತದಧ್ವರರ್ಭುಭಿ-
ರ್ವಿದ್ರಾವಿತಂ ಕ್ರೋಧಮಪಾರಮಾದಧೇ ॥ ೧ ॥

ಕ್ರುದ್ಧಃ ಸುದಷ್ಟೋಷ್ಠಪುಟಃ ಸ ಧೂರ್ಜಟಿ-
ರ್ಜಟಾಂ ತಡಿದ್ವಹ್ನಿಸಟೋಗ್ರರೋಚಿಷಮ್ ।
ಉತ್ಕೃತ್ಯ ರುದ್ರಃ ಸಹಸೋತ್ಥಿತೋ ಹಸನ್
ಗಂಭೀರನಾದೋ ವಿಸಸರ್ಜ ತಾಂ ಭುವಿ ॥ ೨ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ವಿದುರನೇ! ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ದಕ್ಷನಿಂದ ಅಪಮಾನಿತಳಾದ್ದರಿಂದ ಸತೀದೇವಿಯು ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಮಾಡಿದಳು. ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಋಭುಗಳೆಂಬ ದೇವತೆಗಳು ತನ್ನ ಪಾರ್ಷದರನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿದರು. ಈ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ನಾರದರಿಂದ ಕೇಳಿದ ಮಹಾದೇವನಿಗೆ ಮಿತಿಮೀರಿದ ಕ್ರೋಧವುಂಟಾಯಿತು. ॥ ೧ ॥ ರುದ್ರದೇವನು ಎದ್ದು ನಿಂತು ಉಗ್ರರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಕ್ರೋಧದಿಂದ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಕಚ್ಚುತ್ತಾ ಮಿಂಚಿನಂತೆಯೂ, ಬೆಂಕಿಯಂತೆಯೂ, ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಒಂದು ಜಟೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ಗಂಭೀರ ನಾದದಿಂದ ಅಟ್ಟಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅದನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದನು. ॥ ೨ ॥ ತತ್‌ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಅದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ವಿಶಾಲಕಾಯನಾಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನು ಉತ್ಪನ್ನನಾದನು. ಆತನಿಗೆ ಸಾವಿರ ತೋಳುಗಳೂ, ನೀಲಮೇಘದಂತೆ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣದ

ತತೋಽತಿಕಾಯಸ್ತನುವಾ ಸ್ಪೃಶನ್‌ದಿವಂ
ಸಹಸ್ರಬಾಹುರ್ಘನರುಕ್ ತ್ರಿಸೂರ್ಯದೃಕ್ ।
ಕರಾಲದಂಷ್ಟ್ರೋ ಜ್ವಲದಗ್ನಿಮೂರ್ಧಜಃ
ಕಪಾಲಮಾಲೀ ವಿವಿಧೋದ್ಯತಾಯುಧಃ ॥ ೩ ॥

ತಂ ಕಿಂ ಕರೋಮೀತಿ ಗೃಣಂತಮಾಹ
ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಂ ಭಗವಾನ್ಭೂತನಾಥಃ ।
ದಕ್ಷಂ ಸಯಜ್ಞಂ ಜಹಿ ಮದ್ಭಟಾನಾಂ
ತ್ವಮಗ್ರಣೀ ರುದ್ರ ಭಟಾಂಶಕೋ ಮೇ ॥ ೪ ॥

ಆಜ್ಞಪ್ತ ಏವಂ ಕುಪಿತೇನ ಮನ್ಯುನಾ
ಸ ದೇವದೇವಂ ಪರಿಚಕ್ರಮೇ ವಿಭುಮ್ ।
ಮೇನೇ ತದಾಽಽತ್ಮಾನಮಸಂಗ ರಂಹಸಾ
ಮಹೀಯಸಾಂ ತಾತ ಸಹಃ ಸಹಿಷ್ಣುಮ್ ॥ ೫ ॥

ಅನ್ವೀಯಮಾನಃ ಸ ತು ರುದ್ರಪಾರ್ಷದೈ-
ರ್ಭೃಶಂ ನದದ್ಭಿರ್ವ್ಯನದತ್ಸುಭೈರವಮ್ ।
ಉದ್ಯಮ್ಯ ಶೂಲಂ ಜಗದಂತಕಾಂತಕಂ
ಸ ಪ್ರಾದ್ರವದ್‌ಘೋಷಣಭೂಷಣಾಂಘ್ರಿಃ ॥ ೬ ॥

ಅಥರ್ತ್ವಿಜೋ ಯಜಮಾನಃ ಸದಸ್ಯಾಃ
ಕಕುಭ್ಯುದೀಚ್ಯಾಂ ಪ್ರಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ರೇಣುಮ್ ।
ತಮಃ ಕಿಮೇತತ್ಕುತ ಏತದ್ರಜೋಽಭೂ-
ದಿತಿ ದ್ವಿಜಾ ದ್ವಿಜಪತ್ನ್ಯಶ್ಚ ದಧ್ಯುಃ ॥ ೭ ॥

ವಾತಾ ನ ವಾಂತಿ ನ ಹಿ ಸಂತಿ ದಸ್ಯವಃ
ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರ್ಜೀವತಿ ಹೋಗ್ರದಂಡಃ ।
ಗಾವೋ ನ ಕಾಲ್ಯಂತ ಇದಂ ಕುತೋ ರಜೋ
ಲೋಕೋಽಧುನಾ ಕಿಂ ಪ್ರಲಯಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ॥ ೮ ॥

ಪ್ರಸೂತಿಮಿಶ್ರಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯ ಉದ್ವಿಗ್ನಚಿತ್ತಾ
ಊಚುರ್ವಿಪಾಕೋ ವೃಜಿನಸ್ಯೈಷ ತಸ್ಯ ।
ಯತ್ಪಶ್ಯಂತೀನಾಂ ದುಹಿತೄಣಾಂ ಪ್ರಜೇಶಃ
ಸುತಾಂ ಸತೀಮವದಧ್ಯಾವನಾಗಾಮ್ ॥ ೯ ॥

ಅಂಗಕಾಂತಿಯೂ, ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳು, ಕರಾಳವಾದ ಕೋರೆದಾಡೆಗಳೂ, ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಕೆಂಪಾದ ಕೇಶರಾಶಿಗಳೂ, ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನರಮುಂಡಮಾಲೆಯೂ, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಅಸ್ತ್ರ-ಶಸ್ತ್ರಗಳಿದ್ದವು. ॥ ೩ ॥ ಅವನು ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು – ಜೀಯಾ ! ನಾನೇನು ಮಾಡಲಿ ? ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಲು ಭಗವಾನ್ ಭೂತನಾಥನು – 'ವತ್ಸ! ವೀರಭದ್ರ! ನೀನು ನನ್ನ ಅಂಶಸಂಭೂತನು. ನನ್ನ ಭಟರಿಗೆ ಅಧಿನಾಯಕನಾಗಿ ಬೇಗನೇ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೋಗಿ ಆ ದಕ್ಷನನ್ನೂ, ಆತನ ಯಜ್ಞವನ್ನೂ ಧ್ವಂಸಮಾಡಿ ಬಾ ಎಂದು ಆತನಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟನು. ॥ ೪ ॥

ಪ್ರಿಯ ವಿದುರನೇ! ದೇವಾಧಿದೇವನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನು ಕ್ರೋಧಗೊಂಡು ಹೀಗೆ ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಲು, ಆ ವೀರಭದ್ರನು ಆತನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧನಾದನು. 'ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವವನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ನಾನು ಎಂತಹ ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ ವೇಗವನ್ನೂ, ಬಲವನ್ನೂ ಸಹಿಸಬಲ್ಲೆನು' – ಎಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವು ಆತನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿತ್ತು. ॥ ೫ ॥ ಅವನು ಭಯಂಕರವಾದ ಸಿಂಹನಾದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಕರಾಳವಾದ ಒಂದು ತ್ರಿಶೂಲವನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ಕಾಲ್ಗಡಗಗಳು ಝಣ-ಝಣಿಸುವಂತೆ ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುತ್ತಾ ದಕ್ಷನ ಯಜ್ಞಮಂಟಪದತ್ತ ದಡದಡನೆ ಓಡಿದನು. ಅವನ ತ್ರಿಶೂಲಕ್ಕೆ ಸಂಹಾರಕಾರಕನಾದ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿತ್ತು. ಭಗವಾನ್ ರುದ್ರನ ಇತರ ಪ್ರಮಥಗಣಗಳು ಆರ್ಭಟಿಸುತ್ತಾ ಆತನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದವು. ॥ ೬ ॥

ಇತ್ತ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಋತ್ವಿಜರೂ, ಯಜಮಾನನೂ, ಸದಸ್ಯರೂ, ಇತರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪತ್ನಿಯರೂ, ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಎದ್ದಿರುವ ಧೂಳನ್ನು ಕಂಡು ಅಯ್ಯೋ! ಈ ಕತ್ತಲೆ ಏಕೆ ಕವಿಯುತ್ತಿದೆ ? ಧೂಳೀಪಟಲ ಎಲ್ಲಿಂದ, ಹೇಗೆ ಏಳುತ್ತಿದೆ? ಎಂದು ಯೋಚಿಸ ತೊಡಗಿದರು. ॥ ೭ ॥ ಇದೇನೋ ಬಿರುಗಾಳಿಯ ಸಮಯವಲ್ಲ. ಕಳ್ಳ-ಕಾಕರ ಹಾವಳಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಉಗ್ರವಾದ ದಂಡನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಬರ್ಹಿ ಮಹಾರಾಜನು ದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಹಸುಗಳು ಮನೆಗೆ ಬರುವ ಸಮಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಧೂಳು ಏಕೆ ಏಳುತ್ತಿದೆ ? ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಳಯ ಕಾಲವೇ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆಯೋ ಏನೋ! ಎಂದು ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಚಿಂತಿಸತೊಡಗಿದರು. ॥ ೮ ॥ ಆಗ ದಕ್ಷನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಪ್ರಸೂತಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಚಿಂತೆಗೀಡಾಗಿ – 'ಈ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಕನ್ನೆಯ ಎದುರಿಗೇ ನಿರಪರಾಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಸತೀದೇವಿಯನ್ನು ಅವಮಾನಪಡಿಸಿದ್ದನು. ಈ ಪಾಪದ ಫಲವೇ ಇದು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ॥ ೯ ॥ (ಅಥವಾ ಸಂಹಾರಮೂರ್ತಿ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀರುದ್ರನ ಅನಾದರದ ಪರಿಣಾಮವು ಇದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು.) ಪ್ರಳಯಕಾಲವು ಬಂದೊದಗಿದಾಗ ರುದ್ರನು ತನ್ನ ಜಟಾಜೂಟವನ್ನು ಕೆದರಿಕೊಂಡು, ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜಿತವಾದ ಭುಜಗಳನ್ನು ಧ್ವಜದಂತೆ ಬೀಸುತ್ತಾ,

ಯಸ್ತ್ವಂತಕಾಲೇ ವ್ಯುಪ್ತಜಟಾಕಲಾಪಃ
ಸ್ವಶೂಲಸೂಚ್ಯರ್ಪಿತದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರಃ ।
ವಿತತ್ಯ ನೃತ್ಯತ್ಯುದಿತಾಸ್ತ್ರದೋರ್ಧ್ವಜಾ-
ನುಚ್ಚಾಟ್ಟಹಾಸಸ್ತನಯಿತ್ನುಭಿನ್ನದಿಕ್ ॥ ೧೦ ॥

ಅಮರ್ಷಯಿತ್ವಾ ತಮಸಹ್ಯತೇಜಸಂ
ಮನ್ಯುಪ್ಲುತಂ ದುರ್ವಿಷಹಂ ಭ್ರುಕುಟ್ಯಾ ।
ಕರಾಲದಂಷ್ಟ್ರಾಭಿರುದಸ್ತಭಾಗಣಂ
ಸ್ಯಾತ್ಸ್ವಸ್ತಿ ಕಿಂ ಕೋಪಯತೋ ವಿಧಾತುಃ ॥ ೧೧ ॥

ಬಹ್ವೇವಮುದ್ವಿಗ್ನದೃಶೋಚ್ಯಮಾನೇ
ಜನೇನ ದಕ್ಷಸ್ಯ ಮುಹುರ್ಮಹಾತ್ಮನಃ ।
ಉತ್ಪೇತುರುತ್ಪಾತತಮಾಃ ಸಹಸ್ರಶೋ
ಭಯಾವಹಾ ದಿವಿ ಭೂಮೌ ಚ ಪರ್ಯಕ್ ॥ ೧೨ ॥

ತಾವತ್ಸ ರುದ್ರಾನುಚರೈರ್ಮಖೋ ಮಹಾ-
ನ್ನಾನಾಯುಧೈರ್ವಾಮನಕೈರುದಾಯುಧೈಃ ।
ಪಿಂಗೈಃ ಪಿಶಂಗೈರ್ಮಕರೋದರಾನನೈಃ
ಪರ್ಯಾದ್ರವದ್ಭಿರ್ವಿದುರಾನ್ವರುಧ್ಯತ ॥ ೧೩ ॥

ಕೇಚಿದ್ಬಭಂಜುಃ ಪ್ರಾಗ್ವಂಶಂ ಪತ್ನೀಶಾಲಾಂ ತಥಾಪರೇ ।
ಸದ ಆಗ್ನೀಧ್ರಶಾಲಾಂ ಚ ತದ್ವಿಹಾರಂ ಮಹಾನಸಮ್
॥ ೧೪ ॥

ರುರುಜುರ್ಯಜ್ಞಪಾತ್ರಾಣಿ ತಥೈಕೇಽಗ್ನೀನನಾಶಯನ್ ।
ಕುಂಡೇಷ್ವಮೂತ್ರಯನ್ಕೇಚಿದ್ಬಿಭಿದುರ್ವೇದಿಮೇಖಲಾಃ
॥ ೧೫ ॥

ಅಬಾಧಂತ ಮುನೀನನ್ಯ ಏಕೇ ಪತ್ನೀರತರ್ಜಯನ್ ।
ಅಪರೇ ಜಗೃಹುರ್ದೇವಾನ್ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನಾನ್ಪಲಾಯಿತಾನ್
॥ ೧೬ ॥

ಭೃಗುಂ ಬಬಂಧ ಮಣಿಮಾನ್ವೀರಭದ್ರಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಮ್ ।
ಚಂಡೀಶಃ ಪೂಷಣಂ ದೇವಂ ಭಗಂ ನಂದೀಶ್ವರೋಽಗ್ರಹೀತ್
॥ ೧೭ ॥

ಸರ್ವ ಏವರ್ತ್ವಿಜೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸದಸ್ಯಾಃ ಸದಿವೌಕಸಃ ।
ತೈರರ್ದ್ಯಮಾನಾಃ ಸುಭೃಶಂ ಗ್ರಾವಭಿರ್ನೈಕಧಾದ್ರವನ್
॥ ೧೮ ॥

ತಾಂಡವನೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನ ತ್ರಿಶೂಲದ ಅಲಗುಗಳಿಂದ ದಿಗ್ಗಜಗಳು ಗಾಯಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅವನ ಮೇಘ ಗರ್ಜನೆಯಂತಿದ್ದ ಭಯಂಕರ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ॥ ೧೦ ॥ ಆಗ ಸಹಿಸಲಸದಳವಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಆತನಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕೇರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಹುಬ್ಬು ಗಂಟಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ನಿಂತ ಆತನನ್ನು ಯಾರೂ ಎದುರಿಸಲಾರರು. ಅವನ ಕರಾಳ ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಲ್ಲಾ ಚೆಲ್ಲಿಹೋಗುವುವು. ಅಂತಹ ರೋಷಭೀಷಣನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನನ್ನು ಕೆಣಕಿದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಿಗಾದರೂ ಕ್ಷೇಮವೆಲ್ಲಿಯದು ? ಎಂದು ಹೇಳ ತೊಡಗಿದರು. ॥ ೧೧ ॥

ದಕ್ಷನ ಯಜ್ಞಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಮಹಾತ್ಮರು ಭಯ ಗ್ರಸ್ತರಾಗಿ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅಂಜಿಕೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ ಬಗೆ-ಬಗೆಯಾಗಿ ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಂತೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಉತ್ಪಾತಗಳು ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಂಡವು. ॥ ೧೨ ॥ ವಿದುರನೇ ! ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ರುದ್ರನ ಸೇವಕ ರಾದ ಪ್ರಮಥಗಣಗಳು ಆ ದೊಡ್ಡ ಯಜ್ಞಮಂಟಪವನ್ನು ಸುತ್ತು ವರಿದು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಅಸ್ತ್ರ-ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜಿತರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕುಳ್ಳರೂ, ಕೆಲವರು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದವರೂ, ಕೆಲವರು ಕಂದುಬಣ್ಣದವರೂ, ಕೆಲವರು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದವರೂ, ಕೆಲವರು ಮೊಸಳೆಯಂತೆ ಮುಖ-ಹೊಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೧೩ ॥ ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಯಜ್ಞದ ಪ್ರಾಗ್ವಂಶ ವನ್ನು (ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯ ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರುವ ತೊಲೆ) ಮುರಿದು ಹಾಕಿದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿದ್ದ ಪತ್ನೀಶಾಲೆಯನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದರು. ಕೆಲವರು ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯ ಮುಂಭಾಗದ ಸಭಾಮಂಟಪವನ್ನು ಮುಂದೆ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನತ್ತ ಇರುವ ಆಗ್ನೀಧ್ರಶಾಲೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿ ದರು. ಕೆಲವರು ಯಜಮಾನ ಗೃಹ ಮತ್ತು ಪಾಕಶಾಲೆಯನ್ನು ಕೆಡವಿ ಹಾಳುಮಾಡಿದರು ॥ ೧೪ ॥ ಕೆಲವರು ಯಜ್ಞಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ಹಾಕಿದರು. ಕೆಲವರು ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಬಿಟ್ಟರು. ಕೆಲವರು ಯಜ್ಞಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡಿದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ವೇದಿಕೆಯ ಸೀಮೆಯ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಹರಿದು ಹಾಕಿದರು. ॥ ೧೫ ॥ ಕೆಲವರು ಮುನಿಗಳನ್ನು ಪೀಡಿಸಿದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಗದರಿಸತೊಡಗಿದರು. ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಬಳಿಯಿಂದ ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರು. ॥ ೧೬ ॥ ಮಣಿಮಂತನು ಭೃಗುಋಷಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದನು. ವೀರಭದ್ರನು ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ಯನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದನು. ಚಂಡೀಶನು ಪೂಷಾನನ್ನೂ ಮತ್ತು ನಂದೀಶ್ವರನು ಭಗದೇವತೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರು. ॥ ೧೭ ॥

ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನ ಪಾರ್ಷದರ ಈ ಭಯಂಕರ ಲೀಲೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಹಾಗೂ ಅವರ ಕಲ್ಲು-ಕವಣೆಗಳ ಏಟುಗಳನ್ನೂ ತಾಳ ಲಾರದೆ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಋತ್ವಿಜರೂ, ಸದಸ್ಯರೂ, ದೇವತೆಗಳೂ ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿಹೋದರು. ॥ ೧೮ ॥

ಜುಹ್ವತಃ ಸ್ರುವಹಸ್ತಸ್ಯ ಶ್ಮಶ್ರೂಣಿ ಭಗವಾನ್ಭವಃ ।
ಭೃಗೋರ್ಲುಲುಂಚೇ ಸದಸಿ ಯೋಽಹಸಚ್ಛ್ಮಶ್ರು ದರ್ಶಯನ್
॥ ೧೯ ॥

ಭಗಸ್ಯ ನೇತ್ರೇ ಭಗವಾನ್ಪಾತಿತಸ್ಯ ರುಷಾ ಭುವಿ ।
ಉಜ್ಜಹಾರ ಸದಃಸ್ಥೋಽಕ್ಷ್ಣಾ ಯಃ ಶಪಂತಮಸೂಸುಚತ್
॥ ೨೦ ॥

ಪೂಷ್ಣಶ್ಚಾಪಾತಯದ್ದಂತಾನ್ಕಾಲಿಂಗಸ್ಯ ಯಥಾ ಬಲಃ ।
ಶಪ್ಯಮಾನೇ ಗರಿಮಣಿ ಯೋಽಹಸದ್ದರ್ಶಯಂದತಃ
॥ ೨೧ ॥

ಆಕ್ರಮ್ಯೋರಸಿ ದಕ್ಷಸ್ಯ ಶಿತಧಾರೇಣ ಹೇತಿನಾ ।
ಛಿಂದನ್ನಪಿ ತದುದ್ಧರ್ತುಂ ನಾಶಕ್ನೋತ್ತ್ರ್ಯಂಬಕಸ್ತದಾ
॥ ೨೨ ॥

ಶಸ್ತ್ರೈರಸ್ತ್ರಾನ್ವಿತೈರೇವಮನಿರ್ಭಿನ್ನತ್ವಚಂ ಹರಃ ।
ವಿಸ್ಮಯಂ ಪರಮಾಪನ್ನೋ ದಧ್ಯೌ ಪಶುಪತಿಶ್ಚಿರಮ್
॥ ೨೩ ॥

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಂಜ್ಞಪನಂ ಯೋಗಂ ಪಶೂನಾಂ ಸ ಪತಿರ್ಮಖೇ ।
ಯಜಮಾನಪಶೋಃ ಕಸ್ಯ ಕಾಯಾತ್ತೇನಾಹರಚ್ಛಿರಃ
॥ ೨೪ ॥

ಸಾಧುವಾದಸ್ತದಾ ತೇಷಾಂ ಕರ್ಮ ತತ್ತಸ್ಯ ಶಂಸತಾಮ್ ।
ಭೂತಪ್ರೇತಪಿಶಾಚಾನಾಮನ್ಯೇಷಾಂ ತದ್ವಿಪರ್ಯಯಃ
॥ ೨೫ ॥

ಜುಹಾವೈತಚ್ಛಿರಸ್ತಸ್ಮಿನ್ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಾವಮರ್ಷಿತಃ ।
ತದ್ದೇವಯಜನಂ ದಗ್ಧ್ವಾ ಪ್ರಾತಿಷ್ಠದ್ ಗುಹ್ಯಕಾಲಯಮ್
॥ ೨೬ ॥

ಭೃಗು ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸ್ರುವೆಯನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಮ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಪ್ರಜಾಪತಿಯರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮೀಸೆಗಳನ್ನು ತಿರುಹುತ್ತಾ ಶಿವನ ಕುರಿತು ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ವೀರಭದ್ರನು ಅವರ ಗಡ್ಡ-ಮೀಸೆಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಬಿಸಾಡಿದನು. ॥ ೧೯ ॥ ಭಗದೇವತೆಯು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ದಕ್ಷನು ಶಿವನನ್ನು ನಿಂದಿಸುವಾಗ ಕಣ್ಣನ್ನು ಮಿಟುಕಿಸಿ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ವೀರಭದ್ರನು ಅವನನ್ನು ಕೋಪದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಕಿ ಆತನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದನು. ॥ ೨೦ ॥ ಮತ್ತೆ ಪೂಷನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು – ಮುಂದೆ ಬಲರಾಮನು ಅನಿರುದ್ಧನ ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಕಳಿಂಗರಾಜನ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮುರಿದು ಹಾಕುವಂತೆ – ಆತನ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದನು. ಏಕೆಂದರೆ, ದಕ್ಷನು ಮಹಾ ದೇವನನ್ನು ಬಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಈ ಪೂಷಾದೇವತೆಯು ಹಲ್ಲುಕಿರಿದು ನಕ್ಕಿದ್ದನು. ॥ ೨೧ ॥ ಬಳಿಕ ವೀರಭದ್ರನು ದಕ್ಷನ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಹರಿತವಾದ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸ ತೊಡಗಿದನು. ಆದರೆ ಎಷ್ಟು ಕಡಿದರೂ ಆ ತಲೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ಹಾಕಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ॥ ೨೨ ॥ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಅಸ್ತ್ರ-ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಚರ್ಮವು ಕತ್ತರಿಸದೇ ಇರುವಾಗ, ವೀರಭದ್ರನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು ಮತ್ತು ಏನು ಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದನು. ॥ ೨೩ ॥ ಅನಂತರ ಅವನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪಶುವನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವಂತೆಯೇ ದಕ್ಷನೆಂಬ ಯಜಮಾನ ಪಶುವಿನ ಕತ್ತನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದನು. ॥ ೨೪ ॥ ಹೀಗೆ ದಕ್ಷನನ್ನು ಬಲಿಕೊಟ್ಟು ವೀರಭದ್ರನು ಮಾಡಿದ ಆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಭೂತ-ಪ್ರೇತ-ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳು ಭಲೇ! ಭಲೇ! ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ದಕ್ಷನ ಕಡೆಯವರಲ್ಲಿ ಹಾಹಾಕಾರವೆದ್ದಿತು. ॥ ೨೫ ॥ ವೀರಭದ್ರನು ಅತ್ಯಂತ ಕ್ರೋಧಾವೇಶದಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿದ ದಕ್ಷನ ತಲೆಯನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಎಸೆದುಬಿಟ್ಟನು. ಮತ್ತೆ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಗೆ ಬೆಂಕಿಹಚ್ಚಿ, ಯಜ್ಞವನ್ನು ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಿ, ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು. ॥ ೨೬ ॥

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೫ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ದಕ್ಷಯಜ್ಞವಿಧ್ವಂಸೋ ನಾಮ ಪಂಚಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೫ ॥

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ದೇವತೆಗಳು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಶಿವನನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸಿದುದು

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಅಥ ದೇವಗಣಾಃ ಸರ್ವೇ ರುದ್ರಾನೀಕೈಃ ಪರಾಜಿತಾಃ ।
ಶೂಲಪಟ್ಟಿಶನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಗದಾಪರಿಘಮುದ್ಗರೈಃ
॥ ೧ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಮಹಾತ್ಮಾ ವಿದುರನೇ! ಈ ವಿಧವಾಗಿ ರುದ್ರದೇವರ ಸೈನಿಕರಿಂದ ಪರಾಜಿತರಾದ ದೇವತೆಗಳು ತ್ರಿಶೂಲ, ಪಟ್ಟಿಶ, ಖಡ್ಗ ಗದೆ, ಪರಿಘ, ಮುದ್ಗರ – ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಅಂಗಾಂಗಗಳು ಛಿನ್ನ-ಭಿನ್ನವಾಗಿ ನೊಂದು, ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ಋತ್ವಿಜರೂ, ಸದಸ್ಯರು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಭಯ

ಸಂಭಿನ್ನಭಿನ್ನಸರ್ವಾಂಗಾಃ ಸರ್ತ್ವಿಕ್ಸಭ್ಯಾ ಭಯಾಕುಲಾಃ।
ಸ್ವಯಂಭುವೇ ನಮಸ್ಕೃತ್ಯ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನೈತನ್ನ್ಯವೇದಯನ್
॥ ೨ ॥

ಉಪಲಭ್ಯ ಪುರೈವೈತದ್ಭಗವಾನಬ್ಜಸಂಭವಃ।
ನಾರಾಯಣಶ್ಚ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ ನ ಕಸ್ಯಾಧ್ವರಮೀಯತುಃ
॥ ೩ ॥

ತದಾಕರ್ಣ್ಯ ವಿಭುಃ ಪ್ರಾಹ ತೇಜೀಯಸಿ ಕೃತಾಗಸಿ।
ಕ್ಷೇಮಾಯ ತತ್ರ ಸಾ ಭೂಯಾನ್ನ ಪ್ರಾಯೇಣ ಬುಭೂಷತಾಮ್
॥ ೪ ॥

ಅಥಾಪಿ ಯೂಯಂ ಕೃತಕಿಲ್ಬಿಷಾ ಭವಂ
ಯೇ ಬರ್ಹಿಷೋ ಭಾಗಭಾಜಂ ಪರಾದುಃ।
ಪ್ರಸಾದಯಧ್ವಂ ಪರಿಶುದ್ಧಚೇತಸಾ
ಕ್ಷಿಪ್ರಪ್ರಸಾದಂ ಪ್ರಗೃಹೀತಾಂಘ್ರಿಪದ್ಮಮ್ ॥ ೫ ॥

ಆಶಾಸಾನಾ ಜೀವಿತಮಧ್ವರಸ್ಯ
ಲೋಕಃ ಸಪಾಲಃ ಕುಪಿತೇ ನ ಯಸ್ಮಿನ್ ।
ತಮಾಶು ದೇವಂ ಪ್ರಿಯಯಾ ವಿಹೀನಂ
ಕ್ಷಮಾಪಯಧ್ವಂ ಹೃದಿ ವಿದ್ಧಂ ದುರುಕ್ತೈಃ ॥ ೬ ॥

ನಾಹಂ ನ ಯಜ್ಞೋ ನ ಚ ಯೂಯಮನ್ಯೇ
ಯೇ ದೇಹಭಾಜೋ ಮುನಯಶ್ಚ ತತ್ತ್ವಮ್ ।
ವಿದುಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ಬಲವೀರ್ಯಯೋರ್ವಾ
ಯಸ್ಯಾತ್ಮತಂತ್ರಸ್ಯ ಕ ಉಪಾಯಂ ವಿಧಿತ್ಸೇತ್ ॥ ೭ ॥

ಸ ಇತ್ಥಮಾದಿಶ್ಯ ಸುರಾನಜಸ್ತೈಃ
ಸಮನ್ವಿತಃ ಪಿತೃಭಿಃ ಸಪ್ರಜೇಶೈಃ ।
ಯಯೌ ಸ್ವಧಿಷ್ಣ್ಯಾನ್ನಿಲಯಂ ಪುರದ್ವಿಷಃ
ಕೈಲಾಸಮದ್ರಿಪ್ರವರಂ ಪ್ರಿಯಂ ಪ್ರಭೋಃ ॥ ೮ ॥

ಜನ್ಮೌಷಧಿತಪೋಮಂತ್ರಯೋಗಸಿದ್ಧೈರ್ನರೇತರೈಃ ।
ಜುಷ್ಟಂ ಕಿನ್ನರಗಂಧರ್ವೈರಪ್ಸರೋಭಿರ್ವೃತಂ ಸದಾ
॥ ೯ ॥

ನಾನಾಮಣಿಮಯೈಃ ಶೃಂಗೈರ್ನಾನಾಧಾತುವಿಚಿತ್ರಿತೈಃ ।
ನಾನಾದ್ರುಮಲತಾಗುಲ್ಮೈರ್ನಾನಾಮೃಗಗಣಾವೃತೈಃ
॥ ೧೦ ॥

ಗ್ರಸ್ತರಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಅವರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡರು ॥ ೧-೨ ॥ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉತ್ಪಾತವಾಗುವುದೆಂದು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿದ್ದ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ನಾರಾಯಣನೂ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೂ ಆ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ. ॥ ೩ ॥ ಈಗ ದೇವತೆಗಳ ಬಾಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಳಿದರು – ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳಿರಾ ! ಮಹಾಸಮರ್ಥನೂ, ತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಆದ ಪುರುಷನಿಂದ ಒಂದು ವೇಳೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಅಪರಾಧ ವಾದರೂ ಆದರ ಬದಲಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೪ ॥ ಹಾಗಿರುವಾಗ ನೀವಾದರೋ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನಿಗೆ ದೊರೆಯಬೇಕಾದ ಯಜ್ಞ ಭಾಗವನ್ನು ಕೊಡದೆ ದೊಡ್ಡ ಅಪರಾಧವನ್ನೆಸಗಿದ್ದೀರಿ. ಆದರೆ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಬೇಗನೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವವನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಅವನಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಯಾಚಿಸಿರಿ. ॥ ೫ ॥ ದಕ್ಷನ ದುರ್ವಚನರೂಪವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಅವನ ಹೃದಯ ಮೊದಲೇ ನೊಂದಿತ್ತು. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಿಯಪತ್ನಿಯಾದ ಸತೀದೇವಿಯ ವಿಯೋಗವೂ ಉಂಟಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಯಜ್ಞವು ಪುನಃ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡು ಪೂರ್ಣವಾಗಬೇಕೆಂದು ನೀವೆಲ್ಲ ಬಯಸುವಿರಾದರೆ, ಮೊದಲಿಗೆ ನೀವು ಬೇಗನೇ ಹೋಗಿ ನಿಮ್ಮ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಿ. ಹಾಗೇ ನೀವಾದರೂ ಅವನು ಕುಪಿತನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಲೋಕಪಾಲಕರ ಸಹಿತ ಈ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳು ಉಳಿಯುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ. ॥ ೬ ॥ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾರುದ್ರನು ಪರಮ ಸ್ವತಂತ್ರನು. ಅವನ ತತ್ತ್ವವನ್ನೂ, ಶಕ್ತಿ-ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಋಷಿ-ಮುನಿಗಳು, ದೇವತೆಗಳು, ಯಜ್ಞ ಸ್ವರೂಪೀ ದೇವೇಂದ್ರನೂ, ಸ್ವತಃ ನಾನೂ ಕೂಡ ಅರಿಯೆನು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಬೇರೆಯವರ ಮಾತೇನು ? ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆತನನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಬಲ್ಲರು ? ॥ ೭ ॥

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅವರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳನ್ನೂ, ಪಿತೃದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಲೋಕದಿಂದ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನ ಪ್ರಿಯಧಾಮವಾದ ಪರ್ವತಶ್ರೇಷ್ಠ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ॥ ೮ ॥ ಆ ಕೈಲಾಸದ ಪವಿತ್ರತೆ, ರಮಣೀಯತೆ ಅವರ್ಣನೀಯವಾಗಿತ್ತು. ಅದು ಔಷಧಿ-ವನಸ್ಪತಿಗಳು, ತಪಸ್ಸು, ಮಂತ್ರ, ಯೋಗ ಮುಂತಾದ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ದೇವತೆಗಳು ನಿತ್ಯವೂ ವಾಸಮಾಡುವ ದಿವ್ಯಧಾಮವು. ಕಿನ್ನರರೂ, ಗಂಧರ್ವರೂ, ಅಪ್ಸರೆಯರೂ ಸದಾಕಾಲ ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ॥ ೯ ॥ ಅಲ್ಲಿ ನಾನಾಧಾತುಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರ-ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ವರ್ಣರಂಜಿತ ವಿವಿಧ ರತ್ನಮಯವಾಗಿರುವ ಉನ್ನತವಾದ ಶಿಖರಗಳು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅವು ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಮರ-ಬಳ್ಳಿ-ಪೊದೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವನ್ಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಹಿಂಡು-ಹಿಂಡಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿವೆ. ॥ ೧೦ ॥

ನಾನಾಮಲಪ್ರಸ್ರವಣೈರ್ನಾನಾಕಂದರಸಾನುಭಿಃ ।
ರಮಣಂ ವಿಹರಂತೀನಾಂ ರಮಣೈಃ ಸಿದ್ಧಯೋಷಿತಾಮ್
॥ ೧೧ ॥

ಮಯೂರಕೇಕಾಭಿರುತಂ ಮದಾಂಧಾಲಿವಿಮೂರ್ಚ್ಛಿತಮ್ ।
ಪ್ಲಾವಿತೈ ರಕ್ತಕಂಠಾನಾಂ ಕೂಜಿತೈಶ್ಚ ಪತತ್ರಿಣಾಮ್
॥ ೧೨ ॥

ಆಹ್ವಯಂತಮಿವೋದ್ಧಸ್ತೈರ್ದ್ವಿಜಾನ್ಕಾಮದುಘೈರ್ದ್ರುಮೈಃ ।
ವ್ರಜಂತಮಿವ ಮಾತಂಗೈರ್ಗೃಣಂತಮಿವ ನಿರ್ಝರೈಃ
॥ ೧೩ ॥

ಮಂದಾರೈಃ ಪಾರಿಜಾತೈಶ್ಚ ಸರಲೈಶ್ಚೋಪಶೋಭಿತಮ್ ।
ತಮಾಲೈಃ ಶಾಲತಾಲೈಶ್ಚ ಕೋವಿದಾರಾಸನಾರ್ಜುನೈಃ
॥ ೧೪ ॥

ಚೂತೈಃ ಕದಂಬೈರ್ನೀಪೈಶ್ಚ ನಾಗಪುನ್ನಾಗಚಂಪಕೈಃ ।
ಪಾಟಲಾಶೋಕಬಕುಲೈಃ ಕುಂದೈಃ ಕುರಬಕೈರಪಿ
॥ ೧೫ ॥

ಸ್ವರ್ಣಾರ್ಣಶತಪತ್ರೈಶ್ಚ ವರರೇಣುಕಜಾತಿಭಿಃ ।
ಕುಬ್ಜಕೈರ್ಮಲ್ಲಿಕಾಭಿಶ್ಚ ಮಾಧವೀಭಿಶ್ಚ ಮಂಡಿತಮ್
॥ ೧೬ ॥

ಪನಸೋದುಂಬರಾಶ್ವತ್ಥಪ್ಲಕ್ಷನ್ಯಗ್ರೋಧಹಿಂಗುಭಿಃ ।
ಭೂರ್ಜೈರೋಷಧಿಭಿಃ ಪೂಗೈ ರಾಜಪೂಗೈಶ್ಚ ಜಂಬುಭಿಃ
॥ ೧೭ ॥

ಖರ್ಜೂರಾಮ್ರಾತಕಾಮ್ರಾದ್ಯೈಃ ಪ್ರಿಯಾಲಮಧುಕೇಂಗುದೈಃ ।
ದ್ರುಮಜಾತಿಭಿರನ್ಯೈಶ್ಚ ರಾಜಿತಂ ವೇಣುಕೀಚಕೈಃ
॥ ೧೮ ॥

ಕುಮುದೋತ್ಪಲಕಹ್ಲಾರಶತಪತ್ರವನರ್ದ್ಧಿಭಿಃ ।
ನಲಿನೀಷು ಕಲಂ ಕೂಜತ್ಖಗವೃಂದೋಪಶೋಭಿತಮ್
॥ ೧೯ ॥

ಮೃಗೈಃ ಶಾಖಾಮೃಗೈಃ ಕ್ರೋಡೈರ್ಮೃಗೇಂದ್ರೈರೃಕ್ಷಶಲ್ಯಕೈಃ ।
ಗವಯೈಃ ಶರಭೈರ್ವ್ಯಾಘ್ರೈ ರುರುಭಿರ್ಮಹಿಷಾದಿಭಿಃ
॥ ೨೦ ॥

ಕರ್ಣಾಂತ್ರೈಕಪದಾಶ್ವಾಸ್ಯೈರ್ನಿರ್ಜುಷ್ಟಂ ವೃಕನಾಭಿಭಿಃ ।
ಕದಲೀಷಂಡಸಂರುದ್ಧ ನಲಿನೀಪುಲಿನಶ್ರಿಯಮ್
॥ ೨೧ ॥

ಪರ್ಯಸ್ತಂ ನಂದಯಾ ಸತ್ಯಾಃ ಸ್ನಾನಪುಣ್ಯತರೋದಯಾ ।
ವಿಲೋಕ್ಯ ಭೂತೇಶಗಿರಿಂ ವಿಬುಧಾ ವಿಸ್ಮಯಂ ಯಯುಃ
॥ ೨೨ ॥

ದದೃಶುಸ್ತತ್ರ ತೇ ರಮ್ಯಾಮಲಕಾಂ ನಾಮ ವೈ ಪುರೀಮ್ ।
ವನಂ ಸೌಗಂಧಿಕಂ ಚಾಪಿ ಯತ್ರ ತನ್ನಾಮ ಪಂಕಜಮ್
॥ ೨೩ ॥

ತಿಳಿನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನೇಕ ಜಲಪ್ರವಾಹಗಳು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ತನ್ನ ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಖರಗಳಿಂದಲೂ, ಆಳವಾದ ಕಂದರಗಳಿಂದಲೂ ಶೋಭಿಸುವ ಆ ಪರ್ವತವು ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯತಮರೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಿದ್ಧರ ಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ಕ್ರೀಡಾಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ. ॥ ೧೧ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ, ಕುಣಿಯುತ್ತಿರುವ ನವಿಲುಗಳ ಕೇಕಾರವಗಳೂ, ಮದವೇರಿದ ದುಂಬಿಗಳ ಝೇಂಕಾರಗಳು, ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಪಂಚಮ ಇಂಚರಗಳ ಕೂಜನಗಳೂ, ಬೇರೆ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕಲರವಗಳೂ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ॥ ೧೨ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳು ಹಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಹಾರುವ ದ್ವಿಜಾತಿಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ, ಕಾಡಾನೆಗಳ ಓಟದಿಂದ ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ, ನದಿಗಳ ಕಲ-ಕಲಧ್ವನಿಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿ ಕರೆಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೧೩ ॥

ಆ ರಜತಗಿರಿಯು ರಮಣೀಯವಾದ ಮಂದಾರ, ಪಾರಿಜಾತ, ಸರಳ, ತಮಾಲ, ಸಾಲ, ತಾಲ, ಕೋವಿದಾರ, ಅಸನ, ಅರ್ಜುನ, ಚೂತ, ಕದಂಬ, ನೀಪ, ನಾಗ, ಪುನ್ನಾಗ, ಚಂಪಕ, ಪಾಟಲ, ಅಶೋಕ, ಬಕುಳ, ಕುಂದ, ಕುರವಕ, ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣದ ಶತಪತ್ರ ಮುಂತಾದ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ, ಏಲಾ, ಮಾಲತೀ, ರೇಣುಕ, ಜಾಜಿ, ಕುಬ್ಜಕ, ಮಲ್ಲಿಕಾ, ಮಾಧವೀ ಮುಂತಾದ ಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದಲೂ, ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೧೪-೧೬ ॥ ಪನಸ, ಔದುಂಬರ, ಅಶ್ವತ್ಥ, ಪ್ಲಕ್ಷ, ನ್ಯಗ್ರೋಧ, ಹಿಂಗು, ಭೂರ್ಜ, ಪೂಗ, ರಾಜಪೂಗ, ಜಂಬೂ, ಖರ್ಜೂರ, ಆಮ್ರಾತಕ, ಆಮ್ರ, ಪ್ರಿಯಾಳು, ಮಧುಕ, ಇಂಗುದ, ವೇಣು, ಕೀಚಕ ಮುಂತಾದ ವೃಕ್ಷ-ಔಷಧಿ-ವನಸ್ಪತಿಗಳಿಂದ ನೋಡುವವರ ಕಣ್ಮನಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೧೭-೧೮ ॥ ಅದರ ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ ಅರಳಿ ಆಡುತ್ತಿರುವ ಕುಮುದ, ಕನ್ನೈದಿಲೆ, ಕಲ್ಹಾರ, ಶತಪತ್ರ ಮುಂತಾದ ಕಮಲ ಪುಷ್ಪಕದಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹಂಸ-ಸಾರಸ-ಕಾರಂಡ ಮುಂತಾದ ಜಲಪಕ್ಷಿಗಳು ಹಿಂಡು-ಹಿಂಡಾಗಿ ಕಲರವಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅವು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ॥ ೧೯ ॥ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲೆಗಳು, ಕಪಿಗಳು, ಕರಡಿಗಳು, ಕಾಡು ಹಂದಿಗಳು, ಸಿಂಹಗಳು, ಗವಯುಗಳು, ಶರಭಗಳೂ, ವ್ಯಾಘ್ರಗಳೂ, ರುರುಮೃಗಗಳು, ಕೃಷ್ಣಮೃಗಗಳು, ಕಾಡುಕೋಣಗಳು, ಕರ್ಣಾಂತ್ರಗಳು, ಊರ್ಣಾಮೃಗಗಳು, ಒಕ್ಕಾಲಿನ ಮೃಗಗಳು, ಕುದುರೆಮುಖದ ಮೃಗಗಳು, ತೋಳಗಳು, ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗಗಳು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಸರೋವರದ ತೀರಗಳು ಬಾಳೆಯ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿವೆ. ಸುತ್ತಲೂ ನಂದಾ, ಎಂಬ ನದಿಯು ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದು, ಸತೀದೇವಿಯ ಸ್ನಾನದಿಂದಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಪವಿತ್ರ ಸುಗಂಧಿತವಾದ ತಿಳಿನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಭಗವಾನ್ ಭೂತನಾಥನ ನಿವಾಸ ಸ್ಥಾನವಾದ ಆ ಕೈಲಾಸಪರ್ವತದ ಇಂತಹ ಸೊಬಗನ್ನು ಕಂಡು ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯಭರಿತರಾದರು. ॥ ೨೦-೨೨ ॥

ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಅಲಕಾ ಎಂಬ ರಮಣೀಯವಾದ ನಗರಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಸುಗಂಧವನ್ನು ಹರಡುವ ಸೌಗಂಧಿಕವೆಂಬ ಕಮಲಗಳು ಅರಳಿರುವ ಸೌಗಂಧಿಕ ವನವನ್ನು ನೋಡಿದರು. ॥ ೨೩ ॥

ನಂದಾ ಚಾಲಕನಂದಾ ಚ ಸರಿತೌ ಬಾಹ್ಯತಃ ಪುರಃ ।
ತೀರ್ಥಪಾದಪದಾಂಭೋಜರಜಸಾತೀವ ಪಾವನೇ ॥ ೨೪ ॥

ಯಯೋಃ ಸುರಸ್ತ್ರಿಯಃ ಕ್ಷತ್ತರವರುಹ್ಯ ಸ್ವಧಿಷ್ಣ್ಯತಃ ।
ಕ್ರೀಡಂತಿ ಪುಂಸಃ ಸಿಂಚಂತ್ಯೋ ವಿಗಾಹ್ಯ ರತಿಕರ್ಶಿತಾಃ ॥ ೨೫ ॥

ಯಯೋಸ್ತತ್ಸ್ನಾನವಿಭ್ರಷ್ಟನವಕುಂಕುಮಪಿಂಜರಮ್ ।
ವಿತೃಷೋಽಪಿ ಪಿಬಂತ್ಯಂಭಃ ಪಾಯಯಂತೋ ಗಜಾ ಗಜೀಃ ॥ ೨೬ ॥

ತಾರಹೇಮಮಹಾರತ್ನವಿಮಾನಶತಸಂಕುಲಾಮ್ ।
ಜುಷ್ಟಾಂ ಪುಣ್ಯಜನಸ್ತ್ರೀಭಿರ್ಯಥಾ ಖಂ ಸತಡಿದ್ಘನಮ್ ॥ ೨೭ ॥

ಹಿತ್ವಾ ಯಕ್ಷೇಶ್ವರಪುರೀಂ ವನಂ ಸೌಗಂಧಿಕಂ ಚ ತತ್ ।
ದ್ರುಮೈಃ ಕಾಮದುಘೈರ್ಹೃದ್ಯಂ ಚಿತ್ರಮಾಲ್ಯಫಲಚ್ಛದೈಃ ॥ ೨೮ ॥

ರಕ್ತಕಂಠಖಗಾನೀಕಸ್ವರಮಂಡಿತಷಟ್ಪದಮ್ ।
ಕಲಹಂಸಕುಲಪ್ರೇಷ್ಠಂ ಖರದಂಡಜಲಾಶಯಮ್ ॥ ೨೯ ॥

ವನಕುಂಜರಸಂಘೃಷ್ಟಹರಿಚಂದನವಾಯುನಾ ।
ಅಧಿ ಪುಣ್ಯಜನಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಮುಹುರುನ್ಮಥಯನ್ಮನಃ ॥ ೩೦ ॥

ವೈದೂರ್ಯಕೃತಸೋಪಾನಾ ವಾಪ್ಯ ಉತ್ಪಲಮಾಲಿನೀಃ ।
ಪ್ರಾಪ್ತಾಂ ಕಿಂಪುರುಷೈರ್ದೃಷ್ಟ್ವಾತ ಆರಾದ್ದದೃಶುರ್ವಟಮ್ ॥ ೩೧ ॥

ಸ ಯೋಜನಶತೋತ್ಸೇಧಃ ಪಾದೋನವಿಟಪಾಯತಃ ।
ಪರ್ಯಕ್ಕೃತಾಚಲಚ್ಛಾಯೋ ನಿರ್ನೀಡಸ್ತಾಪವರ್ಜಿತಃ ॥ ೩೨ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ಮಹಾಯೋಗಮಯೇ ಮುಮುಕ್ಷುಶರಣೇ ಸುರಾಃ ।
ದದೃಶುಃ ಶಿವಮಾಸೀನಂ ತ್ಯಕ್ತಾಮರ್ಷಮಿವಾಂತಕಮ್ ॥ ೩೩ ॥

ಆ ನಗರಿಯ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಪಾದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣಧೂಳಿಯ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವಾಗಿರುವ ನಂದಾ ಮತ್ತು ಅಲಕನಂದಾ ಎಂಬ ಎರಡು ನದಿಗಳು ಹರಿಯುತ್ತಿವೆ. ॥ ೨೪ ॥ ರತಿವಿಲಾಸದಿಂದ ಆಯಾಸಗೊಂಡ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ಬಂದು ಆ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುತ್ತಾ, ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯತಮರ ಮೇಲೆ ನೀರನ್ನೆರಚುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೨೫ ॥ ಸ್ನಾನಮಾಡುವಾಗ ಅವರ ಸ್ತನಗಳ ಮೇಲಿನ ಕೇಸರಿಯ ಲೇಪವು ತೊಳೆದುಹೋದ್ದರಿಂದ ಆ ನದಿಯ ನೀರು ಹಳದಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಕೇಸರಮಿಶ್ರಿತ ನೀರನ್ನು ಗಂಧದ ಆಸೆಯಿಂದ ಆನೆಗಳು ಬಾಯಾರಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕುಡಿಯುತ್ತಾ, ಜೊತೆಯ ಹೆಣ್ಣಾನೆಗಳಿಗೂ ಕುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ॥ ೨೬ ॥

ಅಲಕಾನಗರಿಯ ಮೇಲೆ ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಬಹುಮೂಲ್ಯ ಮಣಿಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾದ ನೂರಾರು ವಿಮಾನಗಳು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಯಕ್ಷಪತ್ನಿಯರು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವುಗಳ ಕಾರಣ ಆ ವಿಶಾಲನಗರಿಯು ಮಿಂಚು-ಮೋಡಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಆಕಾಶದಂತೆ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದೆ. ॥ ೨೭ ॥ ಯಕ್ಷರಾಜ ಕುಬೇರನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಆ ಅಲಕಾಪುರಿಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹಾಕಿ ದೇವತೆಗಳು ಸೌಗಂಧಿಕವನಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಅದು ಬಣ್ಣ-ಬಣ್ಣದ ಹಣ್ಣು-ಹೂವು ಮತ್ತು ಪತ್ರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನೇಕ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಸುಶೋಭಿತವಾಗಿತ್ತು. ॥ ೨೮ ॥ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೋಗಿಲೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕಲರವವು ಮತ್ತು ದುಂಬಿಗಳ ಝೇಂಕಾರಗಳು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ರಾಜಹಂಸದ ಪರಮ ಪ್ರಿಯ ಕಮಲಕುಸುಮಗಳಿಂದ ಸುಶೋಭಿತವಾದ ಅನೇಕ ಸರೋವರಗಳು ಇದ್ದವು. ॥ ೨೯ ॥ ಆ ವನವು ಕಾಡಾನೆಗಳು ಉಜ್ಜಿದ್ದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಂಧವನ್ನು ಸೂಸುವ ಹರಿಚಂದನ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಹಾಯ್ದು ಬೀಸುವ ಸುಗಂಧಿತವಾಯುವು ಯಕ್ಷಪತ್ನಿಯರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮದವನ್ನೇರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೩೦ ॥ ವೈಡೂರ್ಯ ಮಣಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಸೋಪಾನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ, ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳ ಸಮೂಹವು ಅರಳಿನಿಂತಿದ್ದ ಅನೇಕ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಕಿಂಪುರುಷರು ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಗೂ ಮನೋವಿನೋದಗಳಿಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ವನಶೋಭೆಯನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದೆ ಹೋದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಸನಿಹದಲ್ಲೇ ಒಂದು ವಿಶಾಲವಾದ ವಟವೃಕ್ಷ ಗೋಚರಿಸಿತು. ॥ ೩೧ ॥

ಆ ಅದ್ಭುತವಾದ ವಟವೃಕ್ಷವು ನೂರು ಯೋಜನಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾಗಿತ್ತು. ಅದರ ಕೊಂಬೆಗಳು ಎಪ್ಪತ್ತೈದು ಯೋಜನ ಹರಡಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ನಿರಂತರ ನೆರಳು ಆವರಿಸಿದ್ದು ತಾಪವು ಲವಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲದೆ ತಂಪಿನ ನೆಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆ ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗೂಡೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ॥ ೩೨ ॥ ಮಹಾಯೋಗಮಯವೂ, ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವೂ ಆದ ಆ ವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ನೋಡಿದರು. ಅವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕ್ರೋಧವನ್ನುತೊರೆದ ಕಾಲನಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೩೩ ॥

ಸನಕಾದ್ಯೈರ್ಮಹಾಸಿದ್ಧೈಃ ಶಾಂತೈಃ ಸಂಶಾಂತವಿಗ್ರಹಮ್ ।
ಉಪಾಸ್ಯಮಾನಂ ಸಖ್ಯಾ ಚ ಭರ್ತ್ರಾ ಗುಹ್ಯಕರಕ್ಷಸಾಮ್ ॥ ೩೪ ॥

ವಿದ್ಯಾತಪೋಯೋಗಪಥಮಾಸ್ಥಿತಂ ತಮಧೀಶ್ವರಮ್ ।
ಚರಂತಂ ವಿಶ್ವಸುಹೃದಂ ವಾತ್ಸಲ್ಯಾಲ್ಲೋಕಮಂಗಲಮ್ ॥ ೩೫ ॥

ಲಿಂಗಂ ಚ ತಾಪಸಾಭೀಷ್ಟಂ ಭಸ್ಮದಂಡಜಟಾಜಿನಮ್ ।
ಅಂಗೇನ ಸಂಧ್ಯಾಭ್ರರುಚಾ ಚಂದ್ರಲೇಖಾಂ ಚ ಬಿಭ್ರತಮ್ ॥ ೩೬ ॥

ಉಪವಿಷ್ಟಂ ದರ್ಭಮಯ್ಯಾಂ ಬೃಸ್ಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸನಾತನಮ್ ।
ನಾರದಾಯ ಪ್ರವೋಚಂತಂ ಪೃಚ್ಛತೇ ಶೃಣ್ವತಾಂ ಸತಾಮ್ ॥ ೩೭ ॥

ಕೃತ್ವೋರೌ ದಕ್ಷಿಣೇ ಸವ್ಯಂ ಪಾದಪದ್ಮಂ ಚ ಜಾನುನಿ ।
ಬಾಹುಂ ಪ್ರಕೋಷ್ಠೇಽಕ್ಷಮಾಲಾಮಾಸೀನಂ ತರ್ಕಮುದ್ರಯಾ ॥ ೩೮ ॥

ತಂ ಬ್ರಹ್ಮನಿರ್ವಾಣಸಮಾಧಿಮಾಶ್ರಿತಂ
ವ್ಯುಪಾಶ್ರಿತಂ ಗಿರಿಶಂ ಯೋಗಕಕ್ಷಾಮ್ ।
ಸಲೋಕಪಾಲಾ ಮುನಯೋ ಮನೂನಾಂ
ಮಾದ್ಯಂ ಮನುಂ ಪ್ರಾಂಜಲಯಃ ಪ್ರಣೇಮುಃ ॥ ೩೯ ॥

ಸ ತೂಪಲಭ್ಯಾಗತಮಾತ್ಮಯೋನಿಂ
ಸುರಾಸುರೇಶೈರಭಿವಂದಿತಾಂಘ್ರಿಃ ।
ಉತ್ಥಾಯ ಚಕ್ರೇ ಶಿರಸಾಭಿವಂದನ-
ಮರ್ಹತ್ತಮಃ ಕಸ್ಯ ಯಥೈವ ವಿಷ್ಣುಃ ॥ ೪೦ ॥

ತಥಾಪರೇ ಸಿದ್ಧಗಣಾ ಮಹರ್ಷಿಭಿ-
ರ್ಯೇ ವೈ ಸಮಂತಾದನು ನೀಲಲೋಹಿತಮ್ ।
ನಮಸ್ಕೃತಃ ಪ್ರಾಹ ಶಶಾಂಕಶೇಖರಂ
ಕೃತಪ್ರಣಾಮಂ ಪ್ರಹಸನ್ನಿವಾತ್ಮಭೂಃ ॥ ೪೧ ॥

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ

ಜಾನೇ ತ್ವಾಮೀಶಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋ ಯೋನಿಬೀಜಯೋಃ ।
ಶಕ್ತೇಃ ಶಿವಸ್ಯ ಚ ಪರಂ ಯತ್ತದ್‌ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರಂತರಮ್ ॥ ೪೨ ॥

ತ್ವಮೇವ ಭಗವನ್ನೇತಚ್ಛಿವಶಕ್ತ್ಯೋಃ ಸರೂಪಯೋಃ ।
ವಿಶ್ವಂ ಸೃಜಸಿ ಪಾಸ್ಯತ್ಸಿ ಕ್ರೀಡನ್ನೂರ್ಣಪಟೋ ಯಥಾ ॥ ೪೩ ॥

ಭಗವಾನ್ ಭೂತನಾಥನ ಅಂಗಾಂಗಗಳು ತುಂಬಾ ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿದ್ದವು. ಸನಂದನಾದಿ ಶಾಂತ ಸಿದ್ಧಗಣರು ಮತ್ತು ಗೆಳೆಯನಾದ ಯಕ್ಷಪತಿಯಾದ ಕುಬೇರನು ಸ್ವಾಮಿಯ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೩೪ ॥ ಜಗತ್ಪತಿಯಾದ ಮಹಾದೇವನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮಿತ್ರನಾಗಿ, ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು. ಲೋಕಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವನು ಉಪಾಸನೆ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸಮಾಧಿಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಯೋಗ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೩೫ ॥ ಭಗವಂತನು ಸಂಜೆಯ ಮೋಡದಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದು, ತನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ವಿಗಳಿಗೆ ಇಷ್ಟ ಚಿಹ್ನೆಗಳಾದ ಭಸ್ಮ, ಯೋಗದಂಡ, ಮೃಗಚರ್ಮವನ್ನೂ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಕಲೆಯನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದನು. ॥ ೩೬ ॥ ದರ್ಭೆಯ ಆಸನದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಭು ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿಯು ಶ್ರೋತೃಗಳ ನಡುವೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಾರದಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಸನಾತನ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೩೭ ॥ ಎಡಗಾಲನ್ನು ಬಲಮೊಣಕಾಲಿನ ಮೇಲೂ, ಎಡಗೈಯನ್ನು ಎಡಮಂಡಿಯ ಮೇಲೂ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಣಿಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿ, ತರ್ಕಮುದ್ರೆಯಿಂದ * ಕೂಡಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೩೮ ॥ ಅವನು ಯೋಗಪಟ್ಟವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಮಾಧಿಯ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಲೋಕಪಾಲರ ಸಹಿತ ಸಮಸ್ತ ಮುನಿಗಳು ಮನನಶೀಲರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನಿಗೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಿದರು. ॥ ೩೯ ॥ ಸಮಸ್ತ ದೇವಾಧಿಪತಿಗಳೂ, ದೈತ್ಯಾಧಿಪತಿಗಳೂ ದೇವದೇವನಾದ ಮಹಾದೇವನ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ವಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಕೂಡಲೇ ಮೇಲೆದ್ದು – ವಾಮನಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಕಶ್ಯಪರಿಗೆ ವಂದಿಸಿದಂತೆಯೇ – ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದನು. ॥ ೪೦ ॥ ಹಾಗೆಯೇ ಶಿವನ ಸುತ್ತಲೂ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಮಹರ್ಷಿಸಹಿತರಾದ ಸಿದ್ಧಗಣಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಎದ್ದು ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಿದರು. ಎಲ್ಲರೂ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿದ್ದ ಭಗವಾನ್ ಚಂದ್ರಶೇಖರನಿಗೆ ನಗುತ್ತಾ ಹೀಗೆಂದರು – ॥ ೪೧ ॥

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಓ ದೇವದೇವಾ ! ನೀನು ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮತ್ತು ಬೀಜಗಳಾಗಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಪುರುಷ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಪರನಾಗಿ ಏಕರಸನಾಗಿರುವ ಶಾಶ್ವತ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದೀಯೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ॥ ೪೨ ॥ ಎಲೈ ಭಗವಂತನೇ! ನೀನು ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಶಿವ-ಶಕ್ತಿ (ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷ) ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾ ಜೇಡರ ಹುಳುವಿನಂತೆ ಬೇರಾವುದರ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತೆಂಬ ಬಲೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿ, ರಕ್ಷಿಸಿ, ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವೆ. ॥ ೪೩ ॥

* ತರ್ಜನಿಯನ್ನು ಅಂಗುಷ್ಠದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಇತರ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಚಾಚಿ, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಮುದ್ರೆಗೆ ತರ್ಕಮುದ್ರೆ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಚಿನ್ಮುದ್ರೆ ಎಂದೂ ಇದರದ್ದೇ ಹೆಸರು.

ತ್ವಮೇವ ಧರ್ಮಾರ್ಥದುಘಾಭಿಪತ್ತಯೇ
ದಕ್ಷೇಣ ಸೂತ್ರೇಣ ಸಸರ್ಜಿಥಾಧ್ವರಮ್ ।
ತ್ವಯೈವ ಲೋಕೇಽವಸಿತಾಶ್ಚ ಸೇತವೋ
ಯಾನ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಶ್ರದ್ದಧತೇ ಧೃತವ್ರತಾಃ ॥ ೪೪ ॥

ತ್ವಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಮಂಗಲ ಮಂಗಲಾನಾಂ
ಕರ್ತುಃ ಸ್ಮ ಲೋಕಂ ತನುಷೇ ಸ್ವಃ ಪರಂ ವಾ ।
ಅಮಂಗಲಾನಾಂ ಚ ತಮಿಸ್ರಮುಲ್ಬಣಂ
ವಿಪರ್ಯಯಃ ಕೇನ ತದೇವ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ॥ ೪೫ ॥

ನ ವೈ ಸತಾಂ ತ್ವಚ್ಚರಣಾರ್ಪಿತಾತ್ಮನಾಂ
ಭೂತೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವಭಿಪಶ್ಯತಾಂ ತವ ।
ಭೂತಾನಿ ಚಾತ್ಮನ್ಯಪೃಥಗ್ದಿದೃಕ್ಷತಾಂ
ಪ್ರಾಯೇಣ ರೋಷೋಽಭಿಭವೇದ್ಯಥಾ ಪಶುಮ್ ॥ ೪೬ ॥

ಪೃಥಗ್ಧಿಯಃ ಕರ್ಮದೃಶೋ ದುರಾಶಯಾಃ
ಪರೋದಯೇನಾರ್ಪಿತಹೃದ್ರುಜೋಽನಿಶಮ್ ।
ಪರಾನ್ದುರುಕ್ತೈರ್ವಿತುದಂತ್ಯರುಂತುದಾ-
ಸ್ತಾನ್ಮಾ ವಧೀದ್ದೈವವಧಾನ್ಭವದ್ವಿಧಃ ॥ ೪೭ ॥

ಯಸ್ಮಿನ್ ಯದಾ ಪುಷ್ಕರನಾಭಮಾಯಯಾ
ದುರಂತಯಾ ಸ್ಪೃಷ್ಟಧಿಯಃ ಪೃಥಗ್ದೃಶಃ ।
ಕುರ್ವಂತಿ ತತ್ರ ಹ್ಯನುಕಂಪಯಾ ಕೃಪಾಂ
ನ ಸಾಧವೋ ದೈವಬಲಾತ್ಕೃತೇ ಕ್ರಮಮ್ ॥ ೪೮ ॥

ಭವಾಂಸ್ತು ಪುಂಸಃ ಪರಮಸ್ಯ ಮಾಯಯಾ
ದುರಂತಯಾಸ್ಪೃಷ್ಟಮತಿಃ ಸಮಸ್ತದೃಕ್ ।
ತಯಾ ಹತಾತ್ಮಸ್ವನುಕರ್ಮಚೇತಃ
ಸ್ವನುಗ್ರಹಂ ಕರ್ತುಮಿಹಾರ್ಹಸಿ ಪ್ರಭೋ ॥ ೪೯ ॥

ಕುರ್ವಧ್ವರಸ್ಯೋದ್ಧರಣಂ ಹತಸ್ಯ ಭೋಃ
ತ್ವಯಾಸಮಾಪ್ತಸ್ಯ ಮನೋ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ।
ನ ಯತ್ರ ಭಾಗಂ ತವ ಭಾಗಿನೋ ದದುಃ
ಕುಯಜ್ವಿನೋ ಯೇನ ಮಖೋ ನಿನೀಯತೇ ॥ ೫೦ ॥

ಧರ್ಮವನ್ನೂ – ಅರ್ಥವನ್ನೂ ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವ ವೇದಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ದಕ್ಷನನ್ನು ನಿಮಿತ್ತವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದವನೂ ನೀನೇ. ನಿಯಮನಿಷ್ಠರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದವನೂ ನೀನೇ ಆಗಿರುವೆ. ॥ ೪೪ ॥ ಮಂಗಳಮಯ ಮಹೇಶ್ವರನೇ! ನೀನು ಶುಭ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಅಥವಾ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕರುಣಿಸುತ್ತಿರುವೆ ಹಾಗೂ ಅಮಂಗಳ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಘೋರ ನರಕದಲ್ಲಿ ಕೆಡಹುವೆ. ಹಾಗಿರುವಾಗಲೂ ಕೆಲ-ಕೆಲವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಈ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳು ವಿಪರೀತ ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ ? ॥ ೪೫ ॥

ನಿನ್ನ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಮಹಾನುಭಾವರು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾರೆ ಹಾಗೂ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರನ್ನು ಅಭೇದದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲೇ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹವರು ಪಶುಗಳಂತೆ ಕ್ರೋಧಕ್ಕೆ ವಶರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೪೬ ॥ ಭೇದ ಬುದ್ಧಿ ಇರುವ ಕಾರಣ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತರಾದ ಜನರ ನಿಯತ್ತು ಸರಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಬೇರೆಯವರ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿ ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಕುದಿಯುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ಮರ್ಮಭೇದಿಯಾದ ತಮ್ಮ ದುರ್ವಚನಗಳಿಂದ ಇತರರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೋಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಇಂತಹ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ನಿನ್ನಂತಹವರು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಉಚಿತವಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ಬಡಪಾಯಿಗಳಾದರೋ ವಿಧಿಯಿಂದಲೇ ಮರಣಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾದವರು. ॥ ೪೭ ॥ ದೇವದೇವಾ! ಭಗವಾನ್ ಪದ್ಮನಾಭನ ಪ್ರಬಲ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತನಾಗಿ ಯಾರಾದರೂ ಭೇದಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತೋರಿದರೂ ಸಾಧು-ಸತ್ಪುರುಷರು ತಮ್ಮ ಪರದುಃಖಕಾತರ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಅವರ ಮೇಲೆ ಕೃಪೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ದೈವವಶದಿಂದ ಏನಾದರೂ ನಡೆದು ಹೋದರೆ 'ಇದೆಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲ'ವೆಂದು ಅದನ್ನು ತಡೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೪೮ ॥

ಪ್ರಭುವೇ! ನೀನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿರುವೆ. ಪರಮಪುರುಷ ಭಗವಂತನ ದುಸ್ತರ ಮಾಯೆಯು ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರ ಚಿತ್ತವು ಮಾಯೆಗೆ ವಶವಾಗಿ ಕರ್ಮ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾಗಿದೆಯೋ, ಅವನಿಂದ ಅಪರಾಧ ನಡೆದು ಹೋದರೂ ಕೂಡ ಅವನ ಮೇಲೆ ನೀನು ಕೃಪೆಯನ್ನೇ ತೋರಬೇಕು. ॥ ೪೯ ॥ ಭಗವಂತಾ ! ನೀನೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲ ನಾದವನು. ಎಲ್ಲ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವವನೂ ನೀನೇ ಆಗಿರುವೆ. ಯಜ್ಞಭಾಗವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕಾರ ನಿನಗಿದೆ. ಆದರೂ ಈ ದಕ್ಷಯಜ್ಞದ ಬುದ್ಧಿಹೀನರಾದ ಯಾಜಕರು ನಿನಗೆ ಯಜ್ಞದ ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದಲೇ ಅದು ಧ್ವಂಸವಾಯಿತು. ಈಗ ನೀನು ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೫೦ ॥

ಜೀವತಾದ್ಯಜಮಾನೋಽಯಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇತಾಕ್ಷಿಣೀ ಭಗಃ ।
ಭೃಗೋಃ ಶ್ಮಶ್ರೂಣಿ ರೋಹಂತು ಪೂಷ್ಣೋ ದಂತಾಶ್ಚ ಪೂರ್ವವತ್ ॥ ೫೧ ॥

ದೇವಾನಾಂ ಭಗ್ನಗಾತ್ರಾಣಾಮೃತ್ವಿಜಾಂ ಚಾಯುಧಾಶ್ಮಭಿಃ ।
ಭವತಾನುಗೃಹೀತಾನಾಮಾಶು ಮನ್ಯೋಽಸ್ತ್ವನಾತುರಮ್ ॥ ೫೨ ॥

ಏಷ ತೇ ರುದ್ರ ಭಾಗೋಽಸ್ತು ಯದುಚ್ಛಿಷ್ಟೋಽಧ್ವರಸ್ಯ ವೈ ।
ಯಜ್ಞಸ್ತೇ ರುದ್ರ ಭಾಗೇನ ಕಲ್ಪತಾಮದ್ಯ ಯಜ್ಞಹನ್ ॥ ೫೩ ॥

ಪ್ರಭೋ! ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ – ಯಜ್ಞದ ಯಜಮಾನನಾದ ದಕ್ಷನು ಜೀವಂತನಾಗಲಿ. ಭಗದೇವತೆಗೆ ಕಣ್ಣುಗಳು ಬರಲಿ. ಭೃಗುಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಗಡ್ಡ-ಮೀಸೆಗಳು ಬರಲಿ. ಪೂಷಾದೇವತೆಗೆ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಹಲ್ಲುಗಳು ಮೂಡಲಿ. ॥ ೫೧ ॥ ರುದ್ರದೇವನೇ! ಅಸ್ತ್ರ-ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಕಲ್ಲುಮಳೆಯಿಂದ ದೇವತೆಗಳ, ಋತ್ವಿಜರ ಗಾಯಗೊಂಡ ಅಂಗಾಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸರಿಯಾಗಲಿ. ॥ ೫೨ ॥ ಯಜ್ಞವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಬಳಿಕ ಶೇಷವಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದೆಲ್ಲವೂ ಯಾವಾಗಲೂ ನಿನ್ನ ಭಾಗವೇ ಆಗಿದೆ. ಓ ಯಜ್ಞವಿಧ್ವಂಸಕನೇ! ನಿನ್ನ ಈ ಯಜ್ಞಭಾಗದಿಂದಲೇ ಈಗ ಈ ಯಜ್ಞವು ಪೂರ್ಣವಾಗಲೀ. ॥ ೫೩ ॥

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ರುದ್ರಸಾಂತ್ವನಂ ನಾಮ ಷಷ್ಠೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೬ ॥

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ದಕ್ಷಯಜ್ಞದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತ್ಯಜೇನಾನುನೀತೇನ ಭವೇನ ಪರಿತುಷ್ಯತಾ ।
ಅಭ್ಯಧಾಯಿ ಮಹಾಬಾಹೋ ಪ್ರಹಸ್ಯ ಶ್ರೂಯತಾಮಿತಿ ॥ ೧ ॥

ಶ್ರೀಮಹಾದೇವ ಉವಾಚ

ನಾಘಂ ಪ್ರಜೇಶ ಬಾಲಾನಾಂ ವರ್ಣಯೇ ನಾನುಚಿಂತಯೇ ।
ದೇವಮಾಯಾಭಿಭೂತಾನಾಂ ದಂಡಸ್ತತ್ರ ಧೃತೋ ಮಯಾ ॥ ೨ ॥

ಪ್ರಜಾಪತೇರ್ದಗ್ಧಶೀರ್ಷ್ಣೋ ಭವತ್ವಜಮುಖಂ ಶಿರಃ ।
ಮಿತ್ರಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಷೇಕ್ಷೇತ ಭಾಗಂ ಸ್ವಂ ಬರ್ಹಿಷೋ ಭಗಃ ॥ ೩ ॥

ಪೂಷಾ ತು ಯಜಮಾನಸ್ಯ ದದ್ಭಿರ್ಜಕ್ಷತು ಪಿಷ್ಟಭುಕ್ ।
ದೇವಾಃ ಪ್ರಕೃತಸರ್ವಾಂಗಾ ಯೇ ಮ ಉಚ್ಛೇಷಣಂ ದದುಃ ॥ ೪ ॥

ಬಾಹುಭ್ಯಾಮಶ್ವಿನೋಃ ಪೂಷ್ಣೋ ಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಕೃತಬಾಹವಃ ।
ಭವಂತ್ವಧ್ವರ್ಯವಶ್ಚಾನ್ಯೇ ಬಸ್ತಶ್ಮಶ್ರುರ್ಭೃಗುರ್ಭವೇತ್ ॥ ೫ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಮಹಾಬಾಹುವಾದ ವಿದುರನೇ! ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಈ ವಿಧವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನು ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಂದ ನಗುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು – ಕೇಳಿರಿ. ॥ ೧ ॥

ಶ್ರೀಮಹಾದೇವನಿಂತೆಂದನು – ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ! ಭಗವಂತನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತರಾದ ದಕ್ಷನಂತಹ ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳ ಅಪರಾಧವನ್ನು ನಾನು ಚರ್ಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ನೆನಪಿಡುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ನಾನಾದರೋ ಕೇವಲ ಅವನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ದಂಡನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೨ ॥ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯ ತಲೆಯು ಸುಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಹೋತದ ತಲೆ ಜೋಡಿಸಲಾಗುವುದು. ಭಗದೇವತೆಯು ಮಿತ್ರದೇವತೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಯಜ್ಞಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಲಿ. ॥ ೩ ॥ ಹಿಟ್ಟಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಹಾರವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಪೂಷಾದೇವತೆಯು ಯಜಮಾನನ ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನು ತಿನ್ನುವಂತಾಗಲಿ. ಅಂಗವೈಕಲ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳು ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಲಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರು ಯಜ್ಞದ ಶೇಷಭಾಗವಾದ 'ಸ್ವಿಷ್ಟಕೃತ್' ಎಂಬ ಹವಿರ್ಭಾಗವು ನನಗೆ ಸೇರತಕ್ಕದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿರುವರು. ॥ ೪ ॥ ಅಧ್ವರ್ಯುಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಋತ್ವಿಜರಲ್ಲಿ ಭುಜಗಳು ಮುರಿದು ಹೋಗಿರುವವರು ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಭುಜಗಳಿಂದಲೂ, ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡಿರುವವರು ಪೂಷಾದೇವತೆಯ ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿ. ಭೃಗುಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಹೋತದಂತಹ ಗಡ್ಡ-ಮೀಸೆಗಳು ಉಂಟಾಗಲಿ. ॥ ೫ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ತದಾ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಶ್ರುತ್ವಾ ಮೀಢುಷ್ಟಮೋದಿತಮ್ ।
ಪರಿತುಷ್ಟಾತ್ಮಭಿಸ್ತಾತ ಸಾಧು ಸಾಧ್ವಿತ್ಯಥಾಬ್ರುವನ್ ॥ ೬ ॥

ತತೋ ಮೀಢ್ವಾಂಸಮಾಮಂತ್ರ್ಯ ಶುನಾಸೀರಾಃ ಸಹರ್ಷಿಭಿಃ ।
ಭೂಯಸ್ತದ್ದೇವಯಜನಂ ಸಮೀಢ್ವದ್ವೇಧಸೋ ಯಯುಃ ॥ ೭ ॥

ವಿಧಾಯ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ಚ ತದ್ಯದಾಹ ಭಗವಾನ್ಭವಃ ।
ಸಂದಧುಃ ಕಸ್ಯ ಕಾಯೇನ ಸವನೀಯಪಶೋಃ ಶಿರಃ ॥ ೮ ॥

ಸಂಧೀಯಮಾನೇ ಶಿರಸಿ ದಕ್ಷೋ ರುದ್ರಾಭಿವೀಕ್ಷಿತಃ ।
ಸದ್ಯಃ ಸುಪ್ತ ಇವೋತ್ತಸ್ಥೌ ದದೃಶೇ ಚಾಗ್ರತೋ ಮೃಡಮ್ ॥ ೯ ॥

ತದಾ ವೃಷಧ್ವಜದ್ವೇಷಕಲಿಲಾತ್ಮಾ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ।
ಶಿವಾವಲೋಕಾದಭವಚ್ಛರದ್ಧ್ರದ ಇವಾಮಲಃ ॥ ೧೦ ॥

ಭವಸ್ತವಾಯ ಕೃತಧೀರ್ನಾಶಕ್ನೋದನುರಾಗತಃ ।
ಔತ್ಕಂಠ್ಯಾದ್ಬಾಷ್ಪಕಲಯಾ ಸಂಪರೇತಾಂ ಸುತಾಂ ಸ್ಮರನ್ ॥ ೧೧ ॥

ಕೃಚ್ಛ್ರಾತ್ಸಂಸ್ತಭ್ಯ ಚ ಮನಃ ಪ್ರೇಮವಿಹ್ವಲಿತಃ ಸುಧೀಃ ।
ಶಶಂಸ ನಿರ್ವ್ಯಲೀಕೇನ ಭಾವೇನೇಶಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ॥ ೧೨ ॥

ದಕ್ಷ ಉವಾಚ

ಭೂಯಾನನುಗ್ರಹ ಅಹೋ ಭವತಾ ಕೃತೋ ಮೇ
ದಂಡಸ್ತ್ವಯಾ ಮಯಿ ಭೃತೋ ಯದಪಿ ಪ್ರಲಬ್ಧಃ ।
ನ ಬ್ರಹ್ಮಬಂಧುಷು ಚ ವಾಂ ಭಗವನ್ನವಜ್ಞಾ
ತುಭ್ಯಂ ಹರೇಶ್ಚ ಕುತ ಏವ ಧೃತವ್ರತೇಷು ॥ ೧೩ ॥

ವಿದ್ಯಾತಪೋವ್ರತಧರಾನ್ಮುಖತಃ ಸ್ಮ ವಿಪ್ರಾನ್
ಬ್ರಹ್ಮಾಽಽತ್ಮತತ್ತ್ವಮವಿತುಂ ಪ್ರಥಮಂ ತ್ವಮಸ್ರಾಕ್ ।
ತದ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ಪರಮ ಸರ್ವವಿಪತ್ಸು ಪಾಸಿ
ಪಾಲಃ ಪಶೂನಿವ ವಿಭೋ ಪ್ರಗೃಹೀತದಂಡಃ ॥ ೧೪ ॥

ಯೋಽಸೌ ಮಯಾವಿದಿತತತ್ತ್ವದೃಶಾ ಸಭಾಯಾಂ
ಕ್ಷಿಪ್ತೋ ದುರುಕ್ತಿವಿಶಿಖೈರಗಣಯ್ಯ ತನ್ಮಾಮ್ ।
ಅರ್ವಾಕ್ಪತಂತಮರ್ಹತ್ತಮನಿಂದಯಾಪಾದ್
ದೃಷ್ಟ್ಯಾಽಽರ್ದ್ರಯಾ ಸ ಭಗವಾನ್ಸ್ವಕೃತೇನ ತುಷ್ಯೇತ್ ॥ ೧೫ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ವತ್ಸ ವಿದುರನೇ! ಆಗ ಭಗವಾನ್‌ಶಂಕರನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರಸನ್ನಾತ್ಮರಾಗಿ ಧನ್ಯ-ಧನ್ಯವೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿ ಜಯಕಾರಮಾಡಿದರು. ॥ ೬ ॥ ಮತ್ತೆ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಮತ್ತು ಋಷಿಗಳೂ ಮಹಾದೇವನನ್ನು ದಕ್ಷನ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಅವನನ್ನೂ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಯಜ್ಞಶಾಲೆಗೆ ಹೋದರು. ॥ ೭ ॥ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ದಕ್ಷನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞಪಶುವಿನ ತಲೆಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದರು. ॥ ೮ ॥ ತಲೆಯು ಜೋಡಿಸಿದಾಗ ರುದ್ರದೇವರ ದೃಷ್ಟಿ ಬೀಳುತ್ತಲೇ ದಕ್ಷನು ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವನಂತೆ ಮೇಲೆದ್ದು ತನ್ನ ಮುಂದೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಭಗವಾನ್ ಶಿವನನ್ನು ನೋಡಿದನು. ॥ ೯ ॥ ಶಂಕರದ್ರೋಹದಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾಗಿದ್ದ ಅವನ ಹೃದಯವು ಶಿವನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಶರತ್ಕಾಲದ ಸರೋವರದಂತೆ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು. ॥ ೧೦ ॥ ಅವನು ಮಹಾದೇವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು ಬಯಸಿದರೂ ಮೃತಿಯನ್ನೈದಿದ ತನ್ನ ಪುತ್ರಿಯು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಬಂದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಉತ್ಕಂಠತೆಯ ಕಾರಣ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರುತುಂಬಿ, ಮಾತೇ ಹೊರಡದಾಯಿತು. ॥ ೧೧ ॥ ಪ್ರೇಮವಿಹ್ವಲ, ಮೇಧಾವಿಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಗೋ ತನ್ನ ಹೃದಯದ ಶೋಕವೇಗವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡು, ವಿಶುದ್ಧಭಾವದಿಂದ ಭಗವಾನ್ ಶಿವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸತೊಡಗಿದನು. ॥ ೧೨ ॥

ದಕ್ಷನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ – "ಭಗವಂತನೇ ! ನಾನು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಮಹಾಪರಾಧವನ್ನೇ ಮಾಡಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ನೀನು ಅದರ ಬದಲಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಶಿಕ್ಷೆಯ ಮೂಲಕ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಮಹದನುಗ್ರಹವನ್ನೇ ಮಾಡಿರುವೆ. ಆಹಾ ! ಎಂತಹ ಕೃಪೆ ನಿನ್ನದು ! ಪೂಜ್ಯನಾದ ನೀನು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಹರಿಯಾದರೋ ಆಚಾರಹೀನರಾದ ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನೂ ಕೂಡ ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿರುವಾಗ ನಮ್ಮಂತಹ ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವವರನ್ನು ಮರೆಯುವುದುಂಟೇ ? ॥ ೧೩ ॥ ಪ್ರಭುವೇ ! ನೀನೇ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಿಂದ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಮುಖದಿಂದ ವಿದ್ಯೆ, ತಪಸ್ಸು, ವ್ರತಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದೆ. ಅನಂತರ ಗೋವಳನು ದೊಣ್ಣೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗೋವುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಂತೇ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಸಕಲ ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ॥ ೧೪ ॥ ನಾನು ನಿನ್ನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಿರದಿಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ತುಂಬಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ವಾಗ್ಬಾಣಗಳಿಂದ ಘಾತಿಗೊಳಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ನೀನು ನನ್ನ ಆ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಎಣಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ. ನಾನಾದರೋ ನಿಮ್ಮಂತಹ ಪೂಜ್ಯತಮ ಮಹಾನುಭಾವರ ವಿಷಯದದಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ನರಕಾದಿ ನೀಚ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಳುವವನಾಗಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ನೀನು ನಿನ್ನ ಕರುಣಾಪೂರ್ಣದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿಬಿಟ್ಟೆ. ಈಗಲೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವಂತಹ ಯಾವ ಗುಣವೂ ನನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನೀನು ತನ್ನ ಔದಾರ್ಯದ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು." ॥ ೧೫ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಕ್ಷಮಾಪ್ಯೈವಂ ಸ ಮೀಢ್ವಾಂಸಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಚಾನುಮನ್ತ್ರಿತಃ ।
ಕರ್ಮ ಸಂತಾನಯಾಮಾಸ ಸೋಪಾಧ್ಯಾಯರ್ತ್ವಿಗಾದಿಭಿಃ ॥ ೧೬ ॥

ವೈಷ್ಣವಂ ಯಜ್ಞಸಂತತ್ಯೈ ತ್ರಿಕಪಾಲಂ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಾಃ ।
ಪುರೋಡಾಶಂ ನಿರವಪನ್ ವೀರಸಂಸರ್ಗಶುದ್ಧಯೇ ॥ ೧೭ ॥

ಅಧ್ವರ್ಯುಣಾಽಽತ್ತಹವಿಷಾ ಯಜಮಾನೋ ವಿಶಾಂಪತೇ ।
ಧಿಯಾ ವಿಶುದ್ಧಯಾ ದಧ್ಯೌ ತಥಾ ಪ್ರಾದುರಭೂದ್ಧರಿಃ ॥ ೧೮ ॥

ತದಾ ಸ್ವಪ್ರಭಯಾ ತೇಷಾಂ ದ್ಯೋತಯಂತ್ಯಾ ದಿಶೋ ದಶ ।
ಮುಷ್ಣಂಸ್ತೇಜ ಉಪಾನೀತಸ್ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯೇಣ ಸ್ತೋತ್ರವಾಜಿನಾ ॥ ೧೯ ॥

ಶ್ಯಾಮೋ ಹಿರಣ್ಯರಶನೋಽರ್ಕಕಿರೀಟಜುಷ್ಟೋ
ನೀಲಾಲಕಭ್ರಮರಮಂಡಿತಕುಂಡಲಾಸ್ಯಃ ।
ಕಂಬ್ವಬ್ಜಚಕ್ರಶರಚಾಪಗದಾಸಿಚರ್ಮ-
ವ್ಯಗ್ರೈರ್ಹಿರಣ್ಮಯಭುಜೈರಿವ ಕರ್ಣಿಕಾರಃ ॥ ೨೦ ॥

ವಕ್ಷಸ್ಯಧಿಶ್ರಿತವಧೂರ್ವನಮಾಲ್ಯುದಾರ-
ಹಾಸಾವಲೋಕಕಲಯಾ ರಮಯಂಶ್ಚ ವಿಶ್ವಮ್ ।
ಪಾರ್ಶ್ವಭ್ರಮದ್ವ್ಯಜನಚಾಮರರಾಜಹಂಸಃ
ಶ್ವೇತಾತಪತ್ರಶಶಿನೋಪರಿ ರಜ್ಯಮಾನಃ ॥ ೨೧ ॥

ತಮುಪಾಗತಮಾಲಕ್ಷ್ಯ ಸರ್ವೇ ಸುರಗಣಾದಯಃ ।
ಪ್ರಣೇಮುಃ ಸಹಸೋತ್ಥಾಯ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರತ್ರ್ಯಕ್ಷನಾಯಕಾಃ ॥ ೨೨ ॥

ತತ್ತೇಜಸಾ ಹತರುಚಃ ಸನ್ನಜಿಹ್ವಾಃ ಸಸಾಧ್ವಸಾಃ ।
ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಧೃತಾಂಜಲಿಪುಟಾ ಉಪತಸ್ಥುರಧೋಕ್ಷಜಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ವಿದುರಾ! ಹೀಗೆ ಆಶುತೋಷ ಶಂಕರನಲ್ಲಿ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನೂ ಯಾಚಿಸಿ, ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆದೇಶದಂತೆ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರೂ, ಋತ್ವಿಜರೂ ಮುಂತಾದವರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ॥ ೧೬ ॥ ಆಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ, ರುದ್ರ ಪರಿವಾರವಾದ ಭೂತ-ಪ್ರೇತಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾದ ದೋಷದ ಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಮೂರು ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುವಿಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪುರೋಡಾಶವೆಂಬ ಚರುವನ್ನು ಹೋಮ ಮಾಡಿದರು. ॥ ೧೭ ॥ ವಿದುರನೇ! ಆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿರುವ ಅಧ್ವರ್ಯುವಿನೊಡನೆ ಯಜಮಾನನಾದ ದಕ್ಷನು ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಲೇ ಭಗವಂತನು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟನಾದನು. ॥ ೧೮ ॥ 'ಬೃಹತ್' ಮತ್ತು 'ರಥಂತರ' ಎಂಬ ಸಾಮಮಂತ್ರಗಳೇ ರೆಕ್ಕೆಗಳುಳ್ಳ ಗರುಡದೇವರಿಂದ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಭಗವಂತನು ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಬೆಳಗಿಸುತ್ತಾ, ತನ್ನ ಅಂಗಕಾಂತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡನು. ಅವನ ಮುಂದೆ ಎಲ್ಲರೂ ನಿಸ್ತೇಜರಾದರು. ॥ ೧೯ ॥ ಅವನ ನೀಲಮೇಘದಂತೆ ಶ್ಯಾಮಲನಾದ ದೇಹಕಾಂತಿಯು. ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಕನಕದ ಕಟಿಸೂತ್ರವೂ, ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮಿನುಗುವ ಪೀತಾಂಬರವೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ. ತಲೆಯಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನವಾದ ಕಿರೀಟವಿತ್ತು. ಮುಖಕಮಲವೂ ದುಂಬಿಗಳಂತಿರುವ ನೀಲ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಹೊಳೆಯುವ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ. ಭಕ್ತರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಸದಾ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಎಂಟು ಭುಜಗಳು ಸುವರ್ಣಾಭರಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಾ ಶಂಖ, ಪದ್ಮ, ಚಕ್ರ, ಬಾಣ, ಧನುಸ್ಸು, ಗದೆ, ಖಡ್ಗ ಮತ್ತು ಗುರಾಣಿಗಳೆಂಬ ದಿವ್ಯಾಯುಧಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕರ್ಣಿಕಾರವೃಕ್ಷದಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿವೆ. ॥ ೨೦ ॥ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವತ್ಸಚಿಹ್ನೆಯೂ, ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಕಮನೀಯ ವೈಜಯಂತಿವನಮಾಲೆಯೂ ಸುಶೋಭಿತವಾಗಿದೆ. ಅವನು ತನ್ನ ಉದಾರವಾದ ನಗುವಿನಿಂದಲೂ, ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದಲೂ ಇಡೀ ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಆನಂದಮಗ್ನನಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಪಾರ್ಷದರು ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಹಂಸದಂತಿರುವ ಬಿಳಿಯ ಚಾಮರಗಳನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಗವಂತನ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಶುಭ್ರವಾದ ಬೆಳ್ಗೊಡೆಯು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೨೧ ॥

ಭಗವಂತನು ದಯಮಾಡಿಸಿದುದನ್ನು ಕಂಡು – ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಮಹಾದೇವರು, ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು ಗಂಧರ್ವರು, ಋಷಿಗಳು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಿದರು. ॥ ೨೨ ॥ ಅವನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಎಲ್ಲರ ಕಾಂತಿಯು ಮಸುಕಾಯಿತು. ನಾಲಿಗೆ ತೊದಲಿತು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಭಯ-ಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಭಗವಂತನ ಮುಂದೆ ನಿಂತುಕೊಂಡರು. ॥ ೨೩ ॥

ಅಪ್ಯರ್ವಾಗ್ವೃತ್ತಯೋ ಯಸ್ಯ ಮಹಿ ತ್ವಾತ್ಮಭುವಾದಯಃ ।
ಯಥಾಮತಿ ಗೃಣಂತಿ ಸ್ಮ ಕೃತಾನುಗ್ರಹವಿಗ್ರಹಮ್
॥ ೨೪ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಮತಿಗಳು ಮುಟ್ಟಲಾರದ ಮಹಾ ಮಹಿಮನವನು. ಆದರೂ ಭಕ್ತರಮೇಲೆ ಕೃಪೆದೋರಲು ಹೀಗೆ ಸಾಕಾರನಾಗಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸತೊಡಗಿದರು. ॥ ೨೪ ॥

ದಕ್ಷೋ ಗೃಹೀತಾರ್ಹಣಸಾದನೋತ್ತಮಂ
ಯಜ್ಞೇಶ್ವರಂ ವಿಶ್ವಸೃಜಾಂ ಪರಂ ಗುರುಮ್ ।
ಸುನಂದನಂದಾದ್ಯನುಗೈರ್ವೃತಂ ಮುದಾ
ಗೃಣನ್ ಪ್ರಪೇದೇ ಪ್ರಯತಃ ಕೃತಾಂಜಲಿಃ ॥ ೨೫ ॥

ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೊದಲಿಗೆ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಒಂದು ಉತ್ತಮ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ನಂದ-ಸುನಂದರೇ ಮುಂತಾದ ಪಾರ್ಷದರಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳಿಗೆ ಪರಮಗುರುವಾದ ಭಗವಾನ್ ಯಜ್ಞಪತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ವಿನೀತನಾಗಿ ಪರಮಾನಂದದಿಂದ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರಭುವಿಗೆ ಶರಣಾದನು. ॥ ೨೫ ॥

ದಕ್ಷ ಉವಾಚ

ಶುದ್ಧಂ ಸ್ವಧಾಮ್ನ್ಯುಪರತಾಖಿಲಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಂ
ಚಿನ್ಮಾತ್ರಮೇಕಮಭಯಂ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯ ಮಾಯಾಮ್ ।
ತಿಷ್ಠಂಸ್ತಯೈವ ಪುರುಷತ್ವಮುಪೇತ್ಯ ತಸ್ಯಾ-
ಮಾಸ್ತೇ ಭವಾನಪರಿಶುದ್ಧ ಇವಾತ್ಮತಂತ್ರಃ ॥ ೨೬ ॥

ದಕ್ಷನು ಹೇಳಿದನು – ಭಗವಂತನೇ! ನಿರಂತರವೂ ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ರಮಿಸುವ ನೀನು ಜಾಗ್ರದಾದಿ ಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಾತೀತನಾದ್ದರಿಂದ, ಮಾಯಾರಹಿತನಾಗಿಯೂ, ಚಿನ್ಮಾತ್ರನಾಗಿಯೂ, ಅದ್ವಿತೀಯನಾಗಿಯೂ, ನಿರ್ಭಯನಾಗಿಯೂ ಇರುವೆ. ಹೀಗೆ ನೀನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದರೂ, ಮಾಯೆಯಿಂದಾಗಿ ಜೀವಭಾವನನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅದೇ ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾದಾಗ ಅಜ್ಞಾನಿಯಂತೆ ಕಂಡುಬರುವೆ. ॥ ೨೬ ॥

ಋತ್ವಿಜ ಊಚುಃ

ತತ್ತ್ವಂ ನ ತೇ ವಯಮನಂಜನ ರುದ್ರಶಾಪಾತ್
ಕರ್ಮಣ್ಯವಗ್ರಹಧಿಯೋ ಭಗವನ್ವಿದಾಮಃ ।
ಧರ್ಮೋಪಲಕ್ಷಣಮಿದಂ ತ್ರಿವೃದಧ್ವರಾಖ್ಯಂ
ಜ್ಞಾತಂ ಯದರ್ಥಮಧಿದೈವಮದೋವ್ಯವಸ್ಥಾಃ ॥ ೨೭ ॥

ಋತ್ವಿಜರು ಹೇಳಿದರು – ನಿರಂಜನಸ್ವರೂಪನಾದ ನಾರಾಯಣನೇ! ನಂದಿಕೇಶ್ವರನ ಶಾಪದಿಂದ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯು ಕೇವಲ ಕರ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲೇ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ನಿನ್ನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರದೆ ಹೋಗಿದ್ದೇವೆ. ''ಈ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಇದೇ ದೇವತೆಯು'' ಎಂಬ ಧರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂರು ವೇದಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದನೆಮಾಡುವ ಯಜ್ಞವನ್ನೇ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇವೆ. ॥ ೨೭ ॥

ಸದಸ್ಯಾ ಊಚುಃ

ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಧ್ವನ್ಯಶರಣ ಉರುಕ್ಲೇಶದುರ್ಗೇಽಂತಕೋಗ್ರ-
ವ್ಯಾಲಾನ್ವಿಷ್ಟೇ ವಿಷಯಮೃಗತೃಷ್ಯಾತ್ಮಗೇಹೋರುಭಾರಃ ।
ದ್ವಂದ್ವಶ್ವಭ್ರೇ ಖಲಮೃಗಭಯೇ ಶೋಕದಾವೇಽಜ್ಞಸಾರ್ಥಃ
ಪಾದೌಕಸ್ತೇ ಶರಣದ ಕದಾ ಯಾತಿ ಕಾಮೋಪಸೃಷ್ಟಃ
॥ ೨೮ ॥

ಸದಸ್ಯರು ಹೇಳಿದರು – ಶರಣಾಗತರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನೀಡುವ ಪ್ರಭುವೇ! ಯಾವುದು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಕ್ಲೇಶಗಳ ಕಾರಣ ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ಗಮವಾಗಿದೆಯೋ, ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಕಾಲರೂಪೀ ಭಯಂಕರ ಸರ್ಪಗಳು ಹೊಂಚುಹಾಕುತ್ತಿವೆಯೋ, ದ್ವಂದ್ವರೂಪವಾದ ಬಹಳಷ್ಟು ಹಳ್ಳ-ಕೊಳ್ಳಗಳಿವೆಯೋ, ದುರ್ಜನರೆಂಬ ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿಗಳ ಭಯವಿದೆಯೋ, ಶೋಕವೆಂಬ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು ಧಗ-ಧಗನೆ ಉರಿಯುತ್ತಿದೆಯೋ, ಇಂತಹ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದ ಸಂಸಾರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನೀ ಜೀವರು ಕಾಮನೆಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ, ವಿಷಯಗಳೆಂಬ ಮೃಗತೃಷ್ಣೆಯಿಂದಾಗಿ ದೇಹ-ಗೇಹಗಳೆಂಬ ಭಾರೀ ಹೊರೆಯನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವರಲ್ಲ! ಇಂತಹ ಪಥಿಕರು ಯಾವಾಗ ನಿನ್ನ ಚರಣಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಶರಣು ಬರುವರೋ! ॥ ೨೮ ॥

ರುದ್ರ ಉವಾಚ

ತವ ವರದ ವರಾಂಘ್ರಾವಾಶಿಷೇಹಾಖಿಲಾರ್ಥೇ
ಹ್ಯಪಿ ಮುನಿಭಿರಸಕ್ತೈರಾದರೇಣಾರ್ಹಣೀಯೇ ।
ಯದಿ ರಚಿತಧಿಯಂ ಮಾವಿದ್ಯಲೋಕೋಽಪವಿದ್ಧಂ
ಜಪತಿ ನ ಗಣಯೇ ತತ್ತ್ವತ್ಪರಾನುಗ್ರಹೇಣ ॥ ೨೯ ॥

ರುದ್ರದೇವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ವರಪ್ರದನಾದ ವಾಸುದೇವನೇ! ನಿನ್ನ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮವಾದ ಚರಣಕಮಲಗಳು ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಕಾಮರಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವವರ ಎಲ್ಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುತ್ತಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನಿಷ್ಕಾಮರಾದ ಮಹಾಮುನಿಗಳೂ ನಿನ್ನ ಈ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸದಾ ಚಿತ್ತನೆಟ್ಟಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು

ಭೃಗುರುವಾಚ

ಯನ್ಮಾಯಯಾ ಗಹನಯಾಪಹೃತಾತ್ಮಬೋಧಾ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಸ್ತನುಭೃತಸ್ತಮಸಿ ಸ್ವಪಂತಃ ।
ನಾತ್ಮನ್ ಶ್ರಿತಂ ತವ ವಿದಂತ್ಯಧುನಾಪಿ ತತ್ತ್ವಂ
ಸೋಽಯಂ ಪ್ರಸೀದತು ಭವಾನ್ಪ್ರಣತಾತ್ಮಬಂಧುಃ ॥ ೩೦ ॥

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ

ನೈತತ್ಸ್ವರೂಪಂ ಭವತೋಽಸೌ ಪದಾರ್ಥ-
ಭೇದಗ್ರಹೈಃ ಪುರುಷೋ ಯಾವದೀಕ್ಷೇತ್ ।
ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚಾರ್ಥಸ್ಯ ಗುಣಸ್ಯ ಚಾಶ್ರಯೋ
ಮಾಯಾಮಯಾದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೋ ಯತಸ್ತ್ವಮ್ ॥ ೩೧ ॥

ಇಂದ್ರ ಉವಾಚ

ಇದಮಪ್ಯಚ್ಯುತ ವಿಶ್ವಭಾವನಂ
ವಪುರಾನಂದಕರಂ ಮನೋದೃಶಾಮ್ ।
ಸುರವಿದ್ವಿಟ್ಕ್ಷಪಣೈರುದಾಯುಧೈ-
ರ್ಭುಜದಂಡೈರುಪಪನ್ನಮಷ್ಟಭಿಃ ॥ ೩೨ ॥

ಪತ್ನ್ಯ ಊಚುಃ

ಯಜ್ಞೋಽಯಂ ತವ ಯಜನಾಯ ಕೇನ ಸೃಷ್ಟೋ
ವಿಧ್ವಸ್ತಃ ಪಶುಪತಿನಾದ್ಯ ದಕ್ಷಕೋಪಾತ್ ।
ತಂ ನಸ್ತ್ವಂ ಶವಶಯನಾಭಶಾಂತಮೇಧಂ
ಯಜ್ಞಾತ್ಮನ್ನಲಿನರುಚಾ ದೃಶಾ ಪುನೀಹಿ ॥ ೩೩ ॥

ಋಷಯ ಊಚುಃ

ಅನನ್ವಿತಂ ತೇ ಭಗವನ್ವಿಚೇಷ್ಟಿತಂ
ಯದಾತ್ಮನಾ ಚರಸಿ ಹಿ ಕರ್ಮ ನಾಜ್ಯಸೇ ।
ವಿಭೂತಯೇ ಯತ ಉಪಸೇದುರೀಶ್ವರೀಂ
ನ ಮನ್ಯತೇ ಸ್ವಯಮನುವರ್ತತೀಂ ಭವಾನ್ ॥ ೩೪ ॥

ಸಿದ್ಧಾ ಊಚುಃ

ಅಯಂ ತ್ವತ್ಕಥಾಮೃಷ್ಟಪೀಯೂಷನದ್ಯಾಂ
ಮನೋವಾರಣಃ ಕ್ಲೇಶದಾವಾಗ್ನಿದಗ್ಧಃ ।
ತೃಷಾರ್ತೋಽವಗಾಢೋ ನ ಸಸ್ಮಾರ ದಾವಂ
ನ ನಿಷ್ಕ್ರಾಮತಿ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಪನ್ನವನ್ನಃ ॥ ೩೫ ॥

ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ನಿನ್ನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ನಾನು ಅವರ ನಿಂದೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ॥ ೨೯ ॥

ಭೃಗುಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದರು – ಸ್ವಾಮಿ! ನಿನ್ನ ಗಹನವಾದ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಲೋಪವಾಗಿ, ಅಜ್ಞಾನ-ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮುಂತಾದ ದೇಹಧಾರಿಗಳಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ನಿನ್ನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ತಿಳಿಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನೀನು ನಿನ್ನ ಶರಣಾಗತಭಕ್ತರ ಆತ್ಮನೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸ್ನೇಹಿತನೂ ಆಗಿರುವೆ. ಅಂತಹ ನೀನು ನನ್ನಮೇಲೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು. ॥ ೩೦ ॥

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೆಂದರು – ಪ್ರಭುವೇ! ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಪುರುಷನು ಏನೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಾನೋ, ಅದು ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ನೀನು ಆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ, ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ, ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಅಧಿಷ್ಠಾನನಾಗಿರುವೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಈ ಮಾಯಾಮಯ ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ಅತಿರಿಕ್ತನಾಗಿರುವೆ. ॥ ೩೧ ॥

ಇಂದ್ರನು ಹೇಳಿದನು – ಅಚ್ಯುತನೇ! ದೇವದ್ರೋಹಿಗಳನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡುವ ನಾನಾ ದಿವ್ಯಾಯುಧಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ, ಅಷ್ಟಭುಜಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ, ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತಹ ನಿನ್ನ ಈ ದಿವ್ಯರೂಪವು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಮನಗಳಿಗೆ ಪರಮಾನಂದವನ್ನು ತುಂಬುತ್ತಿದೆ. ॥ ೩೨ ॥

ಯಜ್ಞಪತ್ನಿಯರು ಹೇಳಿದರು – ಎಲೈ ಯಜ್ಞಾತ್ಮಕನಾದ ಪ್ರಭುವೇ! ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನಿನ್ನ ಆರಾಧನೆಗಾಗಿಯೇ ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ದಕ್ಷನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡು ಭಗವಾನ್ ಪಶುಪತಿಯು ಇದನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿರುವನು. ಯಜ್ಞಮೂರ್ತಿಯೇ! ಸ್ಮಶಾನ ಭೂಮಿಯಂತೆ ಉತ್ಸವಹೀನವಾದ ನಮ್ಮ ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೀನು ನೀಲಕಮಲದಂತೆ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರಿ ಅದನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸು. ॥ ೩೩ ॥

ಋಷಿಗಳು ಹೇಳಿದರು – ಭಗವಂತಾ! ನಿನ್ನ ಲೀಲೆಯು ತುಂಬಾ ಅದ್ಭುತವಾಗಿದೆ. ನೀನು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವು ನಿನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರ ಜನರು ವೈಭವದ ಆಸೆಯಿಂದ ಯಾವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವರೋ ಆಕೆಯು ಸದಾ ನಿನ್ನ ಸೇವೆಯಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿರುವಳು. ಆದರೂ ನೀನು ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಪೃಹನಾಗಿರುವೆಯಲ್ಲ! ॥ ೩೪ ॥

ಸಿದ್ಧರು ಹೇಳಿದರು – ಪ್ರಭುವೇ! ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಆನೆಯು ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಕ್ಲೇಶಗಳೆಂಬ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನಿಂದ ಬೆಂದು, ಅತ್ಯಂತ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ನಿನ್ನ ಕಥೆಗಳೆಂಬ ಪರಿಶುದ್ಧ ಅಮೃತಮಯ ಮಹಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ-ತೇಲುತ್ತಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಲಯಗೊಂಡಂತೆ ಇರುವ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನ ನೆನಪೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಆ ನದಿಯಿಂದ ಹೊರಬರಲೂ ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೩೫ ॥

ಯಜಮಾನ್ಯುವಾಚ

ಸ್ವಾಗತಂ ತೇ ಪ್ರಸೀದೇಶ ತುಭ್ಯಂ ನಮಃ
ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಶ್ರಿಯಾ ಕಾಂತಯಾ ತ್ರಾಹಿ ನಃ ।
ತ್ವಾಮೃತೇಽಧೀಶ ನಾಂಗೈರ್ಮಖಃ ಶೋಭತೇ
ಶೀರ್ಷಹೀನಃ ಕಬಂಧೋ ಯಥಾ ಪೂರುಷಃ ॥ ೩೭ ॥

ಲೋಕಪಾಲಾ ಊಚುಃ

ದೃಷ್ಟಃ ಕಿಂ ನೋ ದೃಗ್ಭಿರಸದ್‌ಗ್ರಹೈಸ್ತ್ವಂ
ಪ್ರತ್ಯಗ್ದ್ರಷ್ಟಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಯೇನ ದೃಶ್ಯಮ್ ।
ಮಾಯಾ ಹ್ಯೇಷಾ ಭವದೀಯಾ ಹಿ ಭೂಮನ್
ಯಸ್ತ್ವಂ ಷಷ್ಠಃ ಪಂಚಭಿರ್ಭಾಸಿ ಭೂತೈಃ ॥ ೩೮ ॥

ಯೋಗೇಶ್ವರಾ ಊಚುಃ

ಪ್ರೇಯಾನ್ನತೇಽನ್ಯೋಽಸ್ತ್ಯಮುತಸ್ತ್ವಯಿ ಪ್ರಭೋ
ವಿಶ್ವಾತ್ಮನೀಕ್ಷೇನ್ನ ಪೃಥಗ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ।
ಅಥಾಪಿ ಭಕ್ತ್ಯೇಶತಯೋಪಧಾವತಾ-
ಮನನ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾನುಗೃಹಾಣ ವತ್ಸಲ ॥ ೩೮ ॥

ಜಗದುದ್ಭವಸ್ಥಿತಿಲಯೇಷು ದೈವತೋ
ಬಹುಭಿದ್ಯಮಾನಗುಣಯಾಽಽತ್ಮಮಾಯಯಾ ।
ರಚಿತಾತ್ಮಭೇದಮತಯೇ ಸ್ವಸಂಸ್ಥಯಾ
ವಿನಿವರ್ತಿತಭ್ರಮಗುಣಾತ್ಮನೇ ನಮಃ ॥ ೩೯ ॥

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ

ನಮಸ್ತೇ ಶ್ರಿತಸತ್ತ್ವಾಯ ಧರ್ಮಾದೀನಾಂ ಚ ಸೂತಯೇ ।
ನಿರ್ಗುಣಾಯ ಚ ಯತ್ಕಾಷ್ಠಾಂ ನಾಹಂ ವೇದಾಪರೇಽಪಿ ಚ
॥ ೪೦ ॥

ಅಗ್ನಿರುವಾಚ

ಯತ್ತೇಜಸಾಹಂ ಸುಸಮಿದ್ಧತೇಜಾ
ಹವ್ಯಂ ವಹೇ ಸ್ವಧ್ವರ ಆಜ್ಯಸಿಕ್ತಮ್ ।
ತಂ ಯಜ್ಞಿಯಂ ಪಂಚವಿಧಂ ಚ ಪಂಚಭಿಃ
ಸ್ವಿಷ್ಟಂ ಯಜುರ್ಭಿಃ ಪ್ರಣತೋಽಸ್ಮಿ ಯಜ್ಞಮ್ ॥ ೪೧ ॥

ಯಜಮಾನನ ಪತ್ನಿಯು ಹೇಳಿದಳು – ಸರ್ವಸಮರ್ಥ ಪರಮೇಶ್ವರಾ! ನಿನಗೆ ಸ್ವಾಗತವು. ನಿನಗೆ ನಮೋ ನಮಃ. ನೀನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು. ನಿನ್ನ ಮನದನ್ನೆಯಾದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಯೊಡನೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡು. ಓ ಶ್ರೀನಿವಾಸನೇ! ಓ ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನೇ! ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಅಂಗಗಳಿದ್ದರೂ ತಲೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮನುಷ್ಯದೇಹವು ಶೋಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ನೀನಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಶೋಭೆಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೩೭ ॥

ಲೋಕಪಾಲಕರು ಹೇಳಿದರು – ಎಲೈ ಅನಂತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ! ನೀನು ಸಮಸ್ತ ಅಂತಃಕರಣಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವೆ. ಈ ಇಡೀ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿನ್ನ ಮೂಲಕವೇ ನೋಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಮಾಯಾಮಯವಾದ ಈ ಪ್ರಾಕೃತ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನೀನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಲಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ನೀನಾದರೋ ಈ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವೆ. ಆದರೂ ಈ ಪಾಂಚಭೌತಿಕ ಶರೀರಗಳೊಡನೆ ಕಂಡುಬರುವ ಸಂಬಂಧವು ನಿನ್ನ ಮಾಯೆಯೇ ಆಗಿವೆ. ॥ ೩೮ ॥

ಯೋಗೇಶ್ವರರು ಹೇಳಿದರು – ಇಡೀ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವ ನಿನ್ನಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಅಭೇದವಾಗಿ ನೋಡುವವನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಿಯರು ನಿನಗೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಭಕ್ತವತ್ಸಲಾ! ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಭಾವವನ್ನಿಟ್ಟು ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಸೇವೆಮಾಡುವ ಭಕ್ತರಮೇಲೂ ನೀನು ಕರುಣೆತೋರು. ॥ ೩೮ ॥ ಜೀವಿಗಳ ಅದೃಷ್ಟವಶದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನತೆ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅಂತಹ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಮಾಯಾಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ನೀನು ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳಿಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮುಂತಾದ ವಿಭಿನ್ನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಭೇದಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತೀಯೆ. ಆದರೆ ಸ್ವರೂಪತಃ ನೀನು ಆ ಭೇದಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಗೂ ಸರ್ವಥಾ ದೂರವಾಗಿರುವೆ. ಅಂತಹ ನಿನಗೆ ನಮೋ ನಮಃ ॥ ೩೯ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ವೇದಗಳು ಹೇಳಿದವು – ನೀನೇ ಧರ್ಮಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೂ – ನಿರ್ಗುಣವೇ ಆಗಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಾವಾಗಲೀ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಗಳಾಗಲೀ ಯಾರೂ ಅರಿಯರು. ಇಂತಹ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ॥ ೪೦ ॥

ಅಗ್ನಿದೇವರು ಹೇಳಿದರು – ಓ ಭಗವಂತಾ! ನಿನ್ನ ತೇಜದಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶಿತನಾಗಿ ನಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ಬಳಿಗೆ ತುಪ್ಪವು ಬೆರೆತಿರುವ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ತಲುಪಿಸುತ್ತೇನೆ. ನೀನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಯಜ್ಞಪುರುಷನೂ, ಯಜ್ಞಸಂರಕ್ಷಕನೂ ಆಗಿರುವೆ. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ, ದರ್ಶ, ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಯ, ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯ ಮತ್ತು ಪಶುಸೋಮ ಎಂಬ ಈ ಐದುಬಗೆಯ ಯಜ್ಞಗಳು ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ. 'ಆಶ್ರಾವಯಾ', 'ಅಸ್ತುಶ್ರೌಷಟ್', 'ಯಜೆ', 'ಯೇಯಜಾಮಹೇ' ಮತ್ತು ವೌಷಟ್ – ಈ ಐದು ಬಗೆಯ ಯಜುರ್ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ನಿನ್ನದೇ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ನಾನು ನಿನಗೆ ವಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೪೧ ॥

ದೇವಾ ಊಚುಃ

ಪುರಾ ಕಲ್ಪಾಪಾಯೇ ಸ್ವಕೃತಮುದರೀಕೃತ್ಯ ವಿಕೃತಂ
ತ್ವಮೇವಾದ್ಯಸ್ತಸ್ಮಿನ್ಸಲಿಲ ಉರಗೇಂದ್ರಾಧಿಶಯನೇ ।
ಪುಮಾನ್ ಶೇಷೇ ಸಿದ್ಧೈರ್ಹೃದಿ ವಿಮೃಶಿತಾಧ್ಯಾತ್ಮಪದವಿಃ
ಸ ಏವಾದ್ಯಾಕ್ಷ್ಣೋರ್ಯಃ ಪಥಿ ಚರಸಿ ಭೃತ್ಯಾನವಸಿ ನಃ ॥ ೪೨ ॥

ದೇವತೆಗಳು ಹೇಳಿದರು – ದೇವಾ ! ನೀನೇ ಆದಿಪುರುಷನಾಗಿರುವೆ. ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪವು ಮುಗಿದಾಗ ನಿನ್ನ ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಉದರದಲ್ಲಿ ಲೀನಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ನೀನೇ ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಜಲದೊಳಗೆ ಆದಿಶೇಷನೆಂಬ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸಿದ್ದೆ. ಆಗ ನಿನ್ನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಿದ್ಧಗಣಗಳು ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಆದಿಪುರುಷನಾದ ನೀನೇ ಈಗ ಭಕ್ತರಾದ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ. ॥ ೪೨ ॥

ಗಂಧರ್ವಾ ಊಚುಃ

ಅಂಶಾಂಶಾಸ್ತೇ ದೇವ ಮರೀಚ್ಯಾ ದಯ ಏತೇ
ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದ್ಯಾ ದೇವಗಣಾ ರುದ್ರಪುರೋಗಾಃ ।
ಕ್ರೀಡಾಭಾಂಡಂ ವಿಶ್ವಮಿದಂ ಯಸ್ಯ ವಿಭೂಮನ್
ತಸ್ಮೈ ನಿತ್ಯಂ ನಾಥ ನಮಸ್ತೇ ಕರವಾಮ ॥ ೪೩ ॥

ಗಂಧರ್ವರು ಹೇಳಿದರು – ದೇವಾ ! ಮರೀಚಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಋಷಿಗಳೂ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ರುದ್ರದೇವರು, ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು, ನಿನ್ನ ಅಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಶವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮಹತ್ತಮನಾದ ಪ್ರಭುವೇ ! ಈ ಇಡೀ ವಿಶ್ವವು ನಿನ್ನ ಆಟದ ವಸ್ತುವೇ ಆಗಿದೆ. ಸ್ವಾಮಿ ! ಅಂತಹ ನಿನಗೆ ನಾವು ಸದಾಕಾಲ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ॥ ೪೩ ॥

ವಿದ್ಯಾಧರಾ ಊಚುಃ

ತ್ವನ್ಮಾಯಯಾರ್ಥಮಭಿಪದ್ಯ ಕಲೇವರೇಽಸ್ಮಿನ್
ಕೃತ್ವಾ ಮಮಾಹಮಿತಿ ದುರ್ಮತಿರುತ್ಪಥೈಃ ಸ್ವೈಃ ।
ಕ್ಷಿಪ್ತೋಽಪ್ಯಸದ್ವಿಷಯಲಾಲಸ ಆತ್ಮಮೋಹಂ
ಯುಷ್ಮತ್ಕಥಾಮೃತನಿಷೇವಕ ಉದ್ವ್ಯುದಸ್ಯೇತ್ ॥ ೪೪ ॥

ವಿದ್ಯಾಧರರು ಹೇಳಿದರು – ಒಡೆಯಾ ! ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಸಾಧನರೂಪವಾಗಿ ಈ ಮಾನವ ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರೂ ಜೀವನು ನಿನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತನಾಗಿ ಇದರಲ್ಲಿ 'ನಾನು-ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೆ ಆ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯು ತನ್ನ ಆತ್ಮೀಯರಿಂದ ತಿರಸ್ಕೃತನಾದರೂ ಅಸತ್ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಾಗಿಯೇ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ ನಿನ್ನ ಕಥಾಮೃತವನ್ನು ಸೇವಿಸುವವನು ಈ ಅಂತಃಕರಣದ ಮೋಹವನ್ನು ಪೂರ್ಣ ರೂಪದಿಂದ ತ್ಯಜಿಸುವನು. ॥ ೪೪ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಊಚುಃ

ತ್ವಂ ಕ್ರತುಸ್ತ್ವಂ ಹವಿಸ್ತ್ವಂ ಹುತಾಶಃ ಸ್ವಯಂ
ತ್ವಂ ಹಿ ಮಂತ್ರಃ ಸಮಿದ್ದರ್ಭಪಾತ್ರಾಣಿ ಚ ।
ತ್ವಂ ಸದಸ್ಯರ್ತ್ವಿಜೋ ದಂಪತೀ ದೇವತಾ
ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಸ್ವಧಾ ಸೋಮ ಆಜ್ಯಂ ಪಶುಃ ॥ ೪೫ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹೇಳಿದರು – ಭಗವಂತನೇ ! ಯಜ್ಞವೂ ನೀನೇ. ಹವಿಸ್ಸು ನೀನೇ. ಅಗ್ನಿಯೂ ನೀನೇ. ಮಂತ್ರವೂ ನೀನೇ ಆಗಿರುವೆ. ಸಮಿತ್ತು, ದರ್ಭೆಗಳು, ಯಜ್ಞಪಾತ್ರೆಗಳೂ ನೀನೇ. ಹಾಗೆಯೇ ಸದಸ್ಯರೂ, ಋತ್ವಿಜರೂ, ಯಜಮಾನನೂ, ಯಜಮಾನ ಪತ್ನಿಯೂ, ದೇವತೆಯೂ, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೂ, ಸ್ವಧೆಯೂ, ಸೋಮ ರಸವೂ, ಘೃತವೂ ಮತ್ತು ಪಶುವೂ ನೀನೇ ಆಗಿರುವಿ. ॥ ೪೫ ॥

ತ್ವಂ ಪುರಾ ಗಾಂ ರಸಾಯಾ ಮಹಾಸೂಕರೋ
ದಂಷ್ಟ್ರಯಾ ಪದ್ಮಿನೀಂ ವಾರಣೇಂದ್ರೋ ಯಥಾ ।
ಸ್ತೂಯಮಾನೋ ನದಂಲ್ಲೀಲಯಾ ಯೋಗಿಭಿ-
ರ್ವ್ಯುಜ್ಜಹರ್ಥ ತ್ರಯೀಗಾತ್ರ ಯಜ್ಞಕ್ರತುಃ ॥ ೪೬ ॥

ವೇದಮೂರ್ತಿಯೇ ! ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಂಕಲ್ಪವೂ ನೀನೇ. ಹಿಂದೆ ನೀನೇ ವಿಶಾಲವಾದ ವರಾಹರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ರಸಾತಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ಭೂಮಿಯನ್ನು – ಗಜರಾಜನು ನೀಲಕಮಲವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತಂದಂತೆ – ತನ್ನ ಕೋರೆದಾಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿಯೇ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಂದೆ. ಆಗ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಿನ್ನನ್ನು ಯೋಗಿಗಳು ಈ ಅಲೌಕಿಕ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಕಂಡು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದರು. ॥ ೪೬ ॥

ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನೇ ! ಜನರು ನಿನ್ನ ನಾಮಗಳನ್ನು ಕೀರ್ತಿಸುವಾಗ ಯಜ್ಞದ ಎಲ್ಲ ವಿಘ್ನಗಳು ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ನಮ್ಮ ಈ ಯಜ್ಞಸ್ವರೂಪವಾದ ಸತ್ಕರ್ಮವು ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಅದ್ದ

ಸ ಪ್ರಸೀದ ತ್ವಮಸ್ಮಾಕಮಾಕಾಂಕ್ಷತಾಂ
ದರ್ಶನಂ ತೇ ಪರಿಭ್ರಷ್ಟಸತ್ಕರ್ಮಣಾಮ್ ।
ಕೀರ್ತ್ಯಮಾನೇ ನೃಭಿರ್ನಾಮ್ನಿ ಯಜ್ಞೇಶ ತೇ
ಯಜ್ಞವಿಘ್ನಾಃ ಕ್ಷಯಂ ಯಾಂತಿ ತಸ್ಮೈ ನಮಃ ॥ ೪೭ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ದಕ್ಷಃ ಕವಿರ್ಯಜ್ಞಂ ಭದ್ರ ರುದ್ರಾಭಿಮರ್ಶಿತಮ್ ।
ಕೀರ್ತ್ಯಮಾನೇ ಹೃಷೀಕೇಶೇ ಸನ್ನಿನ್ಯೇ ಯಜ್ಞಭಾವನೇ ॥ ೪೮ ॥

ಭಗವಾನ್ಸ್ವೇನ ಭಾಗೇನ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಭಾಗಭುಕ್ ।
ದಕ್ಷಂ ಬಭಾಷ ಆಭಾಷ್ಯ ಪ್ರೀಯಮಾಣ ಇವಾನಘ ॥ ೪೯ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚ ಶರ್ವಶ್ಚ ಜಗತಃ ಕಾರಣಂ ಪರಮ್ ।
ಆತ್ಮೇಶ್ವರ ಉಪದ್ರಷ್ಟಾ ಸ್ವಯಂದೃಗವಿಶೇಷಣಃ ॥ ೫೦ ॥

ಆತ್ಮಮಾಯಾಂ ಸಮಾವಿಶ್ಯ ಸೋಽಹಂ ಗುಣಮಯೀಂ ದ್ವಿಜ ।
ಸೃಜನ್‌ರಕ್ಷನ್ ಹರನ್ವಿಶ್ವಂ ದಧ್ರೇ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಕ್ರಿಯೋಚಿತಾಮ್ ॥ ೫೧ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದ್ವಿತೀಯೇ ಕೇವಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ।
ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೌ ಚ ಭೂತಾನಿ ಭೇದೇನಾಜ್ಞೋಽನುಪಶ್ಯತಿ ॥ ೫೨ ॥

ಯಥಾ ಪುಮಾನ್ನ ಸ್ವಾಂಗೇಷು ಶಿರಃ ಪಾಣ್ಯಾದಿಷು ಕ್ವಚಿತ್ ।
ಪಾರಕ್ಯಬುದ್ಧಿಂ ಕುರುತೇ ಏವಂ ಭೂತೇಷು ಮತ್ಪರಃ ॥ ೫೩ ॥

ತ್ರಯಾಣಾಮೇಕಭಾವಾನಾಂ ಯೋ ನ ಪಶ್ಯತಿ ವೈ ಭಿದಾಮ್ ।
ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಸ ಶಾಂತಿಮಧಿಗಚ್ಛತಿ ॥ ೫೪ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಭಗವತಾದಿಷ್ಟಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿರ್ಹರಿಮ್ ।
ಅರ್ಚಿತ್ವಾ ಕ್ರತುನಾ ಸ್ವೇನ ದೇವಾನುಭಯತೋಽಯಜತ್ ॥ ೫೫ ॥

ರುದ್ರಂ ಚ ಸ್ವೇನ ಭಾಗೇನ ಹ್ಯುಪಾಧಾವತ್ಸಮಾಹಿತಃ ।
ಕರ್ಮಣೋದವಸಾನೇನ ಸೋಮಪಾನಿತರಾನಪಿ ।
ಉದವಸ್ಯ ಸಹರ್ತ್ವಿಗ್ಭಿಃ ಸಸ್ನಾವವಭೃಥಂ ತತಃ ॥ ೫೬ ॥

ರಿಂದ ನಾವು ನಿನ್ನ ದಿವ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದೇವು. ಈಗ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು. ನಿನಗೆ ಅನಂತ ವಂದನೆಗಳು. ॥ ೪೭ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಅಯ್ಯಾ ವಿದುರಾ! ಎಲ್ಲ ಜನರು ಹೀಗೆ ಯಜ್ಞರಕ್ಷಕನಾದ ಭಗವಾನ್ ಹೃಷೀಕೇಶನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸತೊಡಗಿದಾಗ ಚತುರನಾದ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯು ರುದ್ರ ಪಾರ್ಷದನಾದ ವೀರಭದ್ರನಿಂದ ಧ್ವಂಸಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ॥ ೪೮ ॥ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಾದರೋ ಎಲ್ಲರ ಯಜ್ಞಭಾಗಗಳ ಭೋಕ್ತಾ ಆಗಿದ್ದರೂ ತ್ರಿಕಪಾಲ ಪುರೋಡಾಶರೂಪವಾದ ತನ್ನ ಭಾಗದಿಂದಲೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ದಕ್ಷನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಇಂತೆಂದನು. ॥ ೪೯ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನು – ದಕ್ಷ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ! ಜಗತ್ತಿನ ಪರಮಕಾರಣನಾದ ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೂ, ಮಹಾದೇವನೂ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನೂ, ಈಶ್ವರನೂ, ಸಾಕ್ಷಿಯೂ ನಾನೇ ಆಗಿರುವೆ ಹಾಗೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನೂ ಉಪಾಧಿಶೂನ್ಯನೂ ಆಗಿರುವೆನು. ॥ ೫೦ ॥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮನೇ! ನಾನೇ ನನ್ನ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಿಕೆಯಾದ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುವೆನು. ನಾನೇ ಆ ಕರ್ಮ ಗಳಿಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವೆನು. ॥ ೫೧ ॥ ಅಂತಹ ಭೇದರಹಿತನಾದ ವಿಶುದ್ಧ ಪರ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪನು ನಾನೇ ಆಗಿರುವೆನು. ಅಜ್ಞಾನೀ ಜನರು ನನ್ನಲ್ಲೇ ಬ್ರಹ್ಮ-ರುದ್ರಾದಿ ಇತರ ಎಲ್ಲ ಜೀವರನ್ನು ಬೇರೆ-ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ॥ ೫೨ ॥ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ತಲೆ-ಕೈಕಾಲು ಮುಂತಾದ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ – 'ಇವುಗಳು ನನ್ನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿವೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ನನ್ನ ಭಕ್ತನಾದವನು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿ ಗಳನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಭಿನ್ನರೆಂದು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೫೩ ॥ ಎಲೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವರ್ಯಾ! ಬ್ರಹ್ಮಾ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರರೆಂಬ ನಾವು ಮೂವರೂ ಸ್ವರೂಪತಃ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದೇವೆ. ಎಲ್ಲ ಜೀವರೂಪರೂ ನಾವೇ ಆಗಿರುವೆವು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಭೇದಬುದ್ಧಿ ಯನ್ನು ಇರಿಸದವನೇ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವನು. ॥ ೫೪ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಭಗವಂತನು ಹೀಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಲು ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ದಕ್ಷನು ತ್ರಿಕಪಾಲ ಯಜ್ಞದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ, ಅನಂತರ ಅಂಗಭೂತ ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನವಾದ ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಿದನು. ॥ ೫೫ ॥ ಮತ್ತೆ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನಾಗಿ ಯಜ್ಞಶೇಷವಾದ ಭಾಗದಿಂದ ಅಂದರೆ 'ಸ್ವಿಷ್ಟಕೃತ್' ಎಂಬ ಹವಿರ್ಭಾಗದಿಂದ ಭಗವಾನ್ ರುದ್ರನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದನು. ಕೊನೆ ಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗುವ 'ಉದವಸಾನ' ಎಂಬ ಕರ್ಮದಿಂದ ಇತರ ಸೋಮಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಆರಾಧಿಸಿ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಋತ್ವಿಜರ ಸಹಿತ ಅವಭೃತ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ॥ ೫೬ ॥

ತಸ್ಮಾ ಅಪ್ಯನುಭಾವೇನ ಸ್ವೇನೈವಾವಾಪ್ತರಾಧಸೇ ।
ಧರ್ಮ ಏವ ಮತಿಂ ದತ್ತ್ವಾ ತ್ರಿದಶಾಸ್ತೇ ದಿವಂ ಯಯುಃ
॥ ೫೭ ॥

ಏವಂ ದಾಕ್ಷಾಯಣೀ ಹಿತ್ವಾ ಸತೀ ಪೂರ್ವಕಲೇವರಮ್ ।
ಜಜ್ಞೇ ಹಿಮವತಃ ಕ್ಷೇತ್ರೇ ಮೇನಾಯಾಮಿತಿ ಶುಶ್ರುಮ
॥ ೫೮ ॥

ತಮೇವ ದಯಿತಂ ಭೂಯ ಆವೃಂಕ್ತೇ ಪತಿಮಂಬಿಕಾ ।
ಅನನ್ಯಭಾವೈಕಗತಿಂ ಶಕ್ತಿಃ ಸುಪ್ತೇವ ಪೂರುಷಮ್
॥ ೫೯ ॥

ಏತದ್ಭಗವತಃ ಶಂಭೋಃ ಕರ್ಮ ದಕ್ಷಾಧ್ವರದ್ರುಹಃ ।
ಶ್ರುತಂ ಭಾಗವತಾಚ್ಛಿಷ್ಯಾದುದ್ಧವಾನ್ಮೇ ಬೃಹಸ್ಪತೇಃ
॥ ೬೦ ॥

ಇದಂ ಪವಿತ್ರಂ ಪರಮೀಶಚೇಷ್ಟಿತಂ
ಯಶಸ್ಯಮಾಯುಷ್ಯಮಘೌಘಮರ್ಷಣಮ್ ।
ಯೋ ನಿತ್ಯದಾಽಽಕರ್ಣ್ಯ ನರೋಽನುಕೀರ್ತಯೇತ್
ಧುನೋತ್ಯಘಂ ಕೌರವ ಭಕ್ತಿಭಾವತಃ ॥ ೬೧ ॥

ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಪುರುಷಾರ್ಥದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು – 'ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯು ಸದಾಕಾಲ ಧರ್ಮದಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಲಿ' ಎಂದು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ॥ ೫೭ ॥

ವಿದುರನೇ! ದಕ್ಷಸುತೆಯಾದ ಸತೀದೇವಿಯು ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಾಗಗೈದು ಮತ್ತೆ ಹಿಮವಂತನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮೇನಾದೇವಿಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದಳು. ॥ ೫೮ ॥ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾದ ಶಕ್ತಿಯು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ, ಅನನ್ಯಪರಾಯಣೆಯಾದ ಶ್ರೀಜಗದಂಬೆಯು ಆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಏಕಮಾತ್ರ ಆಶ್ರಯನೂ, ಪ್ರಿಯತಮನೂ ಆದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಶಂಕರನನ್ನೇ ಪತಿಯಾಗಿ ವರಿಸಿದಳು. ॥ ೫೯ ॥ ವಿದುರನೇ! ದಕ್ಷಯಜ್ಞವನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದ ಭಗವಾನ್ ಶಿವನ ಈ ಚರಿತ್ರವನ್ನು ನಾನು ಹಿಂದೆ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಪರಮಭಾಗವತೋತ್ತಮ ಉದ್ಧವನ ಮುಖದಿಂದ ಕೇಳಿದ್ದೆನು. ॥ ೬೦ ॥ ಕುರುನಂದನಾ! ಶ್ರೀಪರಮೇಶ್ವರನ ಈ ಪಾವನ ಚರಿತ್ರವು, ಯಶಸ್ಸನ್ನೂ, ಆಯುಸ್ಸನ್ನೂ ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ನಾಶ ಪಡುವಂತಹುದು. ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಇದನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಶ್ರವಣ-ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡುವವನು ತನ್ನ ಸಕಲ ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ತೊಳೆದು ಪವಿತ್ರನಾಗುವನು. ॥ ೬೧ ॥

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೭ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ದಕ್ಷಯಜ್ಞಸಂಧಾನಂ ನಾಮ ಸಪ್ತಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೭ ॥

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಧ್ರುವನ ವನ ಗಮನ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಸನಕಾದ್ಯಾ ನಾರದಶ್ಚ ಋಭುರ್ಹಂಸೋಽರುಣಿರ್ಯತಿಃ ।
ನೈತೇ ಗೃಹಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಸುತಾ ಹ್ಯಾವಸನ್ನೂರ್ಧ್ವರೇತಸಃ
॥ ೧ ॥

ಮೃಷಾಧರ್ಮಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾಸೀದ್ದಂಭಂ ಮಾಯಾಂ ಚ ಶತ್ರುಹನ್ ।
ಅಸೂತ ಮಿಥುನಂ ತತ್ತು ನಿರ್ಋತಿರ್ಜಗೃಹೇಽಪ್ರಜಃ
॥ ೨ ॥

ತಯೋಃ ಸಮಭವಲ್ಲೋಭೋ ನಿಕೃತಿಶ್ಚ ಮಹಾಮತೇ ।
ತಾಭ್ಯಾಂ ಕ್ರೋಧಶ್ಚ ಹಿಂಸಾ ಚ ಯದ್ದುರುಕ್ತಿಃ ಸ್ವಸಾ ಕಲಿಃ
॥ ೩ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಶತ್ರುಸೂದನನಾದ ವಿದುರನೇ! ಸನಕಾದಿಗಳು, ನಾರದರು, ಋಭು, ಹಂಸ, ಆರುಣಿ ಮತ್ತು ಯತಿ – ಎಂಬುವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ನೈಷ್ಠಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಾದ ಪುತ್ರರು. ಇವರು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರ ವಂಶ ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅಧರ್ಮ ಎಂಬುವನೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಗನೇ. ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೆಸರು ಮೃಷಾ ಎಂದು. ಅವನಿಗೆ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ 'ದಂಭ' ಎಂಬ ಪುತ್ರನೂ, ಮಾಯಾ ಎಂಬ ಪುತ್ರಿಯೂ ಜನಿಸಿದರು. ನಿರ್ಋತಿಗೆ ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಕೊಂಡೊಯ್ದನು. ॥ ೧-೨ ॥ ದಂಭ ಮತ್ತು ಮಾಯೆ ಇವರಿಂದ ಲೋಭ ಹಾಗೂ ನಿಕೃತಿ (ಶಾಠ್ಯ) ಎಂಬುವರು ಜನಿಸಿದರು. ಅವರಿಂದ ಕ್ರೋಧ ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆ ಹುಟ್ಟಿದರು. ಆ ಕ್ರೋಧ – ಹಿಂಸೆಯರ ಮಕ್ಕಳೇ ಕಲಿ (ಕಲಹ) ಮತ್ತು ಅವನ ತಂಗಿ ದುರುಕ್ತಿ (ಬೈಗುಳಗಳು) ಉತ್ಪನ್ನರಾದರು. ॥ ೩ ॥

ದುರುಕ್ತೌ ಕಲಿರಾಧತ್ತ ಭಯಂ ಮೃತ್ಯುಂ ಚ ಸತ್ತಮ ।
ತಯೋಶ್ಚ ಮಿಥುನಂ ಜಜ್ಞೇ ಯಾತನಾ ನಿರಯಸ್ತಥಾ
॥ ೪ ॥

ಸಂಗ್ರಹೇಣ ಮಯಾಖ್ಯಾತಃ ಪ್ರತಿಸರ್ಗಸ್ತವಾನಘ ।
ತ್ರಿಃಶ್ರುತ್ವೈತತ್ಪುಮಾನ್ಪುಣ್ಯಂ ವಿಧುನೋತ್ಯಾತ್ಮನೋ ಮಲಮ್
॥ ೫ ॥

ಅಥಾತಃ ಕೀರ್ತಯೇ ವಂಶಂ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತೇಃ ಕುರೂದ್ವಹ ।
ಸ್ವಾಯಂಭುವಸ್ಯಾಪಿ ಮನೋರ್ಹರೇರಂಶಾಂಶಜನ್ಮನಃ
॥ ೬ ॥

ಪ್ರಿಯವ್ರತೋತ್ತಾನಪಾದೌ ಶತರೂಪಾಪತೇಃ ಸುತೌ ।
ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಕಲಯಾ ರಕ್ಷಾಯಾಂ ಜಗತಃ ಸ್ಥಿತೌ
॥ ೭ ॥

ಜಾಯೇ ಉತ್ತಾನಪಾದಸ್ಯ ಸುನೀತಿಃ ಸುರುಚಿಸ್ತಯೋಃ ।
ಸುರುಚಿಃ ಪ್ರೇಯಸೀ ಪತ್ಯುರ್ನೇತರಾ ಯತ್ಸುತೋ ಧ್ರುವಃ
॥ ೮ ॥

ಏಕದಾ ಸುರುಚೇಃ ಪುತ್ರಮಂಕಮಾರೋಪ್ಯ ಲಾಲಯನ್ ।
ಉತ್ತಮಂ ನಾರುರುಕ್ಷಂತಂ ಧ್ರುವಂ ರಾಜಾಭ್ಯನಂದತ
॥ ೯ ॥

ತಥಾ ಚಿಕೀರ್ಷಮಾಣಂ ತಂ ಸಪತ್ನ್ಯಾಸ್ತನಯಂ ಧ್ರುವಮ್ ।
ಸುರುಚಿಃ ಶೃಣ್ವತೋ ರಾಜ್ಞಃ ಸೇರ್ಷ್ಯಮಾಹಾತಿಗರ್ವಿತಾ
॥ ೧೦ ॥

ನ ವತ್ಸ ನೃಪತೇರ್ಧಿಷ್ಣ್ಯಂ ಭವಾನಾರೋಢುಮರ್ಹತಿ ।
ನ ಗೃಹೀತೋ ಮಯಾ ಯತ್ತ್ವಂ ಕುಕ್ಷಾವಪಿ ನೃಪಾತ್ಮಜಃ
॥ ೧೧ ॥

ಬಾಲೋಽಸಿ ಬತ ನಾತ್ಮಾನಮನ್ಯಸ್ತ್ರೀಗರ್ಭಸಂಭೃತಮ್ ।
ನೂನಂ ವೇದ ಭವಾನ್ಯಸ್ಯ ದುರ್ಲಭೇಽರ್ಥೇ ಮನೋರಥಃ
॥ ೧೨ ॥

ತಪಸಾರಾಧ್ಯ ಪುರುಷಂ ತಸ್ಯೈವಾನುಗ್ರಹೇಣ ಮೇ ।
ಗರ್ಭೇ ತ್ವಂ ಸಾಧಯಾತ್ಮಾನಂ ಯದೀಚ್ಛಸಿ ನೃಪಾಸನಮ್
॥ ೧೩ ॥

ಸಾಧುಶಿರೋಮಣಿಯೇ! ಮತ್ತೆ ದುರುಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಲಿಯು ಭಯ ಮತ್ತು ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ಅವರಿಬ್ಬರ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಯಾತನೆ ಮತ್ತು ನಿರಯ (ನರಕ) ಎಂಬ ಜೋಡಿಯು ಜನಿಸಿತು. ॥ ೪ ॥ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮನಾದ ವಿದುರಾ! ಹೀಗೆ ನಾನು ನಿನಗೆ ಪ್ರಳಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಈ ಅಧರ್ಮದ ವಂಶವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಇದನ್ನು ಮೂರು ಬಾರಿ ಕೇಳಿದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅಧರ್ಮವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಪುಣ್ಯಸಂಪಾದನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಹಾಯವಾಗುವುದು. ॥ ೫ ॥ ಕುರುನಂದನಾ! ಇನ್ನು ನಾನು ನಿನಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂಶವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಂಶದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಪವಿತ್ರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳ ಮಹಾರಾಜಾ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಪುತ್ರರ ವಂಶವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವೆನು. ॥ ೬ ॥

ಮಹಾರಾಣಿ ಶತರೂಪಾ ಮತ್ತು ಆಕೆಯ ಪತಿ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ಇವರಿಂದ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮತ್ತು ಉತ್ತಾನಪಾದ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರರು ಜನಿಸಿದರು. ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನ ಅಂಶದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರೀರ್ವರೂ ಜಗತ್ತಿನ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ಪರ ರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೭ ॥ ಉತ್ತಾನಪಾದ ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಸುನೀತಿ ಮತ್ತು ಸುರುಚಿ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪತ್ನಿಯರಿದ್ದರು. ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಸುರುಚಿಯೇ ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರದವಳಾಗಿದ್ದಳು. ಧ್ರುವಕುಮಾರನ ತಾಯಿಯಾಗಿದ್ದ ಸುನೀತಿಯಮೇಲೆ ಆತನಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ॥ ೮ ॥

ಒಂದು ದಿನ ಉತ್ತಾನಪಾದ ಮಹಾರಾಜನು ಸುರುಚಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಉತ್ತಮನನ್ನು ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುದ್ದಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವಕುಮಾರನು ಒಂದು ತಂದೆಯ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸಿ ದನು. ಆದರೆ ರಾಜನು ಆತನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಲಿಲ್ಲ. ॥ ೯ ॥ ಆಗ ಗರ್ವಪೂರಿತಳಾಗಿದ್ದ ಸುರುಚಿಯು ತನ್ನ ಸವತಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಧ್ರುವನು ಮಹಾರಾಜನ ತೊಡೆಯನ್ನೇರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಮರ್ಮಾಘಾತವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದಳು. ॥ ೧೦ ॥ "ಮಗು! ನೀನು ರಾಜಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲ. ನೀನು ಮಹಾರಾಜರ ಮಗನಾದರೇನಾಯಿತು? ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ॥ ೧೧ ॥ ನೀನು ಇನ್ನೂ ಹಸುಳೆಯಾಗಿರುವೆ. ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಬ್ಬಳ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೀಯೆ ಎಂಬುದು ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಆದರಿಂದಲೇ ನೀನು ಈ ದುರ್ಲಭವಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಆಸೆ ಪಡುತ್ತಿರುವೆ. ॥ ೧೨ ॥ ನಿನಗೆ ರಾಜಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಆರಾಧಿಸು. ಅವನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಗರ್ಭದಿಂದ ಹುಟ್ಟಬೇಕು, ತಿಳಿಯಿತೇ?" ॥ ೧೩ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ವಿದುರನೇ! ದೊಣ್ಣೆಯ ಏಟು ತಿಂದ ಸರ್ಪವು ಬುಸುಗುಟ್ಟುವಂತೆ ತನ್ನ ಮಲತಾಯಿಯ ಕಠೋರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ ಧ್ರುವಕುಮಾರನು ಕ್ರೋಧಾತಿರೇಕದಿಂದ ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಡತೊಡಗಿದನು. ಅವನ ತಂದೆಯು

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಮಾತುಃ ಸಪತ್ನ್ಯಾಃ ಸ ದುರುಕ್ತಿವಿದ್ಧಃ
ಶ್ವಸನ್ರುಷಾ ದಂಡ ಹತೋ ಯಥಾಹಿಃ ।
ಹಿತ್ವಾ ಮಿಷಂತಂ ಪಿತರಂ ಸನ್ನವಾಚಂ
ಜಗಾಮ ಮಾತುಃ ಪ್ರರುದನ್ಸಕಾಶಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ತಂ ನಿಃಶ್ವಸಂತಂ ಸ್ಫುರಿತಾಧರೋಷ್ಠಂ
ಸುನೀತಿರುತ್ಸಂಗ ಉದೂಹ್ಯ ಬಾಲಮ್ ।
ನಿಶಮ್ಯ ತತ್ಪೌರಮುಖಾನ್ನಿತಾಂತಂ
ಸಾ ವಿವ್ಯಥೇ ಯದ್ಗದಿತಂ ಸಪತ್ನ್ಯಾ ॥ ೧೫ ॥

ಸೋತ್ಸೃಜ್ಯ ಧೈರ್ಯಂ ವಿಲಲಾಪ ಶೋಕ-
ದಾವಾಗ್ನಿನಾ ದಾವಲತೇವ ಬಾಲಾ ।
ವಾಕ್ಯಂ ಸಪತ್ನ್ಯಾಃ ಸ್ಮರತೀ ಸರೋಜ-
ಶ್ರಿಯಾ ದೃಶಾ ಬಾಷ್ಪಕಲಾಮುವಾಹ ॥ ೧೬ ॥

ದೀರ್ಘಂ ಶ್ವಸಂತೀ ವೃಜಿನಸ್ಯ ಪಾರ-
ಮಪಶ್ಯತೀ ಬಾಲಕಮಾಹ ಬಾಲಾ ।
ಮಾಮಂಗಲಂ ತಾತ ಪರೇಷು ಮಂಸ್ಥಾ
ಭುಂಕ್ತೇ ಜನೋ ಯತ್ಪರದುಃಖದಸ್ತತ್ ॥ ೧೭ ॥

ಸತ್ಯಂ ಸುರುಚ್ಯಾಭಿಹಿತಂ ಭವಾನ್ಮೇ
ಯದ್ದುರ್ಭಗಾಯಾ ಉದರೇ ಗೃಹೀತಃ ।
ಸ್ತನ್ಯೇನ ವೃದ್ಧಶ್ಚ ವಿಲಜ್ಜ ತೇ ಯಾಂ
ಭಾರ್ಯೇತಿ ವಾ ವೋಢುಮಿಡಸ್ಪತಿರ್ಮಾಮ್ ॥ ೧೮ ॥

ಆತಿಷ್ಠ ತತ್ತಾತ ವಿಮತ್ಸರಸ್ತ್ವಂ
ಉಕ್ತಂ ಸಮಾತ್ರಾಪಿ ಯದವ್ಯಲೀಕಮ್ ।
ಆರಾಧಯಾಧೋಕ್ಷಜಪಾದಪದ್ಮಂ
ಯದೀಚ್ಛಸೇಽಧ್ಯಾಸನಮುತ್ತಮೋ ಯಥಾ ॥ ೧೯ ॥

ಯಸ್ಯಾಂಘ್ರಿಪದ್ಮಂ ಪರಿಚರ್ಯ ವಿಶ್ವ-
ವಿಭಾವನಾಯಾತ್ತಗುಣಾಭಿಪತ್ತೇಃ ।
ಅಜೋಽಧ್ಯತಿಷ್ಠತ್ಖಲು ಪಾರಮೇಷ್ಠ್ಯಂ
ಪದಂ ಜಿತಾತ್ಮ ಶ್ವಸನಾಭಿವಂದ್ಯಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ತಥಾ ಮನುರ್ವೋ ಭಗವಾನ್ಪಿತಾಮಹೋ
ಯಮೇಕಮತ್ಯಾ ಪುರುದಕ್ಷಿಣೈರ್ಮಖೈಃ ।
ಇಷ್ಟ್ವಾಭಿಪೇದೇ ದುರವಾಪ ಮನ್ಯತೋ
ಭೌಮಂ ಸುಖಂ ದಿವ್ಯಮಥಾಪವರ್ಗ್ಯಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ತಮೇವ ವತ್ಸಾಶ್ರಯಭೃತ್ಯವತ್ಸಲಂ
ಮುಮುಕ್ಷುಭಿರ್ಮೃಗ್ಯಪದಾಬ್ಜಪದ್ಧತಿಮ್ ।
ಅನನ್ಯಭಾವೇ ನಿಜಧರ್ಮಭಾವಿತೇ
ಮನಸ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ಯ ಭಜಸ್ವ ಪೂರುಷಮ್ ॥ ೨೨ ॥

ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಬಾಯಿಂದ ಒಂದು ಮಾತೂ ಹೊರಡಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಧ್ರುವನು ತಂದೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಳುತ್ತಾ ತಾಯಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋದನು. ॥ ೧೪ ॥ ಎರಡೂ ತುಟಿಗಳು ಅದುರುತ್ತಿದ್ದು, ಅವನು ಬಿಕ್ಕಿ-ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದನು. ತಾಯಿ ಸುನೀತಿಯು ಮಗುವನ್ನು ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಕೊಂಡಳು. ಅರಮನೆಯ ಇತರ ಹೆಂಗಸರಿಂದ ಸವತಿಯಾದ ಸುರುಚಿಯು ಆಡಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಅವಳಿಗೂ ತುಂಬಾ ದುಃಖವಾಯಿತು. ॥ ೧೫ ॥ ಆಕೆಯು ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಸಂತಪ್ತಳಾಗಿ ಕಳೆ ಗುಂದಿ ದೈನ್ಯದಿಂದ ರೋದಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಸವತಿಯ ಮಾತನ್ನು ನೆನೆ-ನೆನೆದು ಆಕೆಯ ಕಮಲದಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಬನಿ ತುಂಬಿ ಬಂತು. ॥ ೧೬ ॥ ಆ ದೀನಳಾದ ನಾರಿಗೆ ದುಃಖದ ದಡ ಕಾಣಿಸದೇ ಹೋಯಿತು. ಆಗ ಆಕೆಯು ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಡುತ್ತಾ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು – ''ಮಗು! ನೀನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಯಾವ ಕೇಡನ್ನೂ ಬಯಸದಿರು. ಇತರರಿಗೆ ದುಃಖ ಕೊಡುವವನು ಸ್ವತಃ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಈಡಾಗುವನು. ॥ ೧೭ ॥ ಸುರುಚಿಯು ಹೇಳಿದುದು ನಿಜವೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಮಹಾರಾಜರು ನನ್ನನ್ನು ಹೆಂಡತಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪುವುದಿರಲಿ, ದಾಸಿಯೆಂದೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ನಾಚಿಕೆ ಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವರು. ಅಂತಹ ದುರದೃಷ್ಟಶಾಲಿನಿಯಾದ ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ನನ್ನ ಸ್ತನ್ಯದಿಂದಲೇ ಬೆಳೆದವನು ನೀನು. ॥ ೧೮ ॥ ಮಗು! ಸುರುಚಿಯು ನಿನಗೆ ಮಲತಾಯಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸರಿಯಾದ ಮಾತನ್ನೇ ಆಡಿರುವಳು. ಆದುದರಿಂದ ರಾಜಕುಮಾರನಾದ ಉತ್ತಮನಂತೆ ರಾಜ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಇಚ್ಛೆ ನಿನಗಿದ್ದರೆ, ದ್ವೇಷಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವಳು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಮಾಡು. ಸರಿ! ಅಧೋಕ್ಷಜನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಲು ತೊಡಗು. ॥ ೧೯ ॥ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಸತ್ತ್ವ ಗುಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿನ್ನ ಪ್ರಪಿತಾಮಹರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ – ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ, ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಜಯಿಸಿರುವ ಮುನಿಗಳಿಗೂ ವಂದನೀಯನಾಗಿರುವ ಸರ್ವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ 'ಪರಮೇಷ್ಠೀ' ಎಂಬ ಪದವಿಯು ದೊರೆಯಿತು. ॥ ೨೦ ॥ ಅದರಂತೆಯೇ ನಿನ್ನ ಪಿತಾಮಹರಾದ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ಮಹಾರಾಜರೂ ಮಹಾದಕ್ಷಿಣೆಗಳುಳ್ಳ ಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ಅನನ್ಯ ಭಾವದಿಂದ ಆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧನೆಮಾಡಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಇತರರಿಗೆ ದುರ್ಲಭವಾದ ಲೌಕಿಕ, ಅಲೌಕಿಕ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷಸುಖವೂ ದೊರೆಯಿತು. ॥ ೨೧ ॥ ಮಗು! ನೀನೂ ಆ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸು. ಜನ್ಮ-ಮರಣಗಳ ಸುಳಿಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಲು ಬಯಸುವ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅವನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳನ್ನೇ ಅರಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ನೀನು ಸ್ವಧರ್ಮಪಾಲನೆಯಿಂದ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಆ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮನನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ಅವನನ್ನೇ ಭಜಿಸುತ್ತಿರು. ॥ ೨೨ ॥